

การใช้สิทธิต่อต้านโดยสันติวิธีของชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญ

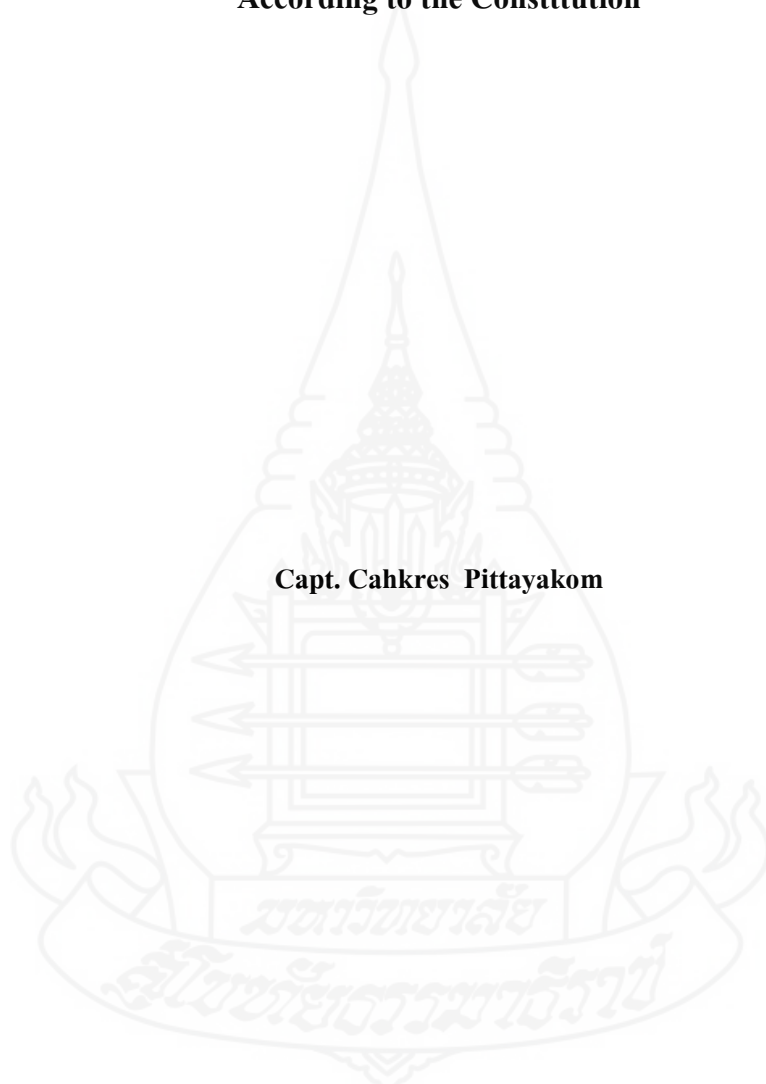
ร้อยเอกจักรศ พิทยาคม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต
วิชาเอกกฎหมายมหาชน สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

พ.ศ. 2554

**The Right to Resist Peacefully of the Thai People,
According to the Constttution**

Capt. Cahkres Pittayakom

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Laws in Public Law

School of Law

Sukhothai Thammathirat Open University

2011

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การใช้สิทธิต่อต้าน โดยสันติวิธีของชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญ
ชื่อและนามสกุล ร้อยเอกจักรเศ พัทธาคม
วิชาเอก กฎหมายมหาชน
สาขาวิชา นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์ภาณี กิจพ้อคำ
2. รองศาสตราจารย์ ดร. ไชยันต์ ไชยพร

วิทยานิพนธ์นี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2555

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(อาจารย์สมภพ ผ่องสว่าง)

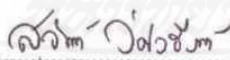
กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ภาณี กิจพ้อคำ)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. ไชยันต์ ไชยพร)

ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร. สุจินต์ วิสวธีรานนท์)

ชื่อวิทยานิพนธ์ การใช้สิทธิต่อต้านโดยสันติวิธีของชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญ
ผู้วิจัย ร้อยเอกจักษุ พัทธาคม รหัสนักศึกษา 2524001969 ปริญญา นิติศาสตรมหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์ภาณี กิจพอแก้ว (2) รองศาสตราจารย์ ดร. ไชยันต์ ไชยพร
ปีการศึกษา 2554

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ทำการศึกษา เพื่อทราบถึงแนวความคิดทางด้านนิติศาสตร์ โดยเฉพาะด้านกฎหมายมหาชน ด้านนิติปรัชญา และแนวคิด ทฤษฎี ในทางรัฐศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของประชาชนในการปกป้องตนเองจากการปกครองที่ไม่เป็นธรรม รวมถึงเพื่อทราบถึงขอบเขตสิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญของชนชาวไทย ที่บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน และในอดีต ว่ามีขอบเขตเพียงใด อีกทั้งเพื่อเสนอถึงความเหมาะสมของขอบเขตสิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญของชนชาวไทยที่มีอยู่ในปัจจุบันว่าควรมีลักษณะเช่นใด

การศึกษาวิจัยวิทยานิพนธ์นี้ ใช้วิธีวิจัยในเชิงคุณภาพโดยวิจัยจากเอกสาร เพื่อนำแนวคิดและข้อมูลที่เกี่ยวข้องมานำเสนอในลักษณะพรรณนาและวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่าบทบัญญัติ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับ พ.ศ. 2550) มาตรา 69 เกี่ยวกับสิทธิในการพิทักษ์รัฐธรรมนูญ โดยมีสิทธิต่อต้านโดยสันติวิธีนั้นไม่เพียงพอและเหมาะสม จึงเสนอให้แก้ไขจากเดิมที่รับรองขอบเขตให้ปวงชนชาวไทยพิทักษ์รัฐธรรมนูญ ได้โดยสันติวิธีเท่านั้น เป็นการรับรองสิทธิโดยไม่จำกัดวิธีการที่จะใช้พิทักษ์ เพียงแต่วิธีการนั้น ต้องสมควรแก่เหตุ และสมควรแก่กรณี

คำสำคัญ รัฐธรรมนูญ สิทธิต่อต้านโดยสันติวิธี

Thesis title: The Right to Resist Peacefully of the Thai People, According to the Constitution

Researcher: Capt. Cahkres Pittayakom; **ID:** 2524001969; **Degree:** Master of Laws;

Thesis advisors: (1) Paninee Kitpoka, Associate Professor;

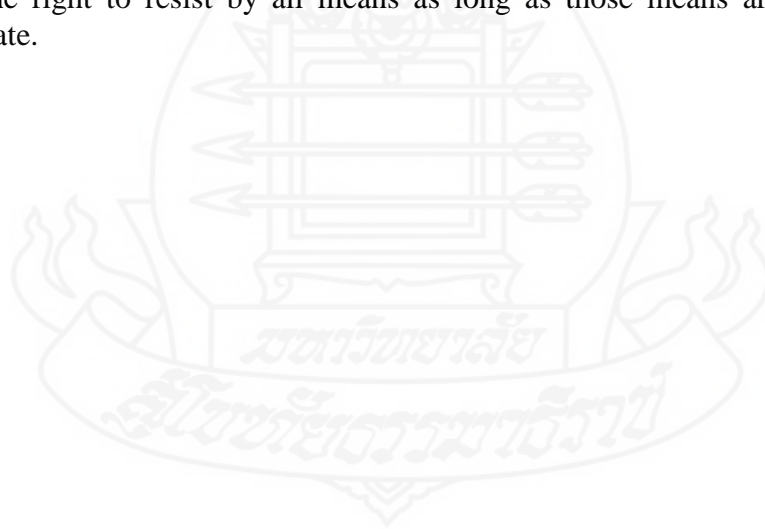
(2) Chaiyan Chaiporn, Associate Professor; **Academic year:** 2011

Abstract

The main purpose of this thesis is to study about jurisprudence, especially; public law, legal philosophy and political theories which relate to the rights of people to protect themselves from the unfairness. It is also study the confinement of the right to protect the constitution of the Thai people that was and is provided in the previous and current Constitutions. In addition, it is to propose the proper way that how the right to protect the constitution should be.

The study of this Thesis is based on documentary research method in order to convey the concepts and related information and propose them as a descriptive and analysis approach.

From the study, it is found that Section 69 in the Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E. 2550 which is about the right to protect the constitution that vest the Thai people their right to resist peacefully, is not sufficient details and inappropriate as it should be. So, this thesis is proposing an amendment in the current Constitution from that it assures the right to resist peacefully only, to the principle that assure the right to resist by all means as long as those means are reasonable and appropriate.

Keywords: Constitution, right to resist peacefully

กิตติกรรมประกาศ

ในเบื้องต้นผู้ศึกษาขอขอบคุณมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชที่เปิดโอกาสให้ได้รับการศึกษาทางนิติศาสตร์ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ภาณีณี กิจพอคำ และ รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ ไชยพร ที่ได้กรุณารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา และอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์สมภพ ผ่องสว่าง ที่ได้กรุณาสละเวลาอันมีค่า เป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณนางสุกัญญา พิทยาคม ภริยา ที่สนับสนุนให้ผู้ศึกษาเรียนต่อในระดับบัณฑิตศึกษา และขอขอบคุณ น.ส.กุลธิดา พยา ที่ช่วยเป็นธุระในการยืมหนังสือประกอบการค้นคว้าจากห้องสมุด

ความดีใดที่ได้จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้ศึกษาขอมอบแก่ประชาชนทุกคนที่ต่อสู้เพื่อความถูกต้องในสังคม

จักรเรศ พิทยาคม

พฤษภาคม 2555

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	2
กรอบแนวคิดของการวิจัย	2
ประเด็นปัญหาการวิจัย	4
นิยามความหมาย	5
ขอบเขตของการวิจัย	5
ระเบียบวิธีวิจัย	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 แนวคิด และทฤษฎีทางการเมืองที่เกี่ยวข้อง	7
แนวความคิดทางปรัชญาการเมืองและทฤษฎี	7
แนวความคิดด้านสันติวิธี	18
สรุปแนวคิด และทฤษฎีทางการเมืองที่เกี่ยวข้อง	30
บทที่ 3 แนวคิด และปรัชญาทางกฎหมายสำนักความคิดทางกฎหมายธรรมชาติ	32
สำนักความคิดทางกฎหมายธรรมชาติ	32
สำนักกฎหมายบ้านเมือง	37
สำนักประวัติศาสตร์	38
ปรัชญากฎหมายของไทย	40
แนวความคิดทางกฎหมายอื่นๆ	48
แนวคิดด้านสิทธิมนุษยชน	54
บทที่ 4 รัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา	61
รัฐธรรมนูญและธรรมนูญในต่างประเทศ	61
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย	66
ความเป็นนิติรัฐ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย	66

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
สิทธิในการป้องกันรักษา สิทธิเสรีภาพของประชาชน.....	66
วิเคราะห์ วิจัย ในกรณีเรื่อง “สิทธิ”.....	75
บทที่ 5 แนวทางการต่อสู้ทางการเมืองในต่างประเทศ และในประเทศไทย.....	81
การต่อสู้โดยสันติวิธี หรือการต่อสู้.....	81
การต่อสู้โดยสันติวิธี หรือการต่อสู้ในต่างประเทศ.....	81
การต่อสู้โดยสันติวิธี หรือการต่อสู้ในประเทศไทย.....	96
ปรากฏการณ์การต่อสู้ผู้ปกครองที่ไม่มีความชอบธรรมด้วยความรุนแรงหรือ มีความรุนแรงเกิดขึ้น.....	99
การเคลื่อนไหวของมวลชนที่มีต่อกระบวนการคัดสรรผู้ปกครองที่ไม่ชอบ.....	92
สรุปแนวทางการปรากฏการณ์ทางการเมืองในการต่อสู้กับผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม.....	123
บทที่ 6 สรุป วิเคราะห์ และเสนอแนะ.....	127
สรุป.....	127
วิเคราะห์.....	130
ข้อเสนอแนะ.....	136
บรรณานุกรม.....	141
ประวัติผู้วิจัย.....	146

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

รัฐธรรมนูญนั้นนอกจากเป็นกฎหมายหลักสูงสุดในการปกครองประเทศแล้วยังเป็นเสมือนข้อตกลงถึงขอบเขตของสิทธิและหน้าที่ระหว่างรัฐกับประชาชนอีกด้วย ซึ่งจะกว้างแคบมากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับประวัติศาสตร์ และความเป็นมาของชนชาติในรัฐ นอกจากนี้ยังเป็นภาพสะท้อนของอุดมการณ์ ปรัชญาทางการเมืองของชนในชาตินั้น ๆ รวมถึงเจตนารมณ์ในการบัญญัติไว้เช่นนั้น

แนวความคิดเกี่ยวกับการต่อต้านผู้ปกครอง (หรือรัฐบาล) ที่ไม่ชอบธรรมก็ดี แนวคิดเกี่ยวกับการต่อสู้กับผู้ที่จะมีสิทธิเสรีภาพของประชาชนก็ดี ได้ปรากฏมายาวนานแล้วในทางตะวันตก ทั้งในแง่ทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ และแนวความคิดทางการเมืองของนักคิดทางการเมืองที่สำคัญ ๆ อีกทั้งยังปรากฏให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมในการต่อสู้ของประชาชนที่ปรากฏในรัฐในประเทศ ในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก ทั้งในอดีตปัจจุบัน และยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน

ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา การต่อสู้ที่สำคัญในต่างประเทศ เช่น การต่อต้านอังกฤษของกลุ่มคนที่เข้าไปบุกเบิกในทวีปอเมริกา ซึ่งนำไปสู่การสถาปนาเป็นประเทศสหรัฐอเมริกาในเวลาต่อมา การต่อสู้เพื่อเอกราช ของประเทศต่าง ๆ ที่มีให้เห็นทั่วโลกแม้ในปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้แสดงและสะท้อนให้เห็นถึงการต่อสู้ของคนที่ปรารถนาจะเป็นเสรีชน และปราศจากการกดขี่จากผู้ปกครอง

อีกปรากฏการณ์หนึ่งที่เคยปรากฏ และยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน ก็คือการต่อสู้หรือต่อต้านผู้ปกครองประเทศ (รัฐบาล) ที่ประชาชนเห็นว่าเป็นผู้ที่ใช้อำนาจปกครองอย่างไม่ชอบธรรมในประเทศต่าง ๆ สำหรับในประเทศไทยก็ได้ปรากฏการต่อสู้ เช่น เหตุการณ์ ในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งนิสิต นักศึกษา และประชาชน ได้ออกมาเคลื่อนไหวต่อต้านระบอบการปกครองแบบเผด็จการ เป็นต้น

ในประเทศไทย นอกจากจะมีการรับรองสิทธิทางการเมืองของประชาชนไว้ในรัฐธรรมนูญฯ ฉบับต่าง ๆ ในรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ได้มีการบัญญัติสิทธิทางการเมืองของชนชาวไทยเพิ่มเติมขึ้นมาอีกประการหนึ่ง คือ บุคคลย่อมมีสิทธิต่อต้าน โดยสันติวิธีซึ่งการกระทำใด ๆ

ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ และในรัฐธรรมนูญฯ ฉบับปัจจุบันก็ได้มีการบัญญัติรับรองไว้เช่นกัน ซึ่งบทบัญญัติในทำนองนี้ ในรัฐธรรมนูญต่างประเทศ ก็มีบัญญัติไว้เช่นกัน รัฐธรรมนูญฯ ของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (ซึ่งตอนยกร่างรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2540 ก็ได้นำมาต้นแบบ) บัญญัติไว้ในมาตรา 20 (4) ว่า ปวงชนชาวเยอรมันมีสิทธิที่จะต่อต้านความมุ่งหมายของบุคคลใด ๆ ที่ล้มล้างบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญนี้ เมื่อไม่มีหนทางอื่นที่จะพิทักษ์ไว้ได้ (Article 20 (4) All Germans shall have the right to resist any person seeking to abolish this constitutional order, should no other remedy be possible.)

สำหรับประเทศไทยนั้น ในปัจจุบันจะพบการเคลื่อนไหวทางของกลุ่มมวลชนต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก โดยใช้วิธีการ และนำกลยุทธ์ต่าง ๆ ขึ้นมาต่อสู้ โดยประเด็นหนึ่งที่มีการหยิบยกขึ้นมาเพื่อสร้างความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวของกลุ่มตน ก็คือความไม่ชอบธรรมของผู้ปกครอง (ในบางกรณีรวมถึงความชอบธรรมในการเข้าสู่อำนาจด้วย) และในหลายครั้งของการชุมนุมมีการกล่าวอ้างถึง “สิทธิในการพิทักษ์รัฐธรรมนูญ” ตามที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยด้วย นอกเหนือไปจากการใช้หรือกล่าวอ้างเสรีภาพอื่น ๆ ตามรัฐธรรมนูญฯ เช่น เสรีภาพในการชุมนุมฯ เป็นต้น หรือบางครั้งก็ได้มีการอ้างถึงสิทธิหรือเสรีภาพใด ๆ ที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฯ แต่ก็กล่าวอ้างว่ามีสิทธิหรือเสรีภาพอันชอบธรรมที่จะทำได้ ซึ่งในหลายครั้งการเคลื่อนไหวหรือกิจกรรมทางการเมืองดังกล่าว พิจารณาในเบื้องต้นแล้วเข้าข่ายความผิดทางอาญา หรือเป็นการละเมิดในทางแพ่ง หรือทั้งสองอย่าง

จึงเป็นที่น่าสนใจศึกษาว่า เมื่อต้องเผชิญกับ ภัยคุกคามจากการกระทำของบุคคลหรือคณะบุคคลที่จะเข้ามาสู่อำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ขอบเขตของชนชาวไทยที่จะป้องกันสิทธิเสรีภาพมิให้ถูกช่วงชิงไปได้นั้น ถูกรับรองโดยรัฐธรรมนูญฯ (กล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นบทบัญญัติ หรือเป็นสิ่งที่ได้รับผลร้ายจากการกระทำดังกล่าว เช่น ถูกล้มล้าง เป็นต้น) ให้ต่อต้านโดยสันติวิธีเท่านั้นจะเพียงพอหรือไม่มีความเหมาะสมกับสภาพทางการเมืองและสังคมของไทยอย่างไร

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อทราบถึงแนวความคิดทางด้านนิติศาสตร์ โดยเฉพาะด้านกฎหมายมหาชน ด้านนิติปรัชญา และแนวคิด ทฤษฎี ในทางรัฐศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของประชาชนในการปกป้องตนเองจากการปกครองที่ไม่เป็นธรรม

2.2 เพื่อทราบถึงขอบเขตสิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญของชนชาวไทย ที่บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน และในอดีต ว่ามีขอบเขตเพียงใด

2.3 เพื่อเสนอถึงความเหมาะสมของขอบเขตสิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญของชนชาวไทย ที่มีอยู่ในปัจจุบันว่าควรมีลักษณะเช่นใด

2.4 เพื่อเสนอให้แก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับ พ.ศ. 2550) มาตรา 69 จากเดิมที่รับรองขอบเขตให้ปวงชนชาวไทยพิทักษ์รัฐธรรมนูญ ได้โดยสันติวิธีเท่านั้น เป็นการรับรองสิทธิโดยไม่จำกัดวิธีการที่จะใช้พิทักษ์ เพียงแต่วิธีการนั้น ต้องสมควรแก่เหตุ และสมควรแก่กรณี

3. กรอบแนวคิดของงานวิจัย

ทฤษฎี และแนวความคิดที่เกี่ยวข้อง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ที่มีความสำคัญและน่าสนใจศึกษาคั้งนี้จะแยกศึกษาเป็นสองส่วน คือ 1) ส่วนที่เป็นปรัชญาและความคิดทางการเมือง และ 2) ส่วนที่เป็นนิติปรัชญาและหลักกฎหมาย โดยแต่ละส่วนจะนำเสนอรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาคั้งนี้มาพิจารณา คือประเด็นเกี่ยวกับสิทธิในการต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรมว่าประชาชนสามารถกระทำได้หรือไม่ เพียงใด โดยอาจแยกพิจารณาศึกษาได้ดังนี้

3.1 สำนักความคิดและปรัชญาทางการเมือง โดยแม้ปรัชญาด้านการเมืองการปกครองเหล่านี้จะไม่มีฐานะเป็นกฎหมาย แต่ปรัชญาเหล่านี้เองที่ต่อมามีอิทธิพลต่อการสร้างทฤษฎีและหลักกฎหมายมหาชน เช่น ทฤษฎีสัญญาประชาคม ทฤษฎีอำนาจอธิปไตย ทฤษฎีการแบ่งแยกการใช้อำนาจอธิปไตย เป็นต้น ซึ่งต่อมาก็ได้มีการนำทฤษฎีเหล่านี้มาบัญญัติเป็นกฎหมาย¹ โดยแยกพิจารณาเป็น แนวคิดทางตะวันตก และแนวคิดทางตะวันออก

3.2 สำนักความคิดทางกฎหมาย และปรัชญาทางกฎหมาย

ในการศึกษาคั้งนี้ จะทำการศึกษาแนวทางนิติปรัชญา จาก 3 สำนักหลัก คือ สำนักกฎหมายธรรมชาติ สำนักกฎหมายบ้านเมือง และสำนักกฎหมายประวัติศาสตร์ หลังจากนั้น จะทำการศึกษาปรัชญากฎหมายของไทย และแนวความคิดในการป้องกันตนเองตามหลักกฎหมาย และท้ายสุดจะทำการศึกษาแนวคิดด้านสิทธิมนุษยชน ที่ส่งผลมาบัญญัติเป็นกฎหมายบ้านเมือง (Positive law)

¹ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ กฎหมายมหาชน เล่ม 2 หน้า 34

4. ประเด็นปัญหาในการวิจัย

สิทธิในการพิทักษ์รัฐธรรมนูญของชนชาวไทยได้มีบัญญัติรับรองไว้เป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 แม้จะถือเป็นมิติใหม่ในการกล่าวถึงสิทธิทางการเมืองในลักษณะดังกล่าว แต่เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเสรีประชาธิปไตยโดยเฉพาะทางตะวันตกแล้ว นับว่าล่าช้ามาก ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงพัฒนาทางการเมือง หลักกฎหมายมหาชน และบริบททางสังคมของประเทศไทยแล้วพอที่จะเข้าใจได้ แต่เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับสิทธิในการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายในทางกฎหมายเอกชนแล้ว ก็จะพบว่าประมวลกฎหมายอาญา และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แล้ว เพียงการประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน เจ้าทรัพย์สามารถใช้กำลังในการปกป้องทรัพย์สินนั้นได้ แต่ในทางการเมืองแล้ว หากมีบุคคลหรือคณะบุคคลกระทำใด ๆ ที่เป็นไป เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแล้ว รัฐธรรมนูญฯ รับรองสิทธิของบุคคล (ชนชาวไทย) ว่ามีสิทธิต่อต้านได้โดยสันติวิธีเท่านั้น ผู้วิจัยจึงเห็นเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาว่า เหตุใด รัฐธรรมนูญฯ รับรองสิทธิของบุคคล (ชนชาวไทย) ในอันที่จะปกป้องสิทธิเสรีภาพของตนที่จะถูกช่วงชิงไป (เช่น ถูกรัฐประหาร หรือเข้าสู่อำนาจการปกครองโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ) แตกต่างและน้อยกว่าจากสิทธิในการปกป้องทรัพย์สินของตนที่จะถูกช่วงชิงไปเสียอีก

ประเด็นปัญหาที่จะนำมาพิจารณา คือ

1. การบัญญัติรับรองสิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญไว้ แต่มีการกำหนดเงื่อนไข และวิธีการในการใช้สิทธินั้น เป็นการสะท้อนภาพอุดมการณ์ทางการเมืองของประเทศไทย และนิติปรัชญาอย่างไรบ้าง

2. การบัญญัติรับรองสิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญไว้ แต่มีการกำหนดเงื่อนไข และวิธีการในการใช้สิทธินั้น อาจส่งผลในทางปฏิบัติอย่างไร รวมถึงมีความเหมาะสมเพียงใด

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเข้าใจถึงระดับการพัฒนาทางการเมืองและสภาพสังคมวิทยาการเมืองของไทยว่ามีความแตกต่างจากประเทศทางตะวันตก การจะนำหลักใด ๆ มาใช้จึงต้องคำนึงถึงความเหมาะสมด้วย แต่ความแตกต่างดังกล่าวคงไม่เป็นเหตุให้สิทธิเสรีภาพของมนุษย์ในประเทศเสรีประชาธิปไตยด้วยกัน มีความแตกต่างกันจนเกินสมควร ซึ่งจะได้ทำการศึกษาประเด็นดังกล่าวต่อไปว่า ความแตกต่างนี้เหมาะสมและเพียงพอกับประเทศไทยหรือไม่

5. นิยามความหมาย

5.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หมายถึงรัฐธรรมนูญฯ ฉบับที่ประกาศใช้เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2550 อันเป็นฉบับที่บังคับเมื่อเริ่มต้นทำการศึกษา

5.2 สันติวิธี ได้มีการให้ความหมายไว้หลากหลาย ที่นำมาพิจารณาคือ “...สันติวิธีเป็นทั้งวิธีการและจุดมุ่งหมายที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้แม้มีความขัดแย้ง...”

5.3 สิทธิ และ เสรีภาพ คำทั้งสองนี้ มีความแตกต่างกัน โดยอาจแยกพิจารณาให้นิยามโดยสังเขปดังที่มีผู้ให้คำอธิบายไว้ดังนี้

5.3.1 สิทธิ หมายถึง อำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลใดในอันที่จะกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น (เช่น สิทธิทางหนี้ กรรมสิทธิ์ ฯลฯ) เป็นอำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลหนึ่งหรือในอันที่จะเรียกร้องให้ผู้อื่นอีกคนหนึ่งหรือหลายคนกระทำการบางอย่างให้เกิดประโยชน์แก่ตน หรือให้ละเว้นการกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง²

5.3.2 เสรีภาพ หมายถึง ภาวะของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของผู้อื่น เป็นภาวะที่ปราศจากการถูกหน่วงเหนี่ยวขัดขวาง บุคคลใดบุคคลหนึ่งย่อมมีเสรีภาพอยู่ตราบเท่าที่เขาไม่ถูกบังคับให้กระทำในสิ่งที่เขาประสงค์จะทำ³

6. ขอบเขตการวิจัย

จะทำการศึกษานั่นที่ มาตรา 69 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิต่อต้านโดยสันติวิธีซึ่งการกระทำใด ๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้” (รัฐธรรมนูญฯ ฉบับ พ.ศ. 2540 มีบทบัญญัติในมาตรา 65 ว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิต่อต้านโดยสันติวิธีซึ่งการกระทำใดๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้” เช่นกัน)

นอกจากนั้นผู้ศึกษาจะหลีกเลี่ยง “ปัญหาข้อเท็จจริง” เช่น อะไรเป็น “การกระทำใด ๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ” เนื่องจากยากที่จะระบุว่าเหตุการณ์ทางการเมืองใดบ้าง เป็นข้อเท็จจริง

² วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 หน้า 21

³ เรื่องเดียวกัน หน้า 22

ดังกล่าว เว้นแต่เป็นเหตุการณ์ ที่ชัดเจนเช่น การรัฐประหาร หรือการฉ้อฉลทางเมืองเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศ

7. ระเบียบวิธีวิจัย

ใช้วิธีวิจัยในเชิงคุณภาพโดยวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) เพื่อนำแนวคิดและข้อมูลที่เกี่ยวข้องมานำเสนอในลักษณะพรรณนาและวิเคราะห์ (Descriptive and analysis approach)

8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

8.1 ทราบถึงแนวความคิดทางด้านนิติศาสตร์ โดยเฉพาะด้านกฎหมายมหาชน ด้านนิติปรัชญา และแนวคิด ทฤษฎี ในทางรัฐศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของประชาชนในการปกป้องตนเองจากการปกครองที่ไม่เป็นธรรม

8.2 ทราบถึงขอบเขตสิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญของชนชาวไทย ที่บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน และในอดีต ว่ามีขอบเขตเพียงใด

8.3 เสนอถึงความเหมาะสมของขอบเขตสิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญของชนชาวไทยที่มีอยู่ในปัจจุบันว่าควรมีลักษณะเช่นใด

8.4 เสนอให้แก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับ พ.ศ. 2550) มาตรา 69 จากเดิมที่รับรองขอบเขตให้ปวงชนชาวไทยพิทักษ์รัฐธรรมนูญได้โดยสันติวิธีเท่านั้น เป็นการรับรองสิทธิโดยไม่จำกัดวิธีการที่จะใช้พิทักษ์ เพียงแต่วิธีการนั้น ต้องสมควรแก่เหตุ และสมควรแก่กรณี

บทที่ 2

แนวคิด และทฤษฎีทางการเมืองที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะทำการศึกษาทฤษฎีทางการเมืองโดยเหตุที่เป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจกฎหมายมหาชนได้ดีขึ้น โดยเฉพาะในเชิงนิติปรัชญา ซึ่งในอดีตมีการศึกษาในแนวทางนี้ไม่มากนัก โดย ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ให้ความเห็นว่า “...อาจมีสาเหตุมาจากการคิดว่าปรัชญาเชิงอุดมการณ์ดังกล่าวไม่ใช่ “กฎหมายมหาชน” แต่เป็น “นิติปรัชญา” หรือ “ปรัชญาการเมือง” ทางรัฐศาสตร์ซึ่งเป็นความคิดที่คลาดเคลื่อน เพราะแท้จริงแล้วกฎหมายมหาชน ปรัชญาการเมืองและนิติปรัชญาไม่อาจแยกจากกันได้ หากจะแยกก็แยกเพื่อมุมมองที่ต้องการความลึกซึ่งลงไปในแต่ละเรื่อง แต่ถ้ามองมุมกว้างแล้ว ทั้งสามสิ่งนี้คือสิ่งเดียวกันเหมือนเหรียญ 2 ด้านนั่นเอง”⁴

โดยในบทนี้ จะทำการศึกษา สามประเด็นหลัก คือ 1) ปรัชญาแนวคิดและทฤษฎีทางการเมืองที่เกี่ยวข้อง 2) แนวคิดเกี่ยวกับสันติวิธี และ 3) แนวคิดเกี่ยวกับการต่อต้านโดยชอบธรรมแม้จะให้ความรุนแรง

ทั้งนี้ ประเด็นปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีทางการเมือง จะเจาะจงในประเด็นหลักว่าหากผู้ปกครองเป็นทรราช ประชาชนมีสิทธิที่จะต่อต้านล้มล้างหรือไม่ ด้วยเหตุผลใด และสำหรับแนวคิดเกี่ยวกับสันติวิธีจะศึกษา ถึงแนวคิดและการปฏิบัติของบุคคลสำคัญ ๆ ทั้งทางตะวันออกและตะวันตก รวมถึงความคิดเกี่ยวกับสันติวิธีทั้งของต่างประเทศ และของไทย และสำหรับประเด็นการต่อต้านด้วยความรุนแรง จะทำการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิในการสังหารทรราช (Tyrannicide)

1. แนวความคิด ทางปรัชญาการเมืองและทฤษฎี

จะศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของผู้ปกครองรวมถึงที่มาของผู้ปกครองและการเกิดขึ้นและคุณลักษณะของรัฐ โดยมีที่เกี่ยวข้องและน่าสนใจ ซึ่งจะแยกเป็นแนวคิดทางตะวันตกและแนวคิดทางตะวันออก ดังนี้

⁴ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ อ่างแล้ว หน้า 289

1.1 แนวคิดทางตะวันตก

สำหรับแนวคิดทางตะวันตก ในที่นี้จะทำการศึกษาใน 4 แนวความคิด คือ 1) แนวความคิดธรรมเนียม 2) แนวความคิดรัฐชาติ 3) แนวความคิดเสรีนิยม และ 4) แนวคิดนิติรัฐ โดยมีสาระสำคัญของแต่ละแนวความคิด ดังนี้

1.1.1 แนวความคิดธรรมเนียม คือแนวความคิดว่า รัฐหรือผู้ปกครองต้องปกครองด้วยความเป็นธรรมและด้วยสติปัญญา เมื่อพิจารณาถึงแนวความคิดทางปรัชญาการเมือง และทฤษฎีแนวคิดทางการเมืองของกลุ่มนี้แล้ว นักปรัชญาที่สำคัญ มี เช่น

เพลโต (Plato 429 – 348 B.C.) นักปรัชญาคนสำคัญชาวกรีก ได้มีผลงานสำคัญ ๆ หลายชิ้น และยังคงใช้เป็นที่อ้างอิงจนถึงปัจจุบัน ผลงานที่สำคัญคือ Politeia [The Republic] เป็นเรื่องของกรปกครองรัฐในอุดมคติว่าผู้ปกครองควรเป็นบุคคลเช่นใด โดยเพลโตแบ่งคน ออกเป็น 3 ชั้น ตามสภาพจิตใจของมนุษย์ ซึ่งแต่ละคน แบ่งออกเป็น 3 ภาค คือ สุดแต่ว่าในตัวบุคคลใดจะมีภาคใดมากกว่ากัน สรุปโดยสังเขป คือ⁵

(1) ภาคเหตุผลหรือปัญญา (Reason) แสดงออกด้วยปัญญา คุณธรรม และความเฉลียวฉลาดบุคคลที่มีภาคนี้มาก ควรเป็นผู้ปกครอง โดยให้ได้รับการอบรมสั่งสอนให้เป็น “ราชานักปราชญ์” (Philosopher King) ซึ่งเป็นผู้ปกครองในอุดมคติของเพลโต

(2) ภาคจิตวิญญาณ (Spirit) แสดงออกด้วยความกล้าหาญ บุคคลที่มีภาคนี้มาก ควรได้รับการอบรมให้เป็น ทหาร และผู้พิทักษ์บ้านเมือง (Soldiers & Guardian) ช่วยเหลือราชานักปราชญ์ ในการปกครอง

(3) ภาคความปรารถนา ตัณหา (Desire) แสดงออกด้วยความพอเหมาะพอดี ผู้ที่มีความปรารถนามาก ก็จะต้องควบคุมด้วยความพอเหมาะพอดี

ใน The Republic นี้เพลโตเห็นว่า ผู้นำที่ดี คือราชานักปราชญ์ซึ่งก็คือ ชั้นสูงที่ถูกคัดเลือกโดยระบบการศึกษา ไม่ใช่ผู้มาจากตระกูลที่มั่งคั่งหรือผู้ดี โดยจะสลับเปลี่ยนกันรับตำแหน่งราชานักปราชญ์ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ระบบการปกครองที่ดีที่สุดในทัศนะของเพลโต คือระบอบ อภิชนาธิปไตย (Aristocracy)⁶

อย่างไรก็ตาม The Republic นั้นเพลโตเขียนในวัยหนุ่ม เมื่อเพลโตเข้าสู่วัยชรา ท่านได้เขียนหนังสืออีกเล่มหนึ่ง คือ The Laws (ก่อนหน้านีมีเรื่องที่มีชื่อเสียงอีกเรื่องหนึ่งคือ The Statesman) ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดที่เคยเสนอเรื่อง ราชานักปราชญ์ไว้ใน The Republic โดยแต่เดิมนั้น เพลโตไม่ให้ความสำคัญแก่กฎหมาย เพราะหากได้ผู้ปกครองที่ดีและ

⁵ ปรีดี เกษมทรัพย์ นิติปรัชญาหน้า 111 - 112

⁶ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) (2552) ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก หน้า 212

เฉลี่ยवलลาดแล้ว ก็จะมีคามยุติธรรมขึ้นมาเอง แต่เนื่องจากไม่สามารถหาราชานักปราชญ์ได้ในโลกแห่งความจริง ในเรื่อง The Laws เพลโตให้ความเห็นว่า หากสามารถสร้างระบบกฎหมายที่ดีและเป็นธรรมขึ้นมาได้ และให้คนปฏิบัติตาม คนชั่วก็อาจทำความดีขึ้นมาได้เหมือนกัน ซึ่งแนวคิดนี้ได้มีอิทธิพลสำคัญต่อการเมืองของยุโรปในเวลาต่อมา ⁷

อาริสโตเติล (Aristotle 384 – 322 B.C.) ได้เขียนหนังสือเรื่อง Politics กล่าวถึงรูปแบบการปกครองแบบต่าง ๆ ทั้งรูปแบบที่ดีและเลว โดยอาริสโตเติล ได้กล่าวถึงการปกครองรูปแบบที่เลวที่สุดคือ ระบบทรราช เพราะเป็นการปกครองที่เป็นผลร้ายกับผู้ที่ปกครองทุกคนมากกว่ารูปการปกครองใด ๆ ทั้งสิ้น โดยลักษณะสำคัญของทรราชคือ การปกครองโดยคนเดียวและเพื่อผลประโยชน์ของผู้ปกครองแต่เพียงผู้เดียว ⁸ อาริสโตเติลมิได้ถือว่าการปฏิวัติเป็นปรากฏการณ์พิเศษทางการเมืองแต่อย่างใด โดย รศ. สมบัติ จันทรวงศ์ ให้ข้อสังเกตว่า อาริสโตเติลใช้คำว่า stasis ในภาษากรีก ผู้แปลส่วนใหญ่ใช้ภาษาอังกฤษว่า Revolution หรือ sedition ทั้งนี้อาจแปล stasis ว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เพราะคำดังกล่าวใช้เพื่อหมายถึงการกระทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทั้งชอบและไม่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งอาจหมายรวมการปฏิวัติในความหมายปัจจุบันไว้ด้วยได้

สำหรับสาเหตุของการปฏิวัติ อาริสโตเติลเห็นว่า การปฏิวัติทุกครั้งมีสาเหตุใหญ่มาจากความปรารถนา ความเสมอภาค ซึ่งแฝงอยู่ในความคิดเรื่องความยุติธรรมของบุคคลอีกที หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ บุคคลจะปฏิวัติต่อเมื่อเขามีความรู้สึกว่า เขาไม่ได้รับส่วนของเขาตามที่เขาคิดว่าควรจะได้ตามความยุติธรรมที่เขาเข้าใจ ⁹

อย่างไรก็ตาม แนวคิดในการปฏิวัติของอาริสโตเติล ก็มีความแตกต่างกับแนวคิดของทฤษฎีการปฏิวัติ ที่มีรากฐานอยู่บนความเชื่อเรื่องสิทธิและความเท่าเทียมกันตามธรรมชาติ โดยทฤษฎีการปฏิวัตินี้มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะปฏิวัติ เมื่อผู้ปกครองของตนการทำการอันเป็นการขัดต่อข้อตกลงที่ตน (ผู้ได้ปกครอง) ยินยอมไว้ กล่าวคือ ไม่ได้ทำการปกครองเพื่อพิทักษ์สิทธิ ชีวิต เสรีภาพ และการแสวงหาความสุข ของบุคคล ดังนั้น การปฏิวัติหากทำเพื่อพิทักษ์รักษาสิทธิเสรีภาพแล้ว ย่อมชอบด้วยเหตุผล สิทธิในการปฏิวัติเป็นของทุกคน เพราะเสรีภาพคือเป้าหมายสุดท้ายของรัฐ ในขณะที่อาริสโตเติล เห็นว่า สิทธิจะปฏิวัติอย่างชอบด้วยเหตุผลนั้นเป็นของผู้ทรนคุณธรรม เพราะเป้าหมายของรัฐคือการมีชีวิตที่ดีร่วมกัน ไม่ใช่เสรีภาพ ซึ่งข้อแตกต่างเรื่องเป้าหมาย

⁷ ปรีดี เกษมทรัพย์ อ้างแล้ว หน้า 115

⁸ สมบัติ จันทรวงศ์ สิทธิในการปฏิวัติของอาริสโตเติล รัฐศาสตร์สาร หน้า 14

⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 7

ของรัฐระหว่าง เสรีภาพและชีวิตที่ตีร่วมกัน นี้ เป็นส่วนหนึ่งของข้อแตกต่างอันสำคัญระหว่าง
ปรัชญาการเมืองคลาสสิกกับปรัชญาการเมืองสมัยใหม่¹⁰

1.1.2 แนวความคิดรัฐธิปไตย คือ รัฐเป็นใหญ่ เป็นผู้มีอำนาจเบ็ดเสร็จเหนือ
ประชาชนที่อยู่ในรัฐนั้น เมื่อพิจารณาถึงแนวความคิดทางปรัชญาการเมือง และทฤษฎีแนวคิดทาง
การเมืองของกลุ่มนี้แล้ว นักปรัชญาที่สำคัญ มี เช่น

โทมัส ฮ็อบส์ (Thomas Hobbes ค.ศ. 1588 – 1679) ซึ่งผลงานที่สำคัญด้าน
ปรัชญาการเมืองของฮ็อบส์ คือ The Elements of Law (1640) De Cive (The Citizen 1642) และ
Leviathan (1651) โดย ฮอบส์ เห็นว่ารัฐนั้นเกิดจากการตกลงกันในลักษณะสัญญาประชาคมของ
มนุษย์ที่ให้อำนาจของตนแก่รัฐ และเมื่อมอบอำนาจให้ไปแล้วยอมเป็นเด็ดขาด และต้องอยู่ใต้
อำนาจของรัฐธิปไตยโดยปราศจากเงื่อนไข และไม่มีสิทธิอ้างว่ารัฐธิปไตยฝ่าฝืนสัญญาเพราะรัฐธิปไตย
ไม่ใช่คู่สัญญากับราษฎรแต่เป็นการที่ราษฎรทำสัญญากันเอง (สัญญาประชาคม) ยกอำนาจให้รัฐธิปไตย
จึงทำให้รัฐธิปไตยมีอำนาจเด็ดขาดสมบูรณ์เหนือราษฎร¹¹ โดยเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการต่าง ๆ
ของรัฐ ก็คือกฎหมาย ซึ่ง “...ไม่ได้เป็นอะไรไปมากกว่าคำสั่งขององค์ธิปไตยเหนือพลเมืองมัน
กำหนดว่าอะไรคือสิ่งที่ดีที่มนุษย์สามารถหาความสุขได้...กฎหมายจะกำหนดว่าอะไรดี ชั่ว
ยุติธรรม ซื่อสัตย์ และไม่ซื่อสัตย์...”¹²

แนวความคิดของ ฮอบส์ ที่อธิบายว่ารัฐมีอำนาจสมบูรณ์เด็ดขาด และกฎหมายของ
บ้านเมืองก็คือคำสั่งจากรัฐธิปไตยนั้น นับได้ว่าเป็น “...การกรุยทางและวางรากฐานทางความคิด
ให้แก่สำนักกฎหมายบ้านเมือง (Legal Positivism) ที่จะเติบโตขึ้นในเวลาต่อมาเป็นอย่างดี”¹³

1.1.3 แนวความคิดทางเสรีนิยม ที่มีพื้นฐานว่า ประชาชนยอมมีสิทธิต่อผู้กับ
ผู้ปกครอง ที่ไม่เป็นธรรม (ทรราช) ได้ เมื่อพิจารณาถึงแนวความคิดทางปรัชญาการเมือง และ
ทฤษฎีแนวคิดทางการเมืองของกลุ่มนี้แล้ว นักปรัชญาที่สำคัญมีหลายท่าน แต่ในที่นี้จะ
ทำการศึกษาความคิดของ จอห์น ล็อก

จอห์น ล็อก (John Locke ค.ศ. 1638 – 1704) เป็นนักปรัชญาชาวอังกฤษซึ่ง
มีแนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตย ได้เขียนหนังสือที่สำคัญไว้หลายเล่ม เช่น Two Treatises of
Government เป็นต้น โดย ล็อก ให้ข้อสรุปว่า อำนาจทุกชนิด ในสังคมมีข้อจำกัด ข้อจำกัดอำนาจที่

¹⁰ เรื่องเดียวกัน หน้า 18 – 19

¹¹ สมบัติ จันทรวงศ์ ผู้แปล HISTORY OF POLITICAL PHILOSOPHY เล่ม 2 หน้า 200

¹² เรื่องเดียวกัน หน้า 173

¹³ ปรีดี เกษมทรัพย์ อ้างแล้ว หน้า 201

สำคัญคือ การคุ้มครองเสรีภาพและกรรมสิทธิ์ ดังนั้น หากผู้ปกครองดำเนินการปกครองแบบทรราช ประชาชนก็มีสิทธิที่จะตรวจสอบว่าสิ่งที่ผู้ปกครองกระทำนั้น ยุติธรรมหรือไม่ ทั้งนี้ตามกฎหมายธรรมชาติซึ่งอยู่เหนือมนุษย์และมีมาก่อนมนุษย์ กล่าวโดยสรุปก็คือ มี “สิทธิที่จะต่อต้านหรือปฏิวัติ ทรราชนั่นเอง”¹⁴

แนวคิดของล๊อค ที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ทำการศึกษา อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

1) ในเรื่องการกำเนิดของรัฐนั้น เกิดขึ้นจากสภาพตามธรรมชาติของมนุษย์ ที่ไม่ดีและไม่อาจทนทานได้ โดยเหตุที่เป้าหมายของมนุษย์คือการปกป้องรักษาตัวเอง รัฐบาลก็คือ การไขปัญหาสำหรับความไม่สะดวกต่าง ๆ ตามธรรมชาติ (แต่สภาพธรรมชาติของ ล๊อค ไม่ได้ร้ายแรงเท่ากับความคิดของ ฮ็อบส์ ที่ว่ามนุษย์มีแนวโน้มที่จะทำร้ายซึ่งกันและกัน แต่ภัยคุกคามหลักอยู่ที่ความยากจน และความยากลำบากของสภาพตามธรรมชาติมากกว่า)¹⁵

ดังนั้น หากความต้องการของมนุษย์ (Men) ที่จะปกป้องรักษาตัวเอง ซึ่งเป็นเหตุที่นำพวกเขาออกจากสงครามตามสภาพธรรมชาติมาสู่สังคมการเมือง แต่เมื่อต้องเผชิญอันตรายอย่างใหม่ที่น่ากลัวกว่า คือระบบทรราช ประชาชน (People) ก็จะรู้สึกว่าจะสังคมอันปลอดภัย คุกคามพวกเขา ก็จะจัดตั้งผู้ที่จะทำลายสังคมนั้น เพื่อหลีกเลี่ยงการกลับไปสู่สภาพธรรมชาติอันน่ากลัว¹⁶

2) ในเรื่องอำนาจของรัฐที่มีเหนือประชาชนนั้น ล๊อค เห็นว่า “รัฐบาลทั้งปวงมีอำนาจจำกัด และดำรงอยู่เฉพาะ โดยความยินยอมของผู้ถูกปกครอง และฐานที่ล๊อคใช้สร้างคำสอนของเขาขึ้นมาก็คือ มนุษย์ทั้งปวงเกิดมาเป็นอิสระ”¹⁷

3) ในเรื่องสัญญาประชาคมนั้น ล๊อคเห็นว่าประชาชนเป็นคู่สัญญา โดยแต่ละคนตกลงกับคนอื่น ๆ ทั้งหมดเพื่อสร้างสังคมขึ้นมา ไม่มีการพูดถึงสัญญาระหว่างประชาชนกับรัฐบาล (The government) อำนาจรัฐบาลเป็นเพียงสิ่งที่มอบหมายให้ มิใช่สละให้แก่ผู้ที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล (...those who become its officials) ซึ่งมีอำนาจตามที่ได้รับมอบหมายเท่านั้น อำนาจสูงสุดในการปกป้องรักษาตนเองและสังคมยังอยู่กับตัวประชาชนเสมอ พวกเขาไม่อาจมอบอำนาจนี้ให้กับใครได้¹⁸

¹⁴ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ *กฎหมายมหาชน* เล่ม 1, หน้า 52

¹⁵ สมบัติ จันทรวงศ์ ผู้แปล *HISTORY OF POLITICAL PHILOSOPHY* เล่ม 2 หน้า 295 – 296

¹⁶ *เรื่องเดียวกัน* หน้า 327 – 328

¹⁷ *เรื่องเดียวกัน* หน้า 282

¹⁸ *เรื่องเดียวกัน* หน้า 318 และ Strauss, Leo and Joseph Cropsey, Editor. *HISTORY OF POLITICAL PHILOSOPHY*, Third Edition, USA. The University of Chicago Press, Chicago, 1987 หน้า 500

4) ในเรื่องการต่อต้านรัฐที่ไม่เป็นธรรมนั้น ล็อคเห็นว่ ประชาชนมีสิทธิที่จะต่อต้านระบบทรราช (Right to resist tyranny) โดยทรราช (Tyrant) คือผู้ที่ใช้อำนาจเพื่อตัวเอง ไม่ใช่เพื่อผู้อื่นที่อยู่ใต้อำนาจนั้น อย่างไรก็ตามสิทธิในการต่อต้าน (Right of resistance) นี้ จะต้องไม่นำเทียบเท่ากับสิทธิในการปฏิวัติ (Right of revolution) โดยเร็วเกินไป เพราะ กฎธรรมชาติพื้นฐานของสังคม (The fundamental natural law of Society) นั้น ไม่มีสิทธิใดที่จะทำลายการรักษาสังคม การปฏิวัติ (Revolution) เป็นภัยคุกคามต่อสังคม ดังนั้น ไม่ว่าสิทธิในการต่อต้านจะเป็นอะไรก็ตาม จะต้องสอดคล้องกับการปกป้องรักษา (Preservation) สังคม โดยล็อคบอกว่าผู้ที่วิจิฉัยก็คือ ประชาชน นั่นเอง¹⁹ โดยสำหรับคำถามที่ว่า รัฐบาลคุกคามความปลอดภัยของประชาชนหรือไม่ เฉพาะประชาชนเท่านั้นเป็นผู้ตอบได้ ซึ่ง “...ล็อคมองไม่เห็นความยุ่งยากอะไรที่จะให้ประชาชนทำหน้าที่นี้ และไม่เห็นว่าความเป็นไปได้ที่จะให้ใครอื่นทำ เพราะไม่ว่าจะยากลำบากสักเพียงใดที่จะตอบในทางทฤษฎี ประชาชนก็จะตอบได้อย่างง่ายดาย กล่าวคือ ไม่ใช่โดยการให้เหตุผลแต่โดยความรู้สึก...”²⁰

กล่าวโดยสรุป ในประเด็นการต่อต้านทรราช นั้น ล็อค เห็นว่าเป็นสิ่งที่ทำได้ และประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจถึงเวลาที่ควรทำหรือยัง

1.1.4 แนวคิดในเรื่องนิติรัฐ

เป็นแนวความคิดที่ว่ารัฐนั้นต้องผูกพันตนเองกับกฎหมายที่ตนเองออกมา ไม่มี การใช้อำนาจตามอำเภอใจ อาจกล่าวได้ว่าเกิดจากการเผยแพร่แนวความคิดเสรีนิยม ที่มุ่งเน้นการคุ้มครองสิทธิของประชาชน และการที่รัฐจะออกกฎหมายจะต้องมีเหตุผล ทำให้เกิดความคิดเกี่ยวกับนิติรัฐ เช่น ในประเทศเยอรมันได้มีการศึกษาคำว่านิติรัฐ (Rechtsstaat) ทางวิชากฎหมาย ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 และตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็ได้มีการใช้คำนี้อย่างแพร่หลาย โดยในช่วงต้นของคริสต์ศตวรรษที่ 19 นี้ หมายถึงรัฐที่ออกกฎหมายอย่างมีเหตุผลหรือรัฐที่ให้ความสำคัญกับความยุติธรรม ยังมีได้หมายถึงเป้าหมายหรือเนื้อหาของรัฐ หากหมายถึงวิธีการหรือลักษณะการทำเป้าหมายหรือเนื้อหาของรัฐให้เป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดความมั่นคงในเสรีภาพของประชาชนต่อการใช้อำนาจของรัฐ หรือการล้มเลิกการปกครองโดยตัวบุคคลมาเป็นการปกครองด้วยกฎหมายนั่นเอง²¹

แนวคิดนิติรัฐนี้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง มาจากแนวคิดที่อธิบายว่า แม้รัฐจะมีอำนาจอธิปไตย มีอำนาจสูงสุดและไม่มีข้อจำกัดตามทฤษฎีดั้งเดิมก็ตาม กฎเกณฑ์ที่รัฐออกมา

¹⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 322 และ Strauss อ้างแล้ว หน้า 503 – 504

²⁰ สมบัติ จันทรวงศ์ เรื่องเดียวกัน หน้า 326

²¹ กมลชัย รัตนสกาวงศ์ หลักกฎหมายปกครองเยอรมัน หน้า 92

ที่เรียกว่ากฎหมายนั้น รัฐก็ต้องอยู่ใต้กฎหมายเช่นกัน เพื่อมิให้รัฐกลายเป็นองค์กรที่สามารถทำอะไรก็ได้ ตามอำเภอใจ ดังนั้น ในคติเสรีนิยมประชาธิปไตย ถือว่าแม้รัฐจะมีอำนาจอธิปไตย แต่รัฐก็ต้องเคารพกฎหมายที่ตนเองเป็นผู้ออก โดยทฤษฎีที่ว่า รัฐต้องการกฎหมายที่ตนเองเป็นผู้ออกนั้น มี 2 ทฤษฎีหลัก ๆ คือ ²²

1. ทฤษฎีว่าด้วยการจำกัดอำนาจตัวเองด้วยความสมัครใจ (Auto-limitation) โดยเสนอความคิดว่า รัฐไม่อาจถูกจำกัดโดยกฎหมายได้ เว้นแต่รัฐจะสมัครใจผูกมัดตัวเองด้วยกฎหมายที่รัฐสร้างขึ้น คือรัฐธรรมนูญ ผู้เสนอที่สำคัญเช่น Rudolf Von Jhering นักนิติศาสตร์ชาวเยอรมัน

2. ทฤษฎีนิติรัฐ นักคิดคนสำคัญ (ในยุคใหม่) คือ Carre de Malberg นักนิติศาสตร์ ชาวฝรั่งเศส โดยให้ความคิดว่า นิติรัฐเป็นรัฐที่ต้องยอมตนอยู่ใต้ระบบกฎหมายในความสัมพันธ์กับปัจเจกชน และเพื่อคุ้มครองปัจเจกชน ระบบนิติรัฐจึงมีวัตถุประสงค์หลักในการป้องกันและแก้ไขการใช้อำนาจตามอำเภอใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ²³

อย่างไรก็ตาม หลักนิติรัฐนี้ ศาตราจารย์ ดร. บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ เห็นว่าเป็นผลพวงของความต้อการพื้นฐานของมนุษย์ ทั้งในฐานะปัจเจกชน และในฐานะสมาชิกในประชาคมที่จะแสวงหาความยุติธรรมและความแน่นอนของกฎหมาย ทั้งยังขึ้นกับปัจจัยด้านแนวความคิด ความคาดหวัง และสถานการณ์ของสังคมอีกด้วย ซึ่งมีมีความแตกต่างกันไปตามบริบทของสังคม จึงไม่อาจกำหนดความหมายของนิติรัฐเป็นการทั่วไปที่ใช้กับทุกสังคมได้ แต่กระนั้นก็ตามก็สามารถกล่าวถึงเป็นหลักการทั่วไปได้ว่า ในรัฐที่ใช้ระบบนิติรัฐนั้น นอกจากจะมีบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองด้วยกันแล้ว ยังมีกฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองกับรัฐ ซึ่งก็คือการที่การใช้อำนาจรัฐถูกผูกพันโดยกฎหมาย ซึ่งแตกต่างกับการปกครองตามหลักอำนาจนิยม หรือ Police state ซึ่งในรัฐดังกล่าวจะไม่มีกฎหมาย หรือมีก็น้อยมาก และแม้มีกฎหมาย ก็มักไม่ได้รับการยึดถือและปฏิบัติตามจากผู้ทรงอำนาจในรัฐนั้น ๆ นอกจากนี้ประเด็นสำคัญที่ควรทำความเข้าใจคือ ในนิติรัฐนั้น รัฐเป็นทั้งผู้ตราและบังคับใช้กฎหมาย ในขณะที่เดียวกัน รัฐก็ต้องผูกพันตนกับกฎหมายที่ตนออกมาด้วย ²⁴

²² บวรศักดิ์ อุวรรณโณ อ้างแล้ว หน้า 47

²³ เรื่องเดียวกัน หน้า 47 – 48

²⁴ บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ กฎหมายรัฐธรรมนูญ หน้า 417 -418

ในเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐาน ในบริบทของหลักนิติรัฐ จะประกอบด้วยหลักพื้นฐาน 2 ประการ คือ (1) หลักสิทธิขั้นพื้นฐาน และ (2) หลักการแบ่งแยกอำนาจ โดย สิทธิขั้นพื้นฐานนั้นอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ²⁵

1. สิทธิมนุษยชนทั่วไป เป็นสิทธิในความเป็นมนุษย์ เช่น สิทธิเสรีภาพในชีวิต ร่างกาย สิทธิเสรีภาพในเคหสถาน สิทธิเสรีภาพในครอบครัว สิทธิในการมีและใช้ทรัพย์สิน เป็นต้น
2. สิทธิพลเมือง หมายถึงสิทธิในการเข้าร่วมในการสร้างเจตนารมณ์ของรัฐ เช่น การรวมตัวเป็นสมาคม เป็นพรรคการเมือง หรือการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น

จึงอาจกล่าวได้ว่า ในนิติรัฐนั้น ให้ความสำคัญกับสิทธิของประชาชน และยอมจำกัดอำนาจตัวเอง (ด้วยรัฐธรรมนูญ) ในการก้าวล่วงแดนแห่งสิทธิดังกล่าว ดังนั้น การจำกัดสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของปัจเจกบุคคล จะกระทำได้เฉพาะกรณีเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น หรือเพื่อประโยชน์ของส่วนร่วมและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นนั้น ในตัวมันเองจะเป็นการคุ้มครองประโยชน์ของมหาชนด้วย ซึ่งในความหมายคลาสสิกของแนวคิดเสรีนิยม สิทธิพื้นฐานคือสิทธิในการป้องกันตนเอง (Abwehrrecht) ของประชาชนต่อการใช้อำนาจรัฐ และใช้เป็นขอบเขตแรกเริ่มของการใช้อำนาจนิติบัญญัติ โดยจะเป็นการประกันขอบเขตของการกำหนดวิธีการดำเนินชีวิตของปัจเจกชน²⁶

1.2 แนวคิดทางตะวันออก

ในที่นี้จะทำการศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับการอธิบายที่มาของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง (ประชาชน) ของจีนในยุคโบราณ และของประเทศไทย

1.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองของจีน คือแนวคิด “เทียนหมิง” (Tien Ming : Mandate of heaven) ของจีน ซึ่งเป็นแนวคิดทางการเมืองที่ทรงอิทธิพลอย่างสูงของจีน²⁷ โดยแนวคิดนี้มีว่าความชอบธรรมทางการเมืองของผู้ปกครองขึ้นอยู่กับว่า สวรรค์ (Tien)²⁸ ให้การยอมรับในการปกครองหรือไม่ ด้วยการมอบอำนาจการปกครอง (Ming) ให้แก่ผู้ปกครอง ซึ่งแนวคิดนี้ต่างจากทฤษฎีเทวสิทธิ์ของกษัตริย์ (Divine right of king) ตรงที่ แนวคิดอาณัติแห่งสวรรค์ยอมรับว่า สวรรค์สามารถเพิกถอนอำนาจที่ให้ไปได้ หากผู้ปกครองนั้นไม่มีคุณธรรมคู่ควรกับอำนาจนั้น ซึ่งแนวคิดนี้ ได้รับการอ้างอิงเพื่อสร้างความชอบธรรมในการล้มล้างหรือเปลี่ยนแปลงราชวงศ์ต่าง ๆ

²⁵ สมยศ เชื้อไทย *หลักกฎหมายมหาชนพื้นฐาน* หน้า 171 – 173

²⁶ กมลชัย รัตนสกววงศ์ อ้างแล้ว หน้า 78

²⁷ จรัญ โฆษณานันท์ *นิติปรัชญาแนววิพากษ์* หน้า 293

²⁸ มีความหมายหลายอย่าง เช่น สวรรค์ ฟ้า ธรรมชาติ หรือ กฎ

เป็นจำนวนมาก²⁹ ในขณะที่ทฤษฎีเทวสิทธิ์นั้น พระมหากษัตริย์รับอำนาจมาจากพระเจ้าโดยตรง หลักความเชื่ออันนี้จึงเป็นนัยยะว่าความพยายามในการโค่นราชบัลลังก์หรือความพยายามในการจำกัดสิทธิของพระมหากษัตริย์เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องและเป็นการขัดต่อพระประสงค์ของพระเจ้า (อย่างไรก็ตาม พระสันตะปาปาของศาสนาคริสต์ ในยุคกลางของยุโรป ได้มีบทบาทในพิธีการแต่งตั้งกษัตริย์ที่ขึ้นกับศาสนจักรและคว่ำบาตร(excommunication) กษัตริย์ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเสมือนการถอดถอน ไม่ยอมรับฐานะกษัตริย์ ดังที่จะได้กล่าวต่อไป)

แนวคิด “เทียนหมิง” เกิดจาก การที่ราชวงศ์ Chou ล้มล้าง ราชวงศ์ Shang ในปี 1115 ก่อนคริสตกาล และได้เป็นราชวงศ์ที่ครองอำนาจยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์จีน (1115 – 221 ก่อนคริสตกาล) ได้เผชิญปัญหาในการ สร้างความชอบธรรมในการปกครองที่ได้มาโดยการใช้กำลัง โดยในช่วงต้นมีการอธิบายว่า สวรรค์ (Tien) ให้ความสนใจกับความสุข ความสะดวกสบาย (Welfare) ของมนุษย์ จึงได้สถาปนาผู้ปกครองขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบภารกิจดังกล่าว หากผู้ปกครองปกครองด้วยความยุติธรรม และชาญฉลาด สวรรค์ก็จะให้ ผู้ปกครองหรือราชวงศ์ (Dynasties) ของเขาอยู่ในอำนาจ แต่หากปกครองโดยปราศจากความยุติธรรมหรือสติปัญญา และเริ่มแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวแล้ว สวรรค์ก็จะถอดถอนโองการจากผู้ปกครองนั้น และมอบหมายให้ผู้อื่นแทน ดังนั้น ผู้ปกครองจึงมีพันธะที่จะต้องปกครองด้วยความเป็นธรรมให้ประชาชนมีความสุข อย่างไรก็ตาม สวรรค์ก็มีได้มอบอำนาจให้มนุษย์ปกครองกันเองแต่เพียงอย่างเดียว แต่สวรรคดียังคงอำนาจในการปกครองเชิงกายภาพด้วย เช่น ทำให้เกิดแผ่นดินไหว ความเจ็บป่วย หรือแม้แต่ความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์³⁰

อย่างไรก็ตาม เมื่อก้าวถึงแนวคิด “เทียนหมิง” นี้ ก็จะขอก้าวถึงแนวทฤษฎีเทวสิทธิ์ของกษัตริย์ (Divine right of king) ในทางตะวันตกโดยสังเขป ซึ่งทฤษฎีนี้มีลักษณะสำคัญ คือ³¹

- 1) รัฐได้รับการสถาปนาขึ้นโดยเทวโองการหรือเทวประสงค์
- 2) ผู้ปกครองรัฐ ได้รับการแต่งตั้งโดยพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้า หรือเทพยดาผู้ทรงฤทธิ์

²⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 294

³⁰ <http://www.wsu.edu:8080/~dee/GLOSSARY/TIENMING.HTM> ค้นคว้าเมื่อ 21 ธ.ค. 2553

³¹ จิตร โขก (บรรพต) วีระชัย สุรพล ราชภัฏจารักษ์ สุพรรณบุรี ทับสุวรรณ (2542) รัฐศาสตร์ทั่วไป

3) ผู้ปกครองรัฐมีความรับผิดชอบต่อพระเจ้าหรืออำนาจอันศักดิ์สิทธิ์นั้นแต่เพียงผู้เดียว³²

แนวความคิดนี้ เช่น แนวคิดของ นักบุญออกัสติน (Saint Augustine ค.ศ. 354 – 430) ที่ว่า “...อำนาจทุกอย่างมาจากพระเจ้า แต่เดิมพระเจ้าได้ประทานอำนาจแก่ประมุขของชาติต่าง ๆ เพื่อรอกออาณาจักรอันสมบูรณ์แบบ ในเมื่อพระเยซูได้เสด็จมาสร้างอาณาจักรอันสมบูรณ์แบบให้แล้ว สำหรับดินแดนที่คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ อำนาจทั้งหมดจึงมาจากพระเจ้าโดยผ่านผู้แทนของพระเยซู... ในกรณีของผู้ปกครองไม่ได้นับถือศาสนาคริสต์ ย่อมจะไม่รับรู้อำนาจของพระเยซูคริสต์จนจะต้องรับรู้และยอมอยู่ใต้อำนาจของผู้ปกครองตน โดยถือว่าเป็นน้ำพระทัยของพระเจ้าเช่นกัน...”³³

ทั้งนี้ในยุโรปสมัยกลาง ฝ่ายศาสนจักร คือคริสตจักร มีอำนาจสูงมาก กษัตริย์ได้รับการยกย่องว่าเป็นตัวแทนของพระเจ้า (Vice regent of God) หรือผู้ที่ได้รับการเจิมประพรมแล้ว โดยพระเจ้า (Anointed of the Lord) (เรื่องเดิม: 125) โดยในยุคกลางพระสันตะปาปานั้นถือว่าเป็นผู้ปกครองอาณาจักรของพระเจ้าบนโลกมนุษย์ (Kingdom of God on Earth) ซึ่งก็คืออาณาจักรที่ประกอบไปด้วยมณฑลทั้งหลายที่มีชาวคริสต์อยู่ ตั้งเป็นมณฑลขึ้น ก็เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรพระเจ้า ดังนั้นตามมุมมองนี้ พระสันตะปาปาใหญ่เหนือกษัตริย์ เพราะกษัตริย์ที่ปกครองชาวคริสต์นั้นปกครองแค่ส่วนหนึ่งของอาณาจักรพระเจ้าเท่านั้นเอง และจะเป็นกษัตริย์ได้ก็เพราะพระเจ้าทรงโปรด (by the Grace of God) ตั้งให้เป็นกษัตริย์ เป็นหนึ่งในความเชื่อเรื่อง Divine Rights of King กษัตริย์คาทอลิกจะขึ้นครองราชย์ได้ต้องได้รับการยินยอมจากพระสันตะปาปาก่อน ตอนทำพิธีขึ้นครองราชย์ก็ต้องมีบาทหลวงสวมมงกุฎ (coronation) ให้บาทหลวงที่สวมมงกุฎก็มักจะเป็นบิชอปที่ใหญ่ที่สุดในประเทศนั้น หรือพระสันตะปาปาอาจจะเสด็จมาเองก็ได้

ในกรณีที่กษัตริย์ถูก Excommunication คือถูกตัดออกจากพระศาสนจักร (ศาสนาคริสต์) ก็จะเป็นเหตุให้ดินแดนนั้นถูกประกาศเป็นดินแดนนอกศาสนา ห้ามบาทหลวงทำพิธีทางศาสนา บาทหลวงก็จะหนีออกจากเมืองนั้น ประชาชนที่กลัวบาปก็จะลุกฮือขึ้นถอดถอนกษัตริย์นั้น³⁴ ซึ่งในอดีตก็มีกษัตริย์หลายองค์ในยุโรปที่ถูก Excommunication ซึ่งหลายกรณีก็เป็นความขัดแย้งเรื่อง

³² เช่น วาทะของพระเจ้าชาร์ลส์ที่ 1 ของอังกฤษ ที่ว่า “กษัตริย์ไม่ต้องให้คำอธิบายในพระราชกรณียกิจที่ทรงกระทำต่อผู้ใดนอกจากพระเจ้าเท่านั้น” Kings are not bound to give an account of their actions but to God alone. จาก http://en.wikipedia.org/wiki/Charles_I_of_England#cite_note-33 ค้นคว้าเมื่อ 22 พ.ย. 2554

³³ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชารัฐศาสตร์ เอกสารการสอนชุดวิชาปรัชญาการเมือง หน่วยที่ 1 – 7 หน้า 168

³⁴ https://www.myfirstbrain.com/student_view.aspx?ID=23925 ค้นคว้าเมื่อ 22 พ.ย. 2554

อำนาจระหว่างการเมืองกับศาสนา เช่น เหตุการณ์ใน ค.ศ. 1076 จักรพรรดิเฮนรี่ที่ 4 แห่งโรม (Henry IV, Holy Roman Emperor ค.ศ. 1050 - 1106) ได้ประกาศถอดสันตะปาปา และสันตะปาปาเกรกอรีที่ 7 ก็ประกาศถอดและคว่ำบาตรจักรพรรดิองค์เดียวกัน ซึ่งเรื่องยุติโดยจักรพรรดิต้องยอมจำนนต่อสันตะปาปา³⁵

1.2.2 แนวความคิดของประเทศไทย กล่าวโดยสรุปภาพรวม การปกครองประเทศไทย ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เป็นการปกครองโดยพระมหากษัตริย์ มีลักษณะ เป็นสมมุติเทพ กล่าวคือ สถาบันพระมหากษัตริย์ไทย ถือว่าเป็นเทพที่มีความยิ่งใหญ่เหนือกว่ามนุษย์ธรรมดา³⁶ ไม่ได้มีสิทธิปกครองโดยได้รับอำนาจจากพระเจ้า กล่าวคือ ไม่ได้อ้างทฤษฎีเทวสิทธิ ของกษัตริย์ (Divine right of king) ดังเช่นทางตะวันตก แต่พระมหากษัตริย์มีอภิสิทธิเหมือนเทพเจ้าตามคติอินเดียซึ่งถือว่ากษัตริย์คือ “อวตาร” ของพระนารายณ์ ซึ่งมีสมมุติฐานว่าเมื่อบ้านเมืองไม่สงบ เทพเจ้าจะอวตารมาเป็นกษัตริย์เพื่อดับทุกข์เข็ญ และยังมี ความเชื่อว่าผู้ที่มาอวตาร มาเพื่อสร้างสังคมที่มีความสุขและเป็นธรรม ที่เรียกกันว่า รามราชย์ (Ram Rajya)³⁷ ซึ่งการปกครองในลักษณะเช่นนี้ ทำให้มีการแยกชนชั้นผู้ปกครองและชนชั้นผู้ได้ปกครอง เป็นต้นกำเนิดของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช (Absolute Monarchy) และเป็นที่มาของลัทธิมูลนาย-ไพร่หรือทาส และระบบศักดินาในสังคมอยุธยา ตอนต้น³⁸

อย่างไรก็ตาม พระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยา หากไม่เข้มแข็งหรือมีปัญหาในเรื่องความชอบธรรมแล้ว ก็อาจถูกแย่งชิงบัลลังก์จากกลุ่มราชวงศ์ด้วยกันหรือ จากกลุ่มขุนนางที่มีอำนาจได้ โดยบางครั้งอ้างเหตุว่ากษัตริย์องค์เดิม มิได้อยู่ในธรรม ซึ่งลักษณะเช่นนี้ปรากฏขึ้นหลายครั้งในสมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น กรณีขุนวรรวงศาธิราชผู้รักของท้าวศรีสุดาจันท์ปลงพระชนม์พระยอดฟ้า

³⁵ เรื่องเดิม หน้า 169 ในปัจจุบันตาม กฎหมายพระศาสนจักร Code of Canon law ไทยที่โดนถอดตัดจากพระศาสนจักร มีเป็นสองประเภทคือ 1) LATAE SENTENTIAE หรือ automatic penalties คือความผิดที่โดนโทษตัดขาดจากพระศาสนจักรโดยอัตโนมัติ มี 7 มาตรา และ 2) FERENDAE SENTENTIAE ความผิดที่อาจถูกโทษตัดขาดจากพระศาสนจักรโดยผู้มีอำนาจในพระศาสนจักร หรือเป็นคำพิพากษาของศาลพระศาสนจักร มี 2 มาตรา โดยกรณี LATAE SENTENTIAE เป็นโทษที่โดนตัดขาดจากพระศาสนจักรโดยอัตโนมัติ ส่วนกรณี FERENDAE SENTENTIAE ผู้สั่งลงโทษคือ พระสังฆราชหรือพระคาร์ดินัลผู้มีอำนาจ ศาลพระศาสนจักร หรือ พระสันตะปาปา ตามความจรรยาของความคิด

³⁶ สมบัติ จันทรวงศ์ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อยู่เมืองไทย :รวมบทความทางสังคมการเมือง เพื่อเป็นเกียรติแก่ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ในโอกาสอายุครบ 60 ปี หน้า 100

³⁷ จิตร โชค (บรรพต) วีระชัย สุรพล ราชภัฏนันทารักษ์ สุรพันธ์ ทับสุวรรณ อ้างแล้ว หน้าเดียวกัน

³⁸ สมบัติ ธีรารังษิณวงศ์ การเมืองการปกครองไทย พ.ศ.1762 – 2500 หน้า 82

(หรือพระแก้วฟ้า) พระโอรสของสมเด็จพระชัยราชาธิราชกับท้าวศรีสุดาจันทร์ ซึ่งครองราชย์เมื่อพระชนมายุเพียง 11 พรรษา แล้วตั้งตนเป็นกษัตริย์ แต่ต่อมาถูกเหล่าขุนนางและข้าราชการคบคิดกันกำจัดในที่สุด (พ.ศ.2091) และมีเหตุการณ์ที่พระมหากษัตริย์ถูกปลงพระชนม์หรือสำเร็จโทษในทำนองเดียวกันอีกหลายเหตุการณ์ เช่น พระศรีเสาวภาคย์ (พ.ศ.2153) ถูกพระศรีสินปลงพระชนม์ สมเด็จพระเชษฐาธิราชและพระอาทิตย์วงศ์ (พ.ศ.2172) ถูกพระยาขลาโหมสุริยวงศ์สำเร็จโทษ สมเด็จพระเจ้าฟ้าไชยและสมเด็จพระศรีสุธรรมราชา (พ.ศ.2199) ถูกพระนารายณ์ สำเร็จโทษ เป็นต้น (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ การเมืองการปกครองไทย พ.ศ.1762 – 2500: 80) โดยกรุงศรีอยุธยา มีกษัตริย์ปกครองทั้งสิ้น 33 พระองค์ ในจำนวนนี้ได้อำนาจโดยการช่วงชิงราชบัลลังก์ 16 พระองค์ โดยใน 16 พระองค์นี้ เป็นการช่วงชิงอำนาจโดยไม่มีความรุนแรง 3 พระองค์ และมีความรุนแรง 13 พระองค์³⁹

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาส่วนใหญ่การโค่นล้มผู้ปกครองจะเป็นเรื่องแย่งชิงอำนาจในระดับชนชั้นปกครองและโดยใช้กำลัง

นอกจากนี้ผู้ศึกษาขอตั้งเป็นข้อสังเกตไว้ก่อนในขั้นนี้ ว่านอกเหนือจากการแย่งชิงอำนาจในศูนย์อำนาจรัฐ (เมืองหลวง) แล้วในอดีต ทั้งสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ก็ได้มีการต่อต้านอำนาจรัฐรัฐ หรืออำนาจปกครองในเขตชนบทโดยชาวบ้านที่รวมตัวกันโดยมีผู้นำ ดังที่เรียกว่า ขบถผู้มีบุญ หรือกบฏผู้มีบุญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังจะได้ทำการกล่าวถึงต่อไปในหัวข้อการต่อต้านอำนาจปกครองของประเทศไทยในอดีต ในหัวข้อที่ 2.2.1 ของบทที่ 5 ว่าด้วย แนวทางการต่อสู้ทางการเมืองในต่างประเทศ และในประเทศไทย

2. แนวความคิดด้านสันติวิธี

ในหัวข้อนี้ จะได้พิจารณาใน 3 ประเด็น คือ 1) คำจำกัดความ 2) ความคิดของนักทฤษฎีด้านสันติวิธีที่น่าสนใจ และ 3) การแสดงออกของนักคิดที่เป็นรูปธรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 คำจำกัดความ เช่นเดียวกับคำจำกัดความด้านสังคมศาสตร์เกี่ยวกับสิ่งที่เป็นามธรรม คำจำกัดความของคำว่าสันติวิธี ก็มีหลากหลาย แตกต่างกันไปตามความคิด ความเชื่อ บริบทของสังคมสถานที่ และยุคสมัย อย่างไรก็ตามก็ได้มีนักคิดหลายท่านได้ให้คำจำกัดความของสันติวิธีไว้ เช่นคณะทำงานวิชาการ สำนักงานสภาพัฒนาการสังคมแห่งชาติ เห็นว่า

³⁹ ณรงค์ สีนสวัสดิ์ การเมืองไทย การวิเคราะห์เชิงจิตวิทยา หน้า 73

“...สันติวิธีเป็นกรอบความคิดหรือทัศนคติ และเป็นวิธีปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ ทั้งในการดำเนินวิถีชีวิตปกติ และเมื่อต้องเผชิญกับความขัดแย้งโดยมีความมั่นใจว่าสามารถทำให้คนที่เห็นต่างหรือขัดแย้งสามารถอยู่ร่วมกัน โดยแต่ละฝ่ายเคารพความเท่าเทียมและพยายามที่จะเรียนรู้การอยู่ร่วมกันด้วยการแบ่งปันกัน เอื้ออาทรต่อกัน และไม่ใช้ความรุนแรงเป็นทางเลือกเมื่อขัดแย้ง...”⁴⁰

นอกจากนี้ยังเห็นว่า “...สันติวิธี เป็นทั้งวิธีการและจุดมุ่งหมายที่ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้แม้มีความขัดแย้ง (ซึ่งเป็นปกติของการอยู่ร่วมกัน) แต่ขัดแย้งแล้ว พุดจากกันได้ ไม่ใช่ใครใหญ่กว่า มีอำนาจมากกว่า เป็นฝ่ายชนะหรือได้มากกว่า...”⁴¹

ในส่วนของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ให้ความหมายว่า “วิธีที่จะก่อให้เกิดความสงบ เช่น เจรจาสงบศึกโดยสันติวิธี”

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง ได้ให้นิยามหรืออธิบายความหมายของสันติวิธี เช่น⁴² นายโคทม อาริยา ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดลที่นิยามว่า สันติวิธีหมายถึง “วิธีการจัดการกับความขัดแย้งวิธีหนึ่ง” โดยให้เหตุผลว่า “การใช้สันติวิธีเป็นวิธีการที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุด ทั้งระยะสั้น ระยะยาว ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ผิดกับการใช้ความรุนแรง”

ในขณะที่นายไพศาล วงศ์วรสิทธิ์ (ปัจจุบันคือพระไพศาล วิสาโล) กล่าวว่า “สันติวิธีคือ วิธีการแก้ไขความขัดแย้ง หรือตอบโต้ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ โดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อคู่กรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่เป็นการประทุษร้ายต่อร่างกายและชีวิต” โดย “บางสำนักมองว่าสันติวิธีจะต้องมีความรักเป็นพลังผลักดันและเป็นตัวกำกับเอาไว้ด้วยจึงจะเป็นสันติวิธีที่แท้จริง ตามนิยามนี้ สันติวิธีจึงหมายถึง การเขียน การพูด การเจรจา การประชุมตกลงแก้ไขข้อพิพาท กระบวนการทางศาลและกฎหมาย” และ “อย่างไรก็ตามยังมีสันติวิธีอีกประเภทหนึ่งที่เป็นพลังในการเปลี่ยนแปลงเรียกว่า เป็นอุปกรณ์สำคัญของผู้ใฝ่สันติวิธีเลยทีเดียว นั่นคือ ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง”

⁴⁰ สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สันติวิธี : ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง 2544 บทนำ หน้าแรก

⁴¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 137

⁴² อังโน “สันติวิธี : เครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง” เอกสารความรู้ สดร. ลำดับที่ 20 / ปีงบประมาณ 2553 สถาบันดำรงราชานุภาพสันติวิธี : เครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งเอกสารความรู้ สดร. ลำดับที่ 20 / ปีงบประมาณ 2553 สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย จาก http://www.stabundamrong.go.th/web/book/53/b20_53.pdf ค้นคว้าเมื่อ 5 พฤษภาคม 2555

สำหรับคณะกรรมการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี⁴³ ซึ่งมีพระไพศาล วิสาโล เป็นประธานคณะกรรมการฯ ให้ความหมายของสันติวิธีว่าน่าจะประกอบด้วย 3 แง่มุม ดังต่อไปนี้

1. การแก้ปัญหาโดยไม่ใช้วิธีรุนแรง เช่น จัดการกับผู้ชุมนุมโดยไม่ใช้อาวุธ หรือต่อสู้ เพื่อความเป็นธรรมด้วยการชุมนุมอย่างสงบ การถือแฟง หรือการคว่ำบาตร ทั้งนี้ รวมไปถึงการไม่ตอบโต้ความรุนแรงด้วยความรุนแรง

2. การขจัดเงื่อนไขแห่งความรุนแรงต่าง ๆ และสร้างเงื่อนไขแห่งสันติวิธี เช่น การดูแลมิให้มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกป้องชุมชน มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น สามารถเข้าถึงทรัพยากรสาธารณะได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ปลอดภัยจากความยากไร้ ฯลฯ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็นการขจัดความรุนแรงเชิงโครงสร้าง

3. มีทัศนคติที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เช่น ความเอื้ออาทร ความห่วงใย ความใจกว้าง ยอมรับความหลากหลาย และเคารพความแตกต่าง การรู้จักให้อภัย ไม่แบ่งเขาแบ่งเรา รวมถึงทัศนคติที่ว่าความรุนแรงมิใช่ทางออก การแก้ปัญหายั่งยืนและได้ผลคือ สันติวิธี⁴⁴

อย่างไรก็ตาม การที่นำคำว่า “สันติวิธี” มาบัญญัติไว้เป็นถ้อยคำในคัวบทรัฐธรรมนูญ นั้น ผู้ศึกษาเห็นว่า เมื่อจะมีการใช้ลักษณะกฎหมายกับข้อเท็จจริง (การปรับข้อกฎหมายเข้ากับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น) การจะให้คำจำกัดความ หรือการตีความถ้อยคำเช่นนี้ คงต้องขึ้นกับบริบททางสังคมทางการเมือง กาลสมัย ฯลฯ ซึ่ง “องค์กรที่ทำหน้าที่วินิจฉัย” จะต้องนำมาพิจารณาในลักษณะเป็น *Ius aequum* (กฎหมายยุติธรรม ซึ่งตรงข้ามกับ กฎหมายเคร่งครัด *Ius strictum* อันเป็นกฎหมายที่บัญญัติด้วยถ้อยคำชัดเจนแน่นอน) ซึ่งย่อมแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัยและสภาพแวดล้อม ถ้อยคำทำนองนี้ก็เช่น “...ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน...” ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือถ้อยคำในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 388 ที่ว่า “ผู้ใดกระทำการอันควรขายหน้าต่อหน้าธารกำนัล โดยเปลือยหรือเปิดเผยร่างกาย หรือกระทำการลามกอย่างอื่น ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าร้อยบาท” เป็นต้น โดยถ้อยคำเหล่านี้วิญญูชนทั่วไปอาจตีความหรือให้ความหมายแตกต่างกันได้ อีกทั้งอาจแตกต่างกันไปตามภูมิภาคของประเทศ และหาก

⁴³ ซึ่งเป็น 1 ใน 6 คณะอนุกรรมการ ที่ตั้งขึ้นในคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) โดยรัฐบาลได้มี คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 104/2548 ลงวันที่ 28 มีนาคม 2548 แต่งตั้งคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ โดยมีนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นประธาน และมี น.พ.ประเวศ วะสี เป็นรองประธาน ยังมีคณะทำงานในส่วนข้าราชการ นักการเมือง ภาคประชาสังคมทั้งในและนอกพื้นที่ รวมถึง ผู้ทรงคุณวุฒิจากภาคราชการอีกกว่า 50 คน ร่วมกันศึกษาหาทางแก้ไขปัญหาชายแดนภาคใต้

⁴⁴ http://library2.parliament.go.th/giventake/content_doc/peace1.doc ค้นคว้าเมื่อ 5 พฤษภาคม 2555

จะพิจารณาในระดับนานาชาติ ก็เช่น การตีความถึงขอบเขตความหมายของคำว่า “วัดตุลตามกอนาจาร” ของประเทศไทย ก็ย่อมแตกต่างกับประเทศในทวีปยุโรปหรืออเมริกา ซึ่งที่กล่าวมานี้เป็นเพียงความแตกต่างในระดับกฎหมายเอกชน หากเป็นในระดับกฎหมายมหาชน เช่น รัฐธรรมนูญ ด้วยแล้ว ผู้ศึกษาเชื่อว่าคนที่อยู่ในวัฒนธรรม และมีประวัติศาสตร์แตกต่างกัน ยากที่จะเข้าใจเหตุผลเมื่อมีการปรับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นของชาติอื่นได้ โดยเฉพาะกรณีที่มีความเป็นนามธรรมค่อนข้างสูง เช่น เรื่องเสรีภาพในแสดงความคิดเห็น ในบทแก้ไขรัฐธรรมนูญบทที่ 1 ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีคดีหนึ่งที่ผู้ประท้วงรัฐบาลได้เผาธงชาติอเมริกันในการประท้วงและถูกดำเนินคดี เมื่อผู้คดีถึงศาลสูง ศาลสูงได้ตัดสินว่า แม้การกระทำดังกล่าวสมควรถูกลงโทษในสายตาคนส่วนใหญ่แต่เนื่องจากการกระทำดังกล่าวถือเป็นสัญลักษณ์ของการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง จึงได้รับความคุ้มครองตามบทแก้ไข บทที่ 1 (คดี Texas v. Johnson 1989) เป็นต้น

ดังนั้น การนำนิยามของคำว่าสันติวิธี (อันมีลักษณะผสมทั้งนามธรรมในเรื่องของความคิดความเข้าใจ และทางรูปธรรม อันได้แก่การแสดงออกของการกระทำ) ไม่ว่าจะของใน หรือต่างประเทศมาปรับใช้ในชั้นทำการศึกษาให้ได้ข้อยุติแน่นอนชัดเจนนั้นคงไม่อาจกระทำได้ คงได้เพียงให้เห็นเค้าโครงของความคิดในเรื่องนี้เท่านั้น

สำหรับรูปแบบของสันติวิธี บางแนวคิดได้มีการแบ่ง “สันติวิธี” เป็น 2 แบบ คือ “แบบชั้นเดียว” และ “แบบสองชั้น”

“สันติวิธีแบบชั้นเดียว” คือ การเคลื่อนไหวโดยไม่ใช้ “ความรุนแรง” แต่มุ่งให้ได้ “ชัยชนะ” ของฝ่ายตน

ส่วน “สันติวิธีแบบสองชั้น” ได้แก่การใช้วิธีการอันเป็นสันติ รวมถึงการพุดจาต่อรอง (Negotiation) เพื่อให้ได้ “ข้อตกลงร่วมกัน” ซึ่งเป็นที่พอใจหรือยอมรับได้ร่วมกันทุกฝ่าย แบบนี้อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การสร้างสันติ” (Peace Building)⁴⁵

สำหรับพื้นฐานทางทฤษฎีสันติวิธีนั้น คำว่า “สันติวิธี” เป็นคำซึ่งรวบรวมการเผชิญหน้ากับความขัดแย้งหลายรูปแบบ แนวคิดของขบวนการสันติวิธีก็มีหลายชนิด แต่จุดยืนของผู้ใช้สันติวิธีนั้น อาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

(1) สันติวิธีบนฐานหลักการ (Principled nonviolence) โดย ผู้ใช้สันติวิธีแนวทางนี้จะมีหลักคิดพื้นฐานอยู่บนฐานของหลักศีลธรรม มนุษยธรรม หรือความเชื่อทางศาสนาว่า การกระทำ ความรุนแรงทุกชนิดเป็นสิ่งต้องห้าม เพราะต่างก็เป็นมนุษย์เหมือนกัน ดังนั้นจะไม่มี ความรุนแรงต่าง ๆ แม้กระทั่งด้วยคำพูดที่แสดงความเกลียดชังหรือดูถูกเหยียดหยาม จากผู้ใช้สันติวิธีประเภทนี้

⁴⁵ http://library2.parliament.go.th/giventake/content_doc/peace1.doc ค้นคว้าเมื่อ 5 พฤษภาคม 2555

ตัวอย่างของผู้ใช้สันติวิธีประเภทนี้คือ มหาตมะคานธี นี่เป็นเหตุให้เมื่อคนพูดถึงสันติวิธี ก็มักจะถึงว่าเป็นอย่างเดียวกับแนวคิดอหิงสาของเขา

(2) **สันติวิธีเชิงปฏิบัตินิยม (Pragmatist nonviolence)** ผู้ใช้สันติวิธีประเภทนี้นั้น ในใจของผู้ใช้อาจไม่มีความเชื่อใดๆ เลยว่าการใช้ความรุนแรงเป็นสิ่ง ผิดหรือไม่เชื่ออะไรในเรื่องความดีงามของมนุษย์เลยแต่สาเหตุที่ไม่ใช้ความรุนแรงในการเผชิญหน้ากับความขัดแย้งก็ด้วยเหตุผลด้านประสิทธิภาพเท่านั้น กล่าวคือ เห็นว่าการใช้สันติวิธีในการเผชิญความขัดแย้งนั้น มีประสิทธิภาพมากกว่าการใช้ความรุนแรง เช่นสามารถสร้างหรือแสดงความชอบธรรมได้มากกว่า เป็นต้น

ซึ่งนักสันติวิธีบางท่าน เรียกสันติวิธีประเภทนี้ว่า “ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง” (nonviolent action) ซึ่งเป็นคนละอย่างกับ “อหิงสา” ของมหาตมะคานธี โดยผู้ใช้หลักอหิงสานั้น จะต้องมีความหนักแน่นและความรักในจิตใจอย่างมาก ถึงขนาดสามารถรักได้แม้ศัตรู และสามารถยอมสละตนเพื่อรับความทุกข์ความเจ็บปวดจากการทำร้ายของอีกฝ่ายได้ แต่จะไม่เป็นผู้ใช้ความรุนแรงต่อฝ่ายตรงข้ามทั้งที่สามารถจะกระทำได้อะไรทั้งนี้ด้วยหวังว่าความเจ็บปวดของตนจะช่วยปลุกความเป็นมนุษย์ของผู้ใช้ความรุนแรงได้ และสามารถหาทางออกจากความขัดแย้งได้อย่างสร้างสรรค์ร่วมกัน⁴⁶

แนวคิดเกี่ยวกับการต่อต้านโดยสันติวิธีซึ่งในบางครั้งอาจกินแดนหรือซ้อนทับกับแนวความคิดและการปฏิบัติของ Civil disobedience ซึ่งจุดนี้อาจทำความเข้าใจได้จากแนวความคิดและแนวทางปฏิบัติ ของนักคิด นักปฏิบัติที่ได้รับการยกย่องเป็นต้นแบบ หรือแม่แบบ ของแนวทางการต่อสู้ในรูปแบบนี้ โดยแนวความคิดเกี่ยวกับการต่อสู้โดยสันติวิธี/อารยะขัดขืนนั้น จะทำการศึกษาจากนักคิดนักปรัชญาที่น่าสนใจจำนวน 4 ท่าน ซึ่งได้นำแนวคิดของตน มาเป็นการปฏิบัติที่ประจักษ์แก่สาธารณะ ดังจะได้กล่าวต่อไปในข้อ 2.3

อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษามีความเห็นที่เห็นว่า อหิงสาคือ “แนวคิด” เกี่ยวกับอารยะขัดขืน (Civil disobedience) ก็คือ “แนวคิด” เกี่ยวกับการต่อต้านโดยไม่ใช้ความรุนแรง (nonviolent protest) ก็คือ เป็นเสมือนจิตวิญญาณ หรือ แก่น แกนกลางในการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ส่วน “สันติวิธี” นั้น เป็นเพียง เครื่องมือ หรือ ลักษณะการปฏิบัติ หรือ มรรค ในการไปสู่เป้าหมาย ทั้งเป็น กรอบ ที่จำกัดลักษณะการปฏิบัติการ ไม่ให้เกินเลยไปจากขอบเขตอันเป็นรากฐานของแนวคิด (ไม่ว่าจะเรียกเป็น อหิงสา อารยะขัดขืน หรือการต่อต้านโดยไม่ใช้ความรุนแรง ฯลฯ) ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “...ใจเป็นใหญ่ ใจเป็นประธาน ทุกสิ่งทุกอย่างสำเร็จได้ด้วยใจ...” ดังนั้น หากจิตใจของผู้

⁴⁶ http://www.peace.mahidol.ac.th/th/index.php?option=com_content&task=view&id=282&Itemid=155

เคลื่อนไหว เปี่ยมและหนักแน่นไปด้วยความคิดความเชื่อในการเคลื่อนไหวที่ไม่ใช้ความรุนแรง การกระทำ (กรรม) ก็ย่อมไม่มีความรุนแรง

2.2 นักทฤษฎีด้านสันติวิธี ที่สำคัญและน่าสนใจ คือ

2.2.1 Gene Sharp (ค.ศ. 1928 – ปัจจุบัน) ได้แสดงความคิดเห็นไว้ในหนังสือ “The Politics of Nonviolent Action” ซึ่งมี Part one และ Part two โดยชาร์ป ได้ถือว่า Civil Disobedience เป็นวิธีการหนึ่งใน 38 วิธีของการไม่ให้ความร่วมมือทางการเมือง (Political noncooperation) ซึ่ง “อารยะขัดขืน” ถือว่าเป็นการไม่ให้ความร่วมมือทางการเมืองที่เข้มข้นที่สุดแบบหนึ่ง เป็นการจงใจละเมิด กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ คำสั่ง ของรัฐ (รวมถึงฝ่ายปกครองด้วย) ที่เห็นว่าไม่ชอบธรรมด้วยเหตุผลบางประการ อย่างเปิดเผยและด้วยสันติ ซึ่งต่างกับ “การไม่เชื่อฟังกฎหมายของประชาชน” (Popular nonobedience) เช่น การไม่ปฏิบัติตามกฎหมายบางฉบับในเวลาที่ไม่เห็นหน้าที่ควบคุมบังคับ เป็นต้น

ชาร์ป ได้แบ่ง อารยะขัดขืนออกเป็น 4 ประเภท โดยจำแนกตามเป้าหมายของการไม่ให้ความร่วมมือ ได้ดังนี้⁴⁷

(1) อารยะขัดขืนในนามของความบริสุทธิ์ (Purificatory civil disobedience) เป็นกรณีที่ผู้ขัดขืน อาจไม่ได้ต้องการรบกวนสถานะเดิมทางสังคมการเมือง แต่กระทำเพราะต้องซื่อสัตย์ต่อความเชื่อที่ลึกซึ้งของตนเอง

(2) อารยะขัดขืนเชิงปฏิรูป (Reformatory civil disobedience) มุ่งเปลี่ยนแปลงกฎหมาย หรือข้อบังคับบางประการของสังคมการเมือง ที่ตนเห็นว่าไม่ชอบธรรม

(3) อารยะขัดขืนเชิงปฏิวัติ (Revolutionary civil disobedience) เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้เพื่อบั่นทอนระบบการเมืองที่ไม่เป็นธรรม เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่ระบบใหม่

(4) อารยะขัดขืนเชิงป้องกัน (Defensive civil disobedience) เป็นวิธีการที่ใช้เพื่อป้องกันระบอบการเมืองเดิมที่ชอบธรรม จากระบอบใหม่ที่ไม่เป็นธรรม

ซึ่งแนวคิดของ Sharp ในเรื่อง อารยะขัดขืน เกือบทั้งหมดจะใกล้เคียงกับ Rawls ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป เว้นกรณี “อารยะขัดขืนแนวปฏิวัติ” ที่ใช้เพื่อบั่นทอนระบบการเมืองที่ไม่เป็นธรรม มุ่งเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบการเมืองอย่างใหม่

2.2.2 John Rawls (ค.ศ. 1921 – 2002) เป็นศาสตราจารย์ด้านปรัชญา ของมหาวิทยาลัย ฮาร์วาร์ด ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีผลงานที่สำคัญคือ A theory of Justice. และ Justice as Fairness : A restatement. โดยใน A theory of Justice. Rawls ได้นิยาม สิทธิการ

⁴⁷ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2551) อารยะขัดขืน พิมพ์ครั้งที่ 2 หน้า 37-39

คือแพ่งต่อกฎหมาย (Civil Disobedience) ว่าเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายด้วยมโนธรรมสำนึก เป็นการกระทำโดยเปิดเผยในที่สาธารณะ โดยไม่ใช้ความรุนแรง และเป็นการกระทำในเชิงการเมือง ที่โดยปกติแล้วมีจุดมุ่งหมาย ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย หรือนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล⁴⁸

Rawls เองนั้น แม้จะเห็นด้วยกับหลักการที่ว่า ประชาชนต้องเคารพกฎหมาย โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของหน้าที่โดยธรรมชาติของประชาชนในการรักษาสถาบันแห่งความยุติธรรม และตราที่โครงสร้างพื้นฐานทางสังคมยังมีความเป็นธรรมอยู่ ประชาชนยังคงมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งรวมถึงกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมบางฉบับด้วย อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติตามกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมนี้ ก็มีขอบเขต กล่าวคือ เมื่อความไม่เป็นธรรมนั้น ปรากฏอยู่มาก ๆ Rawls ก็ยอมรับในความชอบธรรมของ Civil Disobedience โดยมีเงื่อนไขแห่งความชอบธรรม ดังนี้⁴⁹

1. ต้องเป็นการกระทำที่มีจุดประสงค์เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้แก่สังคม เป็นการกระทำทางการเมือง แต่ไม่ใช่มีจุดมุ่งหมายทำลายกฎหมายทั้งระบบ หรือรัฐธรรมนูญ
2. กฎหมายที่จะต่อต้านหรือคือแพ่งนั้น ต้องเป็นกฎหมายที่ขาดความชอบธรรมเป็นอย่างมาก อันเป็นการฝ่าฝืนความเป็นธรรมขั้นพื้นฐาน หรืออิสรภาพขั้นมูลฐานของประชาชน โดย Rawls มุ่งไปที่หลักความเสมอภาคของอิสรภาพ (Principle of Equal Liberty) และหลักเรื่องความเสมอภาคของโอกาสอันชอบธรรม (Principle of Fair Equality of Opportunity) เช่น กฎหมายที่เลือกปฏิบัติต่อชนกลุ่มน้อย ในเรื่องการลงคะแนนเสียง การทำงาน การครอบครองทรัพย์สิน เป็นต้น
3. ต้องเป็นทางเลือกสุดท้าย ภายหลังจากที่ได้มีการพยายามแก้ไขกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมตามขั้นตอนปกติ ด้วยความสุจริตแล้วไม่เป็นผลสำเร็จ แต่เงื่อนไขนี้เป็นเพียงข้อสันนิษฐานเบื้องต้น โดยมีข้อยกเว้นกรณีที่มีความร้ายแรง อันเป็นการละเมิดหลักความเสมอภาคของอิสรภาพ Equal Liberty อย่างรุนแรง และเห็นได้ว่าผู้คัดค้าน ไม่อาจแก้ไขได้ ตามกระบวนการปกติ
4. การต่อต้านนั้น ต้องกระทำโดยสันติวิธี โดยเปิดเผย (Public act) และในหลายๆ กรณี ก็มีข้อจำกัดในแง่ที่ต้องเคารพต่อสิทธิในการคือแพ่งของผู้อื่น อีกทั้งยังหมายความว่า รวมถึงผู้ต่อต้านต้องพร้อมที่จะเผชิญกับผลทางกฎหมายที่จะตามมา ในแง่นี้ จึงให้เห็นว่า ลึก ๆ แล้ว มโนธรรมสำนึกของผู้ต่อต้าน ยังมีความซื่อสัตย์ เชื่อมั่น ต่อสถาบันกฎหมาย การคือแพ่งที่กระทำ จึงไม่ได้มีการปิดลับ อำพราง อย่างผู้กระทำผิดกฎหมายทั่วไป แต่พร้อมที่จะใช้ความสงบ สันติเปิดเผย และพร้อมที่จะรับโทษทางการเมืองของตน (อย่างไรก็ตามเงื่อนไขข้อนี้ ไม่ได้หมายความว่า

⁴⁸ จรัญ โฆษณานันท์ นิติปรัชญา หน้า 337

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 337 - 338

ผู้ต่อต้านจะไม่ใช้สิทธิในการต่อสู้คดี แต่เป็นเพียงว่า ต้องมีความตั้งใจหรือความพร้อมที่จะรับโทษ โดยหวังว่าความเจ็บปวดที่ตนได้รับ จะเป็นสิ่งปลุกเร้าให้มโนธรรมสำนึกของผู้อื่นเกิดขึ้นเช่นกัน)

จุดเด่นของเงื่อนไขนี้ จะทำให้การคือแพ่งต่อกฎหมาย มีความแตกต่างจากการกระทำแบบแข็งข้อที่สนับสนุนการใช้กำลัง (Militant action) หรือการต่อต้านเชิงข่มขู่อย่างมีการจัดตั้ง (Organized forcible resistance) ที่มักพบเห็นกันอยู่ในขณะจลาจล

จากเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้น จะเป็นเงื่อนไขที่สร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นกับการคือแพ่งนั้น ๆ และเป็นหลักประกันว่าจะไม่เกิดภาวะ อนาธิปไตย (Anarchy) โดย Rawls เห็นว่า ศาลควรให้การรับฟัง และลด หรือ รอ การลงโทษ ในขณะเดียวกัน สังคมก็ต้องยอมรับหรืออดทนต่อการกระทำดังกล่าว แม้ว่า เมื่อมองในภาพทั่ว ๆ ไปแล้ว การกระทำดังกล่าว เป็นการคุกคามต่อความสุขของสังคม แต่จริง ๆ แล้ว ถือได้ว่าการคือแพ่งเป็นการกระทำเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของสังคม มิใช่การทำลายในเชิงทำลายล้าง ดังนั้นหากจะมีผู้รับผิดชอบต่อการกระทำดังกล่าว ควรเป็นบรรดาบุคคลที่ใช้อำนาจรัฐโดยมิชอบมากกว่าผู้ทำการคือแพ่ง อย่างไรก็ตาม Rawls มิได้เน้นว่ากฎหมายที่ไม่เป็นธรรมทุกฉบับจะต้องถูกต่อต้าน แต่เขาเห็นว่า ประชาชนในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยทั่วไป ต้องอยู่ใต้สัญญาประชาคม กล่าวคือ ต้องเคารพกฎหมายเป็นหลักเสมอ⁵⁰

2.3 นักคิดที่มีการแสดงออกซึ่งแนวความคิดของตนออกมาเป็นรูปธรรม กล่าวคือ มีการเคลื่อนไหว หรือกระทำการ ที่น่าสนใจศึกษาคือ

- 1) โสเกรตีส นักปรัชญาชาวกรีก
- 2) เฮนรี เดวิด ธอโร (Henry David Thoreau) ชาวอเมริกัน
- 3) มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (Martin Luther King Jr.) ชาวอเมริกัน
- 4) มหาตมา คานธี นักคิดและนักต่อสู้แนวอหิงสา ชาวอินเดีย

โดยมีสาระเบื้องต้นที่น่าสนใจ ดังนี้

1) โสเกรตีส (470 – 399 ก่อนคริสตกาล) โดยแนวคิดที่น่าสนใจนำมาศึกษา คือ เรื่อง “ไครโต” อันเป็นงานเขียนของเพลโต (427 – 347 ก่อนคริสตกาล) ผู้เป็นลูกศิษย์ ของโสเกรตีส เขียนเกี่ยวกับบทสนทนาระหว่าง โสเกรตีส กับไครโต ผู้ซึ่งพยายามเกลี้ยกล่อมให้โสเกรตีส หลบหนีจากโทษประหารชีวิตที่นครเอเธนส์สั่งลงโทษ แต่โสเกรตีสปฏิเสธ ซึ่งคำอธิบายเหตุผลของโสเกรตีสที่จะรอคอยความตาย ได้กลายมาเป็นรากฐานปรัชญาอารยะขัดขืน ที่สำคัญที่สุดชิ้นหนึ่งของโลก⁵¹

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน หน้า 339

⁵¹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อ้างแล้ว หน้า 59

2) เฮอร์เบิร์ต เดวิด ฮอโร (ค.ศ. 1817 – 1862) เป็นนักเขียนและนักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติชาวอเมริกัน เขาปฏิเสธที่จะจ่ายภาษีให้กับรัฐ ด้วยเหตุว่าไม่เห็นด้วยกับสงครามและนโยบายเรื่องทาส เขาถูกจับขังหนึ่งคืน และนำไปสู่ความเรียงอันมีชื่อเสียงที่สุดของเขา คือ Resistance to Civil Government ซึ่งต่อมากลายเป็นคำขวัญ ภายหลังจากที่ ฮอโร เสียชีวิต ได้ใช้ชื่อว่า Civil Disobedience ซึ่งเป็นบทความที่ส่งอิทธิพลต่อ มหาตมา คานธี และ มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์

3) มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (ค.ศ. 1929 – 1968) เป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนชาวอเมริกันที่มีชื่อเสียง และหมอดอนศาสนานิกายแบปติส ต่อมาได้กลายเป็นผู้นำขบวนการเรียกร้องสิทธิเสมอภาคของชาวผิวดำ โดยใช้นโยบาย และแนวทางต่อต้านที่ใช้ความนุ่มนวลตามแนวทางของมหาตมา คานธี และจากทักษะการพูดต่อสาธารณะที่เป็นที่เลื่องลือ คิง ได้เป็นผู้นำในการคว่ำบาตรไม่ยอมรับการแบ่งแยกคนผิวดำที่ไม่ให้โดยสารถประจำทางร่วมกับคนผิวขาวที่เมืองมอนต์โกเมอรี รัฐอลาบามา (Montgomery bus boycott เกิดขึ้นใน ค.ศ. 1955 – 1956 เป็นกรณีที่ Rosa Parks หญิงผิวดำ ผู้ซึ่งเพิ่งผ่านการอบรมการหลักสูตร "Race Relations" จาก Highlander Folk School มลรัฐเทนเนสซี ซึ่งสอนเทคนิคต่อต้านโดยสันติวิธีและไม่ใช้ความรุนแรง โดยถูกจับกุมจากกรณีที่เธอปฏิเสธไม่ยอมทำตามคำสั่งคนขับรถโดยสารประจำทางที่ให้เธอขยับถอยที่นั่ง เมื่อมีคนผิวขาวขึ้นมาบนรถ ในขณะที่คนผิวดำคนอื่น ๆ ยอมปฏิบัติตาม จึงถูกจับกุมขึ้นศาล แม้ข้อบัญญัติของเมืองจะไม่ได้กำหนดในเรื่องการแบ่งแยกที่นั่งของคนผิวสีในรถประจำทางไว้อย่างชัดเจน แต่เธอถูกตัดสินว่ามีความผิดฐานขัดคำสั่งของพนักงานขับรถในการกำหนดที่นั่งให้ โดยถูกปรับ 10 เหรียญ ซึ่งเธออุทธรณ์ และต่อมาศาลรัฐบาลกลางได้ตัดสินว่ากฎหมายของรัฐอลาบามาที่ให้มีการแบ่งแยกสีผิวในรถประจำทาง ดังกล่าวขัดต่อรัฐธรรมนูญ ซึ่งการจับกุมดังกล่าวได้เกิดการประท้วงไม่ยอมใช้บริการรถสาธารณะจากคนผิวดำ⁵² และจัดประชุมผู้นำศาสนาคริสต์ตอนใต้ ในระหว่างนี้เขาถูกจับขังคุกหลายครั้ง และใน พ.ศ.2507 เขาได้รับ รางวัล โนเบลสาขาสันติภาพ ต่อมาในปี พ.ศ.2511 มาร์ติน ลูเธอร์ คิง ถูกลอบยิงถึงแก่ชีวิตที่เมืองเมมphis มลรัฐเทนเนสซี หลังจากที่เขาถูกลอบสังหารเขาได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของการต่อต้านเพื่อความยุติธรรมทางเชื้อชาติจนถึงทุกวันนี้

4) มหาตมา คานธี (ค.ศ. 1869 – 1948) เป็นนักคิด และนักเคลื่อนไหวชาวอินเดีย โดยแนวทางการเคลื่อนไหวที่มีชื่อเสียงของเขา คือแนวทางอหิงหาซึ่ง คานธี ได้ถูกลอบสังหารเช่นเดียวกันกับคิง

โดยแนวความคิดและแนวทางการปฏิบัติของบุคคลดังกล่าวทั้ง 4 จะได้นำต่อไปในบทที่ 5

⁵² http://en.wikipedia.org/wiki/Montgomery_Bus_Boycott ค้นคว้าเมื่อ 28 มิ.ย.2554

อย่างไรก็ตามเมื่อได้กล่าวถึงแนวทางการต่อต้านโดยสันติวิธีแล้ว ก็จะขอกล่าวถึงแนวความคิดที่เกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงในการต่อต้านทรราช เพื่อให้เห็นภาพเปรียบเทียบ คือ

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงในการต่อต้าน โดยจะทำการศึกษานวนคิดเกี่ยวกับการสังหารทรราช (Tyrannicide) ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นทฤษฎีทางการเมืองทฤษฎีหนึ่งได้ โดยมีแนวความคิดโดยสังเขปว่า ผู้ปกครองที่ ครองครองรัฐด้วยกำลังและอาวุธโดยไม่มี ความชอบธรรมทางกฎหมายและได้รับความยอมรับจากประชาชน อาจถูกสังหารได้ ซึ่งได้มีงานเขียนที่เกี่ยวข้อง เช่น งานเขียนของ Marcus Tullius Cicero เรื่อง De Officiis (On Duties หรือ On Obligations) หรือของ Thomas Aquinas เรื่อง Commentary on the Sentences of Peter Lombard.[5] The Monar⁵³ ซึ่งในหัวข้อนี้ ก็จะมีการเชื่อมโยงกับแนวคิดในการล้มล้างผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรมของ John Locke ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้อ 1.1.3 เรื่อง แนวความคิดทางเสรีนิยม แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงงาน ของ John of Salisbury (ค.ศ. 1115/1120-1176) ซึ่งเป็นนักประพันธ์ชาวอังกฤษ นักการศึกษา และเป็นบิชอปแห่งชาร์เตอร์ (bishop of Chartres) และเกิดที่ เมือง Salisbury.

โดย จอห์น เห็นว่า รัฐเปรียบเสมือนร่างกายที่มีชีวิต ประกอบด้วย 3 ระดับ (Tiers) คือ กลุ่มคนที่ทำหน้าที่ผู้ปกครอง กลุ่มคนที่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการดำเนินการปกครองเช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐประเภทต่าง ๆ และ กลุ่มคนที่อยู่ภายใต้การปกครอง⁵⁴

แนวคิดของ จอห์น ในงานเขียนของเขา คือ Policraticus นั้น Cary J. Nederman ซึ่งเป็นศาสตราจารย์ทางรัฐศาสตร์แห่ง Texas A&M University⁵⁵ ซึ่งได้ทำการศึกษางานของจอห์น และเขียนหนังสือเรื่อง A Duty to Kill: John of Salisbury's Theory of Tyrannicide⁵⁶ กล่าวว่ายังมีข้อสงสัยในทางวิชาการว่า แนวคิดของจอห์น ไม่ได้ไปไกลถึงขนาดว่าหากผู้ปกครอง เป็นทรราชแล้วจะสามารถสังหารได้ แต่เห็นว่าข้อถกเถียงว่า จอห์นมีความคิดเช่นนี้หรือไม่ เกิดจากแนวคิดของจอห์นที่ว่า รัฐเป็นเสมือนร่างกาย (Political organism) หากผู้ใดปกครองพบว่าผู้ปกครองไม่ได้ทำเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมและเพื่อความยุติธรรมแล้ว ส่วนอื่น ๆ ของร่างกาย (ตามที่จอห์นเปรียบเทียบไว้) ก็มีหน้าที่ต่อสวัสดิภาพของสาธารณะ (the public welfare) และพระเจ้า (God) ที่จะแก้ไขให้ถูกต้อง ซึ่งสูงสุดก็คือการสังหารทรราชนั้น โดยจอห์น ไม่ได้เป็นเพียงผู้นำเสนอทฤษฎีการสังหารทรราช (Theory of tyrannicide) เท่านั้น แต่ยังเป็นการวางรากฐานความคิดในการจับอาวุธขึ้นต่อสู้กับทรราชในนามผลประโยชน์สาธารณะ (of public benefit) และความยุติธรรม อีกด้วย

⁵³ <http://en.wikipedia.org/wiki/Tyrannicide> ค้นคว้าเมื่อ 15 เม.ย.2554

⁵⁴ <http://plato.stanford.edu/entries/john-salisbury/> ค้นคว้าเมื่อ 13 เม.ย. 2554

⁵⁵ <http://www-polisci.tamu.edu/faculty/nederman/> ค้นคว้าเมื่อ 13 เม.ย. 2554

⁵⁶ <http://www.jstor.org/pss/1407905> ค้นคว้าเมื่อ 13 เม.ย. 2554

ในประเด็นนี้ นักวิชาการทั้งสองฝ่ายที่มีความเห็นแย้งกันเกี่ยวกับแนวความคิดของจอห์นในเรื่องการสังหารทรราช ต่างก็อ้างหลักฐานจากการตีความในหนังสือ Polycraticus ของจอห์น ดังนี้

ฝ่ายแรกเห็นว่า จอห์นกล่าวอ้างว่าทรราชนั้น ได้อำนาจจากพระเจ้า (God) ที่จะลงโทษคนที่เขาเอารัดเอาเปรียบ (ในหนังสือเรื่อง Polycraticus VIII 18 n201)⁵⁸ ถ้าทรราชทรงอำนาจอย่างถูกต้องสมควร (Justly) และประชาชนก็สมควรได้รับการลงโทษ ก็ต้องยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น และรอคอยว่าเมื่อใดพระเจ้าจะตัดสินว่าประชาชนได้รับการลงโทษเพียงพอแล้ว (ในหนังสือเรื่อง Polycraticus VIII 20 n209)⁵⁹ ซึ่งในแง่นี้ จอห์นเห็นทรราชจะถูกขจัดไปในเวลาที่เหมาะสม

ฝ่ายที่สองเห็นว่า จอห์นสนับสนุนให้สังหารทรราชได้ โดยจอห์น พรรณนาว่า ทรราชนั้น เป็นสิ่งชั่วร้ายที่เกิดจากความชั่ว (evil) ซึ่งควรจะถูกตัดด้วยขวานไม่ว่าจะจงอกเงยขึ้นจากที่ใด (ในหนังสือเรื่อง Polycraticus VIII 17 n191)⁶⁰ และ “... ทรราชนั้นคือศัตรูของมนุษยชาติ สังหารและควรที่จะถูก...” (ในหนังสือเรื่อง Polycraticus VIII 19 d364)⁶¹

ในทางนามธรรมนั้น แนวคิดเกี่ยวกับการต่อต้านหรือสังหารทรราชนั้น ผู้ศึกษาเชื่อว่าเป็นแนวคิดที่มีอยู่ในสังคมหลายสังคม ซึ่งในกรณีนี้หากนำแนวการศึกษาเชิงทฤษฎีคติชนวิทยาที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราว ตำนาน และนิทานพื้นบ้าน⁶² ก็จะพบว่า ในวรรณคดีตะวันตกมีเรื่องราวเกี่ยวกับการสังหารทรราชหลายเรื่องเช่น ของ William Shakespeare เรื่อง Hamlet, Macbeth และ The Tempest. สำหรับภาพยนตร์ยุคปัจจุบัน เช่นเรื่อง Starwars, The Lord of the Rings, หรือเรื่อง V for Vendetta ก็เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนในการนำเสนอประเด็นการต่อสู้และสังหารผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม (ทรราช) โดยในส่วนสังคมไทยเท่าที่ทำการศึกษายังไม่พบนิทานพื้นบ้านที่มีความชัดเจนในประเด็นนี้ อาจปรากฏอยู่เพียงเรื่องเดียวคือนิทานพื้นบ้านทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรื่องที่พญาคันคาก (คางคก) ต่อสู้กับแถนฟ้า โดยเหตุเกิดจากแถนฟ้า (เทวดา อาจตีความหรือเทียบได้กับผู้ปกครอง) กลั่นแกล้งไม่ให้ฝนตก (อาจเทียบได้กับการไม่มีความเป็นธรรมในการปกครอง) พญา

⁵⁷ <http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=5346432> ค้นคว้าเมื่อ 13 เม.ย. 2554

⁵⁸ <http://plato.stanford.edu/entries/john-salisbury/> ค้นคว้าเมื่อ 16 เม.ย. 2554

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน

⁶¹ เรื่องเดียวกัน

⁶² ดูรายละเอียดได้ใน ศิราพร ณ ถลาง ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิทยวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ 2

คั่นคาก (อาจเทียบได้กับผู้นำ หรือแกนนำ การเคลื่อนไหว) จึงรวบรวมพรรคพวกซึ่งประกอบด้วย สัตว์ต่าง ๆ (อาจเทียบได้กับ มวลชน กลุ่มต่าง ๆ) ไปต่อสู้จนชนะแกนฟ้า แกนฟ้าต้องยอมให้ฝนตก สำหรับเหตุที่มีนิทานพื้นบ้านไทยในประเด็นนี้น้อย ผู้ศึกษาเห็นว่าอาจเป็นเพราะการปกครองของไทยนั้น ถูกอธิบายด้วยความเชื่อในเรื่องบุญวาสนาโดยอาศัยแนวทางพุทธศาสนามาช่วย เช่นกรณี การใช้ “ไตรภูมิพระร่วง” ของพญาลิไท ในสมัยสุโขทัย มาอธิบายให้สังคมเข้าใจและยอมรับในสถานะความเป็นอยู่ของชนชั้นต่าง ๆ ว่าเกิดจากบุญกรรมที่สร้างกันมา และในสมัยอยุธยา ก็มีการใช้ทฤษฎีสัมมุติเทพในการอธิบายถึงความชอบธรรมในการปกครอง ซึ่งอย่างไรก็ตามในสมัยอยุธยา หากมีการแย่งชิงบัลลังก์ อำนาจปกครอง ก็จะมีการอ้างถึงความไม่ตั้งอยู่ใน “ธรรม” ของกษัตริย์องค์ที่ถูกโค่นล้มเช่นกัน

แนวคิดคิดเกี่ยวกับการต่อต้าน ทหารราชนี้ ยังปรากฏเป็นรูปธรรมในเชิงเสนอให้ปรากฏต่อสาธารณะ ในรูปแบบอุดมการณ์ของชาติ เช่น ใน ข้อเสนอของเบนจามิน แฟรงคลิน (Benjamin Franklin) ที่เสนอให้มีการบรรจุถ้อยคำว่า “การต่อต้านทราชก็คือการเคารพต่อพระเจ้า” "Rebellion to Tyrants is Obedience to God." ไว้ในดวงตราของสหรัฐอเมริกา (Great Seal of the United States)⁶³

นอกจากนี้ ตามประวัติศาสตร์แล้ว มีผู้ปกครองหลายรายที่ถูกสังหารพร้อมกับข้อกล่าวหาว่าเป็นทรราช เช่น จูเลียส ซีซาร์ (100 – 44 ก่อนคริสตกาล) ในสมัยโรมันที่ถูกลอบสังหารพระเจ้าชาร์ลส์ ที่ 1 กษัตริย์แห่งอังกฤษ ซึ่ง ถูกตัดสินประหารชีวิตใน ค.ศ. 1649 ข้อหา กบฏต่อแผ่นดิน (High treason) โดย “ศาลยุติธรรมสูงสุด” (The High Court of Justice) ซึ่ง สภาสამัญญ (House of Commons) เป็นผู้ออกพระราชบัญญัติแต่งตั้ง เพื่อพิจารณาคดีของพระเจ้าชาร์ลส์ หรือกรณี มุสโซลินี แห่งอิตาลีซึ่งถูกประหารชีวิตด้วยข้อหาทรยศต่อชาติ ในวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2488 โดยคำตัดสินลับหลังของคณะลูกขุนแห่งคณะกรรมการปลดแอกแห่งชาติ และในยุคปัจจุบัน เช่น ชัคคัม ฮุสเซน แห่งอิรัก เป็นต้น

จากตัวอย่างทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวโดยสังเขปข้างต้นผู้ศึกษาเห็นว่า คงยังไม่อาจกล่าวได้ว่า การสังหารทรราช (หรือผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นทรราช) เป็นความถูกต้องชอบธรรมเสียทั้งหมด เพราะหากศึกษาโดยละเอียดแล้วจะเห็นว่าอาจมีความขัดแย้งในเรื่องการแสวงหาและช่วงชิงอำนาจทางการเมืองของชนชั้นปกครองด้วยกันเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย มากกว่าเป็นการสังหารทรราชเพื่อเป็นการปกป้องประโยชน์สาธารณะ หรือความสงบสุขของประชาชนในรัฐ ซึ่งประเด็นดังกล่าวอยู่นอกขอบเขตการศึกษาในครั้งนี้ เพียงแต่ผู้เขียนนำเสนอเพื่อให้เห็นว่าประเด็นความชอบ

⁶³ <http://en.wikipedia.org/wiki/Tyrannicide> ค้นคว้าเมื่อ 15 เม.ย. 2554

ธรรมในการสังหารทรราชนั้น เป็นสิ่งที่เคยปรากฏมาแล้วหลายครั้งในประวัติศาสตร์ โดยอ้างถึงว่าเป็นการกระทำเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม และความสงบสุขหรือเพื่อสวัสดิภาพของรัฐ

นอกจากนี้ก็จะเห็นได้ว่า การสังหาร (การใช้ความรุนแรง) ผู้ปกครองที่ยกตัวอย่างมานั้น ไม่ได้เกิดในรัฐที่เป็นหรือเกือบเป็นประชาธิปไตย หรือในช่วงที่เป็นประชาธิปไตย (เว็นกรณิจูเลียส ซีซาร์ ที่เกิดในโรมอันเป็นนครที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตย⁶⁴ ซึ่งหากพิจารณาในแง่นี้ก็จะสอดคล้องกับความคิดของ John Rawls มีความเห็นว่า สันติวิธีใช้ได้เฉพาะในสังคมที่ใกล้เคียงเป็นธรรม (Nearly just society) คือในสังคมที่ส่วนใหญ่มีการจัดระเบียบอย่างดี แต่ยังมีการละเมิดความยุติธรรมอยู่บ้าง Rawls จึงได้จำกัดให้การต่อสู้แบบอาชญากรรม (Civil disobedience) ใช้เฉพาะการกระทำที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกฎหมาย หรือ นโยบายของรัฐบาล เท่านั้น มิได้ใช้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบอบการปกครอง หรือแม้แต่ตัวรัฐบาลเอง⁶⁵

3. สรุปแนวคิด และทฤษฎีทางการเมืองที่เกี่ยวข้อง

ก่อนที่จะสรุปแนวคิดและทฤษฎีทางการเมืองที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษา จะขอแยกพิจารณาตัวผู้ปกครอง ที่ว่ามีความชอบธรรมหรือไม่ และการกระทำของผู้ปกครองชอบธรรมหรือไม่ ดังนี้

1. ผู้ปกครองไม่มีความชอบธรรม และใช้กฎหมายเป็นเพียงเครื่องมือในการปกครอง ดังเช่นที่เกิดในรัฐเผด็จการต่าง ๆ และมีการกระทำอันไม่ชอบธรรม เช่นใช้อำนาจกดขี่ข่มเหงหรือจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยปราศจากเหตุผลอันสมควร

2. ผู้ปกครองมีความชอบธรรม แต่กฎหมายที่ออกมาไม่มีความชอบธรรม เช่นกรณีกฎหมายที่ขอมรับการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม ในบางช่วงเวลาของสหรัฐอเมริกา ก่อให้เกิดการกระทำอันไม่ชอบธรรมขึ้นได้ หรือการกระทำทางนโยบายหรือการกระทำทางปกครองไม่มีความเป็นธรรม ซึ่งในกรณีเช่นนี้ การเคลื่อนไหวจะเข้าลักษณะการชุมนุมเรียกร้องทางการเมืองในกรณีทั่ว ๆ ไป

กรณีนี้ อาจเทียบเป็นตรรกะ ได้ว่า หากผู้ปกครองมีความชอบธรรม แต่กฎหมาย หรือการกระทำ (ทั้งทางนโยบาย และการกระทำทางปกครอง) ไม่มีความชอบธรรม รัฐธรรมนูญ (ส่วนใหญ่) ก็เปิดโอกาสให้มีการประชาชนใช้สิทธิ และเสรีภาพ ทางการเมืองแสดงความเห็นต่อ กฎหมาย หรือ

⁶⁴ ลักษณะการปกครองของโรมัน (2546) ดุราลละเอียดใน ประชุม โฉมฉาย หลักกฎหมายโรมันเบื้องต้น กรุงเทพมหานคร:โครงการตำราและวารสารนิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ 2 หน้า 18 และต่อ ๆ ไป

⁶⁵ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อ้างแล้ว หน้า 16 – 17

การกระทำดังกล่าวได้ เช่น รัฐธรรมนูญไทย กำหนดให้เป็นเสรีภาพในการชุมนุม เป็นต้น ได้ แต่หากการกระทำของรัฐนั้น เกิดจากการกระทำที่ไม่เป็นธรรมของผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม สิทธิทางการเมืองดังกล่าวกลับไม่ก้าวไปไกลถึงการยินยอมให้ประชาชนล้มล้างผู้ปกครองนั้น โดยอ้างอิงจากความคิดแนวรัฐาธิปัตย์ที่ไม่อาจต่อต้านรัฐ (หมายความว่ารวมถึงผู้ใช้อำนาจรัฐ ซึ่งก็คือผู้ปกครองนั่นเอง) ก็จะเป็นความคิดที่ขัดแย้งกันภายในตัวเอง

จากที่นำเสนอมาข้างต้น อาจสรุปประเด็นสำคัญที่สามารถนำมาใช้ศึกษาหัวข้อที่เป็นปัญหาในการวิจัยได้ เป็น 2 ประเด็นคือ ประเด็นสิทธิในการต่อต้าน กับ ประเด็นวิธีการในการต่อต้าน โดยอาจสรุปได้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของประชาชน ในอันที่จะต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่ชอบธรรม ประกอบด้วย

1.1 กลุ่มแนวคิด ทฤษฎี และปรัชญาทางการเมือง ที่เห็นว่า ประชาชนไม่สามารถต่อต้าน หรือต่อสู้กับผู้ปกครองที่ไม่ชอบธรรมได้ เช่น แนวคิดของ Hobbes เป็นต้น

1.2 กลุ่มแนวคิด ทฤษฎี และปรัชญาทางการเมือง ที่เห็นว่าประชาชนสามารถต่อต้าน หรือต่อสู้กับผู้ปกครองที่ไม่ชอบธรรมได้ เช่น แนวคิดของ Locke เป็นต้น

2. แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการต่อต้านผู้ปกครอง (หมายความว่ารวมถึงรัฐ-รัฐบาล) ประกอบด้วย

2.1 กลุ่มแนวคิด ทฤษฎี และปรัชญาทางการเมืองที่เห็นว่า ควรใช้วิธีที่ไม่รุนแรง หรือสันติวิธี เท่านั้น เช่น แนวคิดและวิธีการของ คานธี เป็นต้น

2.2 กลุ่มแนวคิด ทฤษฎี และปรัชญาทางการเมืองที่เห็นว่า สามารถใช้วิธีที่รุนแรงได้ เช่นแนวคิดในการสังหารทรราช เป็นต้น หรือบางแนวคิด ก็มีได้ระบอบเขตของวิธีการไว้ระบุแต่ว่าเป็นสิทธิ เท่านั้น เช่น แนวคิดของอาริสโตเติล ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

จากข้อสรุปดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าเป็นสองแนวคิดที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ต่อมาก็ได้สะท้อนอุดมการณ์ออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ประกาศอิสรภาพรัฐธรรมนูญ เป็นต้น ดังที่จะได้ทำการศึกษาต่อไป

บทที่ 3

แนวคิด และปรัชญาทางกฎหมาย

ในบทนี้จะทำการศึกษาแนวคิดและปรัชญาทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ทำการศึกษาโดยจะเป็นเนื้อหาที่ต่อเนื่องเชื่อมโยงจากเรื่องแนวคิดและปรัชญาทางการเมืองในบทก่อน เพื่อความเข้าใจในเบื้องต้นของฐานความคิดในทางกฎหมายที่จะโยงไปถึงตัวบทบัญญัติที่ทำการศึกษาและแนวทางในการวิเคราะห์ และทำความเข้าใจบทบัญญัติดังกล่าว โดยมีรายละเอียดดังนี้

แนวความคิดทางปรัชญากฎหมาย

จากการศึกษาพบว่ามีส่วนต่าง ๆ ที่อธิบาย บ่อเกิดของกฎหมาย และขอบเขตการบังคับของกฎหมายที่มีต่อมนุษย์ ที่สำคัญและเกี่ยวข้อง โดยจะแยกพิจารณาเป็น 6 หัวข้อประกอบด้วย

- 1.1 แนวความคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติ
- 1.2 แนวความคิดของสำนักกฎหมายบ้านเมือง
- 1.3 แนวความคิดของสำนักประวัติศาสตร์
- 1.4 แนวความคิดทางปรัชญากฎหมายของไทย
- 1.5 แนวความคิดด้านการป้องกันสิทธิที่ปรากฏในกฎหมายอาญาและกฎหมายแพ่งของไทย
- 1.6 แนวความคิดด้านสิทธิมนุษยชน และการนำความคิดดังกล่าวมาบัญญัติไว้ในกฎหมายต่าง ๆ

โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

- 1.1 สำนักความคิดทางกฎหมายธรรมชาติ ซึ่งมีแนวความคิดที่สำคัญ คือ กฎหมายมีที่มาจากธรรมชาติ ซึ่งอาจได้แก่ พระเจ้า ศาสนา เหตุผล มโนธรรม หรือ ความรู้สึกผิดชอบส่วนบุคคลก็ได้

นอกจากนั้นยัง “อยู่เหนือกฎหมายของรัฐ กล่าวคือกฎหมายธรรมชาติย่อมมีความยุติธรรมเป็นที่สุด ฉะนั้น กฎหมายของรัฐจะขัดหรือแย้งต่อกฎหมายธรรมชาติไม่ได้”⁶⁶ การศึกษาแนวคิดของสำนักๆ นี้ อาจแบ่งได้เป็น 3 ยุค คือ

1.1.1 ยุคแรก นักปราชญ์ที่สำคัญในสมัยดังกล่าว มีหลายท่าน ที่จะนำเสนอในที่นี้คือ

โสเครตีส (Socrates 469 – 399 B.C.) เป็นนักปรัชญาชาวกรีกที่มีชื่อเสียงยิ่ง เป็นชาวเอเธนส์ ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายที่สำคัญหลายประการ ซึ่งคำว่ากฎหมายในที่นี้หมายถึงกฎหมายในทัศนะชาวกรีกสมัยในนั้น อันได้แก่ หลักศีลธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมา โดยโสเครตีสได้มีความเห็นไปในทางที่ว่า “...กฎหมายและความยุติธรรมเป็นสิ่งเดียวกัน คนที่เกิดมาในบ้านเมืองใด ก็ต้องปฏิบัติตามกฎหมายคือขนบธรรมเนียมของบ้านเมืองนั้นโดยไม่มีเงื่อนไข จะอ้างว่ากฎหมายไม่เป็นธรรมและไม่ปฏิบัติตามไม่ได้”⁶⁷ ซึ่งในตอนท้ายสุดของชีวิตโสเครตีส ก็ได้พิสูจน์ความเชื่อในความคิดของตน โดยการยอมดื่มยาพิษตามคำสั่งประหารชีวิตของศาลประชาชนของเอเธนส์ อย่างไรก็ตาม แนวข้อสรุปดังนี้ อาจกล่าวได้ว่าปรากฏอยู่ในข้อเขียนของเพลโต ในเรื่อง “ไครโต” ซึ่งก็ยังมีการวิเคราะห์และตีความกันหลายแนวทาง ดังที่ได้กล่าวไว้โดยสังเขปแล้ว ในบทที่ 2 ข้อ 2.3 และจะกล่าวถึงอีกครั้งในบทที่ 5 ข้อ 1.1

1.1.2 ยุคกลาง ซึ่งแบ่งเป็นสองยุคคือ ยุคกลางตอนต้น หรือที่เรียกกันว่า ยุคมืด (Dark Ages) คือราว ศตวรรษที่ 6 – 11 และยุคกลางตอนปลาย คือราว ศตวรรษที่ 12 – 15 โดยยุคกลางนี้เป็นยุคภายหลังที่จักรวรรดิโรมันล่มสลายเมื่อปลายศตวรรษที่ 5 โดยสถาบันที่ยังคงเหลืออยู่หลังจากการล่มสลายดังกล่าวคือ ศาสนจักรคริสเตียน ในขณะที่ฝ่ายอาณาจักรในยุโรปแยกการปกครองออกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย ดังนั้นศาสนจักรจึงเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งอารยธรรมที่ตกทอดมาจากสมัยโรมัน โดยจัดให้มี “โบสถ์” (Church) เป็นศูนย์กลางในการปกครองทางศาสนาและด้านการศึกษา โดยคนสมัยกลางนั้น จะมองว่า ศาสนจักรเป็นผู้สืบทอดอารยธรรมอันรุ่งโรจน์ของโรมันมา⁶⁸ ในยุคกลางนี้ ได้มีนักคิดที่สำคัญหลายคน เช่น

เซนต์โทมัส อไควนัส (Saint Thomas Aquinas ค.ศ. 1226 – 1274) ได้พยายามตีความงานของอริสโตเติล (Aristotle 384 – 322 B.C.) ซึ่งเป็นนักปราชญ์ชาวกรีก ที่มีผลงานสำคัญฉบับหนึ่ง คือ Politics โดยเซนต์โทมัส อไควนัส พยายามตีความอริสโตเติลเสียใหม่บนฐานความเชื่อแบบศาสนาคริสต์ เป็นการผสมผสานองค์ประกอบต่าง ๆ จากพระคริสต์ธรรมคัมภีร์ ปรัชญา

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน หน้า 10

⁶⁷ ปรีดี เกษมทรัพย์ อ้างแล้ว หน้า 107

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน หน้า 140

ของเพลโต-สโตอิก และกฎหมายโรมัน 67⁶⁹ โดยในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมายนั้น เซนต์โทมัส อไควนัส ได้แยกแยะกฎหมายเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ คือ 70

1. กฎหมายนิรันดร (Eternal Law) โดยสรรพสิ่งดำเนินไปภายใต้ลิจิตของพระเจ้าเป็นเจ้าของ ซึ่งก็คือ กฎหมายนิรันดร นั่นเอง โดยกฎหมายนิรันดรนี้ มีแต่พระเจ้าเท่านั้นที่ทรงรู้ได้โดยปริบูรณ์

2. กฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) เป็นกฎหมายนิรันดร นั่นเอง แต่เป็นบางส่วนที่มนุษย์สามารถเข้าถึงได้ด้วยเหตุผลของมนุษย์ที่มีอยู่ทุกคน

3. กฎหมายศักดิ์สิทธิ์ (Divine Law) เป็นกฎหมายที่มนุษย์รับรู้จากการเปิดเผย (Revelation) โดยพระเจ้า เช่น บัญญัติ 10 ประการ (Ten Commandments) เป็นต้น

4. กฎหมายมนุษย์ (Human Law) โดยเซนต์โทมัส อไควนัส เห็นว่าเป็น บัญชา (Ordinance) ของเหตุผลเพื่อความดีงามรวมกัน บัญญัติขึ้นโดยผู้ดูแลประชาคมและได้ประกาศใช้แล้ว

จากความเห็นในประเด็นนี้จะเห็นได้ว่า กฎหมายของมนุษย์นี้แม้จะเป็นไปตามเหตุผล และสอดคล้องกับธรรมชาติก็ตาม แต่ก็ไม่ใช่กฎหมายธรรมชาติเสียเอง เพราะถ้าเป็นกฎหมายธรรมชาติแล้วก็ไม่ต้องประกาศ เพราะทุกคนย่อมรู้ได้ด้วยตัวเอง จึงมีความแตกต่างกันอยู่ เช่นการลักทรัพย์ทุกคนย่อมรู้ว่า เป็นความผิด แต่จะลงโทษมากน้อยเพียงใด เป็นเรื่องของกฎหมายมนุษย์ ที่อาจแตกต่างกันได้

นอกจากนี้ หากกฎหมายมนุษย์ขัดต่อกฎหมายธรรมชาติ หรือ กฎหมายศักดิ์ ที่มีลำดับสูงกว่ากฎหมายนั้นย่อมไร้ผล และราษฎรย่อมมีสิทธิไม่เชื่อฟัง (The right of Disobedience) คำสั่งของผู้ปกครองได้ เพราะราษฎรมีหน้าที่ในการปฏิบัติตามกฎหมายที่สูงกว่า 71

1.1.3 ยุคสมัยใหม่ โดยในยุคนี้เน้น แนวความคิดของสำนักความคิดทางกฎหมายธรรมชาติสมัยใหม่ อาจแบ่งแบ่งตามช่วงประวัติศาสตร์ทางความคิดได้เป็น 3 ยุค คือ 72

1) ยุคแห่งการจัดระบบ (ในศตวรรษที่ 17) เป็นยุคที่วิชานิติศาสตร์ถูกแยกออกจากวิชาเทววิทยา (Theology) เป็นยุคที่นักคิด นักปราชญ์ทางกฎหมายอธิบายว่า กฎหมายมีรากฐานมาจากเหตุผลตามธรรมชาติของมนุษย์ ไม่ได้อ้างอำนาจจากพระเจ้า มาเป็นฐานในการอธิบายความชอบธรรมของกฎหมายอีกต่อไป

⁶⁹ สมบัติ จันทรวงศ์ ผู้แปล HISTORY OF POLITICAL PHILOSOPHY เล่มที่ 1 หน้า 412

⁷⁰ เรื่องเดิม อ้างแล้ว

⁷¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 161

⁷² เรื่องเดียวกัน หน้า 190

2) ยุควิเคราะห์ (ในศตวรรษที่ 18) ในยุคนี้ แนวความคิดด้านกฎหมายธรรมชาติ มีการอาศัยหลักเหตุผลตามธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการแยกแยะกฎหมายให้ละเอียดอ่อนยิ่งขึ้น และมีการใช้หลักเหตุผลตามธรรมชาติวิพากษ์วิจารณ์การกระทำอันไม่ชอบของผู้ปกครอง ที่ล่วงล้ำสิทธิของประชาชนผู้อยู่ใต้ปกครองมากขึ้น ๆ ในยุคนี้ กฎหมายธรรมชาติได้กลายเป็นหลักการที่บรรดานักปราชญ์ ยกขึ้นใช้เป็นหลักในการต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิพื้นฐานต่าง ๆ ของมนุษย์ เช่น สิทธิ ในชีวิต ในทรัพย์สิน เป็นต้น รวมไปถึงด้านเสรีภาพด้วย

3) ยุคสังเคราะห์ (ในศตวรรษที่ 18 - 19) ยุคนี้เป็นยุคที่ต่อจากยุคการวิเคราะห์ โดยมีการแปลงความคิดให้เป็นการปฏิบัติ โดยการนำเอาความคิด ข้อคิด และเหตุผลต่าง ๆ ในยุควิเคราะห์ มาบัญญัติให้เป็นกฎหมายของบ้านเมือง กล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการ “การทำกฎหมายธรรมชาติให้เป็นกฎหมายบ้านเมือง ... เป็นการนำกฎหมายธรรมชาติมาบัญญัติให้เป็นลายลักษณ์อักษรด้วยอำนาจรัฐ กฎหมายธรรมชาติ จึงได้แปรรูป (Transform) มาเป็นกฎหมายแท้ ๆ ของรัฐ...”⁷³

ทั้งสามยุคนั้น อาจแยกพิจารณาแนวความคิด ของนักคิดต่าง ๆ ได้ ดังนี้

ในยุคแรก คือยุคแห่งการจัดระบบนั้น มีนักคิดที่สำคัญหลายท่าน ในขั้นนี้ที่น่าสนใจนำมาศึกษา คือ

ฮิวโก โกรซิอุส (Hugo Grotius ค.ศ.1583 – 1645) เป็นนักนิติศาสตร์ชาวฮอลแลนด์ เขาถือว่าเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของเขา คือ *De Jure Belli ac Pacis* : The Law of War and peace ค.ศ. 1625 เป็นตำราทางกฎหมายมากกว่าทฤษฎีทางการเมือง ดังนั้นงานของเขาจึงมีความสำคัญสองประการคือ เป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของคำสอนทางการเมืองจากมุมมองของนิติศาสตร์ซึ่งตรงข้ามกับคำสอนทางการเมืองในแง่มุมมองของปรัชญาหรือเทววิทยา และงานของเขาเป็นตัวอย่างชั้นยอดของตำราว่าด้วยกฎหมายมหาชนธรรมชาติ (natural public law) ในยุโรปตะวันตกในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 - 18 งานของเขา (รวมถึงของนักวิชาการอื่น ๆ เช่น Samuel Pufendorf) เป็นแหล่งอ้างอิงของรัฐบุรุษและนักกฎหมายมากมาย รวมถึงบรรดาบิดาผู้ก่อตั้ง (the founding fathers) สหรัฐอเมริกาด้วย⁷⁴

โดยในหนังสือเล่มดังกล่าวนอกจากจะมีเนื้อหาทางนิติศาสตร์แล้ว โดยโกรซิอุส มีความเห็นว่า “...กฎหมายธรรมชาติคือเหตุผลที่ถูกต้อง และเหตุผลอันถูกต้องนี้เองที่บ่งบอกว่าการกระทำใดถูกหรือผิด สูงส่งหรือต่ำทราม คือสอนว่าสิ่งที่ถูก-ผิด ดี-ชั่ว นั้นอยู่ที่คุณภาพตัวมันเองไม่ขึ้นกับใคร ...”⁷⁵

⁷³ เรื่องเดียวกัน หน้า 220

⁷⁴ สมบัติ จันทรวงศ์ ผู้แปล HISTORY OF POLITICAL PHILOSOPHY เล่ม 2 หน้า 143 – 144

⁷⁵ ปรีดี เกษมทรัพย์ หน้า 195-196

นอกจากนี้ โกรซิอัส ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองว่า รัฐนั้นเกิดจากการที่อิสระชนทั้งหลายที่ตกลงเข้าร่วมตัวกัน ในลักษณะสัญญาประชาคมโอนอำนาจสูงสุดในการปกครองของตนเองให้แก่ผู้ถืออำนาจปกครอง ดังนั้นผู้ปกครองไม่ต้องตกอยู่ใต้อำนาจของสิ่งใด แต่ต้องผูกพันที่จะปฏิบัติตามกฎหมายธรรมชาติ แต่ถ้าผู้ปกครองใช้อำนาจไปในทางที่มิชอบแล้ว หลีกโดยทั่วไปผู้อยู่ใต้ปกครองไม่มีสิทธิที่จะต่อต้านผู้ปกครอง แต่หากผู้ปกครองใช้อำนาจโดยมิชอบจนถึงขนาดแล้ว ผู้อยู่ใต้ปกครองก็อาจต่อต้านผู้ปกครองได้⁷⁶

อย่างไรก็ตามในบางแง่แล้ว โกรซิอัส ได้กล่าวถึงความไม่เห็นด้วยถึงสิทธิของประชาชนที่จะโค่นล้มผู้ปกครอง เช่นในระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราช (Monarchy) แม้ว่ากษัตริย์ (The king) ผู้ครอบครองสิทธิและอำนาจซึ่งเป็นภารกิจของการปกครอง อาจจะตีความสิทธิเหล่านั้นอย่างผิด ๆ และใช้อำนาจเหล่านั้นไปในทางที่ผิด เขาคัดค้านข้อสรุปที่ว่าหากการณ์เป็นเช่นนั้นประชาชนจะมีสิทธิโดยอัตโนมัติที่จะยึดอำนาจสูงสุดหรือโค่นล้มผู้ปกครอง นั่นคือ สิทธิทั่วไปที่จะปฏิวัติ (The general right to revolution) เนื่องจาก “...เป้าหมายของสังคมประชาคือความสุขแห่งสาธารณะและเป้าหมายนี้ต้องมาก่อนอื่นใดรวมทั้งสิทธิในการป้องกันตัวเองจากการใช้อำนาจที่ผิดของผู้ปกครอง...”⁷⁷

ในยุคที่ 2 ยุคแห่งการวิเคราะห์ (ราวศตวรรษที่ 18) นั้น แนวความคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติในได้มีการอาศัยหลักเหตุผลตามธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการแยกแยะกฎหมายให้ละเอียดอ่อนยิ่งขึ้น นักคิดที่สำคัญในยุคนี้ เช่น

คริสเตียน โทมัสซิอุส (Christian Thomasius ค.ศ. 1655 – 1728) เป็นนักกฎหมายและนักต่อสู้ทางการเมือง (Publicist) ชาวเยอรมัน ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากด้านปรัชญาการเมืองจาก Hugo Grotius และ Samuel Pufendorf⁷⁸ แนวความคิดของท่านคือความแตกต่างระหว่างกฎหมายและศีลธรรม โดยกฎหมายเป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ที่บังคับภายนอก ส่วนศีลธรรมนั้นเป็นเรื่องภายใน “ซึ่งแนวคิดนี้แตกต่างไปจากคำสอนในสมัยกลาง และต่างไปจากคำสอนของ Hugo Grotius และ Samuel Pufendorf ที่ไม่เคยคิดว่า กฎหมายและศีลธรรมแยกจากกัน...”⁷⁹

ทั้งนี้ในยุคของโทมาซิอุสนั้น มีความขัดแย้งทางศาสนาอย่างรุนแรง มีความพยายามที่จะออกกฎหมายมาควบคุมความคิดความเชื่อในทางจิตใจด้วย เช่นมีการจับกุมคนที่มีความคิดเห็นแตกต่างออกไป มากกล่าวหาว่าเป็น พ่อมด แม่มด และนำมาลงโทษอย่างรุนแรง เช่นการเผาทั้งเป็น โท

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน หน้า 197

⁷⁷ สมบัติ จันทรวงศ์ ผู้แปล HISTORY OF POLITICAL PHILOSOPHY เล่ม 2 หน้า 152

⁷⁸ http://www.1911encyclopedia.org/Christian_Thomasius :ค้นคว้าเมื่อ 1 ต.ค. 255

⁷⁹ ปรีดี เกษมทรัพย์ อ้างแล้ว หน้า 216

มาซิอุส จึงพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า กฎหมายนั้นเป็นเรื่องของรัฐที่จะบังคับภายนอก คือการกระทำของบุคคล ไม่ใช่ความคิดของคน ซึ่งเป็นเรื่องภายใน เป็นเรื่องของศีลธรรม ซึ่งการอธิบายถึงความแตกต่างเช่นนี้ ต่อมาได้แปรเป็นความคิดที่ว่า กฎหมายไม่เกี่ยวกับศีลธรรม อันเป็นรากฐานความคิดแบบ Legal Positivism ซึ่งในประเด็นนี้ ท่านอาจารย์ปรีดี เกษมทรัพย์ ได้มีความเห็นว่า “...เราไม่อาจกล่าวได้ว่าความคิดของ Thomasius เป็นรากฐานให้กับ Legal Positivism และจะไปประณามท่านว่าที่เราจะทำให้ท่านต้องมายอมรับต่อผลที่คนรุ่นหลังต่อมานำความคิดของท่านไปอ้างอิงและพัฒนาต่อมากันเองจนเพี้ยนไปในที่สุดนั้นออกจะเป็นการ โยนความผิดให้ท่านอย่างไม่เป็นธรรม”⁸⁰

ในยุคที่ 3 คือยุคสังเคราะห์นั้น เป็นยุคที่นำเอากฎหมายธรรมชาติ มาบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรด้วยอำนาจรัฐ กลายเป็นกฎหมายแท้ ๆ ของรัฐ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว มีการนำเอาหลักการหลาย ๆ หลักในกฎหมาย (เหตุผล) ธรรมชาติ เช่น หลักสิทธิ เสรีภาพ เสมอภาค มาบัญญัติไว้ในกฎหมายระดับรัฐธรรมนูญ ธรรมนูญของมลรัฐในสหรัฐอเมริกา ประกาศสิทธิของประชาชน และระดับประมวลกฎหมายของหลายประเทศ⁸¹

1.2 สำนักกฎหมายบ้านเมือง สำนักนี้มีความคิดว่า กฎหมายนั้นเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นด้วยความจงใจของรัฐ⁸² กฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในบ้านเมืองเท่านั้นที่เป็นกฎหมายที่แท้จริง ดังนั้น จึงมีแต่กฎหมายบ้านเมืองเท่านั้นที่ควรเป็นวัตถุที่นักนิติศาสตร์ควรทำการศึกษา ส่วนที่เรียกกันว่ากฎหมายธรรมชาติ เช่น ศีลธรรม ความยุติธรรม นั้น ไม่ใช่กฎหมายจึงอยู่นอกขอบเขตของการศึกษานักนิติศาสตร์ นักคิดที่สำคัญของสำนักนี้ เช่น นักกฎหมายชาวอังกฤษ ชื่อ John Austin เป็นต้น

John Austin (ค.ศ. 1790 – 1859) มีแนวความคิด ที่สำคัญคือ กฎหมายเป็นคำสั่งของรัฐบาลปิตัย มีสภาพบังคับ หากไม่ปฏิบัติตามก็จะต้องได้รับโทษ โดยได้วางหลักทฤษฎีเกี่ยวกับกฎหมาย ว่า

- 1) กฎหมายเป็นคำสั่งของรัฐบาลปิตัย
- 2) เมื่อเป็นคำสั่งของรัฐบาลปิตัย กฎหมาย (คำสั่ง) นั้น มาจากชุมชนที่มีอำนาจอธิปไตย มีสภาพรัฐแล้ว
- 3) คำสั่งนั้น ต้องมีสภาพบังคับ กล่าวคือ หากคนในรัฐ (ผู้ได้ปกครอง) ไม่ปฏิบัติตาม ก็ต้องได้รับโทษ

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน หน้า 216-217

⁸¹ เรื่องเดียวกัน

⁸² เรื่องเดียวกัน หน้า 248

แนวความคิดของ Austin นี้ได้รับความนิยมนในวงการนิติศาสตร์ของอังกฤษ ในช่วงศตวรรษที่ 19 แต่ก็ต้องพบกับระบบ Common Law ซึ่งนักกฎหมาย Common Law มีพื้นฐานความคิดทางกฎหมาย ที่ถือเอาความยุติธรรมและเหตุผลเป็นหลักสำคัญในการวินิจฉัยคดี และมีความเห็นว่า Common Law นั้น ก็คือเหตุผล ดังนั้นแนวความคิดของ Austin ที่ว่า กฎหมายคือคำสั่งของรัฐาธิปัตย์ จึงขัดกับแนวคิดของนักกฎหมายอังกฤษ และไม่เป็นที่ยอมรับในทางปฏิบัติ ซึ่ง Austin เอง ก็ปฏิเสธจารีตประเพณีไม่ได้ จึงเล็งโดยกล่าวว่าจารีตประเพณีนั้น จะมีผลใช้บังคับเป็นกฎหมาย ก็ต่อเมื่อ “รัฐ” (โดยใช้อำนาจผ่านศาล) ได้ให้การรับรองโดยนำมาใช้ในการวินิจฉัยคดี ดังนั้น แนวคิดและคำสอนของ Austin จึงเกือบไม่มีผลกระทบต่อการวินิจฉัยคดีของศาล หรือต่อระบบ Common Law เลย แต่คำสอนของ Austin ในเรื่องที่ว่า กฎหมายคือคำสั่งของรัฐาธิปัตย์ กลับมีอิทธิพลต่อนักกฎหมายไทยเป็นอย่างมาก⁸³ เนื่องจากนักกฎหมายไทยยุคแรกส่วนใหญ่จบจากประเทศอังกฤษ และแนวคิดนี้ได้ถ่ายทอดกันต่อ ๆ มา และได้มีอิทธิพลต่อแนวคิดของนักกฎหมายไทยเป็นอย่างมาก จน “...เมื่อไทยเราชำระประมวลกฎหมายเสร็จสิ้นนั้น นักกฎหมายล้วนแต่เชื่อว่ากฎหมายคือบทบัญญัติที่รัฐกำหนดขึ้น กฎหมายอยู่ที่ตัวบทและคือตัวบทกฎหมายเป็นเรื่องของคำสั่ง เป็นเรื่องของอำนาจ ไม่ใช่เรื่องของเหตุผล ไม่จำเป็นต้องเป็นธรรมก็ได้”⁸⁴

1.3 สำนักประวัติศาสตร์ ซึ่งมีแนวคิดที่สำคัญคือ กฎหมายเกิดจากจิตวิญญาณประชาชาติ (volksgeist) และ volksgeist นี้ เกิดจากลักษณะพิเศษ ของแต่ละชาติ และย่อมมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาตินั้น ๆ ดังนั้น volksgeist จึงเปรียบเสมือนวิญญาณของชนชาตินั้น ๆ⁸⁵ และสะท้อนออกมาในรูปกฎหมาย เช่น ของประเทศไทย ส่วนหนึ่งปรากฏใน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 และ 6 ซึ่งว่าด้วย ครอบครัว มรดก เป็นต้น

สำนักประวัติศาสตร์ ได้เสนอทฤษฎีทางกฎหมายที่สำคัญ 3 ด้าน คือ

1) ทางทฤษฎีกฎหมาย สำนักประวัติศาสตร์ ยืนยันว่า รากฐานของ กฎหมายหรือ บ่อเกิดทางปรัชญาของกฎหมายคือ จิตวิญญาณประชาชาติ (volksgeist)

2) ทางทฤษฎีวิวัฒนาการของกฎหมาย สำนักฯ นี้มีความเห็นว่า กฎหมายเกิดจาก volksgeist ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของกฎหมายในระดับวิถีประชา (volksrecht) ซึ่งกฎหมายนี้จะมี ความสอดคล้องกับวิถีความเป็นไปของประชาชนทั่วไป(ชาวบ้าน) ดังนั้น ประชาชนโดยทั่วไปจะสามารถเข้าใจกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ได้ โดยไม่รู้ลึกแปลกแยกหรือไม่ได้รับความเป็นธรรมแต่อย่างใด ต่อมา volksrecht นี้ ก็จะพัฒนาเป็นกฎหมายของนักกฎหมาย (Juristenrecht) โดยผ่านกระบวนการ

⁸³ เรื่องเดียวกัน หน้า 81

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 231

ปรุ่่งแต่ง กลั่นกรองและพัฒนา ให้เหมาะสมกับข้อเท็จจริงและความเป็นธรรม ในขั้นนี้ กฎหมายจึงเป็นสิ่งที่ต้องศึกษา เพราะเริ่มมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นในการนำหลักการ (ที่ผ่านการปรุ่่งแต่งด้วยกระบวนการทางเหตุผลที่นักกฎหมายปรุ่่งแต่งขึ้นจากเหตุผลสามัญ Artificial juristic reason) ซึ่งมีความยุติธรรม มาใช้ในการวินิจฉัยข้อพิพาทต่าง ๆ ในสังคม ดังนั้นกฎหมายในขั้นนี้จึงเป็นกฎหมายของนักกฎหมาย ซึ่งผลของการวินิจฉัยอาจแตกต่างไปจากมุมมองของประชาชนทั่วไป (ซึ่งแม้ในระดับประชาชนก็ยังมี ความแตกต่างของมุมมองในระดับ ชาวบ้าน – ชาวเมือง)

3) ทฤษฎีว่าด้วยนิติศาสตร์ คือการกล่าวถึงระเบียบวิธีวิจัยทางนิติศาสตร์ (Legal Methodology) ว่าควรมองไปถึงความเป็นมาของตัวบทกฎหมายนั้นด้วย ไม่ใช่แต่เพียงอธิบายหรือตีความตัวบทเท่านั้น สำนักฯ นี้ไม่เห็นด้วยกับการศึกษาแบบอธิบายความตามตัวบท และตีความจากตัวอักษร ซึ่งเป็นความคิดแบบ Glossator และ Post-Glossator ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ตัดขาดจากประวัติศาสตร์ (Unhistorical) โดย Savigny เห็นว่าควรที่จะมองไปถึงประวัติศาสตร์ของตัวบทนั้น ๆ ว่ามีความเป็นมาอย่างไร จะทำให้เข้าใจถึง จิตวิญญาณ (Spirit) ของกฎหมาย

สำนักประวัติศาสตร์ นี้ มีนักคิดที่สำคัญ คือ

Friedrich Carl von Savigny (ค.ศ.1779 – 1861) เป็นนักกฎหมายชาวเยอรมัน มีแนวความคิดที่สำคัญคือ กฎหมายเกิดจากจิตวิญญาณประชาชาติ (Volksgeist) โดย volksgeist นี้ เกิดจากลักษณะพิเศษ ของแต่ละชาติ และย่อมมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาตินั้น ๆ ซึ่งวิวัฒนาการมาแสดงออกในรูป จารีตประเพณี วัฒนธรรม และวิวัฒนาการต่อมาเป็นในรูปกฎหมายของแต่ละชาติ ดังนั้น Volksgeist จึงเปรียบเสมือนวิญญาณของชนชาตินั้น ๆ ⁸⁶ และเนื่องจาก Savigny มีแนวคิดเช่นนี้ จึงคัดค้าน Natural Law โดยเห็นว่า Volksgeist ค่อย ๆ เกิดขึ้นตามประวัติศาสตร์ ไม่ได้ขึ้นกับเจตจำนง (Will) ใด ๆ จึงเป็นเรื่องที่ค่อยเป็นค่อยไป บังคับไม่ได้ โดยในระยะแรก volksgeist แสดงออกในรูป กฎหมายระดับชาวบ้าน (Volksrecht) ซึ่งชาวบ้าน (Volks) ทุกคนสามารถเข้าใจได้ เพราะเกิดจากความรู้สึกฝิดชอบชั่วดีที่เหมือนกันในชุมชนนั้น ต่อมาเมื่อกฎหมายเจริญขึ้นมาถึงขั้นหนึ่ง ก็มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น มีการปรุ่่งแต่งกฎหมายด้วยเหตุผลต่าง ๆ โดยนักกฎหมาย เป็นการพัฒนากฎหมายสูงขึ้นจนยากที่ชาวบ้านทั่วไปจะเข้าใจ ในขั้นนี้จึงเรียกว่า กฎหมายของนักกฎหมาย (Volksrecht) โดยนักกฎหมายจะเป็นผู้แสดงถึงความถูกต้อง แต่ก็ยังคงเป็น volksgeist ดวงเดิม เพียงแต่พัฒนาขึ้นจากระดับที่ชาวบ้านเข้าใจ ⁸⁷

อย่างไรก็ตาม เรื่องแนวคิดของสำนักประวัติศาสตร์ที่กล่าวในภาพกว้างข้างต้นว่า คัดค้าน Natural Law นั้น ท่านอาจารย์ปรีดี เภษมทรัพย์ ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน หน้า 231

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน หน้า 233

“...สิ่งที่สำนักประวัติศาสตร์คัดค้านนั้น ไม่ใช่ Natural Law ในตัวของมันเอง แต่เป็น Natural Law ประเภทหลังที่แสดงตัวออกมาเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่เรียกว่าเป็น Positivised Natural Law ...เพราะฉะนั้นสำนักประวัติศาสตร์คัดค้าน Positivism มากยิ่งกว่าคัดค้าน Natural Law ...”⁸⁸

1.4 ปรัชญากฎหมายของไทย ในที่นี้จะแยกพิจารณาโดยสังเขปเป็น 2 ยุค คือ ยุคก่อนปฏิรูปกฎหมายในสมัยรัชกาลที่ 5 และยุคปฏิรูประบบศาลและกฎหมาย ในสมัยรัชกาลที่ 5 และจะทำการศึกษาถึงแนวคิดเชิงปรัชญาทางกฎหมายของสำนักกฎหมายบ้านเมืองซึ่งกล่าวได้ว่ามีอิทธิพลต่อการเรียน การสอน การใช้และตีความของนักกฎหมายไทย โดยมีสาระสำคัญ คือ

1.4.1 ปรัชญากฎหมายไทยยุคก่อนปฏิรูปกฎหมายในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยจะขอแยกศึกษาเป็น 2 ช่วง คือช่วงสมัยโบราณ และช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังนี้

1) ช่วงสมัยโบราณ ก่อนได้รับอิทธิพลจากกฎหมายธรรมศาสตร์ของมอญ (มอญเป็นผู้เริ่มเขียนกฎหมาย โดยเรียกว่า ธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นภาษาบาลี ตรงกับคำว่า ธรรมศาสตร์ อันเป็นภาษาสันสกฤต ซึ่งฉบับที่แพร่หลายคือ ฉบับที่พระเจ้าฟ้ารั่ว ผู้ครองประเทศรามัญ ในสมัยสุโขทัยสร้างไว้ โดยใช้หลักการจากธรรมศาสตร์ของฮินดู แต่เปลี่ยนข้อความที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ มาเป็นศาสนาพุทธ เพื่อใช้เป็นหลักให้กษัตริย์ที่นับถือศาสนาพุทธใช้พิพากษาคดี) (ประเสริฐ ณ นคร มังรายศาสตร์หรือ กฎหมายพระเจ้ามังราย: 2) เข้ามา ใช้จารีตประเพณีเดิมของไทย ซึ่งมีได้บัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษร แต่เกิดขึ้น โดยความเคยชินของสมาชิกในชุมชนที่ปฏิบัติต่อเนื่องกันมาช้านาน จนไม่อาจบอกเวลากำเนิดได้ เช่นผู้ถูกละเมิดอาจแก้แค้นต่อผู้ทำละเมิดได้ ต่อมาจารีตประเพณีได้เปลี่ยนไปตามอำนาจรัฐที่เพิ่มมากขึ้น โดยรัฐจะเข้ามาเป็นผู้บังคับให้ผู้ละเมิดต้องชดใช้ความเสียหาย แทนที่จะปล่อยให้ผู้ถูกละเมิดแก้แค้นเอง

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการรับธรรมศาสตร์ในฐานะคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ฝ่ายพุทธศาสนา เข้ามาเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษร ก็เป็นกรณีที่ว่า กฎหมายที่เรียกว่า “ธรรมศาสตร์” นี้ ไม่ใช่กฎหมายที่พระมหากษัตริย์ใช้อำนาจของพระองค์บัญญัติขึ้น แต่เป็นหลักยุติธรรมตามศาสนาที่พระมหากษัตริย์ก็ต้องเคารพ แม้พระมหากษัตริย์อาจทรงใช้อำนาจกำหนดกฎเกณฑ์ที่ขัดต่อ “ธรรมศาสตร์” ได้ แต่กฎเกณฑ์เหล่านั้นก็จะไม่ใช่กฎหมาย เมื่อสิ้นรัชกาล ก็จะสิ้นผลไปด้วย แต่หากกฎเกณฑ์นั้น สอดคล้องกับธรรมศาสตร์และจารีตประเพณี กฎเกณฑ์นั้น ๆ ก็จะมีผลเป็น “ราชศาสตร์” อันหมายถึงการใช้พระราชอำนาจที่ถูกต้องเป็นธรรม คือสอดคล้องกับธรรมศาสตร์ และจารีตประเพณี ซึ่งพระมหากษัตริย์องค์ต่อ ๆ ไป จะเคารพและบังคับไปตามนั้น จึงเห็นได้ว่า จารีตประเพณี ธรรมศาสตร์ และราชศาสตร์ มิได้ขัดแย้งกัน แต่กลับจะส่งเสริมเกื้อกูลกันให้

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน หน้า 234

สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นเช่นนี้ตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงสมัยปฏิรูประบบศาลและกฎหมายให้เป็นแบบตะวันตก ในสมัยรัชกาลที่ 5⁸⁹

นอกจากนี้ ในประเด็นข้างต้น ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้ให้ความเห็นว่า ตามประเพณีของชาวอินเดีย ถือกันว่า สากลพิภพนั้น อยู่ภายใต้กฎธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงมิได้ คือ “ธรรม” ซึ่งพระมณูนำมาเผยแพร่แก่มนุษย์ทั้งหลายในรูป “ธรรมศาสตร์” กษัตริย์อินเดียไม่มีหน้าที่ ออกกฎหมาย แต่ต้องเรียนรู้ธรรม จากธรรมศาสตร์ แล้วตัดลึกลงไปตามนั้น ส่วนราชสัจ หรือ ราชศาสตร นั้น เป็นการรวบรวมข้อความที่กษัตริย์วินิจฉัย จัดเข้าเป็นหมวดหมู่ มีลักษณะเดียวกับ ชัมมสัจ และใช้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชัมมสัจ⁹⁰

ทั้งนี้เมื่อพิเคราะห์ จากพระธรรมศาสตร์แล้ว ก็จะพบสิ่งที่อาจเรียกว่า หลักบรรทัดฐานสูงสุดทางกฎหมาย หลักกฎหมายทั่วไป หรือหลักกฎหมายธรรมชาติ ได้เป็นหลัก 4 ประการ คือ⁹¹

- 1) กฎหมายมิได้เป็นกฎเกณฑ์หรือคำสั่งของผู้ปกครองแผ่นดินที่อาจมีเนื้อหาอย่างไรก็ได้ ตามอำเภอใจ
- 2) กฎหมายต้องสอดคล้องกับธรรมะ หรือศีลธรรม
- 3) จุดหมายแห่งกฎหมายต้องเป็น ไปเพื่อความสุขหรือประโยชน์ของราษฎร
- 4) การใช้อำนาจทางกฎหมายของพระมหากษัตริย์ (หรือผู้ปกครอง) ต้องกระทำบนพื้นฐานของหลักทศพิธราชธรรม

นอกจากนี้ ในมังรายศาสตร์ (มังรายศาสตร์วินิจฉัยมังราย เป็นกฎหมายของพระเจ้ามังราย กษัตริย์ของลานนา ผู้ทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้น เมื่อ พ.ศ. 1835 ทรงตราขึ้น) ได้พบว่ามีกรกล่าวถึงลักษณะขุนนางที่ดี และ ที่เลว ซึ่งอาจใช้เทียบเคียงกับผู้ปกครองที่ดี ผู้ปกครองที่เลวได้ ดังนี้

“ มาตรา 1 ขุนในโลกลนี้มี 2 ประเภท คือขุนธรรมและขุนมารขุนธรรมมีลักษณะดังนี้ ขุนผู้ใดประกอบด้วยสังคหวัตถุ 4 ประการ คือ เมตตากรุณาไพโรไทย ไม่บาปไหมไพโรไทย ราวีติทุบผูกมัดไพโรไทย ขุนผู้เป็นเช่นนี้คือขุนธรรม ขุนผู้ใดไม่ประกอบด้วยสังคหวัตถุ 4 ประการ คือ ไม่เมตตากรุณาไพโรไทย ย่อมบาปไพโรไหมไพโรไทย ราวีติทุบผูกมัดไพโรไทย ใส่ชื่อคามัดเชือกแล้วรังแกข่มขู่เอาข้าวของ บังคับลูกหลานไพโรไปเป็นเมีย หรือข่มขืนเมียไพโร ขุนเช่นนี้ชื่อว่าขุนมาร อยู่ที่ไหนไพโรเมืองฉิบหายที่นั่น คนเช่นนี้ไม่ควรให้เป็นใหญ่ มันเป็นต้นจวน ต้นพิษในกลางเมือง ถ้ามีหน่อล้าก็จะเป็นพิษร้ายแก่บ้านเมือง เจ้าขุนผู้อาสาต่างหูต่างตาทำวพระยา ควรทำตามแบบขุนธรรมแล ”⁹²

⁸⁹ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ กฎหมายมหาชน เล่ม 2 หน้า 58 – 59

⁹⁰ ประเสริฐ ณ นคร อ้างแล้ว หน้า (2)–(3)

⁹¹ จรัญ โฆษณานันท์ ปรัชญากฎหมายไทย หน้า 202

⁹² เรื่องเดิม หน้า 8 – 9

2) ช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ใช้กฎหมายจารีตประเพณี และกฎหมายตราสามดวงที่รัชกาลที่ 1 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ชำระจากกฎหมายที่ตกทอดมาจากสมัยกรุงศรีอยุธยา⁹³ โดยได้มีนักวิชาการ คือ ม.ร.ว.อภินันท์ รพีพัฒน์ ได้ให้ข้อสังเกตว่า ยุคนี้ “...เป็นยุคแห่งการเริ่มต้นเรื่องหลักธรรมเรื่องจักรวาทีหรือธรรมราชา ในขณะที่เดียวกัน หลักธรรมเรื่องเทวราชาก็มิได้มีอิทธิพลอีกต่อไป เพราะเหตุว่าหลักธรรมเรื่องปิตุราชาสมัยสุโขทัยเข้ากันได้กับหลักธรรมเรื่องธรรมราชา แต่เข้ากันไม่ได้กับหลักธรรมเรื่องเทวราชา ฉะนั้นหลักธรรมเรื่องปิตุราชาจึงได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น”⁹⁴ โดยมูลเหตุแห่งการชำระสะสางกฎหมาย คือคดีที่อำแดงป้อม ฟ้องหย่านายบุญศรี ช่างเหล็กหลวง ทั้งที่ต้นทำชู้กับนายราชาอรรด และลูกขุน ณ ศาลหลวงปรึกษาปรับบทกฎหมายว่าเป็นหญิงหย่าชาย จึงตัดสินให้หย่าได้ตามกฎหมาย นายบุญศรีไม่พอใจ ถวายฎีกากล่าวโทษตระลาการว่าพิจารณาไม่เป็นธรรม สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมีพระราชวินิจฉัยว่า เป็นกรณีหญิงนอกใจชายแล้วมาฟ้องหย่าชาย ที่ตัดสินให้หย่าได้นั้นไม่ยุติธรรม ทรงระแวงว่ากฎหมายที่อยู่ในศาลหลวงจะถูกลอกแก้ไขให้ผิดไปจากเดิม จึงตรัสสั่งให้นำมาสอบกับฉบับหอหลวงและฉบับข้างที่ ก็มีข้อความตรงกันทั้ง 3 ฉบับว่า “ชายหาผิดมิได้ หญิงขอหย่า ท่านว่าเปนหญิงหย่าชายหย่าได้” จึงทรงโปรดฯ ให้มีการชำระกฎหมาย (แต่ไม่ปรากฏชัดว่าทรงตัดสินฎีกาคดีนี้อย่างไร และเมื่อชำระกฎหมายเสร็จ ก็ไม่ปรากฏบทกฎหมายนี้อีก) โดยเหตุดังที่มีพระราชปรารภปรากฏในกฎหมายตรา 3 ดวง อันเป็นกฎหมายที่โปรดฯ ให้ชำระขึ้นว่า

“ ธรรมเนียมผู้ดำรงแผ่นดินนั้นอาไศรยซึ่งโบราณราชนิติกฎหมายพระอาการอันกระษัตริย์แต่ก่อนบัญญัติไว้เป็นบันทัดถาน จึงพิพากษตราสินเนื้อความราษฎรทั้งปวงได้โดยยุติธรรม แลพระราชกำหนดบทพระอาการนั้นก็สิ้นเพื่อนวิปริตผิดซ้ำต่างกันไปเป็นอันมากด้วยคนอันโลกหลง หากความลอยแก่บาปมิได้ คัดแปลงแต่งตามชอบใจไว้พิพากษาทำให้เสียยุติธรรมสำหรับแผ่นดินไปก็มีบ้าง...”⁹⁵

การที่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงโปรดฯ ให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก และชำระสะสางกฎหมายนั้น มีนักวิชาการ คือ ม.ร.ว.อภินันท์ รพีพัฒน์ ได้ให้ข้อสังเกตว่า ยุคนี้ “...เป็นยุคแห่งการเริ่มต้นเรื่องหลักธรรมเรื่องจักรวาทีหรือธรรมราชา ในขณะที่เดียวกัน หลักธรรมเรื่องเทวราชาก็มิได้มีอิทธิพลอีกต่อไป เพราะเหตุว่าหลักธรรมเรื่องปิตุราชาสมัยสุโขทัยเข้ากันได้กับ

⁹³ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ กฎหมายมหาชน เล่ม 2 หน้า 57

⁹⁴ แสวง บุญเฉลิมวิภาส (2543) ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร:วิญญูชน หน้า 117

⁹⁵ สถาบันปรีดี พนมยงค์ กฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 1 หน้า 3 อำนวยการจัดพิมพ์

หลักธรรมเรื่องธรรมาชา แต่เข้ากันไม่ได้กับหลักธรรมเรื่องเทวราชา ฉะนั้นหลักธรรมเรื่องปิฎราชา จึงได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น”⁹⁶

อย่างไรก็ตามในเรื่องผลของการชำระกฎหมายตรา 3 ดวงนั้น กาชร เลี้ยงสังฆธรรม บรรณาธิการ หนังสือกฎหมายตรา 3 ดวง ฉบับแก้ไขปรับปรุงใหม่ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการเมือง ได้ให้ความเห็นว่า

“การชำระกฎหมายในรัชกาลที่ 1 จึงเป็นไปเพื่อคงสภาพเดิมของกฎหมายไว้ มิได้ประสงค์จะเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายหรืออย่างธรรมเนียมทางกฎหมายแต่อย่างใด นอกจากการประกาศให้ชำระกฎหมายทั้งฉบับและใช้ตรา 3 ดวงเป็นเครื่องหมายของกฎหมายฉบับหลวง ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยมีมาแต่ก่อนเท่านั้น. กฎหมายตรา 3 ดวง จึงเป็นประมวลบทกฎหมายตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ในสภาพเดิมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งช่วยให้เราสามารถย้อนกลับไปศึกษากฎหมายในอดีตของไทยได้เป็นอย่างดี”⁹⁷

การชำระกฎหมายในครั้งนั้น กรรมการที่โปรดเกล้าตั้งขึ้น มีหน้าที่ 2 ประการ คือ จัดทำให้มีทางสำหรับค้นหาตัวบทกฎหมายได้โดยง่าย และ จัดการสะสางเนื้อความในตัวบทกฎหมาย เพื่อตัดทอนส่วนที่มีความขัดแย้งกัน อันทำให้เกิดความสับสนในการนำบทกฎหมายมาปรับใช้กับคดีให้ถูกต้อง จึงเห็นได้ว่า หน้าที่ของคณะกรรมการคือเพียงแต่ทำกฎหมายให้ถูกต้อง และสะดวกในการใช้เท่านั้น ไม่สามารถที่จะแต่งเติมหรือยกร่างสิ่งใหม่ได้ เพราะเชื่อว่ากฎหมายหรือหลักธรรมนั้น ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์จะสร้างขึ้นมาได้⁹⁸

สำหรับลักษณะของกฎหมายตรา 3 ดวง นี้ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ ได้มีข้อพิจารณาว่า⁹⁹

1) กฎหมายตรา 3 ดวง นี้ มีลักษณะเป็นกฎหมายของนักกฎหมาย (Juristenrecht) โดยที่ กฎเกณฑ์ส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นพระธรรมศาสตร์ เป็นกฎเกณฑ์ที่มีลักษณะทั่วไป และมีฐานะสูงกว่าจารีตประเพณี โดยเกิดจากการใช้เหตุผลปรุงแต่งของนักนิติศาสตร์อินเดียและสืบทอดกันมาโดยนักนิติศาสตร์มอญ และไทยตามลำดับ

2) กฎหมายตรา 3 ดวงนี้ มีลักษณะเป็นกฎหมายธรรมชาติ ดังที่แสดงไว้ในนิทานต้นเรื่องว่าคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ได้จารึกไว้ที่กำแพงจักรวาล และมนัสสารถาภิเหาะไปพบและจดจำ

⁹⁶ อ่างใน แสง บุญเฉลิมวิภาส ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร:วิบูลชน 2543 หน้า 117

⁹⁷ เรื่องเดิม หน้า 53

⁹⁸ แสง บุญเฉลิมวิภาส อ่างแล้ว หน้า 121

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 122 – 124

มาเขียนไว้ จึงเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ไม่แปรเปลี่ยน มนุษย์ไม่อาจแก้ไขได้ เพราะเป็นกฎของธรรมชาติ อยู่เหนือมนุษย์ โดยแนวคิดเช่นนี้คล้าย กับกฎหมายธรรมชาติ (Ius naturale) ของกฎหมายโรมัน แต่ต่างกันที่กฎหมายธรรมชาติของกฎหมายโรมันไม่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่พระธรรมศาสตร์ในกฎหมายตรา 3 ดวง เป็นกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร

3) ไม่มีการนิติบัญญัติโดยแท้ โดยพระมหากษัตริย์ไม่มีอำนาจตรากฎหมายอย่างแท้จริง แต่เป็นผู้ใช้กฎหมายที่มีอยู่ในการดูแลความสงบเรียบร้อย หากมีความจำเป็นที่จะออกกฎหมายใหม่หรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายที่มีอยู่เดิม ก็ต้องคำนึงถึงหลักที่มีอยู่ในพระธรรมศาสตร์ว่าจะต้องมีความสอดคล้องกัน ต่างกับแนวคิดด้านนิติบัญญัติในปัจจุบันที่ว่า ผู้ทรงอำนาจธิปไตย (องค์อธิปัตย์) สามารถบัญญัติกฎหมายอะไรก็ได้ โดยไม่มีข้อจำกัด

จากแนวความคิดเรื่องบ่อเกิดของกฎหมายข้างต้น ต่อมาในช่วงรัชกาลที่ 4 กระแสของอิทธิพลตะวันตกในเรื่องความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่ได้เข้าสู่ประเทศไทยมากขึ้น รวมถึงกระแสปฏิรูปความคิดทางพุทธศาสนาแบบมนุษยนิยม ได้ส่งผลต่อความคิดรากฐานหรือความคิดแวดล้อมของปรัชญากฎหมายไทยไม่น้อย เช่นความรู้ที่ว่าโลกกลมตามข้อพิสูจน์ของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ก็เป็นที่ยอมรับในหมู่ชนชั้นนำของไทยมากขึ้น การอธิบายจักรวาลแบบไตรภูมิก็เริ่มเสื่อมลง มีการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะใช้เหตุใช้ผล ก็ได้นำไปสู่การมองแหล่งที่มาของอำนาจรัฐสูงสุดจากสภาพความเป็นจริง ไม่ใช่อธิบายโดยเชิงอุดมการณ์ทางศาสนาอันเป็นเรื่องเหลือเชื่ออีกต่อไป¹⁰⁰

นอกจากนี้ ในช่วงรัชกาลที่ 4 พระองค์ทรงเน้นความคิดในเชิงเหตุผลนิยม พระองค์ปฏิเสธความเชื่อในเนื้อหาของพระธรรมศาสตร์ เรื่อง “ธรรมศาสตร์” อันเป็นกฎหมายถาวรหรือกฎหมายอันศักดิ์สิทธิ์ กับ “ราชศาสตร์” อันเป็นกฎหมายชั่วคราว¹⁰¹ ซึ่งได้ส่งผลต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 อันเป็นยุคปฏิรูประบบศาลและกฎหมาย

1.4.2 ปรัชญากฎหมายไทยในยุคปฏิรูประบบศาลและกฎหมาย โดยในสมัยรัชกาลที่ 5 ประเทศไทยต้องเผชิญกับภัยคุกคามจากประเทศทางตะวันตก รวมถึงการได้รับอิทธิพลด้านวัฒนธรรมและเทคโนโลยีจากตะวันตก ส่งผลให้ต้องมีการปฏิรูปประเทศ เพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เช่น การปฏิรูปสังคมเพื่อให้ทันสมัย (Modernization) การปฏิรูปการปกครอง เช่นการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง (Centralization) การปฏิรูประบบราชการ การคลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิรูปกฎหมาย

¹⁰⁰ จรัญ โฆษณานันท์ อ้างแล้ว หน้า 325

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 352

จากจุดนี้เอง ทำให้ปรัชญากฎหมายไทยแบบเดิมที่อิงอยู่กับพระธรรมศาสตร์หรือปรัชญาอินเดียโบราณเริ่มเสื่อมถอยลง พร้อม ๆ กับการรับ หรือการนำเข้าปรัชญากฎหมายทางตะวันตกและเมื่อผนวกกับความพยายามในการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูอำนาจของรัชกาลที่ 5 ซึ่ง ครองราชย์ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ต้องเผชิญหน้ากับกลุ่มอำนาจต่าง ๆ (เช่น ขุนนางผู้ใหญ่) ก็ได้ส่งผลต่อพัฒนาการทางกฎหมาย โดยทรงมุ่งใช้การนิติบัญญัติ เป็นเครื่องมือในการตั้งอำนาจรัฐเข้าสู่ส่วนกลาง เช่น การตรา พระราชบัญญัติเคาซิลออฟสเตต และพระราชบัญญัติปริเคาน์ซิล ซึ่งผลคือเกิดองค์กรใหม่ ซึ่งนอกจากจะมีหน้าที่ให้คำปรึกษาราชการแผ่นดินแล้ว ยังมีบทบาทในการคานอำนาจขุนนางอีกด้วย

สำหรับเคาน์ซิลออฟสเตต (ที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน/รัฐมนตรีสภา) นั้น ยังมีหน้าที่ในการออกพระราชกำหนดตามพระราชโองการทำนองเดียวกับสภานิติบัญญัติ การกำเนิดขององค์กรเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นการยืนยันอำนาจและความสำคัญของการตรากฎหมายว่าเป็นของพระมหากษัตริย์ ส่วนพระองค์ มิได้เป็นเพียงแต่ผู้ปกป้องหรือตีความคำสอนของพระมनु ตามคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ และอาจมอบให้บุคคลหรือองค์กรใดเป็นผู้ช่วยเหลือก็ได้ และเมื่อมีการปฏิรูปกฎหมายหรือระบบกฎหมายแล้ว โครงสร้างกฎหมายใหม่ กฎหมายที่เกิดจากการตราของพระมหากษัตริย์ ก็มีใช้เพียง “ราชศาสตร์” หรือกฎหมายชั่วคราว ซึ่งอาจถูกยกเลิกหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้โดยกษัตริย์องค์ใหม่ หากพบว่าราชศาสตร์ (กฎหมายชั่วคราว) นั้น ขัดแย้งกับคำสอนของพระมनु¹⁰² แต่จะคงสภาพเป็นกฎหมายที่บังคับใช้ได้ตลอดไปจนกว่าจะมีการยกเลิก

อย่างไรก็ตาม แม้การรื้อฟื้นและรวบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง และสถาปนาอำนาจอันสมบูรณ์ของพระมหากษัตริย์ของรัชกาลที่ 5 จะนำไปสู่การที่พระมหากษัตริย์มีอำนาจอันสูงสุดก็ตาม การปฏิรูประบบกฎหมายดังกล่าว ก็ได้นำไปสู่การรับหรือการนำเข้าแนวความคิดทางกฎหมายของตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวของสำนักกฎหมายบ้านเมือง (Legal Positivism) ดังที่จะได้กล่าวต่อไป

1.4.3 แนวคิดของสำนักกฎหมายบ้านเมือง ในประเทศไทย ในที่นี้จะทำการศึกษาความคิดเชิงปรัชญากฎหมายของกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (เป็นพระราชโอรสองค์ที่ 14 ของรัชกาลที่ 5 และเป็นหนึ่งในสี่พระโอรสรุ่นแรกที่ได้มีโอกาสไปศึกษาต่างประเทศ) ซึ่งได้สำเร็จการศึกษากฎหมายจากประเทศอังกฤษ และได้มีอิทธิพลต่อความคิดของนักกฎหมายไทย โดยพระองค์ได้ถ่ายทอดความรู้ที่พระองค์ได้ทรงศึกษามา ต่อนักเรียนกฎหมายในโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม โดยเฉพาะความคิดในเชิงปรัชญากฎหมาย อาจกล่าวได้ว่า พระองค์ทรงใช้แนวทางของ John Austin ที่ว่า กฎหมายเป็นคำสั่งของรัฐาธิปัตย์ (ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญคือความประสงค์ของผู้สั่ง บทลงโทษหรือสภาพบังคับ การแสดงออกซึ่งความประสงค์ มีลักษณะเป็น

¹⁰² เรื่องเดียวกัน หน้า 353

การบังคับทั่วไป และมีการประกาศใช้โดยรัฐาธิปัตย์ ในการอธิบายว่า กฎหมายคืออะไร ดังปรากฏใน “เล็กเซอร์ว่าด้วยกฎหมาย” ของพระองค์ ว่า

“กฎหมายนั้นคือ คำสั่งทั้งหลายของผู้ปกครองว่าการแผ่นดินต่อราษฎรทั้งหลาย เมื่อไม่ทำตามแล้ว ตามธรรมดาต้องโทษ “

และในกรณีกฎหมายกับความยุติธรรมหรือศีลธรรมนั้น เมื่อเทียบเคียงกับที่ Austin กล่าวว่า “ การดำรงอยู่ของกฎหมายเป็นคนละเรื่องกับความถูกต้องชอบธรรมของกฎหมาย” พระองค์ก็ได้ทรงอธิบายไว้ใน “เล็กเซอร์ว่าด้วยกฎหมาย” ว่า

“...เราจะต้องระวังอย่าคิดเอากฎหมายไปปนกับความดีความชั่ว ถ้าความยุติธรรมกฎหมายเป็นคำสั่งเป็นแบบที่เราจะต้องประพฤติตาม แต่กฎหมายนั้นบางทีก็จะชั่วได้ ถ้าไม่เป็นยุติธรรมก็ได้ ความคิดว่าอะไรคืออะไรชั่ว อะไรเป็นยุติธรรม อะไรไม่ยุติธรรม มีบ่อที่จะเกิดขึ้นหลายแห่งเช่นตามศาสนาต่าง ๆ แต่กฎหมายนั้นเกิดได้แห่งเดียว ก็จากผู้ปกครองแผ่นดิน ถ้าที่ผู้ปกครองแผ่นดินอนุญาตเท่านั้น...”¹⁰³

การแยกกฎหมายออกจากความยุติธรรมนี้ นับได้ว่าเป็นจุดแบ่งแยกพื้นฐานจากปรัชญากฎหมายไทยดั้งเดิม เพราะโดยแม่เดิมกฎหมายไทยโบราณจะมีโทษกำกับอยู่แล้ว ผู้ที่ไม่ทำตามต้องรับโทษ แต่ในขณะเดียวกัน กฎหมายก็ไม่อาจหลุดออกไปจากกรอบแห่งพระธรรมศาสตร์หรือความคิดเรื่องสิ่งดี สิ่งชั่วต่าง ๆ¹⁰⁴

จากแนวความคิดสำนักกฎหมายบ้านเมืองในเรื่องความยุติธรรมตามกฎหมาย แยกได้จากความยุติธรรมตามธรรมชาติ นี้ ก็ได้ปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาบางฉบับ ในยุคหลังการปฏิรูปกฎหมาย เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 144/2459 “ความยุติธรรมแปลว่าความประพฤติอันชอบด้วยพระราชกำหนดกฎหมายเท่านั้น ความเห็นส่วนบุคคลย่อมแปรปรวนไปต่าง ๆ ไม่มียุติเป็นยุติธรรม...”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 211/2473 “กฎหมายต้องแปลให้เคร่งครัดตามที่มีอยู่ จะแปลให้คล้อยตามความยุติธรรมไม่ได้...”

อย่างไรก็ตาม แม้กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ จะเคยทรงแสดงความคิดเห็นว่า อย่างนำกฎหมายไปปนกับความยุติธรรม แต่เมื่อครั้งพระองค์ดำรงตำแหน่งกรรมการฎีกา พระองค์พร้อมกับคณะกรรมการฎีกาท่านอื่น ๆ ก็เคยได้นำความกราบบังคมทูล รัชกาลที่ 5 เพื่อขอพระราชทานพระบรมวินิจฉัยเป็นกรณีพิเศษ เมื่อเกิดปัญหาการปรับใช้กฎหมาย (ลักษณะมรดก) ที่ได้ผลลัพธ์ที่ผิดไปจากความยุติธรรม กรณีปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 455/2466 โดยโจทก์ฟ้องเรียก

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน หน้า 370

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

มรดกของสามีที่เสียชีวิต จากจำเลยซึ่งเป็นยายสามี โดยจำเลยยกทรัพย์ให้สามีโจทก์โดยหวังให้สามีโจทก์ซึ่งจำเลยเลี้ยงดูมาแต่เล็ก เลี้ยงดูจนจนตลอดชีวิต แต่ปรากฏว่าผู้เป็นหลานกลับเสียชีวิตก่อนยาย ซึ่งคดีนี้หากถือตามตัวบทกฎหมายที่ใช้ในขณะนั้นนั้นอย่างเคร่งครัด โจทก์ต้องได้ทรัพย์มรดกทั้งหมด แต่กรรมการฎีกาเห็นว่า จำเลยผู้เป็นยาย เป็นผู้หมดทรัพย์มรดกที่จะเลี้ยงชีวิตต่อไป ทั้งที่มอบทรัพย์มรดกทั้งหมดให้หลานเพื่อหวังให้เลี้ยงดูตน

ดังนั้น กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์และกรรมการฎีกาท่านอื่น ๆ จึงนำความกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยให้มีการแบ่งสัดส่วนมรดกใหม่ โดยเสนอให้จำเลยมีสิทธิได้รับมรดกส่วนหนึ่งด้วย ซึ่งรัชกาลที่ 5 ก็ได้ทรงมีกระแสพระบรมราชโองการตัดสินให้แบ่งทรัพย์มรดกส่วนหนึ่งให้จำเลย¹⁰⁵

สำหรับในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า ปรัชญากฎหมายไทยตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ นั้น ทรงยึดถือธรรมหรือความยุติธรรมเป็นใหญ่เหนือกฎหมาย กฎหมายไม่ใช่ตัวความยุติธรรมโดยตรง ผู้ใช้กฎหมายต้องคำนึงถึงความยุติธรรม ไม่ยึดติดกับตัวอักษรกฎหมายอย่างเดียวในการอำนวยความสะดวก¹⁰⁶ ดังเช่น พระบรมราชาวาท ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักศึกษาผู้สำเร็จการศึกษาเป็นเนติบัณฑิต ในปี พ.ศ.2515 ความว่า

“...โดยที่กฎหมายเป็นแต่เครื่องมือในการรักษาความยุติธรรมดังกล่าว จึงไม่ควรถือว่ามีความสำคัญยิ่งไปกว่าความยุติธรรม หากควรจะต้องถือว่าความยุติธรรมมาก่อนกฎหมายและอยู่เหนือกฎหมาย การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีใด ๆ โดยคำนึงถึงแต่ความถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น จะไม่เป็นการเพียงพอ จำนองคำนึงถึงความยุติธรรมซึ่งเป็นจุดประสงค์ด้วยเสมอ การใช้กฎหมายจึงจะมีความหมายและได้ผลที่ควรจะได้”¹⁰⁷

และในพระบรมราชาวาท ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักศึกษาผู้สำเร็จการศึกษาเป็นเนติบัณฑิต ในปี พ.ศ.2522 ก็มีคำว่า

“ผู้ที่ได้ผ่านสำนักอบรมศึกษากฎหมายทุกคนควรจะได้รับกำลังใจเข้มแข็งหนักให้ทราบชัดว่ากฎหมายมิใช่ตัวความยุติธรรม หากเป็นแต่เพียงบทบัญญัติหรือปัจจัยที่ตราไว้เพื่อรักษาความยุติธรรม...จึงไม่สมควรจะถือว่า การรักษาความยุติธรรมในแผ่นดินมีวงกว้างอยู่เพียงแค่ว่าขอบเขตของกฎหมาย จำเป็นต้องขยายออกไปให้ถึงศีลธรรม จรรยา ตลอดจนเหตุและผลตามเป็นจริงด้วย”¹⁰⁸

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 389

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน หน้า 444

¹⁰⁷ เรื่องเดียวกัน หน้า 445

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

1.5 แนวความคิดทางกฎหมายอื่น ๆ ที่น่าสนใจ ในพิจารณาถึงแนวความคิดในการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายโดยความคิดเกี่ยวกับสิทธิในการป้องกันตนนั้น กล่าวได้ว่าเป็นสิทธิโดยธรรมชาติ เป็นหลักกฎหมายทั่วไปที่ยอมรับกันทั่ว เพียงแต่หลักนี้จะถูกปรุงแต่งโดยนักกฎหมายในลักษณะพัฒนาจาก กฎหมายระดับชาวบ้าน (Volksrecht) ไปสู่ระดับกฎหมายของนักกฎหมาย (Juristenrecht) ตามแนวคิดดังที่กล่าวมาข้างต้น เช่น การกำหนดเกณฑ์ในการป้องกันตนเองโดยชอบ เช่น หลักสัดส่วน หลักหนทางที่น้อยที่สุด เป็นต้น ซึ่งในการศึกษาหัวข้อนี้ ขอแยกพิจารณาตามที่ปรากฏในกฎหมายอาญา และกฎหมายแพ่ง ของไทย อย่างละเอียด เพราะเห็นว่ากฎหมายทั้งสองเป็นการสะท้อนถึงสิทธิตามธรรมชาติของผู้คนในสังคม กล่าวได้ว่ามีกรณีปรากฏให้เห็นอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันในพื้นที่ต่าง ๆ โดยมีสาระดังนี้

1.5.1 ในทางกฎหมายอาญา มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการป้องกัน และแนวทางการวินิจฉัยของศาลฎีกา อันเป็นการปรับข้อกฎหมายแก่ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ดังนี้

กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 มาตรา 50 บัญญัติว่า “บุคคลที่กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด แต่พอสมควรแก่เหตุ โดยมีความจำเป็นเพื่อป้องกัน ชีวิต เกียรติยศ และชื่อเสียง หรือทรัพย์สินของตัวมันก็ดี หรือของผู้อื่นก็ดี เพื่อให้พ้นอันตรายซึ่งเกิดโดยผิดด้วยกฎหมาย ท่านว่าไม่ควรลงอาญาแก่มัน”

จากกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ซึ่งใช้บังคับอยู่ตั้งแต่ พ.ศ. 2451 จนมีการใช้ประมวลกฎหมายอาญา ใน พ.ศ. 2500 ผู้ศึกษามีข้อคิดเห็น โดยสังเขปว่า การที่บทบัญญัติกำหนดสิ่งที่กฎหมายมุ่งคุ้มครอง อย่างชัดเจน ว่ามี ชีวิต เกียรติยศและชื่อเสียง ทรัพย์ ทำให้บทบัญญัติดังกล่าวมีลักษณะในทำนอง “บทกฎหมายเคร่งครัด” (ius strictum) ทำให้ต้องตีความหรือใช้กฎหมายนั้นตามที่บัญญัติไว้อย่างชัดเจน แต่ขณะเดียวกัน ก็ง่ายในการให้ลักษณะกฎหมายแก่ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น เช่น การป้องกัน “เกียรติยศ” ดังคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 378/2479 “...การทำตัวของภริยานั้นจะเป็นการสำเร็จรูปต้องมีชายชู้มาร่วมด้วย การที่ภริยามิชู้นั้นก็ถือว่าเป็นการเสื่อมเสียเกียรติยศของสามีอย่างร้ายแรง ฉะนั้นเมื่อผู้เป็นสามีมาชายชู้ตายขณะร่วมประเวณีกัน จึงถือว่าเป็นการป้องกันเกียรติยศพอสมควรแก่เหตุ” ซึ่งหากข้อเท็จจริงนี้ปรากฏขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งใช้ประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งใช้คำว่า “สิทธิ” แนวคำวินิจฉัยจะเปลี่ยนไปหรือไม่ ซึ่งแนวคำวินิจฉัย มักออกเป็นเรื่องของการบินศาลโทสะ ของสามี หรือ ภริยา โทสะ เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1883/2512 จำเลยเห็นผู้ตายกำลังกอดจูบภริยาตน จึงบันดาลโทสะเข้าแทงผู้ตายขณะนั้นทันที กรณีเช่นนี้ถือว่าจำเลยบันดาลโทสะกระทำไปโดยถูกข่มเหงอย่างร้ายแรงด้วยเหตุไม่เป็นธรรม

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2394/2526 จำเลยกับผู้ตายเป็นสามีภริยามา 11 ปี มีบุตรด้วยกัน ผู้ตายไปทำเหมืองพลอย วันเกิดเหตุ จำเลยไปหาผู้ตายที่เหมือง แอบดูเห็นผู้ตายกับผู้หญิงนอนเปลือยกายอยู่ในห้อง เมื่อเคาะหระคูผู้หญิงตะโกนว่าเคาะทำไม ย่อมก่อให้เกิดกระทบกระเทือนจิตใจอย่างมาก เมื่อผู้ตายเปิดประตูห้อง จำเลยใช้อาวุธปืนที่ติดตัวไปยังผู้ตายในขณะนั้น เป็นการกระทำลงด้วยอารมณ์หึงหวง และโกรธแค้นควบคุมสติไม่ได้ และได้กระทำไปในขณะที่ยังไม่สามารถควบคุมสติ และระงับอารมณ์โกรธได้ ถือได้ว่าจำเลยถูกข่มเหงทางด้านจิตใจด้วยเหตุอันไม่เป็นธรรมแล้ว จึงเป็นการกระทำโดยบันดาลโทสะ

อย่างไรก็ตาม การที่กฎหมายลักษณะอาญา กำหนดว่ามี ชีวิต เกียรติยศและชื่อเสียง ทรัพย์สิน อาจทำให้เกิดปัญหาในการตีความเพื่อขยายขอบเขตการรับรองสิทธิในการป้องกัน ต่างกับ ในประมวลกฎหมายอาญา ที่ใช้คำว่า “สิทธิ” อันเป็นถ้อยคำที่อาจกล่าวได้ว่า ต้องดุลพินิจ เพื่อเสริมความหมายให้กฎหมายสมบูรณ์ในการปรับใช้กับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ให้เกิดความเป็นธรรมและเหมาะสมกับพฤติการณ์แห่งคดี รวมถึงบริบทในทุกด้านด้วย อันเป็นลักษณะในทำนอง “บทกฎหมาย ยุติธรรม” (ius aequum) ซึ่งอาจมีคำถามทางวิชาการที่น่าสนใจว่า “สิทธิ” ดังกล่าวที่ประมวลกฎหมายอาญามุ่งคุ้มครองนั้นขยายความรวมถึงสิทธิในทางการเมืองหรือไม่ เพียงใด ซึ่งในทาง สิทธิเอกชน นั้น แม้ในกฎหมายลักษณะอาญา จะได้มีการกำหนดไว้ว่ามีอะไรบ้าง อย่างไรก็ตาม แนวคำพิพากษาของศาลฎีกาในเรื่องการป้องกันทางแพ่ง (ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์) ก็มีการตีความขยายออกไป เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 124/2487 วินิจฉัยว่า คำว่าสิทธิหมายถึง ประโยชน์อันบุคคลมีอยู่ และบุคคลอื่นต้องเคารพหรือได้รับการรับรองและคุ้มครองของกฎหมาย เป็นต้น ดังจะได้อีกต่อไป

การป้องกันสิทธิโดยชอบด้วยกฎหมายนั้น ในปัจจุบัน ประมวลกฎหมายอาญาของไทย ได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ใน มาตรา 68 ได้บัญญัติว่า “ผู้ใดจำต้องกระทำการใดเพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือของผู้อื่น ให้พ้นภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย และเป็น ภัยอันตรายที่ใกล้จะถึง ถ้าได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ การกระทำนั้นเป็นการป้องกันโดยชอบด้วย กฎหมาย ผู้นั้น ไม่มีความผิด”

จากบทบัญญัติมาตรานี้ มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

- 1) มีภัยอันตรายต่อ “สิทธิ” ซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย
- 2) ภัยอันตรายนั้นใกล้จะถึง
- 3) ผู้กระทำจำต้องกระทำเพื่อ “ป้องกันสิทธิ” ของตนหรือของผู้อื่นให้พ้นภัยอันตรายนั้น
- 4) การกระทำนั้นพอสมควรแก่เหตุ หรืออยู่ในขอบเขต

การกระทำนั้น ไม่มีความผิด

คำว่า “ภยันตราย” นั้น หมายถึง ภัยที่เป็นความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ชื่อเสียง ทรัพย์สิน ฯลฯ ซึ่งเป็นสิทธิของบุคคล¹⁰⁹ นอกจากนี้ การป้องกันภยันตรายดังกล่าว อาจเป็นการกระทำไว้ก่อนล่วงหน้าก่อนที่ภยันตรายนั้นมาถึงก็ได้ ดังที่ศาลฎีกาได้เคยมีคำพิพากษาไว้ใน คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1923/2519 ว่า จำเลยเก็บของไว้ในโรงเก็บของในสวนของจำเลย ตำบลที่เกิดเหตุมีคนร้ายชุกชุม ผู้ตายกับพวกบุกรุกเข้าไปในเวลาวิกาล โดยเจตนาจะลักทรัพย์ ถูกเส้นลวดที่จำเลยจึงปล่อยกระแสไฟฟ้า ไว้ที่โรงเก็บของถึงแก่ความตาย จำเลยมีสิทธิทำร้ายผู้ตายกับพวกเพื่อป้องกันทรัพย์สินได้ การกระทำของจำเลยเป็นการป้องกันสิทธิพอสมควรแก่เหตุ ไม่มีความผิด

สำหรับเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาว่า การกระทำเพื่อป้องกันดังกล่าวนี้ พอสมควรแก่เหตุหรือไม่ อาจพิจารณาได้จาก ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 69 ซึ่งบัญญัติว่า ถ้าการกระทำเพื่อป้องกันนั้น “...ได้กระทำไปเกินสมควรแก่เหตุ หรือเกินกว่ากรณีแห่งความจำเป็น หรือเกินกว่ากรณีแห่งการจำต้องกระทำเพื่อป้องกัน ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้...” โดยจากบทบัญญัติในมาตรานี้ สามารถแยกพิจารณาการกระทำเพื่อป้องกันได้เป็น 2 กรณี คือ

- 1) การป้องกันที่เกินสมควรแก่เหตุ
 - 2) การป้องกันที่เกินกว่ากรณีแห่งการจำต้องกระทำ
- โดยทั้ง 2 กรณี สามารถ แยกพิจารณา ได้ ดังนี้

1) การป้องกันนั้นจะเกินสมควรแก่เหตุหรือไม่นั้น มีทฤษฎีหลักเกณฑ์ ที่ใช้ในการวินิจฉัย เรียกว่า “ทฤษฎีวิธีทางน้อยที่สุด”¹¹⁰ โดยผู้กระทำได้ใช้วิธีการขั้นต่ำสุดที่จะทำเพื่อให้พ้นภัย ซึ่งหากไม่ใช้วิธีการดังกล่าวแล้วก็ไม่มีความจำเป็นที่จะพ้นภยันตรายนั้นได้ และหากมีหลายวิธี ผู้กระทำได้เลือกวิธีการขั้นต่ำที่สุด ที่จะก่อให้เกิดภยันตรายแก่ผู้ก่อภัย หากใช้วิธีการอื่น อาจเป็นการป้องกันที่เกินกว่าเหตุได้

สำหรับแนวการวินิจฉัยว่าการกระทำใดเป็นการกระทำขั้นต่ำสุดนั้น ต้องพิจารณาจากข้อเท็จจริง เป็นกรณี ๆ ไป เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 555/2530 ผู้ตายบุกรุกเข้าไปจุดคร่าบุตรสาวจำเลยถึงในบ้านของจำเลย เมื่อจำเลยซึ่งเป็นมารดาเข้าขัดขวางห้ามปรามกลับถูกผู้ตายทำร้ายจนล้มลง แล้วผู้ตายจะพานบุตรสาวจำเลยออกจากบ้านไป การที่จำเลยใช้อาวุธปืนยิงผู้ตายในเวลาฉุกเฉินขณะนั้น 4 นัด เป็นเหตุให้ผู้ตายถึงแก่ความตาย โดยจำเลยกระทำไปเพื่อช่วยเหลือบุตรของตนให้พ้นภยันตรายที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า และภยันตรายนั้นยังเกิดขึ้นต่อเนื่องกันอยู่ ไม่มีทางเลือกที่จะป้องกันด้วยวิธีอื่น การกระทำของจำเลยจึงเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย

¹⁰⁹ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์ คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1 หน้า 320

¹¹⁰ เรื่องเดียวกัน หน้า 386

แต่ถ้าหากผู้กระทำอาจเลือกวิธีการได้ แต่ไม่เลือกวิธีการที่ก่อให้เกิดภัยแก่ผู้ก่อภัยน้อยที่สุด ก็อาจจะกลายเป็นการป้องกันการที่เกินสมควรแก่เหตุได้ เช่น คำพิพากษาศาลฎีกา ที่ 99/2534 เมื่อข้อเท็จจริงตามคำให้การชั้นสอบสวนของจำเลย แสดงพฤติกรรมของผู้ตายว่าจะให้มีคชอทำร้ายจำเลย จำเลยใช้อาวุธปืนยิงผู้ตาย จึงเป็นการกระทำโดยป้องกัน แต่ผู้ตายไม่ได้จู่โจมเข้ามาทำร้ายจำเลย จำเลยอาจจะเลือกยิงอวัยวะอื่นที่ไม่เป็นอันตรายจนถึงตายได้ จำเลยกลับยิงที่หน้าอกของผู้ตายซึ่งเป็นอวัยวะสำคัญ จึงเป็นการป้องกันเกินสมควรแก่เหตุ

อย่างไรก็ตาม หากข้อเท็จจริงฟังว่า ผู้กระทำไม่อาจเลือกกระทำต่อผู้ก่อภัยได้ เพราะความฉุกฉลุกรุก ก็ไม่เป็นการป้องกันเกินสมควร เช่น กรณีในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1988/2536 ผู้ตายเมาสุราเข้าไปต่อว่าจำเลยซึ่งเฝ้ายามอยู่หน้าโรงงาน เรื่องการเปิดประตูโรงงาน แล้วผู้ตายหยิบไม้ท่อนขนาดเท่าแขน ยาวประมาณ 1 ม. ตรงเข้ามาจะตีจำเลย จำเลยจึงใช้อาวุธปืนยิงไปหนึ่งนัด ถูกผู้ตายที่หน้าอกถึงแก่ความตาย เช่นนี้ เมื่อพิเคราะห์ถึงไม้ที่ผู้ตายจะใช้ตีจำเลยนั้นมีขนาดใหญ่และยาวพอสมควรที่จะใช้เป็นอาวุธตีจำเลยให้ถึงตายได้ยังขณะนั้นผู้ตายมีอาการเมามา ย่อมขาดความยับยั้ง ไม่มีอะไรจะยับยั้งผู้ตายได้ จำเลยกำลังปฏิบัติหน้าที่เป็นยามป้องกันทรัพย์สินของโรงงาน และสัญชาตญาณป้องกันตนเอง จำเป็นต้องใช้อาวุธปืนยิงไปทางผู้ตาย โดยกะทันหันทันทีในเวลาฉุกฉลุกรุกไม่มีโอกาสเลือกยิงส่วนใดของผู้ตายหรือยิงชู้ได้ การกระทำของจำเลยจึงเป็นการป้องกันพอสมควรแก่เหตุ ไม่เป็นความผิด

2) การป้องกันที่เกินกว่ากรณีแห่งการจำต้องกระทำ โดยนอกจากพิจารณาในเรื่องวิธีทางที่น้อยที่สุดแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงสัดส่วนของการกระทำของผู้ป้องกันว่าได้สัดส่วนกับภัยอันตรายที่ผู้ก่อภัยกระทำหรือไม่ เรียกว่า “ทฤษฎีสัดส่วน” เช่น ผู้ก่อภัยใช้ไม้จะทำร้ายผู้ประสบภัยใช้ปืนยิง เช่นนี้ย่อมเกินสัดส่วน เป็นต้น อย่างไรก็ตามต้องพิเคราะห์รายละเอียดของข้อเท็จจริงเป็นกรณี ๆ ไป ด้วย เช่น ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 182/2532 โจทก์ร่วมถือไม้เป็นอาวุธไปที่บ้านจำเลย พร้อมกับ ศ. และร้องทำร้ายจำเลยออกมาตีกัน โจทก์ร่วมเดินเข้าหาจำเลย จำเลยตกใจ เกรงว่าโจทก์ร่วมจะเข้ามาทำร้าย จึงวิ่งไปเอาอาวุธปืนสั้นของสามีที่เก็บไว้ที่ห้วนนอนแล้วยิงไปที่ขาโจทก์ร่วม 3 นัด โดยเจตนาทำร้ายโจทก์ร่วม เมื่อยิงถูกขาโจทก์ร่วม 1 นัด จำเลยก็ไม่ยิงต่อไป การยิงของจำเลยดังกล่าวเพื่อยับยั้งมิให้โจทก์ร่วมเข้ามาทำร้ายจำเลยในบ้านเท่านั้น การกระทำของจำเลยจึงเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งคดีนี้ผู้วิจัยเห็นว่าในเบื้องต้น ศาลฟังข้อเท็จจริงว่า จำเลยมีเจตนาทำร้ายโจทก์ร่วมไม่ได้มีเจตนาฆ่า (แม้จะใช้อาวุธปืนก็ตาม) ดังนั้น จึงได้สัดส่วนกับการที่ผู้ก่อภัย (โจทก์ร่วม) ใช้ไม้จะทำร้ายจำเลย

แต่หากข้อเท็จจริงเปลี่ยนไป เช่น ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 223/2540 วินิจฉัยว่า ผู้ตายซึ่งมีอาการเมาสุรา ใช้มีดฟันจำเลยก่อนแต่ไม่ถูก หากจำเลยใช้เพียงปืนที่พกติดตัวออกมาชู้หรือยิงชู้

ผู้ตายก็ไม่น่าจะกล้าฟันจำเลยอีกต่อไป การที่จำเลยใช้อาวุธปืนยิงถูกผู้ตายที่บริเวณลำคอและช่วงบน แม้ยิงเพียงนัดเดียว ก็เกินสมควรแก่เหตุ หรือ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3441/2541 วินิจฉัยว่า ผู้ก่อภัย ตบตี ทำร้ายและเตะ โดยไม่มีอาวุธ ผู้ป้องกันใช้มีดเลือกแทงที่ช่องท้องแม่เพียง 1 ครั้ง ผู้ก่อภัยตาย ถือว่าเกินสมควรแก่เหตุ เป็นต้น ซึ่งใน 2 กรณีที่ยกตัวอย่างมานี้ ผู้วิจัยเข้าใจว่า ศาลฎีกาเห็นว่า จำเลยสามารถเลือกวิถีทางที่น้อยที่สุดได้แต่ไม่เลือกประกอบกับลักษณะอาวุธที่ใช้ในการกระทำ ของจำเลยไม่ได้สัดส่วนกับผู้ก่อภัยจึงเป็นการป้องกันเกินสมควรแก่เหตุ

ดังนั้นหลักหรือทฤษฎีทั้งสองนี้ จะต้องพิจารณาประกอบกัน โดยจะต้องเข้าเกณฑ์ ครบ ทั้ง 2 หลัก จึงจะถือว่าเป็นว่าเป็นการป้องกันโดยชอบ ดังนั้นหากใช้วิถีทางที่น้อยที่สุดแล้ว แต่เกิน สัดส่วนก็เป็นการป้องกันที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือไม่เกินสัดส่วนแต่ไม่ได้เลือกใช้วิถีทางที่น้อย ที่สุด ก็เป็นการป้องกันที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย เช่นกัน¹¹¹

1.5.2 หลักป้องกันในทางกฎหมายแพ่ง ดังที่บัญญัติไว้ในลักษณะละเมิดของ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งมีหลักว่า หากมีการกระทำเพื่อป้องกัน โดยชอบด้วยกฎหมาย แล้ว ผู้กระทำไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทน ดังปรากฏในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ดังนี้

มาตรา 449 บุคคลใดเมื่อกระทำการป้องกัน โดยชอบด้วยกฎหมายก็ดี กระทำตามคำสั่ง อันชอบด้วยกฎหมายก็ดี หากก่อให้เกิดเสียหายแก่ผู้อื่น ไซ้ ท่านว่าบุคคลนั้นไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนไม่

ผู้ต้องเสียหายอาจเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้เป็นต้นเหตุให้ต้องป้องกัน โดยชอบด้วย กฎหมาย หรือจากบุคคลผู้ให้คำสั่ง โดยละเมิดนั้นก็ได้

มาตรา 451 บุคคลใช้กำลังเพื่อป้องกันสิทธิของตน ถ้าตามพฤติการณ์จะขอให้ศาลหรือ เจ้าหน้าที่ช่วยเหลือให้ทันท่วงทีไม่ได้ และถ้ามิได้ทำในทันใด ภัยมีอยู่ด้วยการที่ตนจะได้สมคังสิทธิ นั้นจะต้องประวิงไปมากหรือถึงแก่สาบสูญได้ ไซ้ ท่านว่าบุคคลนั้นไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหม ทดแทนไม่

การใช้กำลังดังกล่าวมาในวรรคก่อนนั้น ท่านว่าต้องจำกัดครั้งแต่เฉพาะที่จำเป็น เพื่อจะบำบัดป้องภัยอันตรายเท่านั้น

ถ้าบุคคลผู้ใดกระทำการดังกล่าวมาในวรรคต้น เพราะหลงสันนิษฐานพลาดไปว่ามีเหตุ อันจำเป็นที่จะทำได้โดยชอบด้วยกฎหมาย ไซ้ ท่านว่าผู้นั้นจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทน ให้แก่บุคคลอื่น แม้ทั้งการที่หลงพลาดไปนั้นจะมีใช้เป็นเพราะความประมาทเลินเล่อของตน

¹¹¹ เรื่องเดียวกัน

ในเรื่องการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มิได้กำหนดไว้ แต่ก็พิจารณาได้ว่า มีความหมายเช่นเดียวกับที่ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 ได้วางหลักไว้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น โดย “หลักในเรื่องป้องกันในทางอาญาจะเป็นการป้องกันหรือไม่ ย่อมนำมาใช้กับคดีฟ้องจำเลยกระทำละเมิดเช่นเดียวกัน”¹¹²

ในเรื่องของสิทธินั้น ในทางปฏิบัตินั้น ศาลฎีกาได้มีการปรับในการปรับใช้กับข้อเท็จจริงและได้วางหลักไว้ที่น่าสนใจและเกี่ยวข้อง เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 124/2487 วินิจฉัยว่า คำว่าสิทธิหมายถึงประโยชน์อันบุคคลมีอยู่ และบุคคลอื่นต้องเคารพหรือได้รับการรับรองและคุ้มครองของกฎหมาย

สำหรับ “สิทธิ” นั้น นอกจากสิทธิในชีวิต ร่างกาย ชื่อเสียง ทรัพย์สินแล้ว ยังหมายถึงสิทธิประโยชน์อื่น ๆ ที่กฎหมายคุ้มครองด้วย เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 797/2477 สิทธิในการจับปลาในที่ผูกขาด

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 526/2485 สิทธิที่จะไม่ให้เข้าดูภาพยนตร์โดยไม่เสียค่าผ่านประตู

อย่างไรก็ตาม การป้องกันตาม มาตรา 451 นั้น มีความแตกต่างจาก มาตรา 449 กล่าวคือ มาตรา 449 เป็นอำนาจในการป้องกันมิให้เกิดอันตรายที่มีชอบด้วยกฎหมายต่อสิทธิของตน โดยไม่ต้องขอให้ใครมาช่วยเหลือเสียก่อน แต่การป้องกัน ตามมาตรา 451 ต้องเป็นกรณีที่มีสิทธิจะมีอยู่ แต่ต้องเป็นกรณีที่ต้องใช้สิทธิทางศาล หรือให้เจ้าหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการให้ ต่อเมื่อตามพฤติการณ์แล้วจะขอให้ศาลหรือเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือให้ทันทั่วทั้งที่ไม่ได้ และถ้ามิได้ทำในทันใด ภัยมีอยู่ด้วยการที่ตนจะได้สมดังสิทธินั้นจะต้องประวิงไปมากหรือถึงแก่สาบสูญได้ เท่านั้น ดังแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 526/2506 พิพากษาว่าใครมีสิทธิครอบครอง จะตัดฟันต้นกล้วยและเสารั่วอ้างว่าป้องกันสิทธิครอบครองไม่ได้ ต้องฟ้องเอาคืนการครอบครอง เหตุว่าที่ดินยังไม่สูญหายไปไหน ใครมีสิทธิในที่ดินต้องว่ากล่าวกันทางศาล จำเลยตัดฟันทรัพย์สินของโจทก์ มีความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์สิน

ในเรื่องการป้องกันนี้ ผู้ศึกษามีความเห็นว่าเป็นสิทธิที่มีอยู่โดยธรรมชาติมนุษย์ และในสิ่งมีชีวิตทุกชนิด เช่นในสัตว์ต่าง ๆ แม้ว่าบางกรณี ประเภทของสัตว์จะเป็นข้อจำกัดมิให้ต่อสู้กับสัตว์ที่มีความสามารถสูงกว่า แต่ธรรมชาติก็จะสร้างให้สัตว์ที่อ่อนแอกว่ามีความสามารถในการหลบหนี เช่น กรณี เสือ กับ กวาง เป็นต้น แต่สังคมมนุษย์ แม้เมื่อมีความเจริญขึ้น สิทธิในการป้องกันตนเองของปัจเจกชน (แม้จะมีนักคิด บางท่านให้ความเห็นว่า มนุษย์ไม่มีสิทธิที่จะต่อต้านรัฐาธิปไตย ที่ตนอาศัยอยู่) ก็ยังคงมีบทบาทบัญญัติรับรองสิทธิในการป้องกันตนทั้งในทางอาญา และ

¹¹² ประจักษ์ พุทธิสมบัติ , ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด และจัดการงานนอกสั่ง .หน้า 216

ทางแพ่ง ในระดับเอกชนด้วยกัน เพียงแต่จำกัดไม่ให้ หรือ ไม่รับรอง สิทธิในการต่อสู้กับรัฐ (ผู้ปกครอง) เท่านั้น

จากที่ทำการศึกษามาข้างต้นจะเห็นได้ว่า มีความพยายามของนักคิดต่าง ๆ ในการอธิบายที่มา หรือบ่อเกิดของกฎหมาย รวมถึงขอบเขตอำนาจเหนือตนเองของปัจเจกชนที่มาอยู่รวมกันเป็นสังคม ว่ายังคงเหลือสิทธิตามธรรมชาติหรือไม่ ประเภทใดบ้าง มากน้อยเพียงใด ที่กฎหมายของบ้านเมือง ยังยอมรับหรือบังคับอยู่ เช่น สิทธิในการป้องกันตนเอง สิทธิในทรัพย์สิน เป็นต้น รวมถึงแนวคิด ในการปรับตัวบทกฎหมายให้เข้ากับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อให้เกิดความยุติธรรมมากที่สุด

1.6 แนวคิดด้านสิทธิมนุษยชน อันเป็นแนวคิดในสังคมโลกสมัยใหม่ ซึ่งอาจแยกพิจารณาในส่วนที่เกี่ยวข้องได้เป็น 3 ประเด็น คือ (1) ความเป็นมาของแนวความคิด (2) การนำแนวคิดทางทฤษฎีด้านสิทธิมนุษยชนที่นำมาใช้ในทางปฏิบัติ และ (3) แนวคิดด้านสิทธิมนุษยชนที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร และมีผลใช้บังคับในลักษณะเชิงกฎหมาย โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

1.6.1 ความเป็นมาของแนวคิดด้านสิทธิมนุษยชน เชื่อกันว่า มีกำเนิดมาจากแนวคิดปรัชญาตะวันตก เดิมโตและพัฒนามาจากความคิดทางกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law Tradition) ของตะวันตก โดยในเบื้องต้นเชื่อว่าเป็นสิทธิที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ (Natural Rights) ซึ่งมนุษย์เป็นเพียงผู้ค้นพบเท่านั้น มิใช่สิทธิที่เกิดจากอำนาจหรือการให้ของมนุษย์ด้วยกัน ทั้งนี้ในปัจจุบัน นักคิดต่างมองว่า สิทธิมนุษยชนเป็นอุดมการณ์หรือแนวคิดที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาเอง¹¹³

สิทธิมนุษยชนที่เป็นแนวคิดเชิงจริยธรรมที่กำหนดบรรทัดฐาน (Norm) ของการปฏิบัติ นั้น มีรากความเป็นมาจากปรัชญากรีกโบราณเกี่ยวกับกฎหมายธรรมชาติ โดยมองว่า ธรรมชาติมีฐานะเป็นภาววิสัย กำหนดและชี้นำพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ รวมถึงสำนักคิดสโตอิก (Stoics) ที่เชื่อมั่นต่อเหตุผล (Reason) ว่าเป็นแก่นสาร (Substance) ของจักรวาล ซึ่งรวมถึงมนุษย์ ด้วย ดังนั้น มนุษย์ในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชนโลก ก็ควรมีฐานะเท่าเทียมกัน ซึ่งแนวคิดเหล่านี้มีอิทธิพลต่อนิติศาสตร์ของโรมัน (Roman jurisprudence) เช่น ซีเซโร (Cicero) ที่ย้ำเรื่องความเท่าเทียมกันของมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์ทุกคนได้รับคุณสมบัติแห่งการมีเหตุผลอันถูกต้องชอบธรรมเหมือนกัน¹¹⁴

ในปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. 2488 องค์การสหประชาชาติได้จัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (Committee on Human Rights) ขึ้น มีหน้าที่ร่างกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศเกี่ยวกับเรื่อง

¹¹³ จรัญ โฆษณานันท์ สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน : ปรัชญา กฎหมาย และความเป็นทางสังคม
หน้า 59

¹¹⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 60

สิทธิมนุษยชน จึงเกิดปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ซึ่งสหประชาชาติได้มีมติรับรองเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2491

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ฉบับนี้ ถือเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติต่อกันของมวลมนุษยชนและของนานาชาติ ถึงแม้ว่าปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนดังกล่าว จะมีได้มีผลบังคับทางกฎหมายเช่นเดียวกับสนธิสัญญา อนุสัญญา หรือข้อตกลงระหว่างประเทศ แต่ปฏิญญาสากลฉบับนี้กล่าวได้ว่ามีพลังสำคัญทางศีลธรรม จริยธรรม และมีอิทธิพลทางการเมืองไปทั่วโลก และถือเป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ประเทศต่าง ๆ ยอมรับ ข้อความในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนี้ เป็นพื้นฐานในการดำเนินงานขององค์การสหประชาชาติ และได้มีอิทธิพลสำคัญต่อการร่างรัฐธรรมนูญของบรรดาประเทศที่มีการร่างรัฐธรรมนูญในเวลาต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรดาประเทศอาณานิคมได้อ้างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ในการประกาศอิสรภาพช่วง พ.ศ. 2493 ถึง 2503 และหลายประเทศนำข้อความในปฏิญญามาใช้ในการร่างรัฐธรรมนูญของตน แม้ในประเทศไทยก็ได้นำมาบัญญัติไว้ใน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งมีข้อความที่สอดคล้องกับปฏิญญาสากลฯ เช่น ในมาตรา 4 ว่า : “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง”

สาระสำคัญในปฏิญญาสากลฯ นี้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ก็คือเรื่องอิสรภาพของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง จะปรากฏในมาตรา 18 – 21 “...ซึ่งมีการใช้เพื่อให้เกิดการก่อตั้งองค์กรแห่งรัฐบาล หรือเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดการตัดสินใจ อันได้เรื่องเสรีภาพในมโนธรรม ความคิดและการแสดงออก เสรีภาพในการสมาคม...เสรีภาพในการเข้าถึงรัฐบาล และการบริหารงานสาธารณะ ...”¹¹⁵ เช่นในมาตรา 21 บัญญัติว่า สิทธิในการชุมนุมโดยสงบ (peaceful assembly) ย่อมได้รับการรับรอง การจำกัดการใช้สิทธินี้จะกระทำมิได้นอกจากจะกำหนดโดยกฎหมายและเพียงพอที่จำเป็นสำหรับสังคมประชาธิปไตย เพื่อประโยชน์แห่งความมั่นคงของชาติ หรือความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย การสาธารณสุข หรือศีลธรรมของประชาชนหรือการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น”

ในปฏิญญาสากลฯ นี้ มีรากฐานทางปรัชญาที่สำคัญ 3 กระแสหลัก คือ¹¹⁶ คือ

- 1) กรอบความคิดแบบกฎหมายธรรมชาติ
- 2) อิทธิพลความคิดแบบสังคมนิยม และแนวคิดรัฐนิยม (Statism) ของประเทศสังคมนิยม

นิยม

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 289

¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน หน้า 290

3) ความคิดเชิงชาตินิยม ที่เกี่ยวกับอำนาจอธิปไตย ที่เสนอโดยรัฐต่าง ๆ เพื่อเห็นยวรั้ง กระแสความคิดสำคัญในปฎิญญาที่มีลักษณะความอยู่เหนือความเป็นชาติ (Supra-national) ของแต่ละรัฐ

ในเรื่องกรอบแนวคิดกฎหมายธรรมชาติ ในข้อ 1) นั้น ปรากฏว่าในขั้นการจัดทำได้มีการตัดสาระสำคัญออกไปหลายประการออกไปจากปฎิญญาดังกล่าว (อันเป็นการต่อผู้ผลักดันให้มี สาระสำคัญ ๆ หลายประการตามแนวคิดประเทศฝ่ายสังคมนิยม กับกลุ่มประเทศตะวันตก) และที่สำคัญ คือ มีการตัดเรื่อง สิทธิในการกบฏต่อต้านทรราช (Right to Rebel against tyranny) ออกไป ทั้งที่เป็นแนวคิดสำคัญแนวหนึ่งในกรอบคิดแบบกฎหมายธรรมชาติ (โดยเฉพาะตามอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในลักษณะสิทธิในการปฏิวัติ ในห้วง คริสต์ศตวรรษ ที่ 18) ที่ว่า เมื่อรัฐไม่ให้การรับรองสิทธิธรรมชาติของมนุษย์ที่มีมาก่อนรัฐ บ้างเจกชนย่อมมีสิทธิในการลุกขึ้นต่อต้านรัฐ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าท้ายที่สุดประเทศฝ่ายสังคมนิยมจะงดออกเสียงไม่เข้าร่วมรับรอง ปฎิญญาในขั้นสุดท้ายของการลงมติ¹¹⁷ แต่ ในปฎิญญาสากลฯ ก็ได้มีบรรจถ้อยคำที่น่าสนใจ เกี่ยวกับนัยยะเรื่องสิทธิในการต่อสู้กับผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม ปรากฏอยู่ในคำปรารภว่า “...ด้วย เหตุที่เป็นสิ่งจำเป็น ถ้าไม่พึงประสงค์ให้มนุษย์ต้องถูกบีบบังคับให้หาทางออกอันเป็นทางออก สุดท้าย โดยการต่อต้านต่อทรราชและการกดขี่ สิทธิมนุษยชนควรได้รับความคุ้มครองโดยหลักนิติ ธรรม...” (Whereas it is essential, if man is not to be compelled to have recourse, as a last resort, to rebellion against tyranny and oppression, that human rights should be protected by the rule of law, (<http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml> คั่นคว้าเมื่อ 1 เม.ย. 2554) ซึ่งผู้ศึกษา เห็นว่ามีถ้อยคำเป็นนัยว่ามนุษย์นั้น มีสิทธิอันชอบที่จะต่อต้าน (Rebel) ต่อผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม และการกดขี่ได้ เมื่อไม่มีหนทางอื่น แต่ก็เป็นการกล่าวแบบเป็นอ้อมไม่ใช่ถ้อยคำที่ตรงและชัดเจน

ต่อมาหลักการของปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนดังกล่าวได้มีการแปลเจตนาและ ขยายข้อความให้ละเอียดยิ่งขึ้น ด้วยการร่างเป็นกติการะหว่างประเทศที่มีผลบังคับทางกฎหมาย โดย สหประชาชาติมีมติรับรอง เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ.2509 คือ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิ พลเมือง และสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights – ICCPR) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (International Covenant on Economic Social and Cultural Rights – ICESCR) การที่สหประชาชาติมีมติรับรองกติการะหว่างประเทศดังกล่าวนี้ ทำให้บรรดานานาประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ไม่เพียงแต่เห็นชอบด้วยกับสิทธิต่าง ๆ ที่ระบุไว้ในปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน แต่ยังถือว่าเป็นมาตรการในการปฏิบัติตามด้วย หมายความว่า บรรดาประเทศที่ให้สัตยาบัน (Ratify) หรือ

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน หน้า 293

รับรองกติการะหว่างประเทศดังกล่าวจะต้องปฏิบัติตามด้วย ทั้งนี้เนื่องจากกติการะหว่างประเทศ
 นั้นมีข้อผูกพันทางกฎหมาย ว่าประเทศที่เป็นภาคีในกติการะหว่างประเทศมีข้อผูกพันที่จะต้อง
 เคารพและปฏิบัติตามเงื่อนไขของกติการะหว่างประเทศดังกล่าว และรวมไปถึงต้องส่งรายงานการปฏิบัติตาม
 กติการะหว่างประเทศให้แก่สหประชาชาติเป็นประจำด้วย เมื่อกติการะหว่างประเทศทั้งสองฉบับ
 มีผลในการบังคับใช้ใน ค.ศ. 1976 ประเทศต่าง ๆ ได้เข้าเป็นภาคี จนปัจจุบันนับได้ 134 ประเทศ¹¹⁸
 โดยกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง นี้ ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคี
 เมื่อ 29 ตุลาคม 2539 มีผลใช้บังคับ 30 มกราคม 2540¹¹⁹

1.6.2 แนวคิดทางทฤษฎีด้านสิทธิมนุษยชนที่นำมาใช้ในทางปฏิบัติ

ในประเทศฝรั่งเศส ได้มีการยืนยันถึง หลักสิทธิมนุษยชนในฐานะเป็นหลัก
 กฎหมายมหาชนทั่วไป โดยแม้รัฐธรรมนูญฝรั่งเศสจะไม่มีบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิ (Bill of Rights)
 โดยตรงเหมือนรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา แต่บัญญัติว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และของพลเมือง ค.ศ.
 1789 (Declaration of the Rights of Man and of the Citizen / Déclaration des droits de l'homme et
 du citoyen de 1789) ซึ่ง บวรศักดิ์ อูวรรณโณ ได้ให้ข้อสังเกตว่า คำว่า ...de l'homme (...ของมนุษย์)
 นั้นเป็นเอกพจน์ และ คำว่า ...et du citoyen ... (...ของพลเมือง...) ก็เป็นเอกพจน์ เน้นที่แต่ละบุคคล
 ไม่ใช่มนุษย์ทั้งหลาย ประชาชนทั้งหลาย อันแสดงให้เห็นว่า รากของปรัชญานี้ คือว่าเป็นปัจเจกชน
 นิยม (Individualism) ตามแนวทางการคิดทางกฎหมายธรรมชาติ และแนวคิดเสรีนิยมทาง
 การเมืองในยุคนั้น นั่นเอง¹²⁰ และคำปรารภในรัฐธรรมนูญฉบับ ค.ศ.1946 ก็ทำหน้าที่เสมือนเป็น
 บทบัญญัติว่าด้วยสิทธิโดยปริยาย และกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญหรือมีศักดิ์ระดับ
 รัฐธรรมนูญ¹²¹ หรืออีกนัยหนึ่ง หลักการสำคัญในคำประกาศดังกล่าว ก็ถือว่าเป็นหลักกฎหมาย
 มหาชนทั่วไป ซึ่งมีศักดิ์ระดับรัฐธรรมนูญ (de valeur constitutionnelle) โดย ตุลาการรัฐธรรมนูญ
 (Conseil Constitutionnel) ของฝรั่งเศส ได้นำหลักนี้มาควบคุมร่างกฎหมายไม่ให้ขัดรัฐธรรมนูญ
 หรือการที่ สภาแห่งรัฐ /ศาลปกครองสูงสุด (Conseil d'Etat) นำมาใช้ในการควบคุมนิติกรรม
 ทางปกครอง โดยมีเหตุผล 2 ประการ คือ

1) คำปรารภของรัฐธรรมนูญนี้ ได้รับความเห็นชอบโดยตรงจากประชามติ (Referendum)
 ที่ขอจากประชาชน เช่นเดียวกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ

¹¹⁸ <http://www.action4change.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=538715477&Ntype=3> ค้นคว้าเมื่อ 28
 มี.ค.2554

¹¹⁹ <http://www.mfa.go.th/humanrights/images/stories/iccppt.pdf> ค้นคว้าเมื่อ 28 มี.ค.2554

¹²⁰ บวรศักดิ์ อูวรรณโณ ,กฎหมายมหาชนเล่ม 1 หน้า 77

¹²¹ จรัญ โฆษณานันท์ สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดนฯ หน้า 246

2) ระบบควบคุมร่างกฎหมายไม่ให้ขัดรัฐธรรมนูญ เพิ่งมีในรัฐธรรมนูญ ค.ศ.1958 ในขณะที่รัฐธรรมนูญ ฉบับก่อน ๆ ไม่มีระบบนี้ การบัญญัติดังกล่าว เป็นผลให้ในปี ค.ศ. 1975 ตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส ได้ตัดสินในคดีร่างรัฐธรรมนูญครั้งที่ 1974 ยืนยันว่า หลักความเสมอภาคตามกฎหมายเป็นหลักกฎหมายทั่วไป ที่มีค่าเป็นรัฐธรรมนูญ ซึ่งร่างกฎหมายจะขัดมิได้

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า หลักที่ว่าไว้ในคำประกาศดังกล่าว ได้รับการรับรองกลายเป็นหลักกฎหมายมหาชนของฝรั่งเศสแล้ว¹²²

เมื่อพิจารณาคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 นั้น ได้กล่าวยืนยันว่าคำประกาศนี้เป็นคำประกาศถึง “...สิทธิตามธรรมชาติที่ไม่สามารถพรากออกไปได้และศักดิ์สิทธิ์ ของมนุษย์แต่ละคน...” (... les droits naturels, inaliénables et sacrés de l’homme...) และใน ข้อ 2 บัญญัติว่า วัตถุประสงค์ของทุกสภามืองคือการรักษาไว้ซึ่งบรรดาสิทธิตามธรรมชาติซึ่งไม่อาจพรากไปได้ของมนุษย์แต่ละคน สิทธิเหล่านี้ ได้แก่ เสรีภาพ กรรมสิทธิ์ ความมั่นคงปลอดภัย และการต่อต้านการกดขี่ข่มเหง (The aim of all political association is the preservation of the natural and imprescriptible rights of man. These rights are liberty, property, security, and resistance to oppression / Le but de toute association politique est la conservation des droits naturels et imprescriptibles de l’homme. Ces droits sont la liberté, la propriété, la sûreté et la résistance à l’oppression.) โดยในข้อ 2 ตอนท้าย อาจกล่าวได้ว่า เป็นการรับรองสิทธิในการต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม ปกครองด้วยการกดขี่ข่มเหง (ทรราช)

อย่างไรก็ตาม ในประเด็นการเคารพสิทธิมนุษยชนของฝรั่งเศสนี้ ผู้ศึกษาใคร่ของตั้งข้อสังเกตเล็กน้อยเกี่ยวกับความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ในเรื่องการเคารพสิทธิมนุษยชนของฝรั่งเศสว่าฝรั่งเศสได้มีการแสวงหาอาณานิคมในคริสต์วรรษที่ 20 ไม่ว่าจะในแอฟริกา หรืออินโดจีน รวมถึงการนำเรือรบมาปิดปากน้ำของประเทศไทยใน ร.ศ. 112 รวมถึงความรุนแรงที่ใช้ในการแก้ไขปัญหากฎในประเทศแอลจีเรีย ที่กว่าฝรั่งเศสจะยอมให้เอกราช ใน ค.ศ. 1962 ว่าการเคารพสิทธิมนุษยชนนั้น ดูราวประหนึ่งว่า รับรองเฉพาะคนผิวขาวเท่านั้น ในทำนองเดียวกันกับที่ตั้งข้อสังเกตในเรื่อง บทบัญญัติว่าด้วยเสรีภาพ (Bill of rights) ของสหรัฐอเมริกา ก็พึงพิจารณาร่วมกับการมีและค้าทาส รวมถึงการเหยียดผิว และการปฏิบัติต่อคนพื้นเมือง (อินเดียนแดง) ดังจะได้กล่าวต่อไปเมื่อถึงเนื้อหาของรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา

1.6.3 แนวคิดด้านสิทธิมนุษยชนที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร และมีผลใช้บังคับในลักษณะเชิงกฎหมาย อาจแยกพิจารณาได้เป็น 2 ระดับ คือ

¹²² เรื่องเดิม หน้า 77

1) ระดับที่ปรากฏในกฎหมายหรือความตกลงระหว่างประเทศ โดยมีปรากฏในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น) โดยมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง กับสิทธิของมนุษย์ ในส่วนที่เกี่ยวกับรัฐและระบบการเมืองของรัฐ คือ

ข้อ 1 ประชาชนทั้งปวงมีสิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง โดยอาศัยสิทธินั้น พวกเขาจะกำหนดสถานะทางการเมืองของตนอย่างเสรี รวมทั้งดำเนินการอย่างเสรีในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของตน (Article 1 All peoples have the right of self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development)¹²³

2) ระดับที่ปรากฏในกฎหมายภายใน โดยในต่างประเทศได้กล่าวถึงประเทศฝรั่งเศส ในกรณีที่ดีเป็นหลักกฎหมายมหาชนทั่วไปที่มีศักดิ์ระดับรัฐธรรมนูญ ตามข้อ 6.2 แล้ว สำหรับประเทศไทยนั้น ได้เริ่มมีบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2540 มาตรา 4 บัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” และมาตรา 26 บัญญัติว่า “การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

และในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน พ.ศ.2550 ก็มีบัญญัติ ไว้ในมาตรา 4 เช่นกัน โดยบัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” และ มาตรา 26 บัญญัติว่า “การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าถ้อยคำที่บัญญัติว่า “...ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้” เป็นเสมือนข้อจำกัดให้มีขอบเขตของการรับรองคุ้มครองเฉพาะเท่าที่ “บทบัญญัติ” รัฐธรรมนูญนี้บัญญัติไว้เท่านั้น อันอาจก่อให้เกิดข้อสงสัยได้ว่า ขอบเขตการรับรองคุ้มครองรับรองดังกล่าวมีอาจหมายรวมไปถึง หลักกฎหมายทั่วไปที่มีศักดิ์ระดับเดียวกับรัฐธรรมนูญ (แต่มิได้มีการบัญญัติไว้) หรือไม่ เพียงใด

แนวคิดด้านสิทธิมนุษยชน ที่กล่าวมาผู้ศึกษาเห็นว่าเป็นอุดมการณ์ที่มีคุณค่า แต่ผู้ที่นำอุดมการณ์การดังกล่าวมาใช้ (กล่าวโดยเฉพาะ ก็คือ ผู้ที่เป็น ตัวผู้เล่นหรือผู้แสดง (actor) ในระดับต่าง ๆ ของสังคมการเมืองและเวทีโลก เช่น ผู้ปกครองรัฐ กลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ประเทศ/กลุ่มประเทศที่มีอำนาจ เป็นต้น) มักจะหยิบยกมาเป็นข้ออ้างในการเคลื่อนไหว เมื่อแสวงหา หรือปกป้องผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็ผลประโยชน์ของประเทศตน กลุ่มชาติพันธุ์ของตน หรือผลประโยชน์อื่น ๆ เช่น ใช้เป็นอุดมการณ์ทางการเมือง (ทั้งภายในประเทศของตน และในลักษณะ

¹²³ <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm> ค้นคว้าเมื่อ 28 มี.ค. 54

ส่งออก) เป็นข้ออ้างในการแทรกแซงการเมืองในประเทศต่าง ๆ และในทางกลับกัน กลุ่มผู้ต่อต้านหรือกลุ่มผู้ถูกกดขี่ ก็จะใช้เป็นข้ออ้างในการต่อสู้หรือป้องกันการกดขี่ข่มเหงของผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรมเช่นกัน

บทที่ 4

รัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

ในบทนี้จะทำการศึกษารัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นการสะท้อนภาพทางอุดมการณ์ทางการเมืองของแต่ละรัฐ อีกทั้งเป็นเสมือนข้อตกลงขอบเขตความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชนในรัฐ โดยจะทำการศึกษารัฐธรรมนูญของต่างประเทศที่น่าสนใจ และรัฐธรรมนูญของประเทศไทย ดังนี้

1. รัฐธรรมนูญและธรรมเนียมในต่างประเทศ

ในประเทศเสรีประชาธิปไตยนั้น รัฐธรรมนูญที่ใช้ในการปกครองอาจมีทั้งเป็นลายลักษณ์อักษร หรือไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งก็สามารถสรุปเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญในรัฐธรรมนูญ ได้ คือ¹²⁴

1. หลักประชาธิปไตย ซึ่งมีพื้นฐานมาจากหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และหลักความเสมอภาค โดยมีวัตถุประสงค์ของการปกครองเพื่อสนองเจตจำนงของประชาชน

2. หลักนิติรัฐ ซึ่งมีความหมายแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม และแต่ละประเทศ แต่อาจสรุปโดยสังเขปได้ว่า ลักษณะร่วมกันคือ ในรัฐดังกล่าว รัฐเป็นผู้ออกกฎหมาย และในขณะที่เดียวกันรัฐก็ถูกผูกพันโดยกฎหมายนั้นด้วย¹²⁵ ในทางวิชาการอาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

2.1 หลักนิติรัฐในเชิงรูปแบบ

2.1.1 หลักการแยกอำนาจ

2.1.2 หลักการกฎหมายตามรูปแบบย่อมผูกมัดอำนาจรัฐ

2.1.3 หลักการคุ้มครองสิทธิประชาชนทางศาล

2.1.4 หลักการคุ้มครองความเชื่อถือและความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อมาตรการของรัฐ

2.2 หลักนิติรัฐในเชิงเนื้อหา

2.2.1 หลักการประกันสิทธิพื้นฐานต่าง ๆ ของประชาชน

2.2.2 หลักที่ว่ามาตรการของรัฐต้องมีความสมควรแก่เหตุ

¹²⁴ บุญศรี มีวงศ์โฆษ อ่างแล้ว หน้า 307

¹²⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 418

2.2.3 หลักการชดเชยให้ผู้ที่เสียหายจากการกระทำที่ไม่ชอบของรัฐ

3. หลักกึ่งรัฐ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเป็นธรรมและความมั่นคงในสังคม

จากหลักนิติรัฐดังที่กล่าวมาข้างต้น ในบทนี้จะทำการศึกษารัฐธรรมนูญ อันเป็นกฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองประเทศที่เป็นนิติรัฐ และรัฐต้องผูกพันตนอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญนั้น โดยจะทำการศึกษารัฐธรรมนูญและธรรมนูญ (ในระดับมลรัฐของประเทศที่มีการปกครองแบบสหรัฐหรือสมาพันธ์รัฐ) เฉพาะที่มีบทบัญญัติเกี่ยวข้องกับกรณีที่ทำการศึกษา กล่าวคือ มีบทบัญญัติรับรองสิทธิของประชาชนในอันที่จะปกป้องตนเองจากการกระทำที่เป็นการล้มล้างทำลายรัฐธรรมนูญ (อันเป็นบทบัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน)

จากการศึกษาพบว่า มีรัฐธรรมนูญ และธรรมนูญ ที่น่าสนใจ ดังนี้

1) รัฐธรรมนูญของเยอรมัน โดยรัฐธรรมนูญเยอรมัน ได้บัญญัติไว้ใน มาตรา 20 (4) ว่า All Germans shall have the right to resist any person seeking to abolish this constitutional order, should no other remedy be possible. (Artikel 20 (4) Gegen jeden, der es unternimmt, diese Ordnung zu beseitigen, haben alle Deutschen das Recht zum Widerstand, wenn andere Abhilfe nicht möglich ist.) แปลได้ว่า ปวงชนชาวเยอรมันมีสิทธิที่จะต่อต้านความมุ่งหมายของบุคคลใด ๆ ที่จะล้มล้างบทบัญญัติรัฐธรรมนูญนี้ เมื่อไม่มีหนทางอื่นที่จะพิทักษ์ไว้ได้ ซึ่งประเทศไทยในชั้นยกร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ได้มีการนำแนวคิดจากมาตรา 20 ของรัฐธรรมนูญ เยอรมัน มาประกอบการยกร่างร่วมกับรัฐธรรมนูญโปรตุเกส มาตรา 21 และรัฐธรรมนูญเกาหลี¹²⁶

สำหรับความเป็นมาของรัฐธรรมนูญฯ ฉบับนี้ คือ ในปี ค.ศ.1933 ประธานาธิบดีแห่ง สหพันธ์รัฐ (ตามรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1919 หรือที่เรียกกันว่า ฉบับไวมาร์ อันเป็นชื่อเมือง Weimar ที่ทำการยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้) ได้แต่งตั้ง ออดอล์ฟ ฮิตเลอร์ เป็นนายกรัฐมนตรี มีการประกาศกฤษฎีกา "เพื่อคุ้มครองประชาชนและรัฐ" มีการยกเลิกการประกันสิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ และต่อมาในเดือน มีนาคม ค.ศ. 1933 รัฐสภาผ่านกฎหมายมอบอำนาจให้รัฐบาลมีอำนาจออกกฎหมายได้ จึงเท่ากับเป็นการล้มล้างรัฐธรรมนูญไปโดยปริยาย¹²⁷ และในปี ค.ศ.1934 เมื่อประธานาธิบดี ฟอน ฮินเดนบวร์ก ถึงแก่อสัญกรรม ฮิตเลอร์ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำ โดยรวมตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและประธานาธิบดี เข้าด้วยกัน และนำประเทศเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 จนในปี ค.ศ.1945 เยอรมันแพ้สงคราม และมีการร่างรัฐธรรมนูญสำหรับเยอรมันตะวันตก (สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน) และประกาศใช้ในปี ค.ศ. 1949

¹²⁶ มนตรี รูปสุวรรณ และคณะ เจตนารมณ์รัฐธรรมนูญ หน้า 147

¹²⁷ เรื่องเดิม หน้า 120

รัฐธรรมนูญเยอรมันนี้ มีความน่าสนใจ ในเรื่องการวางหลักที่ยินยอมให้ประชาชนชาวเยอรมันสามารถต่อต้านบุคคลใด ๆ ที่จะมาล้มล้างรัฐธรรมนูญนี้ เมื่อไม่มีหนทางอื่นที่จะต่อต้านได้ โดยลักษณะบทบัญญัตินี้ มิได้ระบุหรือกำหนดขอบเขตของการต่อต้านไว้ เพียงแต่กำหนดเงื่อนไขว่า สิทธิดังกล่าวจะเกิดขึ้นต่อเมื่อไม่มีหนทางอื่นที่จะพิทักษ์ไว้ได้

2) รัฐธรรมนูญของมลรัฐคอนเนคติกัตของสหรัฐอเมริกา THE CONSTITUTION OF CONNECTICUT (1818) ซึ่งแม้ว่าจะเป็นกฎหมายในระดับรัฐธรรมนูญของมลรัฐ (มลรัฐคอนเนคติกัต โดยการนำของ Thomas Hooker ได้เขียนรัฐธรรมนูญเพื่อปกครองอาณานิคมของตน ซึ่งถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของมลรัฐ ในปี ค.ศ. 1639) แต่ก็ได้สะท้อนให้เห็นถึง แนวคิดของเสรีชนที่มีต่อขอบเขตของอำนาจรัฐ และองค์กฤษฎีกาบัญญัติที่จะออกกฎหมายมาลิดรอนสิทธิโดยธรรมชาติของพวกเขา

ทั้งนี้ ในรัฐธรรมนูญของมลรัฐคอนเนคติกัต ได้บัญญัติ ไว้ในส่วน Bill of Rights มาตรา 2 ว่า อำนาจทางการเมืองทั้งปวงซึ่งมีอยู่ในหมู่ประชาชนและอยู่ในรัฐบาลเสรีนั้น ได้ก่อตั้งโดยอำนาจของพวกเขาและ สถาปนาขึ้น เพื่อประโยชน์ของพวกเขา และดังนั้นพวกเขายังคงมีสิทธิที่ปฏิเสธไม่ได้และยกเลิกไม่ได้ ในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการปกครองในลักษณะเช่นพวกเขาถือว่าเป็นประโยชน์ (Sec. 2. That all political power is inherent in the people, and all free governments are founded on their authority, and instituted for their benefit; and that they have at all times an undeniable and indefeasible right to alter their form of government in such manner as they may think expedient)

รัฐธรรมนูญของมลรัฐ คอนเนคติกัตของสหรัฐอเมริกา ข้างต้น เป็นบทที่ปรากฏอยู่ในส่วนที่เรียกว่า ประกาศสิทธิของพลเมือง (Bill of rights) อันเป็นส่วนที่ประกาศถึงขอบเขตสิทธิของประชาชน (ซึ่งย่อมาหมายความว่าถึงปัจเจกบุคคลด้วย) ที่อำนาจรัฐต้องรับรู้ถึงการมีอยู่ของสิทธิดังกล่าว และไม่อาจก้าวล่วงได้ และบทบัญญัตินี้ ย่อมผูกพันศาลในการใช้กฎหมายต่าง ๆ ปรับเข้ากับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ซึ่งแม้จะเป็นรัฐธรรมนูญระดับมลรัฐ ก็ตาม แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงรากของความคิดในความรักและห่วงใยในสิทธิเสรีภาพของตน ซึ่งบุคคลที่อยู่ต่างวัฒนธรรมทางความคิด และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน ยากที่จะเข้าใจ

นอกจากนี้ ในคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา ยังมีถ้อยคำที่เกี่ยวข้อง และน่าสนใจ คือ

“...เราถือว่าความจริงเหล่านี้เป็นสิ่งที่ประจักษ์ชัดในตัวเอง (Self-evident) กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนถูกสร้างขึ้นมาอย่างเท่าเทียมกัน พระผู้สร้างมนุษย์ (Creator) ได้มอบสิทธิติดตัวบางประการซึ่งไม่อาจถูกพรากโอนไปจากมนุษย์ได้ (Inalienable rights) กล่าวคือ สิทธิในชีวิตอิสรภาพ

และการแสวงหาความสุข เพื่อที่จะปกป้องสิทธิเหล่านี้ จึงได้มีการจัดตั้งรัฐบาล ซึ่งได้รับอำนาจอันชอบธรรมด้วยความยินยอมของประชาชนผู้อยู่ใต้ปกครอง และดังนั้น เมื่อใดก็ตามที่รัฐบาลในรูปแบบใด ๆ ได้เปลี่ยนการปกครองไปในทางทำลายจุดมุ่งหมายดังกล่าว ย่อมเป็นสิทธิของประชาชนที่จะเปลี่ยนแปลงหรือล้มล้างรัฐบาลนั้น และก่อตั้งรัฐบาลขึ้นใหม่บนพื้นฐานของหลักการดังกล่าว...”¹²⁸

อย่างไรก็ตาม แม้ในสหรัฐอเมริกาจะมีบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ และธรรมเนียมปฏิบัติที่แสดงถึงขอบเขตสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่รัฐไม่พึงก้าวล่วงก็ตาม แต่ก็มีกรณีที่เกิดขึ้นเพราะเหตุแนวคิดดังกล่าวด้วยความระมัดระวัง คือ กรณีการมีทาส และการเหยียดผิว ซึ่งปรากฏในประวัติศาสตร์ของสหรัฐอเมริกา จนบางครั้งทำให้ดูประหนึ่งว่า สิทธิเสรีภาพต่าง ๆ มีเฉพาะคนผิวขาวเท่านั้น อย่างไรก็ตามในประเด็นการพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพของประชาชนนั้น ศาลสูงของสหรัฐอเมริกา (Supreme court) ก็ได้ใช้อำนาจทางตุลาการในการตัดสินการกระทำของฝ่ายบริหาร (ในที่นี้หมายถึง การกระทำทางปกครอง Administrative Act ไม่ใช่ การกระทำทางการเมือง Act of government) และกฎหมายที่ออกโดยฝ่ายนิติบัญญัติ ว่าไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ อันเป็นการใช้อำนาจทางตุลาการ (หรือที่เรียกว่า Judicial review) ในการเข้ามาช่วยเหลือเป็นกลไกหนึ่งทางการเมืองในการบริหารจัดการความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนให้เป็นไปอย่างเหมาะสม แม้ว่าบางครั้ง ในบางกรณี ศาลสูงได้วางหลักที่น่าสนใจศึกษา เช่น หลัก“แบ่งแยกแต่เสมอภาค” (Separate but Equal) ใน

¹²⁸ จรัญ โฆษณานันท์ สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน: ปรัชญา กฎหมาย และความเป็นจริงทางสังคม

คดี Plessey v Ferguson ปี 1896¹²⁹ แต่คำพิพากษาคดีนี้ ตีความจำกัดวงแคบเฉพาะ เรื่องการศึกษาว่า จะนำหลักเรื่องการแบ่งแยกแต่เสมอภาคมาใช้ไม่ได้ ดังนั้น การแบ่งแยกเรื่องอื่น ๆ ยังคงมีต่อไป¹³⁰

¹²⁹ คดีนี้ เกิดขึ้นใน ค.ศ. 1890 ที่มลรัฐหลุยเซียน่า เมื่อ Homer Plessey ซึ่งมีเชื้อสายผิวดำเพียง 1 ใน 8 ส่วน อีก 7 ใน 8 ส่วนเป็นผิวขาว แต่ก็ยังเป็นคนผิวดำตามกฎหมายอยู่ จับกุมและดำเนินคดีฐานไปนั่งในตู้โดยสารที่จัดให้คนผิวขาวอันเป็นความผิดตามกฎหมาย และถูกตัดสินว่ามีความผิด และเสียค่าปรับ โดยมี John Howard Ferguson เป็นผู้พิพากษา Plessey จึงได้อุทธรณ์ต่อศาลสูงของมลรัฐหลุยเซียน่า ซึ่งก็ได้ตัดสินขึ้น และศาลสูงของสหรัฐอเมริกาได้ตัดสินในปี ค.ศ. 1896 ว่ากฎหมายดังกล่าวชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ผลของคดีดังกล่าวเป็นการวางหลักว่า การแบ่งแยก (separate) การบริการสาธารณะ (facilities) สำหรับคนผิวขาวและผิวดำเป็นสิ่งที่ทำได้ ตราบที่ เท่าเทียมกัน (equal) หลักแบ่งแยกแต่เท่าเทียมนี้ ได้ถูกนำไปขยายใช้ในพื้นที่สาธารณะอื่น ๆ เช่น ภัตตาคาร โรงภาพยนตร์ ห้องสุขาและโรงเรียนของรัฐ จนถูกพิพากษากลับ ในคดี *Brown v. Board of Education* เมื่อ ค.ศ. 1954 ที่ตัดสินว่า กฎหมายของมลรัฐหลุยเซียน่า ที่กำหนดให้มีการแบ่งแยกที่นั่งระหว่างคนผิวขาวและคนผิวดำในรถราง ซึ่งมีการให้บริการอย่าง เท่าเทียมกันนั้น ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ หลักที่ศาลสูงวางไว้นี้ ก็อาจพิจารณาได้ว่า ไม่ปกป้องสิทธิของคนผิวสีให้มีสิทธิเท่าเทียมกับคนผิวขาวอย่างแท้จริง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ความเสมอภาคกันนั้นเป็นเรื่องของคนผิวขาวเท่านั้น คนผิวสี หรือคนพื้นเมือง จะมีสิทธิใด ๆ ก็เป็นไปตามที่คนผิวขาวยินยอมให้สิทธิเท่านั้น อันเป็นสภาพที่ปรากฏตามความเป็นจริงในสังคมอเมริกานั้น อย่างไรก็ตามหลักในคำพิพากษานี้ ได้ถูกกลับในปี ค.ศ. 1954 ในคดี *Brown v. Board of Education*. <http://www.bgsu.edu/departments/acs/1890s/plessey/plessey.html> ค้นคว้าเมื่อ 30 มิ.ย. 2554

¹³⁰ กรณี การเหยียดผิว ซึ่งในสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีกรณี และคดี ขึ้นสู่ศาลมากมาย ไม่ว่าจะเป็นในระดับศาลของมลรัฐ หรือศาลสูงของสหรัฐ เช่น *Loving v. Virginia*, 388 U.S. 1 (1967) เป็นกรณี เกี่ยวกับการแต่งงานระหว่างผิว/เชื้อชาติ (Interracial marriage) ในคดีนี้ น.ส.มิลเดเร็ต (Mildred Delores Jeter) หญิงผิวดำและนายริชาร์ด เพอร์รี่ เลิฟวิ่ง Richard Perry Loving ชายผิวขาวอาศัยอยู่มลรัฐเวอร์จิเนีย โดย รัฐเวอร์จิเนียมีกฎหมายห้ามการแต่งงานระหว่างผิว คือ Racial Integrity Act of 1924 เขาทั้งสองได้ข้ามมลรัฐไปจดทะเบียนที่วอชิงตันดีซีในเดือนเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1958 เมื่อทั้งสองกลับมามลรัฐเวอร์จิเนีย เธอถูกจับในฐานะแต่งงานอยู่กินกับคนขาว เรื่องขึ้นศาลฯตัดสินว่าเธอทำผิดกฎหมายและให้เธอเลือกจะติดคุก 1 ปี หรือย้ายออกจากมลรัฐเวอร์จิเนียและห้ามกลับเข้ามา 25 ปี ตราบใดที่ยังเป็นสามีภรรยา ทั้งสองจึงต้องย้ายออกไปอยู่รัฐอื่น ซึ่งทำความลำบากให้ทั้งสองเมื่อทั้งสองเดินทางมาเยี่ยมครอบครัวในรัฐเวอร์จิเนีย ทั้งสองต้องแยกกันเดินทางเพราะไม่สามารถเดินทางเข้ารัฐเวอร์จิเนียพร้อมกันได้จนสามีภรรยา ในที่สุดนางมิลเดเร็ต ฟ้องรัฐเวอร์จิเนียว่าละเมิดสิทธิความเสมอภาคของเธอ คดีนี้ขึ้นถึงศาลสูงสุด ศาลได้ตัดสินเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 1967 ว่ากฎหมายที่ห้ามการแต่งงานระหว่างผิวขัดรัฐธรรมนูญ ผลจากคดีนี้ทำให้รัฐอีก 17 รัฐต้องยกเลิกกฎหมายนี้ และวันที่ 12 มิถุนายน ได้รับการ ถือเป็นวัน Loving Day เป็นวันฉลองการแต่งงานระหว่างผิว/เชื้อชาติ (mixed-race marriage) <http://www.time.com/time/nation/article/0,8599,1996028,00.html> และ http://en.wikipedia.org/wiki/Loving_v._Virginia ค้นคว้า เมื่อ 30 มิ.ย. 2554

2. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

ในหัวข้อนี้จะทำการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยมีประเด็นที่น่าสนใจ คือ 1) ความเป็นนิติรัฐ 2) สิทธิในการการพิทักษ์รัฐธรรมนูญของชนชาวไทย 3) วิเคราะห์ วิจาณ์บทบัญญัติดังกล่าว

2.1 ความเป็นนิติรัฐ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้มีบทบัญญัติรับรองความเป็นนิติรัฐไว้เป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2550 โดยบัญญัติไว้ใน มาตรา 3 ว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม

โดยคำว่าหลักนิติธรรมนั้น เป็นถ้อยคำที่มาจากระบบกฎหมาย Common law ที่ว่า Rule of law ซึ่งในทางวิชาการยังมีความเห็นว่ามีแตกต่างจาก หลักนิติรัฐ Legal state ของระบบกฎหมาย Civil law แต่โดยภาพทั่วไปแล้ว ก็กล่าวได้ว่าตรงกัน กล่าวคือเป็นหลักประกันถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนรวมถึงกำหนดขอบเขตของอำนาจรัฐที่จะก้าวล่วงมาในแดนของปัจเจกชน อย่างไรก็ตามเมื่อรัฐธรรมนูญได้ประกาศแล้วว่าการใช้อำนาจทั้งปวงของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นอำนาจทางนิติบัญญัติ (รัฐสภา) อำนาจทางบริหาร (คณะรัฐมนตรี) อำนาจทางตุลาการ (ศาล) อำนาจในทางปกครองอื่น ๆ ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม ก็อาจกล่าวได้ว่า รัฐธรรมนูญนี้ได้ประกาศแล้วว่า ประเทศไทย เป็นนิติรัฐ

2.2 สิทธิในการป้องกันรักษา สิทธิเสรีภาพของประชาชน สำหรับประเทศไทยนั้น ได้มีบทบัญญัติรับรองสิทธิในการพิทักษ์รัฐธรรมนูญของชนชาวไทย ดังที่ได้บัญญัติไว้ใน มาตรา 69 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2550) ซึ่งบทบัญญัติทำนองนี้มีปรากฏครั้งแรกใน รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิต่อต้านโดยสันติวิธีซึ่งการกระทำใดๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้” ทั้งนี้ อาจแยกพิจารณา ได้เป็น 3 ประเด็น คือ 1) ความเป็นมาของบทบัญญัตินี้ 2) ความเห็นทางวิชาการต่อขอบเขตอำนาจแห่งสิทธิดังกล่าว 3) วิเคราะห์และวิจารณ์

2.2.1 ความเป็นมา บทบัญญัตินี้เกิดจากสภาพทางการเมืองของไทยที่มีการปฏิวัติรัฐประหารบ่อยครั้ง แต่ละครั้งก็ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะในเรื่องการชะงักงันของความก้าวหน้าในการปกครองระบอบประชาธิปไตยฯ และในหลายครั้ง ก็ก่อให้เกิด

ความรุนแรงทางการเมือง เช่นกรณี 14 ตุลาคม 2516 กรณี 6 ตุลาคม 2519 และล่าสุดคือเหตุการณ์ พฤษภาทมิฬ 2535

สำหรับเหตุการณ์ พฤษภาทมิฬ ซึ่งเป็นเหตุการณ์จลาจล และมีประชาชนเสียชีวิตจำนวนมากนั้น ได้ก่อให้เกิดกระแสการเคลื่อนไหวทางการเมือง และได้มีการเรียกร้องให้มีการจัดทำรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่ (โดยขณะนั้น รัฐธรรมนูญที่ใช้อยู่คือ รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2534) ประธานรัฐสภา (นายมารุต บุณนาท) ได้ตั้ง “คณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย” (คพป.) โดยมี น.พ. ประเวศ วะสี เป็นประธานฯ ทำหน้าที่ศึกษาค้นคว้า และให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาหรือปฏิรูปการเมืองการปกครองของประเทศ ซึ่ง คพป. ได้ดำเนินการและมีข้อเสนอแนะต่อประธานรัฐสภา โดยมีข้อเสนอ สรุปได้เป็น 2 ประการ คือ

- 1) ควรมีองค์กรทำหน้าที่พัฒนาการเมืองอย่างต่อเนื่อง
- 2) ควรมีการปฏิรูปการเมืองโดยการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญฯ มาตรา 211 ให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการพิเศษเพื่อยกร่างรัฐธรรมนูญแห่งชาติ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2538 ได้มีการเลือกตั้งทั่วไป และนายบรรหาร ศิลปะอาชา ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้มีการสนับสนุนให้แก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญฯ โดยได้แต่งตั้ง “คณะกรรมการปฏิรูปการเมือง” (คปก.) ขึ้น เพื่อทำหน้าที่จัดทำแผนพัฒนาการเมือง วิธีการปฏิรูปการเมือง และพิจารณานาทางการดำเนินการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ซึ่งต่อมา คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาข้อเสนอ และมีมติให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญทั้งฉบับ และได้นำเสนอต่อรัฐสภา และรัฐสภาได้ให้ความเห็นชอบให้แก้ไขรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2534 มาตรา 211 โดยให้มี “สภาร่างรัฐธรรมนูญ” (สสร.) อันประกอบด้วยให้ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 99 คน โดยมีที่มาจากตัวแทนประชาชนจาก 76 จังหวัด และตัวแทนนักวิชาการ เสนอรายชื่อโดยสถาบันการศึกษา จำนวน 23 คน ส่วนของตัวแทนประชาชน มีที่มาจาก ประชาชนในจังหวัดนั้น ๆ สมัครงเป็น สสร. ตัวแทนของจังหวัดตนเอง และให้ผู้สมัครคัดเลือกกันเองให้เหลือจังหวัดละ 10 คน รวมเป็น 760 คน จากนั้นจึงส่งรายชื่อทั้ง 760 คน ให้สมาชิกรัฐสภาซึ่งประกอบด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา คัดเลือกขึ้นสุดท้ายให้เหลือจังหวัดละ 1 คน รวม 76 คน

จากกระแสความต้องการปฏิรูปการเมือง และเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมือง (พฤษภาทมิฬ 2535) ดังที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้นเมื่อเมื่อมีการยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน โดยสภาร่างรัฐธรรมนูญ (ซึ่งต่อมา คือรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540) จึงมีกระแสของประชาชนเสนอให้มีกำหนดสิทธิของประชาชนในการต่อต้านการปฏิวัติรัฐประหารไว้ในรัฐธรรมนูญ เพื่อเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นชัดเจนว่าการปฏิวัติรัฐประหาร เป็นสิ่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย นอกจากนี้ยังมีการเสนอ

ให้ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญด้วยว่า ห้ามนิรโทษกรรมแก่ผู้ทำปฏิวัติรัฐประหารด้วย¹³¹ โดยตัวอย่างการร่างรัฐธรรมนูญตามข้อเสนอดังกล่าวเช่น “... บุคคลย่อมมีสิทธิต่อต้านการใช้กำลังทำรัฐประหารล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ เมื่อไม่สามารถใช้วิธีการอื่นตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายแล้ว...”¹³² ซึ่งมีเนื้อหาสาระทำนองเดียวกับรัฐธรรมนูญฯ ของเยอรมัน มาตรา 20 (4) ที่บัญญัติว่า ปวงชนชาวเยอรมันมีสิทธิที่จะต่อต้านความมุ่งหมายของบุคคลใด ๆ ที่จะล้มล้างบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญนี้ เมื่อไม่มีหนทางอื่นที่จะพิทักษ์ไว้ได้ [Article 20 (4) All Germans shall have the right to resist any person seeking to abolish this constitutional order, should no other remedy be possible.] โดยมีการนำรัฐธรรมนูญโปรตุเกส มาตรา 21 และรัฐธรรมนูญเกาหลีมาประกอบการร่าง¹³³

ทั้งนี้ในการร่างรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 นั้น กรณีมาตรา 65 ซึ่งเป็นบทบัญญัติรับรองสิทธิในการต่อต้านโดยสันติวิธีนั้น ได้มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง เช่นในประเด็นที่ว่าควรมีบทบัญญัติรับรองไว้หรือไม่ เช่น ความเห็นของนายประวิทย์ เจนวิระนนท์ กรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญว่า

“...ผลเสียของมาตรานี้น่าจะมากกว่า ผมเห็นชัด ๆ ไม่น่าจะเขียน ผมไม่เห็นด้วยที่จะเขียนเลยครับ เพราะว่า 1. เป็นปฏิบัติไม่ได้ 2. ในขณะที่ผู้ที่จะต่อต้านรัฐประหารน่าจะล้มคนน่าจะต้องมีกฎหมายที่คล้าย ๆ กับว่า เราไประบุให้รับรองทุกคนให้ออกมาสื่อหาตามรัฐประหารโดยไร้ทิศทางไม่ถูกต้อง”¹³⁴

ซึ่งนายโกเมศ ขวัญเมือง ก็ได้เหตุผลชี้แจงในการประชุมครั้งนั้นว่า “...มองเห็นในแง่ของประโยชน์ก็มีก็คือ ถ้าหากว่าขณะทำการรัฐประหารยึดเชื้อ สมมุติเป็นเดือนไม่เสร็จจะครับ... เพราะฉะนั้นในช่วงที่ 7 วันตรงนี้ถ้าประชาชนออกมาอย่างนั้น สิทธิตรงนี้จะทำให้ฝ่ายรัฐประหารเกรงกลัวหรือเปล่า”¹³⁵

ในที่สุด ในชั้นการพิจารณาของคณะกรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ ที่ประชุมได้เห็นชอบให้แก้ไขเพิ่มเติม มาตรานี้เป็น¹³⁶

¹³¹ มานิตย์ จุมปา คำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

¹³² เรื่องเดียวกัน หน้า 126

¹³³ มন্ত্রী รูปสุวรรณ และคณะ อ้างแล้ว หน้า 147

¹³⁴ ห้องสมุดรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ต้นฉบับรายงานตัวเลขคณะกรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฯ ครั้งที่ 1 ครั้งที่ 1 – 4 วันที่ 13 – 26 พฤษภาคม 2540: หน้า 11/6

¹³⁵ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

¹³⁶ มন্ত্রী รูปสุวรรณ และคณะ อ้างแล้ว หน้า 148

มาตรา 65 บุคคลย่อมมีสิทธิต่อต้านการใช้กำลังล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือการใช้กำลังเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ เมื่อไม่สามารถใช้วิธีการอื่นตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายแล้ว

การใช้สิทธิตามวรรคหนึ่งต้องกระทำโดยสันติวิธี

ต่อมาในการพิจารณาวาระ 2 ของสภาร่างรัฐธรรมนูญ คณะกรรมาธิการได้พิจารณาแล้ว เห็นควรให้มีการปรับปรุงแก้ไขความในมาตรานี้ และได้เป็นข้อสรุปดังบัญญัติไว้ใน มาตรา 65 ของรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ว่า

“บุคคลย่อมมีสิทธิต่อต้าน โดยสันติวิธีซึ่งการกระทำใดๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้”

ซึ่งที่ประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญมีมติเห็นชอบด้วยกับร่างที่คณะกรรมาธิการได้แก้ไขปรับปรุงใหม่ด้วยเสียงข้างมาก¹³⁷

ในชั้นการประชุมของสภาร่างรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับมาตรานี้ ได้มีการอภิปรายที่น่าสนใจ ที่จะขอนำเสนอโดยสังเขปดังนี้

นายสมเกียรติ อ่อนวิมล สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ (สสร.) จังหวัดสุพรรณบุรี ได้เสนอให้ตัดมาตรา 65 ออกทั้งหมด โดยให้เหตุผลว่า

“...มาตรา 65 ผมขอเสนอคำแปรญัตติโดยให้ตัดออกทั้งหมด เนื่องจากเป็นมาตราที่จะเชื้อเชิญความรุนแรง บุคคลย่อมมีสิทธิต่อต้านการใช้กำลังล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือการใช้กำลังเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ เมื่อไม่สามารถใช้วิธีการอื่นตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายแล้ว

การใช้สิทธิตามวรรคหนึ่งต้องกระทำโดยสันติวิธี ผมมีความเชื่อว่าถ้าเกิดมีการล้มล้างระบอบการปกครองหรือแต่เดิมมีคำว่า รัฐประหาร อยู่ด้วย จะให้สิทธิหรือไม่ให้สิทธิก็ตาม ประชาชนก็คงจะถือเป็นธรรมชาติที่จะลุกขึ้นมาต่อต้าน แต่ในเมื่อมาตรา 65 ให้ต่อต้านโดยสันติวิธี เมื่อไม่สามารถใช้วิธีการอื่นตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายแล้ว ผมก็ไม่เข้าใจและมองไม่เห็นทางออกว่าวิธีการอื่นตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย ถ้าใช้ตามรัฐธรรมนูญตามกฎหมายกฎหมายไม่ได้แล้ว มันมีวิธีการนอกรัฐธรรมนูญหรือนอกกฎหมายอันใดที่ประชาชนจะทำได้โดยสันติวิธี เพราะว่ารัฐธรรมนูญฉบับที่เรากำลังร่างฯ อยู่นี้เป็นรัฐธรรมนูญเพื่อสันติวิธีในการแก้ปัญหาของสังคมทุกกระบวนการ ตามมาตรา 65 บอกว่า บุคคลย่อมมีสิทธิการใช้กำลัง ถ้าไม่สามารถใช้วิธีการอื่นตาม

¹³⁷ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

รัฐธรรมนูญและกฎหมายแล้ว ก็ให้ใช้ต่อต้านการใช้กำลังได้โดยสันติวิธี ตรงนี้ทำให้เกิดความสับสนและงุนงง แต่ว่าหลักการใหญ่ ๆ ก็คือว่าไม่จำเป็นต้องเขียน มันเป็นธรรมชาติของประชาชนที่จะต่อสู้และต่อต้าน และถ้าต่อต้านการใช้กำลังการล้มล้างระบอบการปกครองนี้ บอกให้ทำโดยสันติวิธี ก็จะทำอย่างไรละครับ เพราะว่าผู้ที่ใช้กำลังล้มล้างการปกครองนั้นใช้กำลัง แล้วเราก็มานั่งอดอาหารหรือเดินขบวนถือป้ายชงขาวโดยสันติวิธี คือโดยธรรมชาตินี้จะบอกอย่างไรก็แล้วแต่เหตุการณ์มันจะเกิดขึ้นเองและประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาก็บอกแล้ว ผมจึงคิดว่าปล่อยให้ไปตามวิถีทางการเมือง แล้วก็ไม่จำเป็นต้องไปพูดถึง จะได้ไม่มีความรู้สึกกระแจะกระคายความรู้สึกต่อกัน ก็จึงขอตัด มาตรา 65...”¹³⁸

ในขณะเดียวกัน นางพิณทิพย์ ลีลาภรณ์ (กรรมาธิการ) ให้ความเห็นว่า

“...มาตรา 65 นี้ควรจะบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เพราะเป็นเรื่องการให้สิทธิประชาชนในการที่จะต่อต้านบุคคลที่ได้ทำการล้มล้างรัฐธรรมนูญโดยสันติวิธี ซึ่งหลักการตัวนี้ คิฉันเห็นด้วยว่าจะให้สิทธิประชาชนในการที่จะต่อต้านได้ แต่ตามเนื้อหาที่บัญญัติมาในมาตรานี้คิฉันขอสงวนความเป็นคือ ให้ขอตัดอยู่ท้ายวรรคหนึ่งคือถ้อยความที่ว่า เมื่อไม่สามารถใช้วิธีการอื่นตามรัฐธรรมนูญนี้และกฎหมายแล้ว ซึ่งถ้อยความนี้คิฉันมองว่า ถ้าเกิดบัญญัติเข้าไปก็จะทำให้สิทธิในการต่อต้านโดยสันติวิธีนี้เกือบจะทำไม่ได้เลย คิฉันจึงขอเสนอตัดไว้...”¹³⁹

โดยมีนายอานวย นาครัชชอมร สสร. จังหวัดสมุทรสงคราม อภิปรายสนับสนุนให้ตัดข้อความสุดท้ายออกเช่นกัน โดยให้เหตุผลว่า

“...ถ้ายังมีข้อความเช่นนี้อยู่ จะทำให้การบังคับใช้ของมาตรา 65 นี้เป็นไปได้ลำบากนะครับ ในขณะเดียวกันผมก็ยังมีความคิดว่า การต่อต้านโดยสันติวิธียังเป็นวิธีการที่สามารถที่จะนำมาใช้ได้ เพราะว่าวิธีการทางสันติวิธียังมีอีกหลาย ๆ ด้านด้วยกัน แต่ถ้าเราจะรอให้ใช้วิธีการตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายแล้วอาจทำไม่ได้...”¹⁴⁰

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์เขียน ชีระวิทย์ สสร. สายวิชาการ ได้แสดงความเห็นด้วยกับ ดร.สมเกียรติ อ่อนวิมล ที่ให้ตัดมาตรานี้ออกทั้งมาตรา โดยให้เหตุผลว่า ไม่มีผลในทางปฏิบัติ โดยได้ยกเหตุผลประกอบความคิดเห็นดังกล่าว โดยเหตุผลประการหนึ่งที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ทำการศึกษา มีดังนี้

¹³⁸ รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 16 (เป็นพิเศษ) ถึงครั้งที่ 17 (เป็นพิเศษ) วันที่ 10 กรกฎาคม . 12 กรกฎาคม พ.ศ.2540 เอกสารห้องสมุดรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร หน้า 168

¹³⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 169

¹⁴⁰ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

“...ประการที่ 2 ในเรื่องการละเมิดรัฐธรรมนูญ การละเมิดรัฐธรรมนูญโดยลี้ลับ โดย ใช้กำลังนั้น โดยปกติเท่าที่ผ่านมาก็เป็นการประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญด้วยนะครับ นั่นก็เท่ากับเป็นการไม่มีและว่าที่จริงประกาศยกเลิกกฎหมายที่เกี่ยวข้องด้วย นั่นก็เท่ากับเป็นการใช้กฎหมายป่า หรือกฎป่านะครับ นั่นก็โดยทั่ว ๆ ไป ในโลกนี้ก็ทำกันเช่นนั้น ผู้ที่ทำการถ้ากระทำประสบความสำเร็จก็เป็นรัฐชาติปิตัย คำพูดก็เป็นกฎหมาย อันนี้ปรากฏไปทางรัฐศาสตร์โดยทั่ว ๆ ไป ในช่วงนี้ ในช่วงที่เขาทำการยึดอำนาจที่ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ โดยกฎทั่ว ๆ ไป ใครก็ตาม ว่า ที่จริงถ้าหากว่ารัฐธรรมนูญยังอยู่ก็มีสิทธิจะต่อต้านได้ ใช้วิธีการใดก็ได้ เป็นการใช้สิทธิโดยชอบ แต่ว่าถ้าเขาประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญแล้ว ก็ต้องเป็นการเสี่ยงภัยของตัวเอง เพราะว่าตอนนั้นกติกาก็ไม่มีแล้ว ความผิดความถูกก็ไม่มี อันนั้นเป็นกฎโดยทั่ว ๆ ไป...ที่นี้ปัญหาเรื่องการต่อต้านโดยสันติวิธีนี้ ว่าที่จริงเป็นสิทธิโดยธรรมชาติ แล้วถ้าหากว่าเป็นการต่อต้านโดยวิธีการอหิงสาหรืออะไร ต่างๆ ว่าที่จริงไม่ต้องมีกฎหมายอย่างนี้รับรองก็กระทำกันได้อยู่แล้ว...”¹⁴¹

อย่างไรก็ตาม ศาสตราจารย์สุจิต บุญบงการ (กรมการ) สสร. สายวิชาการรัฐศาสตร์ ในฐานะกรรมการ ได้กล่าวชี้แจงเหตุผลของร่างบทบัญญัติมาตรานี้ โดยในที่นี้จะขอนำเสนอคำอภิปรายของท่านเพื่อให้ทราบถึงเหตุผลต่าง ๆ ดังนี้

“...ในฐานะกรรมการขอชี้แจงดังนี้ สำหรับในมาตรา 65 จากการประชุมกรอบ เมื่อวานนี้ ได้มีการเสนอข้อความในมาตรา 65 นี้ให้ชัดเจนและเหมาะสมยิ่งขึ้น ซึ่งคณะกรรมการ ได้พิจารณาแล้วมีความเห็นชอบด้วยจะได้นำเสนอให้ที่ประชุมได้รับทราบดังถ้อยคำดังต่อไปนี้ มาตรา 65 บุคคลย่อมมีสิทธิต่อต้านโดยสันติวิธี ซึ่งการกระทำใด ๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้อำนาจในการปกครองประเทศมาโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่กำหนดในรัฐธรรมนูญนี้ จากถ้อยคำอันนี้ ทางคณะกรรมการเห็นว่า การที่จำเป็นจะต้องระบุไว้ดังถ้อยคำดังกล่าว ก็โดยเหตุผลที่ผมใคร่ขอเรียนต่อท่านประธานอย่างสั้น ๆ ดังต่อไปนี้

ในประการแรก เป็นการรับรองสิทธิต่อต้านการกระทำที่ไม่ถูกต้องและชอบธรรม ซึ่ง ถือว่าย่อมจะเป็นสิทธิที่จะกระทำได้ สิทธิที่จะต่อต้านสิ่งเหล่านั้นถือว่าเป็นสิ่งที่กระทำได้ การกระทำอะไรก็ตามเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศ โดยวิธีการที่ไม่เป็นไปตามวิถีทางรัฐธรรมนูญนั้น ก็คงจะต้องเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นวิธีการที่ไม่ถูกต้อง เป็นวิธีการที่ไม่ชอบธรรม เมื่อไม่ถูกต้องไม่ชอบธรรมก็น่าจะเป็นสิทธิของบุคคลซึ่งเป็นประชาชนในประเทศนั้นจะสามารถต่อต้านได้ การที่จะต้องระบุไว้ก็คงจะให้ชัดเจนว่า สิทธิอันนี้มีการรับรองมีการยืนยัน ถึงแม้ว่าจะเป็นท่านสมาชิก สสร. หลายท่านได้อภิปรายไปแล้วว่า สิทธิอันนี้มีอยู่แล้ว ไม่ต้องไปบัญญัติก็น่าจะใช้ได้ แต่การบัญญัติไว้ตรงนี้ก็เพื่อจะรับรองให้ชัดเจนขึ้น

¹⁴¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 170 – 171

ประเด็นต่อมาก็คือว่า เป็นสิ่งที่เขียนแล้วใช้ไม่ได้ ในประเด็นนี้ ผมคิดว่าในการกระทำใด ๆ ก็ตาม เพื่อให้ได้อำนาจมาในการปกครองประเทศ โดยวิธีการที่ไม่เป็นไปตามวิถีทางรัฐธรรมนูญนี้ ก็มีตั้งแต่เตรียมการ มีการก่อการ มีกระบวนการเกิดขึ้น ตรงนั้นถึงแม้ว่าเมื่อกระบวนการเหล่านั้นเกิดขึ้นแล้ว การเตรียมการเหล่านั้นเกิดขึ้นแล้ว เป็นการศึกษาที่ผิดกฎหมายอาญาซึ่งรัฐสามารถดำเนินการปราบปรามได้ ในขณะที่เดียวกันถ้ารัฐสามารถดำเนินการปราบปรามได้แล้ว ก็ย่อมเป็นการยืนยันว่าบุคคลที่ย่อมจะมีสิทธิต่อต้านสิ่งเหล่านั้น โดยร่วมมือกับรัฐในการต่อต้านกิจกรรมอันนั้น ได้เช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามในการต่อต้านนั้น รัฐธรรมนูญมาตรานี้จะรับรองและคุ้มครองเฉพาะการต่อต้านโดยสันติวิธีเท่านั้น แต่ไม่ถือว่าการจะไม่ยอมรับในการต่อต้านที่ไม่ใช่สันติวิธีนี้ครับ สำหรับการให้ได้อำนาจมาในการปกครอง โดยวิธีการที่ไม่เป็นไปตามวิถีทางรัฐธรรมนูญฉบับนี้นั้น ไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การกระทำของกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด โดยเฉพาะ ไม่ได้มุ่งเน้นไปในส่วนของการใช้กำลังแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการมุ่งเน้นในการกระทำทุก ๆ อย่าง ทั้งสันติและไม่สันติ แต่ถ้าไม่เป็นไปตามวิถีทางที่รัฐธรรมนูญฉบับนี้กำหนดไว้แล้ว ก็จะถือว่าสิทธิที่จะต่อต้านได้ ดังนั้นตรงนี้จึงไม่ได้มุ่งหวังที่จะไปต่อต้านใคร ไม่ได้มุ่งหวังจะไปเน้นที่กลุ่มหนึ่งกลุ่มใด และไม่ได้มุ่งหวังที่จะไปเน้นเฉพาะในส่วนของการใช้กำลังแต่เพียงอย่างเดียว และที่สำคัญสุดท้ายก็คือว่าตรงนี้เป็นสิทธิ เมื่อเป็นสิทธิและเกิดขึ้นอยู่กับประชาชนจะต่อต้านแค่ไหน อย่างไร หรือไม่มีก็ได้เป็นส่วนที่ต้องบังคับว่าจะต้องต่อต้าน เป็นเพียงแต่ถ้าหากเรามีความรู้สึกว่าการกระทำเหล่านั้น ถ้ามันมีการเตรียมการอยู่แล้วและกำลังจะบานปลายออกไป เป็นการจะใช้วิธีการอะไรก็ได้แต่ที่มีขอบด้วยรัฐธรรมนูญเพื่อที่จะได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองนั้น ประชาชนก็อาจจะมิสิทธิที่จะต่อต้านได้ ก็คงจะมีเพียงเท่านี้ ขอบพระคุณครับ”¹⁴²

ในท้ายสุด สภาร่างรัฐธรรมนูญ โดยเสียงส่วนใหญ่เห็นว่าควรบัญญัติมาตรา 65 เป็นไปตามข้อความที่คณะกรรมการได้เสนอครั้งสุดท้าย ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ภายใต้รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ได้มีการเลือกตั้งทั่วไป 2 ครั้ง โดยพรรคไทยรักไทยได้เป็นพรรคขนาดใหญ่และมีเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร หัวหน้าพรรคไทยรักไทย คือ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งก็ได้มีกระแสความเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับการทำงานของรัฐบาล ว่ามีการทุจริต โดยในปี 2548 กลุ่มการเมือง คือกลุ่ม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ได้มีการรวมตัวและเคลื่อนไหวชุมนุมทางการเมือง กดดันให้นายกรัฐมนตรีลาออก นายกรัฐมนตรี จึงได้กราบบังคมทูลให้มีการยุบสภา เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2549 และกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 2 เมษายน 2549 แต่พรรคฝ่ายค้าน ที่มี ส.ส. อยู่ในสภาฯ ก่อนประกาศยุบสภาฯ ไม่เห็นด้วย จึงประท้วงด้วยการไม่ส่งผู้สมัครรับเลือกตั้ง

¹⁴² เรื่องเดียวกัน หน้า 178 – 179

ผลการเลือกตั้งปรากฏว่า มีผู้ลงคะแนนในช่องไม่เลือกผู้ใด ประมาณ 9 ล้านเสียง (ประมาณ ร้อยละ 30 เศษ ของผู้มีมาใช้สิทธิ) จึงมีผู้ร้องต่อผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา และผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาได้ส่งเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า กรณีการดำเนินการของ คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ที่เกี่ยวกับ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตั้งแต่ วันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2549 จนถึงปัจจุบัน มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เพื่อขอให้ เพิกถอนการเลือกตั้ง และจะได้จัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ ซึ่งต่อมาศาลรัฐธรรมนูญ ได้มีคำวินิจฉัยที่ 9/2549 เพิกถอนการเลือกตั้งดังกล่าว และต่อมาได้มีการจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ ซึ่งกำหนดให้มีการเลือกตั้งใน 15 ตุลาคม 2549

อย่างไรก็ตาม ในต้นเดือนกันยายน 2549 นายกรัฐมนตรีได้เดินทางไปต่างประเทศ และระหว่างนั้น กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ได้นัดหมายชุมนุมเพื่อต่อต้านนายกรัฐมนตรี ในวันที่ 20 กันยายน แต่ในวันที่ 19 กันยายน คณะทหารนำโดย พล.อ.สนธิ บุญยรัตกลิน ได้เข้าทำการยึดอำนาจการปกครองประเทศ และได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2549 เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2549 โดยรัฐธรรมนูญฉบับนี้ บัญญัติให้มีสมาชิกแห่งชาติ ประกอบด้วยสมาชิกซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจากผู้มีสัญชาติไทยโดยกำเนิด อายุไม่ต่ำกว่าสิบแปดปี มีจำนวนไม่เกินสองพันคน ให้ประธานคณะกรรมการความมั่นคงแห่งชาติเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกสมาชิกแห่งชาติตามวรรคหนึ่ง ซึ่งคณะกรรมการความมั่นคงแห่งชาติ (คมช.) ได้คัดเลือก บุคคลจากกลุ่มต่าง ๆ ในภาครัฐ ภาคเอกชน และจากภูมิภาค ฯลฯ

ให้สมาชิกแห่งชาติมีหน้าที่คัดเลือกสมาชิกด้วยตนเองเพื่อจัดทำบัญชีรายชื่อผู้สมควรได้รับการ โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นสมาชิกสภาว่างรัฐธรรมนูญมีจำนวนสองร้อยคนให้แล้วเสร็จภายในเจ็ดวันนับแต่วันเปิดประชุมสมาชิกแห่งชาติครั้งแรก และเมื่อได้คัดเลือกสมาชิกสภาว่างรัฐธรรมนูญแล้ว หรือเมื่อครบกำหนดเวลาแล้วยังไม่อาจคัดเลือกได้ครบถ้วน ให้สมาชิกแห่งชาติเป็นอันสิ้นสุดลง

การคัดเลือกตามวรรคหนึ่ง ให้สมาชิกสมาชิกแห่งชาติมีสิทธิเลือกได้คนละไม่เกินสามรายชื่อและให้ผู้ได้คะแนนเสียงสูงสุดเรียงลงไปตามลำดับจนครบสองร้อยคนเป็นผู้ได้รับเลือก ในกรณีที่ผู้มีคะแนนเสียงเท่ากันในลำดับใดอันจะทำให้มีผู้ได้รับเลือกเกินสองร้อยคน ให้ใช้วิธีจับสลาก

เมื่อได้รับบัญชีรายชื่อที่ได้รับการคัดเลือกจากสมาชิกแห่งชาติแล้ว ให้คณะกรรมการความมั่นคงแห่งชาติคัดเลือกบุคคลตามบัญชีรายชื่อดังกล่าวให้เหลือหนึ่งร้อยคน และนำความกราบบังคมทูลเพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นสมาชิกสภาว่างรัฐธรรมนูญ ซึ่ง สภาว่างรัฐธรรมนูญ จะแต่งตั้งคณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญขึ้นคณะหนึ่ง ทำหน้าที่จัดทำร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งก็ได้มีการดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น การลงประชามติ

ร่างรัฐธรรมนูญ เป็นต้น โดยได้มีการประกาศใช้ในวันที่ 24 สิงหาคม 2550 อันเป็นรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันที่ใช้บังคับอยู่¹⁴³

สำหรับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบันนี้ ได้มีบทบัญญัติที่เหมือนกับ มาตรา 65 ของรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 69 ซึ่งในชั้นการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฯ (ฉบับปัจจุบัน) มิได้มีการอภิปรายถึงเนื้อหาของมาตรา 69 นี้แต่อย่างใด¹⁴⁴ คงให้เป็นไปตามร่างที่ยกมา ซึ่งมีถ้อยคำทำนองเดียวกับมาตรา 65 ของรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 นั่นเอง

2.2.2 ความเห็นทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยในเรื่องการมีบทบัญญัติให้มีการประกันสิทธิต่อต้านดังกล่าวนี้ หากมีการรัฐประหารแล้ว การบัญญัติรับรองสิทธิดังกล่าว จะมีผลเป็นเช่นไร มีความเห็นทางวิชาการที่น่าสนใจว่า

“...เนื่องจากในความเป็นจริง การปฏิวัติหรือรัฐประหารนั้นในครั้งแรกเป็นการผิดกฎหมาย แต่เมื่อผู้ใดกระทำการปฏิวัติหรือรัฐประหารจนสำเร็จบริบูรณ์ กล่าวคือ สามารถยึดอำนาจอันแท้จริงของตนไว้โดยปราบปรามอำนาจของรัฐบาลเก่าหรือของบุคคลที่ต่อต้านฝ่ายแพ้อำนาจไปแล้ว ก็เป็นรัฐอธิปไตยมีอำนาจสูงสุดในรัฐ ประกอบกับประมวลกฎหมายอาญาเอง กำหนดโทษทางอาญาแก่ผู้กระทำการปฏิวัติรัฐประหารไว้ถึงขั้นประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต อีกทั้งการกำหนดสิทธิในการต่อต้านการปฏิวัติไว้ อาจเป็นช่องทางให้ผู้ไม่สุจริตกล่าวอ้างสิทธินี้เพื่อขจัดบุคคลที่มีความคิดขัดแย้งกับตนได้ อันจะนำมาซึ่งความวุ่นวายในบ้านเมือง แต่เพียงเป็นการแสดงให้เห็นว่าไม่เห็นชอบกับการปฏิวัติรัฐประหารรัฐธรรมนูญจึงกำหนดไว้แต่เพียงว่า บุคคลย่อมมีสิทธิต่อต้านโดยสันติวิธีซึ่งการกระทำใด ๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศ โดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ(มาตรา 65)...”¹⁴⁵

นอกจากนี้แนวความคิดดังกล่าว ยังมีแนวคำวินิจฉัยของศาลรองรับว่า หากมีการยึดอำนาจการปกครองจนสำเร็จแล้ว ผู้ก่อการดังกล่าวย่อมได้อำนาจรัฐ เป็นองค์อธิปัตย์ ดังคำพิพากษาที่น่าสนใจ ดังนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496 กล่าวว่า คณะรัฐประหารได้ยึดอำนาจการปกครองประเทศไทยได้เป็นผลสำเร็จ การบริหารประเทศชาติในลักษณะเช่นนี้ คณะรัฐประหารย่อมมีอำนาจจะเปลี่ยนแปลงแก้ไข ขกเลิก และออกกฎหมายตามระบบแห่งการปฏิวัติ เพื่อบริหาร

¹⁴³ ชาญชัย แสวงศักดิ์ (2552) กฎหมายรัฐธรรมนูญ แนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ กรุงเทพมหานคร วิญญูชน

¹⁴⁴ รายงานการประชุม สภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 27 / 2550 เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2550

¹⁴⁵ มานิตย์ จุมปา อ้างแล้ว หน้า 126

ประเทศชาติต่อไปได้ มิฉะนั้น ประเทศชาติก็จะตั้งอยู่ด้วยความสงบไม่ได้ ดังนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2490 จึงเป็นกฎหมายอันสมบูรณ์

และมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1662/2505 ได้วินิจฉัยฐานะของคณะปฏิวัติ ปี พ.ศ.2501 โดยอ้างอิงนัยคำพิพากษาข้างต้นว่า “เมื่อใน พ.ศ. 2501 คณะปฏิวัติได้ทำการยึดอำนาจการปกครองประเทศได้เป็นผลสำเร็จ หัวหน้าคณะปฏิวัติย่อมเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบ้านเมือง ข้อความใดที่หัวหน้าคณะปฏิวัติสั่งบังคับประชาชน ก็ต้องถือว่าเป็นกฎหมาย แม้พระมหากษัตริย์จะมีได้ทรงตราออกมาด้วยความแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร หรือสภานิติบัญญัติของประเทศก็ตาม ดังนัยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496...”

จากแนวคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าว เห็นได้ว่าเป็นการวินิจฉัยไปในแนวทางสำนักคิดรัฐธิปไตยและสำนักกฎหมายบ้านเมือง โดยเห็นว่าเมื่ออำนาจนั้นออกมาโดยของค้อธิปไตย (ผู้ยึดอำนาจโดยการรัฐประหาร) ย่อมมีความชอบธรรม และเมื่อประกาศใช้เป็นกฎหมายแล้วก็มีผลบังคับได้ ศาลอันเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจอธิปไตยด้านตุลาการ ก็ถือเป็นองค์กรหนึ่งในอำนาจที่ถูกยึดและครอบครองไว้ โดยเหตุผลของเรื่องแล้ว ก็จะต้องตัดสินใจไปตามนี้ เพราะหากว่าจะตัดสินว่ากฎหมายที่ออกโดยของค้อธิปไตยไม่ชอบ ก็จะเกิดปัญหาในเชิงเหตุผลทันที ว่าอำนาจอันเป็นฐานที่มาของการวินิจฉัยว่าไม่ชอบนั้นเป็นอำนาจเดียวกัน ก็เท่ากับว่าตัวเองวินิจฉัยว่าตัวเองไม่มีอำนาจ

2.3 วิเคราะห์ วิจารณ์ ในกรณีเรื่อง “สิทธิ” โดยจะแยกพิจารณาออก เป็น 1) บทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ที่ทำการศึกษา 2) ความหมายของคำว่า “สิทธิ” ในทางวิชาการ 3) ขอบเขตแห่งสิทธิดังกล่าว เมื่อมีการรัฐประหารว่ายังคงมีหรือไม่ มากน้อยเพียงใด โดยแยกพิจารณาได้ดังนี้

2.3.1 จากการศึกษากรณีการรับรองสิทธิ ตามรัฐธรรมนูญ โดยจากบทบัญญัตินี้ จะเห็นได้ว่า มีการบัญญัติลักษณะของการใช้อำนาจของประชาชนในการต่อต้านดังกล่าวว่าเป็น “สิทธิ” ในขณะที่การใช้อำนาจบางกรณี บัญญัติให้เป็นเสรีภาพ เช่น การชุมนุม ดังบทบัญญัติว่า

มาตรา 63 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ ...ฯลฯ

นอกจากนี้ ในเรื่อง “สิทธิ” นี้ ก็จะพบว่า ได้มีการรับรองสิทธิ ที่น่าสนใจ ดังที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญ ฉบับปัจจุบัน ได้บัญญัติรับรองไว้ (ทั้งสิทธิและเสรีภาพ) ดังนี้

มาตรา 27 สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยายหรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ โดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง

และ มาตรา 29 วรรคหนึ่ง ได้บัญญัติว่า การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ จะกระทำมิได้เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้

นอกจากนี้ ในรัฐธรรมนูญฯ ฉบับปัจจุบัน ก็ได้ปรากฏทั้งบทบัญญัติในเรื่อง “สิทธิ” และ “หน้าที่” และมีหลายจุดที่ใช้คำรวมว่า “สิทธิและเสรีภาพ” เช่น

มาตรา 32 บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย ...ฯลฯ

มาตรา 35 สิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง ตลอดจนความเป็นอยู่ส่วนตัวย่อมได้รับความคุ้มครอง ... ฯลฯ

มาตรา 40 บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ดังต่อไปนี้... ฯลฯ

มาตรา 41 สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิเช่นนี้ย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ... ฯลฯ

มาตรา 49 บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย ...ฯลฯ

มาตรา 56 บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยราชการ...ฯลฯ

มาตรา 66 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ ...ฯลฯ

มาตรา 33 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในเคหสถาน...ฯลฯ

มาตรา 34 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเดินทางและมีเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร...ฯลฯ

มาตรา 36 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยทางที่ชอบด้วยกฎหมาย...ฯลฯ

มาตรา 37 บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน...ฯลฯ)

เมื่อรัฐธรรมนูญฯ ได้มีการใช้ถ้อยคำที่แตกต่างกัน ในการรับรองว่าบางเรื่องเป็น “สิทธิ” บางเรื่องเป็น “เสรีภาพ” และบางเรื่องเป็นทั้ง “สิทธิและเสรีภาพ” จึงควรที่จะทำความเข้าใจโดยสังเขปในเรื่องความแตกต่าง โดยในเรื่องความหมายของ “สิทธิ” และ “เสรีภาพ” นั้น มีความเห็นทางวิชาการถึงความแตกต่างกัน ที่น่าสนใจ ดังที่จะได้กล่าวต่อไป

2.3.2 ความหมายของ “สิทธิ” ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย เช่น

รองศาสตราจารย์ ดร. วรพจน์ วิสสุตพิชญ์ อธิบายว่า สิทธิ คืออำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลในอันที่จะกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น (เช่น สิทธิทางนี้กรรมสิทธิ์ ฯลฯ) เป็นอำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลหนึ่งในอันที่จะเรียกร้องให้ผู้อื่นอีกคนหนึ่งหรือหลายคนกระทำการบางอย่างบางประการให้เกิดประโยชน์แก่ตน หรือให้ละเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ¹⁴⁶

นอกจากนี้ เพื่อความเข้าใจความหมายของ “สิทธิ” คีจิ้น ควรทำความเข้าใจควบคู่ไปกับคำว่า “เสรีภาพ” ด้วย

สำหรับความหมายของ “เสรีภาพ” นั้น รองศาสตราจารย์ ดร. วรพจน์ วิสสุตพิชญ์ อธิบายว่า เสรีภาพ คือ ภาวะของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของผู้อื่น เป็นภาวะที่ปราศจากการถูกหน่วงเหนี่ยวขัดขวาง บุคคลใดบุคคลหนึ่งย่อมมีเสรีภาพอยู่ครบเท่าที่เขาไม่ถูกบังคับให้กระทำในสิ่งที่เขาไม่ประสงค์จะกระทำและไม่ถูกหน่วงเหนี่ยวขัดขวางไม่ให้กระทำในสิ่งที่เขาประสงค์จะกระทำ โดยสรุปแล้ว เสรีภาพ คือ อำนาจของบุคคลในอันที่จะกำหนดตนเอง โดยอำนาจนี้บุคคลย่อมเลือกวิถีชีวิตของตนเองได้ด้วยตนเองตามใจปรารถนา เสรีภาพจึงเป็นอำนาจที่บุคคลมีอยู่เหนือตนเอง ¹⁴⁷

นอกจากนี้ในเรื่องสิทธิ นั้น สามารถแยกพิจารณาองค์ประกอบ ได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้ ¹⁴⁸

1) สิทธิจะต้องเป็นความชอบธรรม สิทธิต้องมีความชอบธรรมหรือความถูกต้อง หรือ อำนาจอันชอบธรรม หรือ อำนาจที่ถูกต้อง เช่นสิทธิเหนือทรัพย์สิน แต่บางกรณี อาจไม่ใช่ความชอบธรรมหรือถูกต้องก็ได้ เช่นกรณีสิทธิเรียกร้องขาดอายุความ เห็นเหตุให้ลูกหนี้ปฏิเสธไม่ยอมชำระหนี้ได้ ซึ่งกรณีนี้จะเรียกว่าเป็นความชอบธรรมก็คงไม่ถูกต้อง ถือเป็นกรณียกเว้น

2) สิทธิจะต้องมีบุคคลเป็นผู้ถือสิทธิ หรือผู้ทรงสิทธิ นั้น ๆ

¹⁴⁶ วรพจน์ วิสสุตพิชญ์ (2543) สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร วิญญูชน หน้า 21

¹⁴⁷ เรื่องเดียวกัน หน้า 22

¹⁴⁸ สมยศ เชื้อไทย (2553) คำอธิบายกฎหมายแพ่ง:หลักทั่วไป พิมพ์ครั้งที่ 16 กรุงเทพมหานคร

3) สิทธิจะต้องเป็นสิ่งที่ใช้ยันกับคนอื่นได้ ดังนั้น จึงต้องมีบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งตรงข้ามกับผู้ถือสิทธิ ก็คือผู้มีหน้าที่ ซึ่งอาจเป็นการยื่นเฉพาะตัว เช่นระหว่างลูกหนี้เจ้าหนี้ หรือเป็นการทั่วไป เช่น ทรัพย์สิน เป็นต้น

4) สิทธิจะต้องมีเนื้อหา กล่าวคือ จะต้องเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ที่จะยืนยันคุ้มครองรักษาทั้งนี้อาจเป็นผลประโยชน์ที่มีรูปร่าง หรือไม่มีรูปร่าง ก็ได้

นอกจากนี้ ในเรื่องสิทธินั้น ในบริบทของหลักนิติรัฐ ซึ่งประกอบด้วยหลักพื้นฐาน 2 ประการ คือ (1) หลักสิทธิขั้นพื้นฐาน และ (2) หลักการแบ่งแยกอำนาจ โดย สิทธิขั้นพื้นฐานอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ¹⁴⁹

1) สิทธิมนุษยชนทั่วไป เป็นสิทธิในความเป็นมนุษย์ เช่น สิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกาย สิทธิเสรีภาพในเคสดาน สิทธิเสรีภาพในครอบครัว สิทธิในการมีและใช้ทรัพย์สิน เป็นต้น

2) สิทธิพลเมือง หมายถึงสิทธิในการเข้าร่วมในการสร้างเจตนารมณ์ของรัฐ เช่น การรวมตัวเป็นสมาคม เป็นพรรคการเมือง หรือการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น

สิทธิมนุษยชนทั่วไปนั้น เป็นสิทธิพื้นฐานตามธรรมชาติ ซึ่งเมื่อมีรัฐเกิดขึ้นมนุษย์ก็ได้สละสิทธิดั้งเดิมบางประการของตนให้แก่รัฐไป ส่วนสิทธิพลเมืองนั้น เป็นสิทธิที่เกิดขึ้นเมื่อมีรัฐแล้ว

ดังนั้น เมื่อเกิดมีรัฐขึ้น สิทธิตามธรรมชาติต่าง ๆ ได้ถูกจำกัดลง เนื่องจากรัฐมีผลประโยชน์ส่วนรวมที่จะต้องธำรงรักษา รัฐ (โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ) จึงสามารถก้าวล่วงเข้าไปในแดนแห่งสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ แต่จะก้าวล่วงไปได้มากน้อยเพียงใด และอย่างไร ก็ต้องมีกฎหมาย (ซึ่งในประเทศประชาธิปไตยจะต้องผ่านกระบวนการนิติบัญญัติ ซึ่งถือได้ว่าเป็นเป็นองค์อธิปัตย์) กำหนดไว้ และกฎหมายนั้น ก็ต้องชอบด้วยรัฐธรรมนูญ อันเปรียบเสมือนของตกลงหลักระหว่างรัฐ กับประชาชน ถึงขอบเขตสิทธิและหน้าที่ที่มีต่อกัน อย่างไรก็ตามหากเป็นรัฐที่ใช้ระบอบการปกครองแบบอื่นแล้ว ก็ไม่มีประเด็นความชอบธรรมของกฎหมายที่ออกมา เพราะโดยรากเหง้าแล้วรัฐนั้นไม่เคยประกาศหรือผูกพันตนกับสิทธิเสรีภาพใด ๆ ของประชาชน เช่นรัฐที่เป็นเผด็จการ หรือสมบูรณาญาสิทธิราชมาแต่ดั้งเดิม (อันเป็นลักษณะที่ปรากฏทั่ว ๆ ไป ในรัฐยุคก่อน) แต่ประเด็นที่น่าคิดคือ หากเดิมรัฐนั้น เคยประกาศตนรับรองสิทธิ เสรีภาพ ของประชาชน มีความเป็นนิติรัฐ แต่ต่อมาถูกรัฐประหาร เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นเผด็จการ ยกเลิกการรับรองสิทธิเสรีภาพที่เคยให้ไว้ ประชาชนจะมีสิทธิกล่าวอ้างสิทธิความชอบธรรมที่จะป้องกันตนเองจากการริดรอนสิทธิจากผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งอาจหมายถึงขึ้นล้มล้างผู้ปกครองเพื่อให้ได้รับสิทธิเสรีภาพกลับคืนมา

¹⁴⁹ สมยศ เชื้อไทย หลักกฎหมายมหาชนพื้นฐาน หน้า 171 – 173

นอกจากนี้ หากจะกล่าวว่า รัฐนั้นแต่ดั้งเดิมแล้ว ก็เป็นรัฐที่ปกครองโดยคน ๆ เดียว หรือกลุ่มเดียว ไม่เคยมีการให้สิทธิเสรีภาพในหลาย ๆ ประการแก่ประชาชน ดังนั้นประชาชนย่อมไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้องหรือต่อสู้ผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรมนั้น ๆ คำอธิบายเช่นนี้ก็เท่ากับอธิบายว่าการต่อสู้โดยประชาชนเพื่อโค่นล้มเผด็จการในประเทศต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องชอบธรรม อันจะเป็นความคิดที่ขัดกับหลักสิทธิมนุษยชนเป็นอย่างยิ่ง

2.3.3 วิจัย ขอบเขตของสิทธิดังกล่าว โดยมีประเด็นน่าสนใจว่า หากผู้ก่อการรัฐประหารได้ทำการยึดอำนาจจนเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแล้วประชาชนจะสามารถอ้างบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ที่ถูกล้มล้างไปแล้ว ขึ้นมาใช้สิทธิต่อต้าน (โดยสันติวิธี) และหากถูกจำคุกดำเนินคดี ก็ย่อมไม่สามารถกล่าวอ้างสิทธิตามรัฐธรรมนูญที่ถูกล้มล้างได้เมื่อคดีขึ้นสู่ศาล ศาลในฐานะผู้ใช้และตีความกฎหมายจะวินิจฉัยอย่างไร

ในเรื่องนี้ ผู้ศึกษามีความเห็นว่

1) ถ้าตอบตามแนวสำนักกฎหมายบ้านเมือง ก็จะต้องวินิจฉัยว่า กฎหมายอันเป็นการก่อตั้งสิทธิได้ถูกล้มล้างไปแล้ว จึงไม่อาจยกขึ้นมาเป็นข้อต่อสู้ได้

2) ถ้าตอบตามแนวรัฐธิปไตย ก็ต้องถือว่าคณะผู้ปกครองได้อำนาจอธิปไตยมาแล้ว ย่อมมีอำนาจรัฐเบ็ดเสร็จเหนือแดนรัฐนั้น การจะหยิบยกอำนาจอื่นขึ้นมาอ้างเพื่อล้มล้างย่อมไม่ชอบต่อรัฐนั้น トラบเท่าที่อำนาจที่จะมาล้มล้างยังไม่อาจเอาชนะได้ แต่เมื่อใดอำนาจที่เข้ามาล้มล้างชนะ ก็จะได้เป็นองค์อธิปไตยแทน อย่างไรก็ตาม การอ้างหลักในรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นเสรีประชาธิปไตย และมีความถูกต้องเป็นธรรม ย่อมสามารถทำให้เกิดความชอบธรรมของกลุ่มที่จะเคลื่อนไหวต่อต้านได้

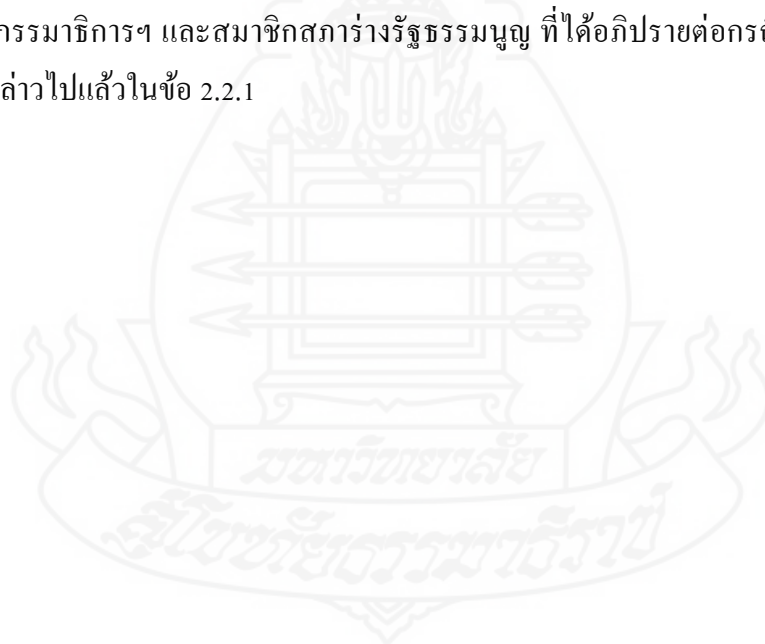
3) ถ้าตอบตามแนวสำนักกฎหมายธรรมชาติ ถ้ายอมรับว่าสิทธิในการต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม เป็นสิทธิที่มีอยู่ดั้งเดิมของมนุษย์ มีอาจถูกลบล้างได้ แม้ไม่มีบทบัญญัติรับรองดังกล่าว บุคคลย่อมมีสิทธิอันชอบธรรมที่ต่อต้านด้วยวิธีการที่เป็นไปตามสมควร ส่วนผลที่จะได้รับจากผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม (ซึ่งครองอำนาจรัฐ) จะเป็นเช่นไป ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

4) ถ้าพิจารณาตามแนวนิติรัฐ ซึ่งมีความคิดว่า รัฐกำเนิดมาเพื่อปกป้องรักษาประชาชนในรัฐและต้องผูกพันกับกฎหมายที่ตนออกมาด้วย จะเห็นได้ว่า เมื่อมีการรัฐประหารยึดอำนาจแล้ว รัฐนั้นก็กล่าวได้ว่าพ้นสภาพความเป็นนิติรัฐไปโดยปริยาย เพราะเหตุที่ผู้รัฐประหารย่อมได้ไปซึ่งอำนาจในการปกครองรัฐ และไม่จำเป็นต้องผูกพันตนกับรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายใด ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้อำนาจหรือการดำเนินการใด ๆ ของตน อย่างไรก็ตาม ผู้รัฐประหารอาจมีการออกประกาศใด ๆ อันมีลักษณะเป็นกฎหมายเพื่อความสะดวกในการดำเนินการปกครองของ

ตน อันมีลักษณะของรัฐสมัยดั้งเดิมบางรูปแบบ ที่ผู้ปกครองรัฐมีอำนาจเหนือกว่าประชาชนในรัฐ กฎหมายเป็นเพียงเครื่องมือในการปกครองเท่านั้น มิได้สื่อถึงความถูกต้องชอบธรรมแต่ประการใด

5) ถ้าพิจารณาตามแนวคิดสิทธิมนุษยชน จะเห็นได้ว่า ประชาชนย่อมมีสิทธิที่จะอ้างสิทธิธรรมชาติดั้งเดิมของตนขึ้นต่อสู้ได้ แต่ศาลซึ่งกลายเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจอธิปไตยแล้ว แม้ว่าจะมีความเป็นกลางและอิสระสักเพียงใด ก็ไม่อาจตัดสินกรณีให้เกิดผลในทางทำลายตนเองได้ เพราะที่ศาลมีอำนาจวินิจฉัยคดีได้ ก็โดยได้อำนาจจากองค์กรอธิปไตยรับรอง โดยตรรกะแล้วย่อมไม่อาจวินิจฉัยว่าองค์กรอธิปไตยไม่มีอำนาจ เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นแล้วอำนาจของศาลที่จะวินิจฉัยก็ย่อมไม่มีไปด้วย

สำหรับรัฐธรรมนูญไทยฯ นั้น จะเห็นได้ว่า นับแต่รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 เป็นต้นมาได้มีการขยายขอบเขตรับสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยมากขึ้น และได้มีความพยายามที่จะบัญญัติรับรองสิทธิในการต่อต้านการเข้าสู่อำนาจโดยไม่ชอบด้วยกระบวนการประชาธิปไตยในชั้นร่างรัฐธรรมนูญในทำนองเดียวกับที่บัญญัติไว้ในมาตรา 20 ของรัฐธรรมนูญเยอรมัน แต่ในชั้นต่อมาก็ได้มีการเปลี่ยนถ้อยคำ จนเป็นดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน โดยเหตุผลและความคิดเห็นของคณะกรรมการฯ และสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ ที่ได้อภิปรายต่อกรณีการแก้ไขมาตรานี้ ตามที่ได้กล่าวไปแล้วในข้อ 2.2.1

บทที่ 5

แนวทางการต่อสู้ทางการเมืองในต่างประเทศ และในประเทศไทย

ในบทนี้จะทำการศึกษา แนวการต่อสู้เคลื่อนไหวโดยสันติวิธี และการเคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมืองที่ประชาชนเห็นว่าการปกครองหรือการบริหารประเทศของผู้ปกครองไม่ถูกต้อง เป็นธรรม โดยจะทำการศึกษากรณีที่น่าสนใจ ทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งจะแยกเป็น กรณีการต่อสู้โดยสันติวิธีหรือการต่อสู้แพ่ง และการต่อสู้โดยใช้หรือเกิดความรุนแรงขึ้น ดังนี้

1. การต่อสู้โดยสันติวิธี หรือการต่อสู้แพ่ง

จะแยกพิจารณาเป็น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในต่างประเทศ และในประเทศไทย ดังนี้

1.1 การต่อสู้โดยสันติวิธี หรือการต่อสู้แพ่งในต่างประเทศ

ในส่วนนี้จะทำการศึกษาถึงแนวคิดและการปฏิบัติของบุคคลที่ได้รับการยอมรับเป็นการทั่วไป เป็นกรณีที่เราเรียกว่ากรณีคลาสสิก ได้รับการศึกษา กล่าวอ้าง อ้างอิง และเป็นรากหรือเป็นต้นแบบของแนวคิด แนวปฏิบัติ ทั้งในวงการวิชาการและวงการเคลื่อนไหวแนวสันติวิธีหรือการต่อสู้แพ่ง โดยมีนักคิด นักปฏิบัติที่น่าสนใจ 4 ท่าน คือ โสเกรตีส, เฮนรี เดวิด ธอโร มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ และมหาตมา คานธี ดังนี้

1) โสเกรตีส (470 – 399 ก่อนคริสตกาล) โดยแนวคิดที่น่าสนใจนำมาศึกษา คือ เรื่อง “ไครโต” อันเป็นงานเขียนของเพลโต (427 – 347 ก่อนคริสตกาล) ผู้เป็นลูกศิษย์ ของโสเกรตีส เขียนเกี่ยวกับบทสนทนาระหว่าง โสเกรตีส กับไครโต ผู้ซึ่งพยายามเกลี้ยกล่อมให้โสเกรตีส หลบหนีจากโทษประหารชีวิตที่นครเอเธนส์สั่งลงโทษ แต่โสเกรตีสปฏิเสธ ซึ่งคำอธิบายเหตุผลของโสเกรตีสที่จะรอคอยความตาย ได้กลายมาเป็นรากฐานปรัชญาอารยะขัดขืนที่สำคัญที่สุดชิ้นหนึ่งของโลก¹⁵⁰

อย่างไรก็ตาม โดยก่อนที่จะทำการศึกษาเรื่องนี้ จะขอกล่าวถึงเรื่อง อโพลิจี (Apology) อันเป็นงานเขียนของเพลโต ที่กล่าวถึงคำให้การของโสเกรตีส ต่อศาล โดยเหตุหนึ่งที่น่าสนใจ คือ เพลโตยอมรับว่า ผู้ที่อ่านบทความนี้ อาจเป็นผู้ที่ได้รับฟังคำให้การของโสเกรตีส ในศาล ดังนั้น แม้เพลโตอาจจะอยากเขียนในลักษณะแก้ตัวให้กับ โสเกรตีส ก็ยากที่จะเขียนสิ่งที่

¹⁵⁰ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อ่างแล้ว หน้า 59

เกินเลยไปจากข้อเท็จจริง ในแง่ข้อโพลี จึงมีความสำคัญว่าเป็นบทความที่น่าเชื่อถือได้มากที่สุด ในการถ่ายทอดลักษณะและความคิดของ โสเกรตีส¹⁵¹

เรื่อง “อโพลี” ในภาพกว้าง เป็นการกล่าวแก้ต่างคำกล่าวหาที่ว่า 1) โสเกรตีสไม่นับถือเทพเจ้าประจำชาติ 2) โสเกรตีสสร้างเทพเจ้าองค์ใหม่ขึ้นมาแทน และ 3) โสเกรตีสมอมเมียเยาวชน (พระธรรมโกศาจารย์¹⁵² ซึ่งอาจแบ่งเนื้อหาได้เป็น 3 ส่วน คือ ส่วนแรก เป็นการกล่าวแก้ข้อหาของโสเกรตีส ส่วนที่ 2 เป็นการให้ข้อเสนอตอบแก้ข้อเรียกร้องของ โจทก์ และส่วนที่ 3 เป็นการกล่าวต่อผู้พิพากษา¹⁵³ โดยในอโพลี นอกจากกล่าวแก้ข้อกล่าวหาที่ว่าแล้ว เมื่อถูกตัดสินว่าทำความผิดแล้ว (ในคดีอาญานั้นผู้พิพากษาเอเธนส์ ตัดสิน 2 รอบ รอบแรกคือจำเลยมีความผิดตามที่โจทก์ฟ้องหรือไม่ หากมีความผิด ก็จะมีการลงมติครั้งที่สองว่าควรลงโทษเช่นไร โดยให้โจทก์และจำเลยเสนอโทษมา) เมื่อโจทก์เสนอโทษประหารชีวิต ตอนแรกโสเกรตีสก็ไม่ยอมเสนอโทษ ตัวเองเพราะเห็นว่าไม่ผิด แต่เมื่อเป็นเป็นกฎหมาย จึงยอมเสนอโทษปรับ โดยบอกว่าเพื่อนๆ ของโสเกรตีสมีเงินพอจะจ่ายค่าปรับได้ 30 มินา ซึ่งเป็นโทษที่เบาเกินไป คณะผู้พิพากษาจึงตัดสินประหารชีวิตโสเกรตีส (พระธรรมโกศาจารย์)¹⁵⁴

เรื่อง “ไครโต” นั้น มีสาระที่น่าสนใจ คือส่วนที่สอง * (* ส่วนแรกเป็นความพยายามของโสเกรตีสที่จะลบล้างเหตุผลของไครโตที่จะพาดนหนีจากคุก) ซึ่งเป็นบทสนทนาที่โสเกรตีสถามเองและตอบเอง โดยสมมุติตนเป็น กฎหมาย (ไม่ได้พูดในนามตนเอง) พูดกับไครโตเพื่อให้เชื่อฟังกฎหมาย และ โสเกรตีสพูดแบบที่คาดว่า กฎหมายจริง ๆ ควรจะพูดเช่นนั้น เช่น พูดให้เคารพกฎหมายโดยเคร่งครัด ไม่มีข้อยกเว้น (ซึ่งแม้กฎหมายจะอ้างว่าตนควรเป็นที่ยอมรับสักเพียงใด แต่กฎหมายก็คือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น และถูกเปลี่ยนแปลงได้โดยมนุษย์ เมื่อมนุษย์เห็นว่ากฎหมายนั้น ไม่เป็นกฎหมายที่ดีหรือยุติธรรมอีกต่อไป หรือไม่ดีหรือยุติธรรมมาตั้งแต่ต้น) ปัญหาของโสเกรตีสจึงมีอยู่ว่า ทำอย่างไรจะทำให้ไครโตยอมรับว่าการฝ่าฝืนกฎหมายไม่ว่ากรณีใด ๆ ย่อมเป็นการทำลายกฎหมายและรัฐทั้งหมด แทนที่จะมองว่าเมื่อรัฐทำผิด ก็เป็นข้อยกเว้น สมควรที่โสเกรตีสจะหลบหนีไปได้¹⁵⁵

ในเรื่องไครโต นี้ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับ “อโพลี” ก็อาจเกิดความสับสนได้ โดยใน “อโพลี” โสเกรตีสได้ทำทนายศาลถึงขนาดว่า แม้ศาลจะปล่อยตนไปโดยมีข้อแม้ว่าให้เลิก

¹⁵¹ สมบัติ จันทรวงศ์ ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น:บทวิเคราะห์ โสเกรตีส หน้า 107

¹⁵² ประยูร ชมมจิตโต ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก หน้า 130

¹⁵³ เรื่องเดิม หน้า 110

¹⁵⁴ เรื่องเดิม หน้า 134

¹⁵⁵ เรื่องเดิมหน้า 261 – 262

เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตแบบที่ตนเคยปฏิบัติมา คือการใช้ชีวิตในทางปรัชญาและตั้งคำถามกับบุคคลต่าง ๆ คนก็ไม่ยินยอม และขอตายเสียดีกว่า แต่ใน “ไครโต” โสเกรตีส กลับว่า รัฐคงไม่สามารถอยู่ได้ หากคำพิพากษาไม่มีใครเชื่อและปฏิบัติตาม และอาจพิจารณาได้ว่า “...โสเกรตีสไปไกลถึงขนาดเรียกร้องว่ากฎหมายทั้งปวงต้องเป็นที่เคารพและปฏิบัติตาม บุคคลไม่ควรหลีกเลี่ยงการปฏิบัติตามคำพิพากษาของศาล แม้ว่าคำพิพากษาของศาลในกรณีนั้น ๆ จะเป็นการกระทำที่ผิดและไม่ยุติธรรม”¹⁵⁶

ในเรื่องนี้ได้มีนักวิชาการ ตีความอย่างหลากหลาย เช่นว่า เพลโตพยายามเขียนลบล้างภาพของโสเกรตีสเมื่อครั้งพิจารณาคดีที่เป็นคนเย่อหยิ่งคิดว่าตนอยู่เหนือกฎหมายใด ๆ มาเป็นบุคคลที่เน้นความจำเป็นในการเคารพกฎหมาย หรือ เป็นไปได้หรือไม่ที่ใน “อโพลิจ” นั้น โสเกรตีสกำลังเสนอแนวคิดเรื่องกฎแห่งธรรมชาติซึ่งกำหนดว่าไม่มีกฎหมายใดหรือข้อผูกพันทางกฎหมายใดจะมีผลบังคับได้หากไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติของเทพเจ้า เป็นต้น¹⁵⁷

อย่างไรก็ตามข้อสมมุติฐานที่ดูเหมือนเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางคือ ใน “ไครโต” สิ่งที่โสเกรตีสเสนอเป็นหลักการคือการฝ่าฝืนกฎหมายโดยไม่ใช้ความรุนแรง (civil disobedience) ซึ่งตามข้อสมมุติฐานนี้ สิ่งที่โสเกรตีสพูดใน “อโพลิจ” และ “ไครโต” ไม่มีอะไรขัดกันเป็นหลักการ และเป็นที่น่าสังเกตว่า ใน “อโพลิจ” นั้น โสเกรตีสแม้จะแสดงตนว่าพร้อมที่จะละเมิดคำสั่งศาล ก็เป็นการกระทำอย่างเปิดเผย จะกระทำอย่างที่ตนเคยทำมา และพร้อมที่จะรับผล ไม่ใช่ทำอย่างหลบ ๆ ซ่อน ๆ หรือใช้กำลังหักหาญกับอำนาจทางการเมือง เช่นการฝ่าฝืนต่อกฎหมายดังที่ ไครโตแนะนำ ดังนั้นการที่โสเกรตีสไม่ยอมหลบหนีจากการบังคับของกฎหมาย ไม่ยอมก่อความรุนแรงต่อกฎหมาย ก็เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับหลักการใน “อโพลิจ”¹⁵⁸

ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ ได้แสดงความคิดเห็นว่า “...ชีวิตของโสเกรตีสตอนนี้เป็นสัญลักษณ์สากลของความขัดแย้งระหว่างปรัชญากับอำนาจทางการเมือง และก็ยังประจักษ์ชัดจากอโพลิจว่า ไม่มีอำนาจทางการเมืองใด ๆ ที่สามารถบังคับให้โสเกรตีสสละจากปรัชญาได้เลย แต่ถ้าเช่นนั้นทำไมโสเกรตีสเลือกที่จะตาย? โสเกรตีสเลือกที่จะเป็นพลเมืองดีจึงยอมตายอย่างที่มีมักจะเป็นที่เข้าใจกันกระนั้นหรือ? โสเกรตีสเลือกที่จะตายเพราะการหลบหนียอมเท่ากับเป็นการยอมรับผิดอย่างที่มีมักจะเป็นที่เข้าใจอย่างนั้นหรือ”¹⁵⁹ และ “...แต่ถ้าบังเอิญจะไม่มีข้อขัดแย้งใด ๆ เกิดขึ้นระหว่างความเป็นปรัชญาเมธีกับความเป็นพลเมืองดีอย่างที่ปรากฏในไครโต ก็น่าจะเป็น

¹⁵⁶ เรื่องเดียวกัน หน้า 229

¹⁵⁷ เรื่องเดียวกัน หน้า 230 – 231

¹⁵⁸ เรื่องเดียวกัน หน้า 231

¹⁵⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 275

เพราะโสเกรตีสในฐานะปรัชญาเมธี ไม่สนใจกับความเป็นพลเมืองมากไปกว่าความสำนึกที่ว่า การเป็นสมาชิกของสังคมการเมืองนั้น เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้นก่อนปรัชญา นั่นก็คือโสเกรตีส มองความตายของตนเป็นการเสียดสีเหตุผลของปรัชญา มากกว่าเพื่ออนุชาความเป็นพลเมืองดี¹⁶⁰

จากแนวคิดและแนวปฏิบัติของโสเกรตีสนี้ หากพิจารณาเทียบเคียงกับแนวคิดของนักคิดยุคหลัง ผู้ศึกษาเห็นว่าอาจเทียบเคียงได้ ดังนี้

1) เมื่อเทียบเคียงกับ แนวคิดของ มาตมา คานธี ในเรื่อง อหิงสา สัตยาเคราะห์ อาจเห็นได้ว่าการกระทำของโสเกรตีสเป็นการแสดงถึงความกล้าหาญที่จะเผชิญหน้าและยอมรับกับความตามที่จะมาถึง ทั้ง ๆ ที่อาจจะหลบหนีได้ ดังนั้น “คนกลัวตายและไม่กล้าสู้ ไม่มีวันที่จะซาบซึ้งหรือเข้าใจคุณค่าของอหิงสาได้ หนูไม่กล้าสู้กับแมวเพราะกลัวจะถูกแมวย้ำ อย่างนี้ไม่ถือว่าหนูปฏิบัติตามหลักอหิงสาและจะเรียกว่าหนู “จีจลาด” ไม่ได้ เพราะเป็นธรรมชาติของหนูที่จะต้องหนีแมว...”¹⁶¹ และเป็นการพิสูจน์ถึงสิ่งที่ตนเชื่อ โดยการยอมสละตัวเอง อันสอดคล้องกับแนวทาง สัตยาเคราะห์ ที่ว่า หากสิ่งที่ผู้ต่อสู้ยึดถือ นั้น ผิดพลาด ผู้ที่ได้รับผลร้ายก็คือผู้ที่ต่อสู้นั่นเอง ไม่ใช่ผู้ที่เขาต่อสู้ด้วย ในกรณีโสเกรตีส ก็เช่นกัน หากสิ่งที่โสเกรตีสยึดมั่นและยอมสละชีวิตนั้น เป็นสิ่งที่ผิดพลาด ไม่มีผู้ใดยอมรับ โสเกรตีสก็จะตายเปล่าเหมือนนักโทษคนอื่น ๆ ผู้ที่ได้รับผลร้ายก็คือตัวโสเกรตีสแต่เพียงผู้เดียว แต่เมื่อสิ่งที่โสเกรตีสยอมสละชีวิตเป็นสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม การยอมสละชีวิตดังกล่าวย่อมเป็นสิ่งที่ดีขึ้นสะท้อนต่อฝ่ายตรงข้ามและผู้ที่อยู่เห็นเหตุการณ์ ดังที่คานธีได้แสดงความเห็นว่า “...ผู้ต่อสู้จะต้องไม่ใช่กำลังกับฝ่ายปรปักษ์ ผู้ต่อสู้จะต้องมีความอดทนและเห็นใจฝ่ายที่เป็นปรปักษ์ ทั้งนี้เพราะ ลัทธิจะในสายตาของคนหนึ่งนั้น อาจจะเป็นความผิดพลาดในสายตาของอีกคนหนึ่งก็ได้ ความอดทนหมายถึงการยอมรับทุกข์ด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้ตามหลักการของการต่อสู้แบบสัตยาเคราะห์ การพิสูจน์ลัทธิจะจึงมิได้หมายถึงการทำให้ผู้อื่นได้รับทุกข์ หากแต่เป็นการยอมรับทุกข์ด้วยตนเอง”¹⁶² และ “...การต่อสู้แบบอหิงสาจะทำให้คู่ต่อสู้สงบงันก่อน แต่แล้วเขาก็จะเกิดความสำนึก ความสำนึกนี้จะไม่ทำให้เขาเสียหน้า หากแต่จะช่วยให้เขามีความรู้สึกสูงส่งขึ้น ภาวะเช่นนี้อาจเรียกได้ว่า เป็นภาวะแห่งอุดมการณ์ ซึ่งความจริงก็เป็นเช่นนั้น”¹⁶³

2) เมื่อเทียบเคียงกับแนวคิดของ John Rawls ในเรื่องการคือแฟง ซึ่งได้กล่าวไปแล้ว ใน บทที่ 2 อาจเทียบได้ว่าเป็นการกระทำทางการเมือง ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะทำลายระบบกฎหมาย แต่เพื่อแสดงให้เห็นความเชื่อมั่นในการกระทำของตน โดยโสเกรตีสมิได้ปฏิเสธ

¹⁶⁰ เรื่องเดียวกัน หน้า 275 – 276

¹⁶¹ กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาศัย ผู้แปล โลกทั้งผองพี่น้องกัน หน้า 254 – 255

¹⁶² เรื่องเดียวกัน หน้า 219-220

¹⁶³ เรื่องเดียวกัน หน้า 232 – 233

กระบวนการยุติธรรมทางศาลแต่อย่างใด แต่ตรงข้าม กลับยอมรับผลร้ายในบั้นปลายที่เกิดขึ้นกับตน โดยไม่หลีกเลี่ยงนี้ โดย Rawls เห็นว่า การเคลื่อนไหวต่อสู้แบบคือแพ่งนั้น ศาลควรให้การรับฟัง และลด หรือ รอคารลงโทษ ในขณะที่เดียวกัน สังคมก็ต้องยอมรับหรืออดทนต่อการกระทำดังกล่าว แม้ว่า การกระทำนั้นอาจดู เป็นการคุกคามต่อความสงบสุขของสังคม แต่จริง ๆ แล้ว ถือได้ว่าการคือแพ่งเป็นการกระทำเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของสังคม มิใช่การทำลายในเชิงทำลายล้าง ดังนั้น หากจะมีผู้รับผิดชอบต่อการกระทำดังกล่าว ควรเป็นบรรดาบุคคลที่ใช้อำนาจรัฐ โดยมีชอบมากกว่า ผู้ทำการคือแพ่ง อย่างไรก็ตาม Rawls มิได้เน้นว่ากฎหมายที่ไม่เป็นธรรมทุกฉบับจะต้องถูกต่อต้าน แต่เขาเห็นว่า ประชาชนในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยทั่วไป ต้องอยู่ใต้สัญญาประชาคม กล่าวคือ ต้องเคารพกฎหมายเป็นหลักเสมอ¹⁶⁴

3) เมื่อมองผ่านแนวทฤษฎีคดีชนวิทยา¹⁶⁵ ในบทละครของกรีก ก็มีเรื่องแอนติโกนี (Antigone) อันเป็นบทประพันธ์ของ กวีชื่อ Sopotles (ราว 496 – 406 ก่อนคริสตกาล) (** บทละครนี้ได้มีการดัดแปลงเป็นภาษาไทยในชื่อเรื่องว่า “อันตราคินี”) ในขณะที่โสเกรตีส มีชีวิตอยู่ช่วงประมาณ 470 – 399 ก่อนคริสตกาล โดยเป็นเรื่องที่ยอมฝ่าฝืนกฎหมายเพื่อทำตามความเชื่อของตน และยินยอมรับโทษ เป็นการแสดงถึงความขัดแย้งระหว่างความเชื่อในจารีตประเพณีที่ตกทอดกันมา โดยถือว่าเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์และมีอยู่ตามธรรมชาติ กับคำสั่งของผู้มีอำนาจในบ้านเมืองโดยมีเนื้อหาสั่งเขปคือ ตัวเอกเป็นหญิง ชื่อ Antigone พี่ชายเธอไปต่อสู้แย่งชิงราชสมบัติจากลุงและเสียชีวิต เมื่อลุงเป็นฝ่ายชนะได้ครองราชย์ ก็สั่งห้ามผู้ใดจัดงานศพของพี่ชาย Antigone ซึ่งถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏ โดยปล่อยให้ร่างตากิน ทั้งที่ตามธรรมเนียมกรีก พิธีฝังศพผู้ตายถือเป็นสิ่งสำคัญเพื่อให้ผู้ตายไปสู่สุคติ แต่ Antigone ฝ่าฝืนจัดพิธีฝังศพให้พี่ชายอันเป็นการขัดราชโองการ จึงถูกลงโทษ โดยเธอได้กล่าวโต้แย้งให้เหตุผลว่า¹⁶⁶

“ข้าพเจ้าจัดฝังศพตามกฎหมายซึ่งมิได้มีอยู่ในวันนี้ หรือวันก่อนนี้เท่านั้น แต่เป็นกฎหมายที่มีมาแต่โบราณกาล และมีอยู่ชั่วนิรันดร์ ไม่มีใครรู้ว่ากฎหมายนี้มีมาแต่เมื่อใดและข้าพเจ้าก็ไม่เกรงกลัวต่อความพิโรธโกรธาของมนุษย์หน้าไหนทั้งสิ้น ในการที่จะยื่นหยัดเชิดชุกฎเกณฑ์อันศักดิ์สิทธิ์นี้”

ตามเนื้อเรื่อง ตอนท้ายหล่อนได้รับการลงโทษ และในที่สุดก็ได้มาตัวตาย เรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างคำสั่งของผู้มีอำนาจกับกฎเกณฑ์ที่ประชาชนนับถือว่าศักดิ์

¹⁶⁴ จรัญ โฆษณานันท์ นิติปรัชญา หน้า 339

¹⁶⁵ ดูรายละเอียดได้ใน ศิราพร ณ ถลาง (2552) ทฤษฎีคดีชนวิทยา: วิชชาวิทยาในการวิเคราะห์ด้านานนิทานพื้นบ้าน กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ 2

¹⁶⁶ ปรีดี เกษมทรัพย์, อ่างแล้ว หน้า 93

สิทธิและถูกต้อง สิ่งในตัวเอกของเรื่องนี้ยกขึ้นมาอย่างนั้น ก็เพื่อยืนยันถึงความชอบธรรมในสิ่งที่ตนกระทำ อยู่เหนืออำนาจของบ้านเมือง เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า คนกรีกนั้น เชื่อว่ากฎหมายที่แท้จริงอยู่เหนือมนุษย์ ไม่อยู่ภายใต้อำนาจของบุคคลใด ๆ และพร้อมที่จะสละชีวิตเพื่อรักษากฎหมายที่ตนเห็นว่าถูกต้องและเป็นธรรม¹⁶⁷ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความขัดแย้งระหว่างสิ่งที่คนถือว่าเป็นกฎหมายที่แท้จริง (ความยุติธรรมตามธรรมชาติ) กับกฎหมายหรือคำสั่งของผู้มีอำนาจ (กฎหมายบ้านเมือง)

สำหรับสังคมไทย ในประเด็นการเคารพกฎหมาย ก็ปรากฏในตำนานเรื่องพันท้ายนรสิงห์ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีทั่วไป และอาจกล่าวได้ว่ามีอิทธิพลในฐานะเป็นกรณีตัวอย่างในการอบรมกลุ่มเหล่าเยาวชนไทย ในทำนองเดียวกับการยอมตายเพื่อแสดงถึงความเคารพกฎหมายของโสเกรตีสในสังคมตะวันตก แต่ผู้เขียนมีความเห็นว่าใช้แตกต่างกัน โดยสังคมไทยใช้เรื่องพันท้ายนรสิงห์เป็นเครื่องมือในการชักนำอบรมสั่งสอนคนในสังคมให้เป็นคนดี ที่ถึงขั้นยอมตายเพื่อรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย เพื่อเป็นการกล่อมเกลาคคนในสังคมให้เคารพเชื่อฟังกฎหมายเพื่อความสะดวกในการปกครอง ในขณะที่สังคมวิชาการตะวันตกศึกษากฎหมายของโสเกรตีสในมิติทางปรัชญาทางการเมือง ที่ศึกษาแนวความคิดคน ๆ หนึ่งอย่างลึกซึ้ง ในข้อเขียนต่างเกี่ยวกับเขา รวมถึงพัฒนาการและการร้อยเรียงของเนื้อหาและกระบวนการความคิด จนถึงการยอมรับโทษประหารชีวิตจากรัฐในที่สุด ส่วนเรื่อง Antigone แสดงถึงความเคารพต่อสิ่งที่สูงกว่ากฎเกณฑ์ของผู้มีอำนาจในบ้านเมือง¹⁶⁸

2) เฮนรี เดวิด ธอโร Henry David Thoreau (ค.ศ. 1817 – 1862) เป็นนักเขียนและนักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เกิดที่เมืองคอนคอร์ด รัฐแมสซาชูเซตส์ สหรัฐอเมริกา ได้รับการศึกษาที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เมื่อจบการศึกษา ธอโร เดินทางกลับไปบ้านเกิดและคบหาเป็นมิตรกับ ราล์ฟ วอลโด เอเมอร์สัน กวีชื่อดัง ซึ่งแนะนำงานเขียนของธอโรให้ได้รับการตีพิมพ์ ธอโร ทำงานในโรงงานดินสอของบิดา และเป็นครูในโรงเรียนของพี่ชายอยู่ระยะหนึ่ง

ในระหว่างปี ค.ศ. 1845 - 1847 ธอโร ทดลองใช้ชีวิตเรียบง่าย ในกระท่อมที่สร้างด้วยตนเองบนที่ดินของอีเมอร์สัน ริมบึงวอลเดน อันเป็นที่มาของงานเขียน วอลเดน (Walden) ที่มี

¹⁶⁷ เรื่องเดียวกัน หน้า 94

¹⁶⁸ โปรดสังเกตเทียบกับคำพูดของคานธี ในคำแถลงต่อศาลในแคว้นจัมปารัน กรณีถูกกล่าวหาว่าละเมิดคำสั่งของเจ้าหน้าที่ ซึ่งสั่งให้คานธีเดินทางออกจากแคว้นจัมปารันโดยทันที ว่าตนต้องการปฏิบัติตามคำสั่งที่สูงยิ่งขึ้นไปกว่านั้น คือ คำสั่งแห่งความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเอง ดังจะได้กล่าวต่อไปเมื่อศึกษาถึงแนวคิดและแนวทางการปฏิบัติของคานธี

ชื่อเสียง ในระหว่างนั้น เขาปฏิเสธที่จะจ่ายภาษีให้กับรัฐ ด้วยเหตุว่าไม่เห็นด้วยกับสงครามและนโยบายเรื่องทาส เขาถูกจับขังหนึ่งคืน (และถูกปล่อยออกมา เพราะมีผู้นำเงินไปชำระแทนให้) และนำไปสู่ความเรียงอันมีชื่อเสียงที่สุดของเขา คือ Resistance to Civil Government ซึ่งต่อมาในการพิมพ์ซ้ำ ภายหลังจากที่ ธอ โร เสียวชีวิต ได้ใช้ชื่อว่า Civil Disobedience ซึ่งเป็นบทความที่ส่งอิทธิพลต่อ มหาตมา คานธี และ มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์

สาระสำคัญในบทความดังกล่าวคือ ความเห็นที่ว่า มนุษย์ควรมีสติหิตต่อต้านรัฐหรือการปกครองที่เห็นว่าไม่ถูกต้องเป็นธรรม เช่น มีการตั้งเป็นประเด็นว่า “...กฎหมายอันไม่ชอบธรรมดำรงอยู่ เราจะยอมเคารพบนอบ หรือว่าจะพยายามหาทางแก้ไข จะยอมเคารพเพื่อฟังไปก่อนจนกว่าจะแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้สำเร็จ หรือว่าเราจะปฏิเสธมันในทันที...”¹⁶⁹ โดยเห็นว่า “...มนุษย์ทุกคนย่อมตระหนักได้ถึงสิทธิอันชอบธรรมแห่งการปฏิวัติ นั่นก็คือ สิทธิที่จะปฏิเสธไม่ยอมภักดีและต่อต้านขัดขืนต่อรัฐบาล เมื่ออำนาจเผด็จการและความเหลวแหลกของมัน ไปถึงจุดที่ไม่อาจทนทานได้...”¹⁷⁰ ส่วนการถูกขังคุกนั้น ธอ โร เห็นว่า ขังได้เพียงแต่ร่างกายเท่านั้น ไม่อาจกักขังความคิดได้ การกักขังเป็นเพียงวิธีที่แสดงถึงความโง่เขลาของรัฐบาล โดยเห็นว่า “...ข้าพเจ้าก็อดรู้สึกสะเทือนใจไม่ได้กับความโง่เขลาของสถาบัน ซึ่งปฏิบัติกับข้าพเจ้าคงดั่งว่าข้าพเจ้าเป็นเพียงร่างกายที่มีเพียงเลือดเนื้อเท่านั้น ซึ่งอาจจับกุมขังเอาไว้ได้...นี่หรือคือวิธีที่ดีที่สุดที่จะปฏิบัติต่อข้าพเจ้า โดยไม่มีปัญญาคิดไกลไปกว่านี้...ด้วยเหตุที่เขาไม่อาจเข้าถึงข้างในข้าพเจ้าได้ จึงหาทางลงทัณฑ์ร่างกายข้าพเจ้าแทน คงดั่งเด็กน้อย ซึ่งถ้าหากไม่อาจเข้าถึงตัวของผู้ที่ตนเกลียดชังได้ ก็จะทำร้ายสุนัขของคนผู้นั้นแทน...”¹⁷¹

การที่ ธอ โร ยอมถูกขังดังกล่าว หากพิจารณาในแง่ การคือแพ่ง อาจอธิบายได้ว่าเป็นการไม่ยอมปฏิบัติตามกฎหมายเพราะเห็นว่าไม่ถูกต้องเป็นธรรม แต่ก็มีได้ใช้ความรุนแรงในการต่อต้าน หากแต่ยอมรับผลของการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายนั้น ขณะเดียวกันก็ใช้อำนาจทางปัญญา คือการแสดงความคิดเห็นผ่านทางบทความ เพื่อกระตุ้นเตือนให้คนในสังคมได้หันกลับมาทบทวนถึงความเป็นไปของเรื่องราว และทบทวนถึง ความถูกต้อง และความยุติธรรมที่แท้จริง

3) มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (ค.ศ. 1929 – 1968) เป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนชาวอเมริกันที่มีชื่อเสียง และหมอสอนศาสนานิกายแบปติส เกิดที่นครแอตแลนตา มลรัฐจอร์เจีย เป็นบุตรชายของพระแบปติส ได้รับการศึกษาจากวิทยาลัยมอร์เฮาส์ แอตแลนตา จากวิทยาลัยการศาสนา โครเซอร์ มลรัฐเพนซิลเวเนีย และจากมหาวิทยาลัยบอสตัน ต่อมาได้กลายเป็นผู้นำ

¹⁶⁹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อ้างแล้ว หน้า 103

¹⁷⁰ เรื่องเดียวกัน หน้า 95

¹⁷¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 112 – 114

ขบวนการเรียกร้องสิทธิเสมอภาคของชาวผิวดำ โดยใช้นโยบาย และแนวทางต่อต้านที่ใช้ความนุ่มนวลตามแนวทางของมหาตมะ คานธี และจากทักษะการพูดต่อสาธารณชนที่เป็นที่เลื่องลือ จึงได้เป็นผู้นำในการคว่ำบาตร ไม่ยอมรับการแบ่งแยกคนผิวดำที่ไม่ให้โดยสภารดประจำทางร่วมกับคนผิวขาว ที่เมืองมอนต์โกเมอรี รัฐแอละบามา และจัดประชุมผู้นำศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ ในระหว่างนี้เขาถูกจับขังคุกหลายครั้ง และใน พ.ศ.2507 เขาได้รับ รางวัลโนเบล สาขาสันติภาพ

ในปี พ.ศ. 2506 คิงเป็นผู้นำในการเดินขบวนอย่างสันติที่อนุสาวรีย์ลิงคอล์นในวอชิงตัน ดี.ซี. โดยมีผู้เข้าร่วมเดินมากถึง 200,000 คน ในการประชุมครั้งนี้เองที่คิงได้แสดงสุนทรพจน์ที่มีชื่อเสียงคือ "ข้าพเจ้ามีความฝัน" (I Have a Dream) ในโอกาสนี้เขายังได้ประกาศว่าอเมริกาจะปราศจากความลำเอียงและไม่มีอคติต่อคนผิวดำในปี พ.ศ. 2507

ในปี พ.ศ. 2511 มาร์ติน ลูเธอร์ คิง ถูกลอบยิงถึงแก่ชีวิตที่เมืองเมมฟิส มลรัฐเทนเนสซี โดยเจมส์ เอิร์ล เรย์ ชาวผิวขาว (ซึ่งถูกจับกุมและถูกตัดสินจำคุกในภายหลัง) หลังจากที่เขากลับมาสังหารได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของการต่อต้านเพื่อความยุติธรรมทางเชื้อชาติจวบจนทุกวันนี้

แนวความคิดที่สำคัญของ คิง ที่น่าสนใจ ในที่นี้จะทำการศึกษาจาก "จดหมายจากคุกเบอร์มิงแฮม" (LETTER FROM BIRMINGHAM JAIL) ซึ่ง คิง ได้เขียนตอนถูกจับกุมและคุมขังในเรือนจำเบอร์มิงแฮมหลังจากถูกจับกุมเนื่องจากการเคลื่อนไหวใน The Birmingham campaign ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวเชิงยุทธศาสตร์ จัดโดย The Southern Christian Leadership Conference (SCLC) เพื่อเรียกร้องในสังคมสนใจการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมกันที่ชาวอเมริกันผิวดำได้รับในเมือง Birmingham, มลรัฐ อัลบามา ในช่วงฤดูร้อนของปี ค.ศ. 1963 จดหมายฉบับนี้ ได้มีวาทีที่โด่งดังของคิง ที่ว่า "ความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นไม่ว่าที่ใด ย่อมคุกคามความยุติธรรมในทุกหนแห่ง" (Injustice anywhere is a threat to justice everywhere)¹⁷²

แนวคิดของคิง ที่ปรากฏในจดหมายนี้ อาจแยกพิจารณาได้ ดังนี้

1) เรื่องกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม โดยคิง กล่าวว่า เขาเห็นด้วยกับกับ นักบุญอากุสติน ที่ว่า กฎหมายที่ไม่เป็นธรรมไม่คู่ควรถือเป็นกฎหมายเลย ซึ่งความแตกต่างระหว่างกฎหมายที่เป็นธรรม กับไม่เป็นธรรม คิงกล่าวว่า กฎหมายที่เป็นธรรมนั้น คือมาตรฐานที่มนุษย์กำหนดขึ้น และสอดคล้องกับกฎศีลธรรม หรือกฎแห่งพระเจ้า ส่วนกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม ก็คือมาตรฐานที่ขัดกับกฎศีลธรรม ซึ่งก็ตรงกับแนวคิดของ นักบุญโทมัส อาไควนัส (Saint Thomas Aquinas) ที่ว่า กฎหมายที่ไม่เป็นธรรมคือกฎหมายของมนุษย์ ไม่มีรากฐานอยู่บนกฎนิรันดร์ (Eternal Law) และกฎธรรมชาติ (Natural Law) โดยกฎหมายใด ๆ ที่ช่วยยกระดับความเป็นมนุษย์ ย่อมถือว่าเป็น

¹⁷² ค้นคว้าจาก http://en.wikipedia.org/wiki/Birmingham_campaign เมื่อ 13 ธ.ค. 2553

ธรรม กฎหมายใดที่ทำให้ความเป็นมนุษย์เสื่อมทรามลง ถือว่าไม่เป็นธรรม เช่น กฎการแบ่งเชื้อชาติ เพราะเป็นการบิดเบือนจิตวิญญาณและทำให้ความเป็นมนุษย์เสื่อมทรามลง ¹⁷³

2) เรื่องการใช้ Direct Action (การปฏิบัติการที่ไม่ใช้ความรุนแรง) เป็นวิธีการในการเคลื่อนไหว เช่นการนั่งประท้วง การเดินขบวนนั้นเป็นจุดมุ่งหมายเพื่อให้ประเด็นปัญหาเด่นชัดขึ้น จนไม่สามารถเพิกเฉยได้ต่อไป กล่าวคือการใช้ปฏิบัติการที่ไม่ใช้ความรุนแรง จะนำไปสู่สถานการณ์วิกฤต (Crisis-packed) นั้นจะนำไปสู่การเจรจาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ¹⁷⁴

3) สำหรับการต่อสู้โดยสันติวิธี (จึงใช้คำว่า nonviolent campaign) นั้น จึงได้อธิบายไว้ในจดหมายดังกล่าวว่า ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ ¹⁷⁵

1. การรวบรวมข้อเท็จจริงเพื่อประเมินว่าเกิดความอยุติธรรม (injustice) ขึ้นที่ใด
2. การเจรจาต่อรอง
3. การชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ (self-purification)
4. การลงมือปฏิบัติการ (direct action)

สำหรับแนวการต่อสู้แบบสันติวิธี (nonviolent campaign) นั้น จึงได้รับอิทธิพลจากแนวทางสัตยาเคราะห์ของคานธี โดยกล่าวว่า แม้นจะไม่ได้ศึกษาคานธีอย่างจริงจัง แต่เท่าที่อ่านแนวทางการต่อสู้แบบต่อต้านโดยไม่ใช้ความรุนแรง nonviolent resistance ในกรณี รณรงค์เพื่อ (Salt Satyagraha / Salt March to the Sea : เป็นการรณรงค์เพื่อต่อต้านการผูกขาดเกลือของอังกฤษ ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญในการเคลื่อนไหวที่จะเป็นอิสระจากการปกครองของอังกฤษ ใน ค.ศ. 1930 โดยคานธีและอาสาสมัคร ได้ออกเดินทางจาก Sabarmati Ashram ใกล้เมือง Ahmedabad ไปที่ชายทะเลใกล้หมู่บ้านของเมือง Dandi เป็นระยะทางเดินประมาณ 390 กิโลเมตร เพื่อทำเกลือโดยไม่ยอมเสียภาษีให้อังกฤษ เป็นการจุดประกายให้คนอินเดีย ใช้การต่อต้านโดยสงบ ต่อกฎหมายนี้ การเคลื่อนไหวครั้งนี้ถือเป็นจุดเริ่มการต่อสู้แบบสัตยาเคราะห์ และเป็นจุดเปลี่ยนทัศนคติของอังกฤษต่อการเป็นอิสระของอินเดีย ¹⁷⁶ นั้น คนได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษและใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อน โดยจึง กล่าวว่าว่องร่วมของการต่อสู้แบบสัตยาเคราะห์นั้นมีผลอย่างลึกซึ้งต่อตัวเขา (จึง อธิบายว่า สัตยา satya ก็คือสัจจะซึ่งก็เท่ากับความรัก และ agraha ก็คือ พลัง

¹⁷³ เรื่องเดิม หน้า 140 – 141

¹⁷⁴ เรื่องเดิม หน้า 136 – 137 และ Martin Luther King, Jr. , LETTER FROM BIRMINGHAM JAIL .
ค้นคว้าจาก <http://abacus.bates.edu/admin/offices/dos/mlk/letter.html> เมื่อ 2 ธ.ค. 2553

¹⁷⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 134 และ Martin Luther King, Jr. , LETTER FROM BIRMINGHAM JAIL
ค้นคว้าจาก <http://abacus.bates.edu/admin/offices/dos/mlk/letter.html> เมื่อ 2 ธ.ค. 2553

¹⁷⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Salt_Satyagraha ค้นคว้า เมื่อ 21 เม.ย.2554

force ดังนั้น สัตยาเคราะห์ Satyagraha ก็คือพลังแห่งสัจจะ หรือ พลังแห่งความรัก นั่นเอง และด้วยแนวทางที่คานธีเน้นย้ำในเรื่องของความรัก และการไม่ใช้ความรุนแรงนี้เอง จึงได้ค้นพบวิธีการปฏิรูปสังคมที่ตนแสวงหาอยู่¹⁷⁷

อย่างไรก็ตามเมื่อก้าวถึงแนวคิดและการปฏิบัติในเชิงสันติวิธีของนักคิดชาวอเมริกันแล้ว ก็จะขอก้าวถึงปรากฏการณ์ในสังคมสหรัฐอเมริกาที่บางครั้งก็มีการใช้ความรุนแรงในการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยนักวิชาการที่ได้ทำการศึกษาในเรื่องนี้ คือ Jenet Kirkpatrick แห่งมหาวิทยาลัยมิชิแกน สหรัฐอเมริกา ได้ทำการศึกษาปรากฏการณ์ในสังคมอเมริกา และเขียนหนังสือชื่อ *Uncivil Disobedience: Studies in Violence and Democratic Politics* โดยมีเนื้อหาสังเขปที่น่าสนใจคือ ได้พิจารณาถึงบทบาทของความรุนแรงและลัทธิการก่อการร้าย (violence and terrorism) ในการเคลื่อนไหวของอุดมการณ์ประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกา ศึกษาถึงเหตุที่อยู่เบื้องหลังหลักการของ popular sovereignty และความต้องการที่จะทำให้กฎหมายเป็นไปตามความยุติธรรม และแสดงให้เห็นถึงอันตรายต่อระบอบประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นเมื่อประชาชนพยายามที่จะควบคุมรัฐบาลโดยตรง และความสำคัญของบรรดากฎหมายและบรรดาสถาบันต่าง ๆ ที่จะเป็นตัวจำกัดเจตจำนงของประชาชน เธอศึกษาถึงการต่อต้านแบบไม่สันติ (uncivil disobedience) ในประวัติศาสตร์อเมริกา เช่น Southern lynch mobs¹⁷⁸ ซึ่งส่วนมากจะเป็นการกระทำของคนผิวขาวต่อคนผิวดำซึ่งถูกกล่าวหาว่าทำผิดกฎหมาย ซึ่งจะถูกนำตัวมาลงโทษโดยฝูงชน เช่น นำไปแขวนคอ โดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรม) frontier vigilantism¹⁷⁹ Kirkpatrick ระบุว่า กลุ่มคนที่อยู่เบื้องหลังความรุนแรงมักถูกกระตุ้นด้วยความคิดเชิงประชาธิปไตยเกี่ยวกับพลังของความพึงพอใจของคนส่วนใหญ่ และแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจในการปกครองตนเอง (popular power and autonomy) ซึ่งการใช้ความรุนแรงเหล่านี้ก็ปรากฏในเหตุการณ์หลาย ๆ ครั้งในประวัติศาสตร์อเมริกา เช่น กรณี Anthony Burns (ค.ศ. 1834-1862) ซึ่งเป็นทาสผิวดำหลบหนีมา

¹⁷⁷ King, Jr., Martin Luther (1998). Carson, Clayborne. ed. *The Autobiography of Martin Luther King, Jr.* pp. 23–24. ISBN 0446524123. อ้างใน <http://en.wikipedia.org/wiki/Satyagraha> ค้นคว้าเมื่อ 13 ธ.ค. 2553

¹⁷⁸ Lynch mob คือ การกระทำในลักษณะทำนองประชาทัณฑ์ ว่ากันว่าจากชื่อ Charles Lynch ซึ่งเป็น Virginia justice of the peace ดูรายละเอียดใน <http://en.wikipedia.org/wiki/Lynching>

¹⁷⁹ vigilant เป็นกลุ่มบุคคลที่ดำเนินการต่อต้าน และลงโทษผู้ที่ทำผิดกฎหมาย ซึ่งการกระทำของกลุ่มตนอาจชอบหรือไม่ชอบด้วยกฎหมาย ก็ได้ ซึ่งมีปรากฏในภูมิภาคต่าง ๆ ในหลายช่วงระยะเวลา ในสังคมไทยก็มีลักษณะเช่นนี้ในชนบท แม้แต่ในนิทานพื้นบ้านของต่างประเทศเรื่อง โรบิน ฮู้ด ซึ่งแนวคิดที่น่าสนใจศึกษาเพิ่มเติมว่า มีความเกี่ยวเนื่อง เชื่อมโยงกับแนวคิดในเรื่อง การกบฏ rebellion และการสังหารทรราช tyrannicide หรือไม่ มากน้อยเพียงใด

และถูกจับกุมที่บอสตัน ระหว่างถูกควบคุมตัวเพื่อการพิจารณาคดี กลุ่มผู้ต่อต้านการมีทาสในบอสตัน ได้ชุมนุมเคลื่อนไหวกดดันให้ปล่อยตัว เกิดการปะทะกันเป็นเหตุให้เจ้าหน้าที่เสียชีวิต แต่ในที่สุดก็ถูกตัดสินส่งกลับไปให้นายทาสที่มลรัฐเวอร์จิเนีย แม้ว่ากลุ่มผู้ต่อต้านการมีทาสจะรวบรวมเงินเพื่อขอไถ่ตัวก็ตาม ในบั้นปลายชีวิตเขาได้รับการไถ่ตัวเมื่อเปลี่ยนนายทาสและกลับอาศัยที่บอสตัน กรณีนี้มีประเด็นที่น่าสนใจคือ เป็นการต่อสู้เพื่อคนผิวดำโดยคนผิวดำในขณะที่บางแห่ง บางกรณี คนผิวดำรวมตัวกันกดดันหรืออาจถึงใช้ความรุนแรงในการนำคนผิวดำที่พวกตนเชื่อว่ากระทำผิดไปลงโทษเอง (บางครั้งถึงขั้นแขวนคอ) โดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรม (กรณีที่เรียกกันว่า Lynch mob) และประเด็นที่เป็นการใช้ความรุนแรงในการต่อต้าน ไม่ได้ใช้สันติวิธีแต่อย่างใด โดย Kirkpatrick เห็นเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่า กฎหมายระดับใดที่กลุ่มเหล่านี้มักละเมิด เช่น กฎหมายอาญา กฎหมายแพ่ง รัฐธรรมนูญ กฎหมายของรัฐ หรือของท้องถิ่น โดยข้อแตกต่างของกลุ่มที่ละเมิดกฎหมายโดยไม่ใช้สันตินี้ ต่างกับอาชญากรทั่วไปที่ละเมิดกฎหมายเพื่อประโยชน์ของตัวเอง และต่างจากนักปฏิวัติที่ละเมิดกฎหมายด้วยความหวังว่าจะมีการสถาปนาสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้น โดยได้ตั้งคำถามที่น่าสนใจคือ กลุ่มต่อต้านโดยไม่ใช้สันตินี้ในความเป็นจริงแล้ว สามารถเป็นสิ่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายโดยชอบด้วยกฎหมายด้วย (Lawful lawlessness) ในเวลาเดียวกันได้หรือไม่ ซึ่งการจะตอบคำถามนี้ได้ต้องพิจารณาก่อนว่าความชอบธรรมทางการเมืองของกลุ่มเหล่านี้มีมากน้อยเพียงใด รวมถึงอาจต้องพิจารณาถึงความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำที่เกินกรอบของกฎหมาย (extra-legislative action) ของประชาชนด้วย

สำหรับแนวทางการต่อสู้โดยสันติวิธี (แต่หากจะกล่าวแบบเฉพาะเจาะจงคือแนวทางอหิงสา-สัตยาเคราะห์) นั้น ในยุคปัจจุบัน บุคคลที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นทั้งนักคิด และนักปฏิบัติในแนวทางนี้ ก็คือ มหาตมา คานธี ซึ่งมีแนวความคิด และการเคลื่อนไหวที่น่าสนใจ โดยสังเขป ดังนี้

4) มหาตมา คานธี (ค.ศ. 1869 – 1948) เป็นนักต่อสู้ทางการเมืองชาวอินเดีย มีแนวความคิดและคำสอนที่ลึกซึ้ง อีกทั้งยังได้ปฏิบัติตนให้เห็นเป็นตัวอย่างด้วย แนวความคิดที่ลึกซึ้งและชัดเจน ของคานธี คือเรื่อง อหิงสา และ สัตยาเคราะห์ (Satyagraha) ซึ่งหลักการที่เรียกว่า สัตยาเคราะห์นั้น คานธีกล่าวว่า มีมาก่อนที่จะได้รับการขนานนามเสียอีก และไม่สามารถบอกได้ว่าหลักการนี้เกิดขึ้นเมื่อไรแน่

โดยอาจกล่าวได้ว่า วิธีการดังกล่าว เป็นการต่อสู้ที่ไม่ใช้ความรุนแรงทั้งที่สามารถจะกระทำได้ และคานธีเห็นว่าไม่ควรใช้คำว่า Passive resistance ซึ่งคนส่วนใหญ่จะเข้าใจว่าเป็นอาวุธของผู้ที่อ่อนแอ เต็มไปด้วยความอาฆาตมาดร้าย และในที่สุดอาจนำไปสู่การใช้กำลังรุนแรง

ได้มาแปลความหมายของคำว่า สัตยาเคราะห์¹⁸⁰ และในหนังสือเรื่อง “โลกทั้งผองพี่น้องกัน” คานธีได้ปฏิเสธไม่ยอมใช้คำว่า Passive resistance สำหรับการต่อสู้แบบอหิงสา หรือที่มีชื่อเรียกว่า “สัตยาเคราะห์” โดยเห็นว่า คำภาษาอังกฤษดังกล่าวไม่สามารถให้ความหมายของสัตยาเคราะห์ได้ โดยสมบูรณ์ และคนมักเข้าใจว่า Passive resistance เป็นการต่อสู้ของผู้ที่ไม่มีกำลัง¹⁸¹

แนวคิอหิงสาและสัตยาเคราะห์ กล่าวได้โดยสรุปและสังเขปคือ ผู้ที่ยึดหลักอหิงสา จะต้องมีความรัก รักแม่แต่ศัตรูของตน ดังที่คานธีกล่าวไว้ว่า

“...ในรูปแบบที่แท้จริงนั้น อหิงสาก็คือความรัก ความเมตตา และความเอื้ออารีที่สูงที่สุด หากข้าพเจ้าเป็นนักรอหิงสานิยมที่จริงแท้แล้วไซ้ ข้าพเจ้าจะต้องสามารถรักและเมตตาศัตรูของข้าพเจ้าได้ ข้าพเจ้าจะต้องมีจิตใจเช่นนี้ต่อผู้ที่มุ่งร้ายข้าพเจ้า...การให้ด้วยชีวิตเป็นการให้ที่สูงที่สุด ผู้ที่ให้แม่แต่ชีวิตของตนเอง จะทำให้ฝ่ายตรงข้ามหมดความเป็นศัตรู โดยสิ้นเชิง ความเข้าใจระหว่างเขา กับศัตรูจะเกิดขึ้น ผู้ที่ให้ด้วยชีวิตนั้นจะให้ไม่ได้ตราบใดที่ยังมีความกลัว...ผู้ปฏิบัติตามหลักของอหิงสาจะเป็นคนกลัวหรือมีความขลาดไม่ได้ การปฏิบัติตามหลักอหิงสาจำเป็นต้องมีอภัย คือความไม่กลัวเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุด”¹⁸²

นอกจากนี้ อหิงสาไม่ใช่การหลบหนีไม่ต่อสู้กับความชั่วร้าย แต่เป็นการต่อสู้ด้วยวิถีทางของจิตใจหรือศีลธรรม โดยคานธีกล่าวถึงแนวทางการต่อสู้ว่า “... ข้าพเจ้าหาทางหลบคมดาบของผู้กดขี่มิใช่ด้วยการใช้อาวุธที่มีคมมากกว่า แต่ด้วยการทำให้ฝ่ายตรงข้ามกับข้าพเจ้าผิดหวังในเรื่องเหตุใดข้าพเจ้าจึงไม่ใช่กำลังได้ตอบ การต่อสู้แบบอหิงสาจะทำให้คู่ต่อสู้งั้นก่อน แต่แล้วเขาก็จะเกิดความสำนึก ความสำนึกนี้จะไม่ทำให้เขาเสียหน้า หากแต่จะช่วยให้เขามีความรู้สึกสูงส่งขึ้น ภาวะเช่นนี้อาจเรียกได้ว่า เป็นภาวะแห่งอุดมการณ์ ซึ่งความจริงก็เป็นเช่นนั้น”¹⁸³ อย่างไรก็ตาม คานธี ไม่ต้องการให้ใช้แนวทางอหิงสาเป็นเครื่องปิดบังความขลาดไม่ยอมต่อสู้ เพราะมีบุคคลหลายคนเข้าใจว่า อหิงสาคือการไม่ต่อสู้กับความอยุติธรรมหรือการหลบหนีจากผู้รุกรานเป็นอหิงสา

ดังนั้น “คนกลัวตายและไม่กล้าสู้ ไม่มีวันที่จะซาบซึ้งหรือเข้าใจคุณค่าของอหิงสาได้ หนูไม่กล้าสู้กับแมวเพราะกลัวจะถูกแมวขย้ำ อย่างนี้ไม่ถือว่าหนูปฏิบัติตามหลักอหิงสา และจะเรียกว่าหนู “ขี้ขลาด” ไม่ได้ เพราะเป็นธรรมชาติของหนูที่จะต้องหนีแมว ...”¹⁸⁴ แต่สำหรับคนนั้น

¹⁸⁰ กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย ผู้แปล อตชีวะประวัติ หรือ ข้าพเจ้าทดลองความจริง หน้า 466

¹⁸¹ กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย ผู้แปล โลกทั้งผองพี่น้องกัน หน้า 251

¹⁸² เรื่องเดียวกัน หน้า 231

¹⁸³ เรื่องเดียวกัน หน้า 232 – 233

¹⁸⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 254 – 255

หากเผชิญหน้ากับภัยแล้วหนีเอาตัวรอดเหมือนหนู ก็ต้องเรียกว่า ขี้ขลาด และไม่มีทางเข้าใจอุดมการณ์ของอหิงสาได้ เพราะคนเราต้องเข้าใจว่าเป็นหน้าที่ ที่จะต้องต่อสู้กับผู้ที่มารุกรานสวัสดิภาพของเขา การไม่ต่อสู้ถือเป็นความขลาดและความอภัยอย่างยิ่ง โดยคานธีได้เน้นว่า “...อหิงสาในทัศนะของข้าพเจ้าไม่ยอมให้คนหลบหนีภัยโดยละทิ้งคนรักไว้ในอันตรายระหว่างการใช้กำลังกับการหลบหนีไปอย่างขี้ขลาดตาขาว ข้าพเจ้าขอเลือกการใช้กำลัง...ข้าพเจ้าไม่สามารถสอนให้คนขลาดเข้าใจในหลักการของอหิงสาได้...”¹⁸⁵ และ “...ข้าพเจ้าพร้อมที่จะใช้กำลังเป็นพันครั้ง แต่ข้าพเจ้าไม่พร้อมที่จะให้คนทั้งชาติเป็นคนอ่อนแอขี้ขลาด”¹⁸⁶

สำหรับในเรื่อง “สัตยาเคราะห์” (Satyagraha) นั้น คานธีถือว่าเป็นอาวุธสันติที่มีประสิทธิภาพยิ่งในการต่อสู้แบบอหิงสา สัตยาเคราะห์นั้น เป็นอาวุธแห่งการไม่ใช้ความรุนแรง โดย

“...ผู้ต่อสู้จะต้องไม่ใช้กำลังกับฝ่ายปรปักษ์ ผู้ต่อสู้จะต้องมีความอดทนและเห็นใจฝ่ายที่เป็นปรปักษ์ ทั้งนี้เพราะ สัจจะในสายตาของคนหนึ่งนั้น อาจจะเป็นความผิดพลาดในสายตาของอีกคนหนึ่งก็ได้ ความอดทนหมายถึงการยอมรับทุกข์ด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้ตามหลักการของการต่อสู้แบบสัตยาเคราะห์ การพิสูจน์สัจจะจึงมิได้หมายถึงการทำให้ผู้อื่นได้รับทุกข์ หากแต่เป็นการยอมรับทุกข์ด้วยตนเอง”¹⁸⁷

สัตยาเคราะห์ นั้น มีกึ่งกันที่แตกออกไปจากหลักการนี้ คือ การถือแพ่ง และการไม่ให้ความร่วมมือ โดยในเรื่องถือแพ่งนี้ คานธีได้แสดงทัศนะที่น่าสน (โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาในประเด็นการต่อต้านอำนาจรัฐที่ไม่เป็นธรรม) ว่า

“หากบิดากระทำในสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ก็เป็นหน้าที่ของลูก ๆ ที่จะต้องอำลารัฐ โพรธิรัม ไทรของบิดามารดา... ในทำนองเดียวกัน หากรัฐบาลกระทำในสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ประชาชนก็ควรยุติการสนับสนุนรัฐบาล โดยสิ้นเชิงหรือไม่ก็บางส่วน ซึ่งจะทำให้รัฐบาลเลิกละการกระทำที่ไม่เป็นธรรมดังกล่าว...ทันทีที่ข้าพเจ้าเป็นนักต่อสู้แบบสัตยาเคราะห์ ข้าพเจ้าหมดความเป็นผู้ที่อยู่ในอำนาจของผู้อื่น แต่ข้าพเจ้าไม่หมดความเป็นพลเมืองดี พลเมืองดีประพฤติปฏิบัติตนตามกฎหมาย ด้วยใจสมัคร ไม่ใช่ด้วยถูกบังคับหรือด้วยความกลัวว่า จะได้รับโทษทัณฑ์เพราะไม่ประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย แต่พลเมืองดีจะทำลายกฎหมายในเมื่อเขาเห็นว่ากฎหมายนั้นไม่เป็นธรรม และยินดีรับโทษทัณฑ์อันพึงจะได้รับ...การถือแพ่งอย่างเบ็ดเสร็จคือ การกบฏโดยปราศจากการใช้กำลัง ผู้ถือแพ่งอย่างแท้จริงจะไม่นำพาต่อต้านรัฐ เขาคือกบฏที่ไม่ยอมรับนับถือกฎหมายทุกฉบับของรัฐที่ไม่ชอบด้วยศีลธรรม ...ในการต่อสู้แบบสัตยาเคราะห์หรือการถือแพ่งดังกล่าว เขาจะไม่ยอมใช้

¹⁸⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 254

¹⁸⁶ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

¹⁸⁷ เรื่องเดียวกัน หน้า 219-220

กำลังและจะไม่ได้ตอบกำลังด้วยการใช้กำลัง ตรงกันข้าม เขายินดีจะติดคุกและพร้อมที่จะให้ผู้อื่นใช้กำลังกับเขา...”¹⁸⁸

ทั้งนี้ คานธีเห็นว่าการเคลื่อนไหวตามแนวทางดังกล่าว จะต้องผ่านขั้นตอน 5 ประการ จากผู้ที่ถูกใช้วิธีคือแพ่งเข้าต่อต้าน คือ ¹⁸⁹

1. การเมินเฉย ไม่สนใจหรือให้ความสำคัญในการเคลื่อนไหวดังกล่าว
2. การเหยียดหยาม ผู้ที่เคลื่อนไหว หรือวิธีการเคลื่อนไหว
3. การสาปแช่ง
4. การปราบปราม กลุ่มผู้ต่อแพ่ง
5. การเคารพในแนวทางการต่อสู้

นอกจากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น คานธี ยังได้แสดงทัศนคติ ต่อกฎหมายที่ตนเห็นว่าไม่ถูกต้อง ดังปรากฏในคำแถลงต่อศาลในแคว้นจัมปาร์น โดยถูกกล่าวหาว่าละเมิดคำสั่งของเจ้าหน้าที่(ผู้บังคับการตำรวจ) ที่ให้เดินทางออกจากแคว้นจัมปาร์น โดยทันที ว่า

“...ที่กระผมมิได้ปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่นั้น หากใช้เพราะกระผมไม่เคารพกฎหมายของบ้านเมืองไม่ แต่เป็นเพราะกระผมต้องการปฏิบัติตามคำสั่งที่สูงยิ่งขึ้น ไปกว่านั้น นั่นก็คือ คำสั่งแห่งความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตัวเอง...” ¹⁹⁰

จากคำกล่าวข้างต้น ในมิติหนึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นลักษณะเดียวกับแนวคิดของสำนักความคิดทางกฎหมายธรรมชาติ ดังที่กล่าวมาข้างต้น ในเรื่องการเคารพมโนธรรมของตนยิ่งกว่ากฎหมายบ้านเมือง ¹⁹¹

¹⁸⁸ เรื่องเดียวกัน หน้า 358 – 360

¹⁸⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 363

¹⁹⁰ กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย ผู้แปลอัตชีวประวัติ หรือ ข้าพเจ้าทดลองความจริง หน้า 594

¹⁹¹ คานธีจบกฎหมายจาก University College London (UCL) ประเทศอังกฤษ และได้เนติบัณฑิตในปี พ.ศ. 2431 ในขณะที่ John Austin ชาวอังกฤษแห่งสำนักกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งมีชีวิตในช่วง พ.ศ. 2333-2402 เน้นว่า กฎหมายเป็นคำสั่งของรัฐาธิปไตย มีสภาพบังคับ หากไม่ปฏิบัติตามก็จะต้องได้รับโทษ โดยแนวความคิดของ Austin นี้ได้รับความนิยมนิเวศการนิติศาสตร์ของอังกฤษในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งก็ต้องพบกับระบบ Common Law ซึ่งนักกฎหมาย Common Law มีพื้นฐานความคิดทางกฎหมาย ที่ถือเอาความยุติธรรมและเหตุผลเป็นหลักสำคัญในการวินิจฉัยคดี และมีความเห็นว่า Common Law นั้น ก็คือเหตุผล ดังนั้นแนวคิดของ Austin ที่ว่า กฎหมายคือคำสั่งของรัฐาธิปไตย จึงขัดกับแนวคิดของนักกฎหมายอังกฤษ และไม่เป็นที่ยอมรับในทางปฏิบัติ ซึ่ง Austin เอง ก็ปฏิเสธจารีตประเพณีไม่ได้ จึงเล็ง โดยกล่าวว่าจารีตประเพณีนั้น จะมีผลใช้บังคับเป็นกฎหมาย ก็ต่อเมื่อ “รัฐ” (โดยใช้อำนาจผ่านศาล) ได้ให้การรับรองโดยนำมาใช้ในการวินิจฉัยคดี ปรีดีเกษมทรัพย์ อ้างแล้ว หน้า 81

เมื่อเปรียบเทียบแนวคิด แนวปฏิบัติของบุคคลทั้ง 4 แล้ว ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้ให้ความเห็นว่า¹⁹²

1. ในเรื่องจำนวนคนที่ทำการเคลื่อนไหวนั้น ธอโร เห็นว่า เป็นพลังอำนาจของปัจเจกชนที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมการเมือง ในขณะที่คิงเห็นว่า อารยะขัดขืนนั้น ต้องเกิดจากการชักชวนให้คนจำนวนมาก ลุกขึ้นมาตั้งคำถามกับกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม ส่วนโสเกรตีสนั้น แม้จะมีการชักชวนในคนในเอเธนส์ตรวจสอบตัวเอง แต่ก็ไม่แน่ว่าเขาจะเชื่อว่าทุกคนจะเอาจริงเอาจังกับชีวิตที่มีการตรวจสอบตัวเองอย่างสม่ำเสมอ

2. ในเรื่องวิธีการ ธอโรเลือกวิธีแบบปัจเจก คือ ไม่ยอมจ่ายภาษี ส่วน คิง นั้น จดหมายของเขาเป็นการชักชวนให้คนจำนวนมากลุกขึ้นมาตั้งคำถามกับกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม โดยคิงเห็นถึงความสำคัญในการระดมมวลชนมาละเมิดกฎหมายที่ไม่ยุติธรรม เพื่อกระตุ้นในคนส่วนใหญ่ของสังคมได้คิดและตรวจสอบว่ากฎหมายนั้น ๆ เป็นธรรมหรือไม่ ในขณะที่โสเกรตีส เลือกการพูดคุยสนทนากับคนในที่สาธารณะ เพื่อชักชวนในตรวจสอบตนเอง

3. ในเรื่องแนวคิดที่มีต่อรัฐ ธอโรเห็นว่า รัฐที่ดี ควรเป็นรัฐที่มีอำนาจจำกัด ดังข้อเขียนของเขาที่ว่า “...รัฐบาลที่ดีที่สุด คือรัฐบาลที่ปกครองน้อยที่สุด (“That government is best which governs least...”) แต่สำหรับ คิงแล้วรัฐที่ดี คือรัฐที่ปกครองด้วยกฎหมายศีลธรรม หรือกระทำตามพันธสัญญาพื้นฐานในสังคมนั้นเอง ส่วนโสเกรตีส นั้น รัฐในอุดมคติของเขา ไม่ใช่รัฐประชาธิปไตย แต่เป็นรัฐแบบ อุดมรัฐ ที่มีอำนาจในการควบคุมวิถีชีวิตของคนในรัฐ

อย่างไรก็ตาม การต่อสู้แบบอารยะขัดขืนนั้น ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า John Rawls มีความเห็นว่า ใช้ได้เฉพาะในสังคมที่ใกล้เคียงเป็นธรรม (Nearly just society) คือในสังคมที่ส่วนใหญ่มีการจัดระเบียบอย่างดี แต่ยังมีละเมิดความยุติธรรมอยู่บ้าง ความเห็นนี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ Rawls จำกัดให้การต่อสู้แบบอารยะขัดขืน (Civil disobedience) ใช้เฉพาะการกระทำที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกฎหมาย หรือนโยบายของรัฐบาลเท่านั้น มิได้ใช้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการปกครอง หรือแม้แต่ตัวรัฐบาลเอง¹⁹³

สำหรับผู้ที่ศึกษาความคิดเห็นว่าการต่อสู้โดยสันติวิธีนั้น จะเกิดผลกระทบต่อความรู้สึกหรือจิตสำนึกของมวลชนก็ต่อเมื่อ มวลชนนั้น ได้มีการพัฒนาความรู้และจิตวิญญาณอย่างเพียงพอที่จะรับรู้ เข้าใจ และอาจตัดสินใจสนับสนุนได้ แต่หากขาดความรู้ความเข้าใจ ก็อาจมองว่าเป็นการกระทำที่ขาดเวลา หรือไม่เคารพกฎหมาย จงใจทำผิดกฎหมาย หรือในทางมุกกลับก็อาจ

¹⁹² ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อ้างแล้ว หน้า 55-56

¹⁹³ เรื่องเดียวกัน หน้า 16 – 17

กลายเป็นกระตุ่นให้มวลชนเกิดอารมณ์ร่วมอย่างรุนแรง ซึ่งอาจกลายเป็นการเคลื่อนไหวแบบฝูงชนที่บ้าคลั่ง (Mob) ได้

1.2 การต่อสู้โดยสันติวิธี หรือการต่อสู้แ่งในประเทศไทย

การต่อสู้โดยสันติวิธี หรือการต่อสู้แ่ง จะทำการศึกษากรณีที่น่าสนใจ 2 กรณี คือ 1) การคัดค้านการเก็บเงินรัชชูปการ และ 2) การฉีกบัตรเลือกตั้งในการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อ พ.ศ. 2549 ดังนี้

1.2.1 กรณี คัดค้านการเก็บเงินรัชชูปการ โดย นายนรินทร์ ภาสิต หรือ นรินทร์ กลิ่ง (พ.ศ. 2417 - 2493) นักคิด นักเคลื่อนไหว หัวก้าวหน้า อดีตข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ (เคยมีบรรดาศักดิ์เป็น พระพนมสวาระนรินทร์ ผู้ว่าราชการเมืองประจำจังหวัดนครนายก แต่ได้ลาออกจากราชการ และภายหลังถูกถอดบรรดาศักดิ์) เรียกร้องให้ยกเลิกการเก็บเงินรัชชูปการและการบังคับเกณฑ์แรงงานคนที่ไม่มเงินไปทำงานแทนการเสียเงิน โดยการเรียกร้องดังกล่าว เขาได้ดำเนินการมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ไม่สำเร็จ ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ก็ได้มีการดำเนินการต่อ โดยการทำหนังสือเรียกร้องต่อผู้มีอำนาจหลายครั้ง แต่ไม่ได้รับความสนใจ จนในวันที่ 12 เมษายน 2476 นายนรินทร์ฯ จึงได้ทำทำใบปลิว “ไทยไม่ใช่ทาส” ออกแจกจ่ายประชาชนทั่วไป มีเนื้อหาวิจารณ์รัฐบาลในประเด็นที่ไม่ยอมยกเลิกการบังคับเก็บเงินรัชชูปการจากคนยากจน โดยมีถ้อยคำที่น่าสนใจ ดังนี้

“...การเก็บเงินรัชชูปการแก่คนจนนี้เป็นการเดือดร้อนอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าจึงได้ขอร้องให้รัฐบาลเก็บแต่ผู้มีทรัพย์สมบัติ ยกเว้นให้แก่คนจนคือ ยกเลิกจับคนมาใช้งานโยธาแทนเงินรัชชูปการ รัฐบาลก็ยังเฉยเสีย ... ความเดือดร้อนของคนจน เนื่องจากผู้ปกครองมีใจเหี้ยมโหด ร้ายกาจยิ่งกว่าอ้ายพวกมหาโจร เพราะอ้ายพวกมหาโจรเมื่อมันเห็นคนคนไหน ที่ไม่มีเงินมันก็ยกเว้นให้อภัยคือไม่ปล้น มันปล้นแต่คนมั่งมี นี่เป็นความจริงยิ่งกว่าจริง...”¹⁹⁴

จากใบปลิวฉบับนี้ เป็นเหตุให้นายนรินทร์ฯ ถูกจับ และกรมอัยการเป็นโจทก์ฟ้องในข้อกล่าวหาว่าสมคบกันพิมพ์ทประพัตร์อันเป็นเลี่ยนหนามแผ่นดิน ออกโฆษณาโดยมีข้อความยุยงให้ประชาชนกระด้างกระเดื่องและคูหมิ่นรัฐบาลและราชการแผ่นดิน โดยศาลอาญาได้พิพากษาว่า นายนรินทร์ฯ มีความผิดตามกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา 104 และ ตาม พ.ร.บ.สมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ พ.ศ. 2470 มาตรา 36 ให้จำคุก 2 ปี และเพิ่มโทษฐานไม่เช็ดหลายอีก รวมเป็นต้องติดคุก 2 ปี 8 เดือน

¹⁹⁴ สักดินา ฉัตรกุล ณ อยุธยา ชีวิตแนวคิด และการต่อสู้ของ “นรินทร์กลิ่ง” หรือ-นรินทร์ภาสิต คนขวางโลก หน้า 87

นายนรินทร์ฯ ยืนยันว่าสิ่งที่ตนทำนั้นถูกต้อง จึงประกาศว่าจะอดอาหารประท้วง จนกว่ารัฐบาลจะรับปากว่าจะเลิกเก็บเงินรัฐชูปการกับคนยากจน และก็ได้ทำการอดอาหารตามที่ ประกาศไว้ในขณะที่ถูกจำคุกอยู่ ซึ่งต่อมา ในวันที่ 20 กันยายน 2476 พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้มีหนังสือถึงนายนรินทร์ ความว่า

“การที่ท่านได้ตั้งวจาสัจย์ไว้ว่าถ้าท่านถูกตัดสินลงโทษ ท่านจะอดอาหารเรื่อยไป จนกว่าจะพ้นโทษไปนั้น วจาสัจย์อันนี้ท่านก็ได้ทำไปจะเห็นประจักษ์แล้ว ...

เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่า โหมของท่านนั้นเกี่ยวกับการเมืองโดยแท้ มิใช่เป็นการอาญากรรมคา และตามสำนวนก็บ่งไปในทางหวังดีต่อชาติ และพลเมืองคือ เพื่อที่จะให้รัฐบาลเลิก เก็บเงินรัฐชูปการ หากผิดขึ้น แต่ความมุ่งหมายของท่านมาพ้องกับความคิดเห็นของข้าพเจ้าที่คิดจะ เลิกการเสียเงินรัฐชูปการ แต่จะหาทางคิดหาเงินรายไครายหนึ่งมาชดเชยเงินรายนี้ยังไม่ได้...”¹⁹⁵

เมื่อได้รับคำยืนยันจากรัฐบาลว่าจะยกเลิกการเก็บเงินรัฐชูปการ นายนรินทร์ฯ จึง ได้ยุติการประท้วงด้วยการอดอาหาร หลังจากอดได้ 21 วัน (และเป็นเหตุให้เข้ารับการรักษาตัวที่ โรงพยาบาลนายหลายเดือน) และในที่สุด นายนรินทร์ฯ ได้รับการปล่อยตัวเป็นอิสระโดยไม่มี มลทิน¹⁹⁶

1.2.2 กรณีการต่อต้านโดยสันติวิธี ด้วยการนิกรับตรเลือกตั้งในการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2549 (เหตุเลือกตั้งเนื่องมาจากนายกรัฐมนตรี พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ได้ประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2549) แต่เมื่อการเลือกตั้งเสร็จสิ้นแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญได้ตัดสินให้การเลือกตั้งในครั้งนี้อย่างผิดรัฐธรรมนูญตามที่ผู้ตรวจการแผ่นดิน ของรัฐสภายื่นคำร้องให้วินิจฉัย (คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 9 /2549) จึงทำให้ต้องมีการเลือกตั้ง ใหม่อีกครั้ง โดยกำหนดให้มีขึ้นในวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2549 แต่ได้เกิดการรัฐประหาร เสียก่อนในวันที่ 19 กันยายน 2549 โดยมีกรณี ที่จะขอศึกษาเพียงบางรายดังนี้

1) รศ.ดร.ไชยันต์ ไชยพร อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ นิกรับตรเลือกตั้ง และถูกดำเนินคดีฐานกระทำความผิดตาม พ.ร.บ.ว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ.2541 ม.108 ที่ห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดทำบัตรเลือกตั้งดีให้เป็นบัตรเสีย และประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 358 ฐานทำให้เสียทรัพย์ โดยโจทก์บรรยายฟ้องสรุปว่า เมื่อ วันที่ 2 เม.ย.2549 เวลากลางวัน จำเลยนิกรับตรเลือกตั้ง ส.ส.แบบแบ่งเขตเลือกตั้ง 1 ใบ และแบบ บัญชีรายชื่อ 1 ใบ ของ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ขาดออกเป็นหลายชิ้นจน เสียหายใช้ลงคะแนนไม่ได้ อันเป็นการจงใจกระทำด้วยประการใดๆ ให้บัตรเลือกตั้งดังกล่าวชำรุด

¹⁹⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 90 – 91

¹⁹⁶ เรื่องเดียวกัน หน้า 91

เสียหาย เหตุเกิดที่หน่วยเลือกตั้ง โรงเรียนเตรียมอุดมพัฒนาการ แขวงและเขตสวนหลวง กรุงเทพฯ ขอให้จำเลยตามความผิดและเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งเป็นเวลา 5 ปี

จำเลยให้การปฏิเสธและนำสืบว่า การยุบสภาผู้แทนฯของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ไม่ได้มีสาเหตุมาจากปัญหาความขัดแย้งระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายนิติบัญญัติ แต่เพื่อหลีกเลี่ยง การตรวจสอบในสภาเรื่องการถือครองหุ้นชินคอร์ป ของครอบครัวชินวัตร การยุบสภาจึงมิได้เป็นไปตามระบอบประชาธิปไตย และจะใช้ผลการเลือกตั้งชักฟอกความผิดของตน และกำหนดวันเลือกตั้งไปไม่ชอบด้วยกฎหมาย จำเลยนักบวชเลือกตั้งดังกล่าวโดยเจตนาที่จะต่อต้านการเลือกตั้งที่ไม่ชอบ ด้วยกฎหมาย โดยมีเจตนาทำลายบัตรเลือกตั้ง

วันที่ 29 ต.ค.2553 ที่ศาลจังหวัดพระโขนง ได้มีคำพิพากษาว่า การเลือกตั้งเมื่อวันที่ 2 เมษายน 2549 ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยที่ 9/2549 ว่า เป็นการเลือกตั้งที่ไม่เที่ยงธรรม ไม่เป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ไม่ชอบตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 บัตรเลือกตั้งที่กรรมการประจำหน่วยเลือกตั้งมอบให้แก่ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง จึงไม่ใช่บัตรเลือกตั้งเป็นเพียงแบบพิมพ์บัตรเลือกตั้ง การกระทำของจำเลยจึงไม่อาจเป็นความผิดตาม พ.ร.บ.ว่าด้วยการเลือกตั้ง ส.ส.และ ส.ว. ม.108 และการที่จำเลยมาใช้สิทธิเลือกตั้งแล้วนักบวชเฉพาะในส่วนที่ได้รับมาทั้งสองใบอย่างเปิดเผยเพื่อสื่อให้ประชาชนตระหนักถึงการเลือกตั้งที่ไม่ชอบธรรม โดยไม่ได้ก่อให้เกิดความวุ่นวาย หรือความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด จึงเป็นการใช้สิทธิต่อต้านการเลือกตั้งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย โดยสันติวิธี ทั้งบัตรเลือกตั้งดังกล่าวก็เป็นทรัพย์สินที่ กกด.ใช้ในการทำความผิดในการเลือกตั้งและมีราคาเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับ ความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากการได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองของประเทศโดยวิธี การซึ่งมิได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ การกระทำของจำเลยจึงไม่เป็นความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์สินตามที่โจทก์ฟ้อง จึงพิพากษายกฟ้อง¹⁹⁷

2) นายทศพร กาญจนะภมรพัฒน์ อดีตผู้สมัครนายกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) บางหมาก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อปี 2548 และหนึ่งในสมาชิกกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ได้ฉีกบัตรเลือกตั้ง ส.ส. จำนวน 2 ใบ ทั้งในระบบเขต และระบบบัญชีรายชื่อ เหตุเกิดภายในหน่วยเลือกตั้งที่ 2 ณ อาคารฝึกงาน โรงเรียนบ้านพรุใหญ่ หมู่ 2 ต.บางหมาก

หลังจากก่อเหตุ นายทศพรฯ ได้เข้ามาขอตัว ต่อ พ.ต.ท.ประดิษฐ์ ชัยพล สารวัตรเวรสอบสวน สถานีตำรวจภูธรกันตัง และให้การว่า กระทำไปเพื่อประท้วงการเลือกตั้ง ส.ส. ที่เป็นไปโดยไม่สุจริต และถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งต่อมาสำนักงานอัยการก็ได้พิจารณาส่งฟ้องศาล

¹⁹⁷ <http://prachatai.com/journal/2010/10/31684> ค้นคว้าเมื่อ 14 มิ.ย. 2554

ต่อมาในวันที่ 23 พฤษภาคม 2549 ศาลจังหวัดตรังได้มีคำพิพากษายกฟ้อง ด้วยเหตุว่า การเลือกตั้ง ส.ส.เมื่อวันที่ 2 เมษายน ไม่ชอบด้วยกฎหมาย และการฉีกบัตรเลือกตั้งของนายทศพร นั้น ก็เป็นการกระทำไปเพื่อแสดงออกถึงสิทธิและเสรีภาพ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 65 ซึ่งบุคคลย่อมมีสิทธิต่อต้านโดยสันติวิธีซึ่งการกระทำใดๆ ที่เป็นไป เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศ โดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้

นอกจากนี้ นายทศพร กล่าวว่า การฉีกบัตรเลือกตั้ง ส.ส.ตนเองนั้น กระทำการก่อนที่จะมีการลงคะแนน และได้แจ้งสิทธิให้เจ้าหน้าที่ประจำหน่วยเลือกตั้งทราบ หลังจากนั้น ก็มอบตัวต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อให้ดำเนินการไปตามกระบวนการยุติธรรม ซึ่งตลอดระยะเวลาตนก็ยืนยันคำให้การไว้อย่างชัดเจนว่า สิ่งที่ทำไปนั้นเป็นสิทธิตามมาตรา 65¹⁹⁸

2. ปรากฏการณ์การต่อสู้ผู้ปกครองที่ไม่มีความชอบธรรมด้วยความรุนแรงหรือมีความรุนแรงเกิดขึ้น

จากที่กล่าวมาในข้อ 1 เป็นการศึกษาถึงการต่อต้านผู้ปกครองในลักษณะของปัจเจกบุคคล (แม้บางครั้งอาจมีการปลุกเร้า หรือระดมมวลชนเข้าร่วม) และเป็นการต่อสู้ในลักษณะที่ไม่ใช้ความรุนแรง หรือมีเจตนาธรรมจะไม่ใช้ความรุนแรง อีกทั้งมีลักษณะของการยึดมั่นความเชื่อหรืออุดมการณ์ในระดับสูงอย่างลึกซึ้งเฉพาะตัว

แต่เนื้อหาที่จะทำการศึกษาในข้อนี้ จะเป็นการพิจารณาถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะการเคลื่อนไหวของมวลชนขนาดใหญ่ มีการใช้ความรุนแรงหรือเกิดความรุนแรงในการต่อต้านผู้ปกครองหรือรัฐบาล อีกทั้งในเรื่องอุดมการณ์หรือจุดเริ่มต้น หรือประเด็นในการเคลื่อนไหว ก็เป็นไปอย่างเรียบง่ายและชัดเจน เช่น การต่อการผลการเลือกตั้งที่ไม่ถูกต้อง (มีความรู้สึกว่ามีความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้น) เป็นต้น ซึ่งการต่อสู้เคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นนี้ บางกรณีมิใช่การเคลื่อนไหวแบบดื้อแพ่ง (Civil disobedience) แต่เป็น Civilian Insurrection คือเป็นการลุกฮือของประชาชน¹⁹⁹ โดยจะทำการศึกษากฎหมายที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ และในประเทศไทย ดังนี้

2.1 ในต่างประเทศ มีกรณีที่น่าสนใจ ที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ในยุคปัจจุบันที่น่าสนใจ คือ การที่มวลชนออกมาเคลื่อนไหวเพื่อโค่นล้ม ผู้ปกครอง หรือรัฐบาลที่พวกเขาเห็นว่าไม่ชอบธรรม โดยในที่นี้จะทำการศึกษา 2 กรณี คือ 1. การเคลื่อนไหวของมวลชนที่มีต่อ

¹⁹⁸ http://www.bangkokbiznews.com/2006/05/23/w001_106308.php?news_id=106308 ค้นคว้าเมื่อ 14 มิ.ย. 2554

¹⁹⁹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อ้างแล้ว หน้า 14

กระบวนการคัดสรรผู้ปกครองที่พวกเขาเห็นว่าไม่ถูกต้องเป็นธรรม (กล่าวคือเป็นการเลือกตั้งที่ไม่ชอบ หรือทุจริตนั่นเอง) และ 2. การเคลื่อนไหวของมวลชนที่มีต่อผู้นำที่พวกเขาเห็นว่าไม่เป็นธรรม โดยจะทำการศึกษาเฉพาะกรณีที่เกี่ยวข้องและน่าสนใจ ดังนี้

2.1.1 การเคลื่อนไหวของมวลชนที่มีต่อกระบวนการคัดสรรผู้ปกครอง (การเลือกตั้ง) ที่พวกเขาเห็นว่าไม่ชอบ ซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศที่มีความเป็นประชาธิปไตยตามสมควรแล้ว โดยในยุคปัจจุบัน มีปรากฏการณ์ที่น่าสนใจคือ การปฏิวัติหลากสี (Color Revolutions) ซึ่งเป็นการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ซึ่งต่อมาใช้เรียกแทนเป็นสีเช่น สีชมพู สีส้ม เป็นต้น)²⁰⁰ โดยปรากฏการณ์ลักษณะนี้ ในระยะแรก มักเกิดขึ้นในกลุ่มประเทศที่แยกตัวออกจากการปกครองของสหภาพโซเวียต หรือที่เรียกว่ากลุ่มประเทศเครือรัฐเอกราช (Commonwealth Of Independent States : CIS) ซึ่งจะพบว่าประเทศเหล่านี้มีการเคลื่อนไหว โดยมี “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่” (New Social Movement) ซึ่งก่อตัวขึ้นภายหลังการสิ้นอำนาจของลัทธิคอมมิวนิสต์ เป็นการรวมตัวของกลุ่มนักศึกษาที่องค์กรพัฒนาเอกชนหรือเอ็นจีโอ ทั้งนี้ได้รับอิทธิพลจากกลุ่มออตปอร์ (Otpor)²⁰¹ ต่อการจัดตั้งขบวนการทางการเมืองของนักศึกษาในกลุ่มประเทศที่แยกตัวออกจากสหภาพโซเวียต (CIS) เช่น กลุ่มเคมาลา (Kmara) ในจอร์เจีย กลุ่มพอรา (Pora) ในยูเครน และกลุ่มเคลเคล (Kelkel) ในคีร์กีสถาน และสามารถโค่นล้มรัฐบาลของแต่ละประเทศได้สำเร็จ จนได้สมญานามว่าเป็นผู้ส่งออกการปฏิวัติ (revolution exporters) ดังจะได้กล่าวต่อไป²⁰² โดยปรากฏการณ์อันเป็นจุดเริ่มต้นของแนวทางการเคลื่อนไหว เกิดหลังการอสังกรรมของผู้นำของสหพันธรัฐสังคมนิยมแห่งยูโกสลาเวีย เมื่อปี พ.ศ. 2523 (ค.ศ. 1980) และปัญหาที่คุกรุ่นอยู่ภายในของกลุ่มชาติต่างๆ ที่รวมตัวกันก็มีประเด็นปัญหาที่รุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ประกอบกับกระแสจากการเปลี่ยนแปลงของยุโรปตะวันออก ที่มีการทะลวงกำแพงเบอร์ลินนั้น ยูโกสลาเวียมีผู้นำคนใหม่คือ Slobodan Milosevic ขึ้นมาเป็นประธานาธิบดีในปี พ.ศ. 2532 (ค.ศ. 1989) ด้วยแนวความคิดที่เป็นชาตินิยมแบบแคบ จึงส่งผลให้ทวีความแตกแยกภายในที่รุนแรง มีการทำสงครามระหว่างชนชาติต่าง ๆ จนนำไปสู่การแยกประเทศต่าง ๆ ออกไป คือ

- 1) เซอร์เบีย / สโลวีเนีย (1991)
- 2) โครเอเชีย (1991)

²⁰⁰ http://www.usaid.gov/our_work/democracy_and_governance/publications/pdfs/democracy_rising.pdf

ค้นคว้าเมื่อ 25 เม.ย. 2554

²⁰¹ ซึ่งเป็นกลุ่มนักศึกษาในประเทศเซอร์เบีย ซึ่งออกมาเคลื่อนไหวทางการเมือง จนนำไปสู่การโค่นล้มประธานาธิบดีสโลโบดาน มิโลเชวิก

²⁰² <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=342633> ค้นคว้าเมื่อ 25 เม.ย. 2554

3) มาซิโดเนีย (1991)

4) บอสเนียและเฮอร์เซโกวีนา (1991)

5) มอนเตเนโกร เมื่อวันที่ 21 พ.ค. 2549 มอนเตเนโกรได้จัดการลงประชามติเพื่อแยกตัวออกจากประเทศเซอร์เบียและมอนเตเนโกร

6) โคอโซโว ซึ่งมีฐานะเป็นหนึ่งในสาขาจังหวัดของเซอร์เบียก็ประกาศเอกราชไปเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551

มวลชนที่เข้าร่วมในการปฏิวัติหลากหลายส่วนใหญ่ใช้วิธีที่ปราศจากความรุนแรง หรือบางครั้งเรียกว่าต่อต้านแบบอารยะ (civil resistance) เป็นการต่อต้านรัฐบาลที่โกงกิน หรือเผด็จการ และเรียกร้องประชาธิปไตย และเมื่อสามารถสร้างความเข้มแข็งกดดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ขบวนการเหล่านี้ จะกำหนดสี หรือดอกไม้เพื่อเป็นสัญลักษณ์ ในการศึกษาครั้งนี้จะขอแนะนำการปฏิวัติหลากหลายที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ มาพิจารณาโดยสังเขปดังนี้

1) การปฏิวัติดอกกุหลาบ Rose Revolution ที่จอร์เจีย ใน พ.ศ. 2546²⁰³ จอร์เจีย²⁰⁴ การปฏิวัติครั้งนี้เป็นการเปลี่ยนอำนาจในประเทศจอร์เจีย (Georgia) เกิดขึ้นหลังจากที่มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วไป โดยมีการประท้วงไม่ยอมรับผลการเลือกตั้ง สส. ครั้งใหญ่ขึ้นจนทำให้ประธานาธิบดี เอดูอาร์ด เซวาร์ดนัคเซ (Eduard Shevardnadze) ถูกบังคับให้ลาออก ทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่การเลือกตั้งประธานาธิบดี

เหตุการณ์นี้ สืบเนื่องมาจากในวันที่ 2 พฤศจิกายน 2546 จอร์เจียมีการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รัฐบาลประกาศชัยชนะในการเลือกตั้ง ขณะเดียวกันพรรคการเมืองที่นำโดยนายมิกคาอิล ซาคัสเซวี (Mikheil Saakashvili) ซึ่งเป็นหัวหน้าพรรคฝ่ายตรงข้ามกับประธานาธิบดีก็อ้างชัยชนะในการเลือกตั้งเช่นกัน ซึ่งการกล่าวอ้างดังกล่าวของพรรคฝ่ายตรงข้ามนั้น สอดคล้องกับผลการสำรวจหน้าคูหาเลือกตั้ง (Exit Poll) อีกทั้งได้รับการสนับสนุนจากองค์กรอิสระที่ติดตามการเลือกตั้งอีกหลายองค์กรว่านายมิกคาอิล ซาคัสเซวี ได้รับชัยชนะ

พรรคร่วมฝ่ายค้านที่นำโดยนายมิกคาอิล ซาคัสเซวี ได้เรียกร้องให้ชาวจอร์เจียออกมาประท้วงรัฐบาลภายใต้การนำของประธานาธิบดี เอดูอาร์ด เซวาร์ดนัคเซ โดยสันติวิธี และไม่เชื่อฟังคำสั่งของภาครัฐ (Civil Disobedience) พร้อมทั้งเรียกร้องให้ประธานาธิบดีลาออกและจัดการเลือกตั้งขึ้นใหม่

²⁰³ http://en.wikipedia.org/wiki/Rose_Revolution ค้นคว้าเมื่อ 21 เม.ย.2554

²⁰⁴ จอร์เจีย เป็นประเทศที่แยกตัวออกมาจากสหภาพโซเวียต (Soviet Union) เมื่อปี พ.ศ.

ในกลางเดือนพฤศจิกายนมีการประท้วงครั้งใหญ่ขึ้นที่กรุงทบิลีซี (Tbilisi) เมืองหลวงของจอร์เจีย ต่อมาขยายไปตามเมืองต่างๆ ทั่วประเทศ และมีกลุ่มองค์กรเยาวชนและองค์กรเอกชนหลายองค์กรเข้าร่วมจัดกิจกรรมต่อต้านต่าง ๆ ร่วมด้วย

การประท้วงมาถึงจุดสูงสุดเมื่อ 22 พฤศจิกายน 2546 เมื่อประธานาธิบดีได้พยายามที่จะเปิดสภาผู้แทนราษฎรชุดใหม่ ซึ่งพรรคร่วมฝ่ายค้านเห็นว่าไม่ชอบธรรม นายมิกคาลิด ซาคัสเซวี และกลุ่มผู้สนับสนุนซึ่งชูดอกกุหลาบเป็นสัญลักษณ์ (ต่อมาเป็นสัญลักษณ์ของการปฏิวัติสีชมพู) ได้พากันบุกเข้าไปในสภาในขณะที่ประธานาธิบดีกำลังกล่าวเปิดการประชุม ทำการขัดขวางการเปิดสภากจนทำให้ประธานาธิบดีต้องหนีออกจากสภา ต่อมาประธานาธิบดีได้ประกาศภาวะฉุกเฉินและสั่งระดมกำลังทหารและตำรวจ แต่อย่างไรก็ตามปรากฏว่ามีหน่วยทหารระดับนำสำคัญได้ปฏิเสธที่จะสนับสนุนรัฐบาล ในตอนเย็นของวันที่ 23 พฤศจิกายน 2546 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของรัสเซีย คือ นาย Igor Sergeyevich Ivanov เข้าแทรกแซง โดยจัดให้ประธานาธิบดี เอดูอาร์ด เซวาร์ดนัคเซ และนายมิกคาลิด ซาคัสเซวี กับผู้นำพรรคร่วมฝ่ายค้านอื่นได้หารือกัน ภายหลังการหารือประธานาธิบดีได้ประกาศลาออก และมีการแต่งตั้งผู้รักษาการประธานาธิบดี แล้วมีการจัดการเลือกตั้งขึ้นใหม่

ผลของการเคลื่อนไหวทำให้ นายเอดูอาร์ด เซวาร์ดนัคเซ พ้นจากอำนาจ และมีการเลือกตั้งใหม่ ซึ่งผลการเลือกตั้งได้เลือก นายมิกคาลิด ซาคัสเซวี เป็นประธานาธิบดีคนใหม่แทน

การโค่นล้มรัฐบาล ประธานาธิบดี เซวาร์ดนัคเซ เป็นผลสำเร็จครั้งนั้นได้รับสมญานามว่าเป็น “การปฏิวัติด้วยดอกกุหลาบ (The Rose Revolution) อันมาจากดอกกุหลาบที่ มิกคาลิด ซาคัสเซวีและพวกได้ถือ ขณะบุกเข้าไปในรัฐสภา

2) การปฏิวัติสีส้ม Orange Revolution ในยูเครนเมื่อ พ.ศ. 2547 ²⁰⁵ ยูเครนก็เป็นอีกประเทศหนึ่งที่แยกตัวออกจากสหภาพโซเวียต (Soviet Union) เมื่อปี พ.ศ. 2534 และต่อมาในปี พ.ศ.2547 ได้มีการปฏิวัติสีส้ม(เชื่อว่าเป็นผลสืบเนื่องจากการปฏิวัติสีชมพูในจอร์เจีย) เป็นการประท้วงอย่างต่อเนื่อง (Series of protests) และเหตุการณ์ทางการเมืองหลายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยูเครนระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2547 ถึงเดือนมกราคม 2548 ซึ่งความขัดแย้งเกิดจากการแข่งขันเลือกตั้งประธานาธิบดีแทนนาย กูชมา (Leonid Danylovych Kuchma) ที่กำลังจะหมดวาระ (เป็นครบ 2 สมัยแล้วไม่สามารถสมัครได้อีก) ระหว่างนายกรัฐมนตรียูเครนในขณะนั้นคือนายยานูโกวิช (Viktor Fedorovych Yanukovych) กับอดีตนายกรัฐมนตรีซึ่งเป็นหัวหน้าพรรคฝ่ายค้านคือนาย ยูชเชนโก (Viktor Andriyovych Yushchenko) ซึ่งเป็นอดีตนายกรัฐมนตรีและหัวหน้าพรรคฝ่ายค้าน การเลือกตั้งต้องมีผู้ได้คะแนนเกินร้อยละ 50 จึงจะถือว่าชนะ ถ้าการเลือกตั้งรอบแรกไม่

²⁰⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Orange_Revolution ค้นคว้าเมื่อ 27 เม.ย. 2554

มีผู้ได้คะแนนเกินร้อยละ 50 จะต้องเลือกจัดตั้งใหม่อีกหนึ่งรอบระหว่างผู้ที่ได้คะแนนนำ 2 คน คะแนนผลการเลือกตั้งรอบแรกปรากฏว่านาย ยูชเชนโก ได้ร้อยละ 39.78 และนายยานู โกวิช ได้ร้อยละ 39.32 ผลการเลือกตั้งดังกล่าวมีการกล่าวหาว่าผลการเลือกตั้งไม่ปกติ แต่เนื่องจากผลคะแนนของทั้งสองฝ่ายใกล้เคียงกันมาก ข้อกล่าวหาดังกล่าวจึงไม่ได้รับความสนใจมากนัก โดยผู้สมัครทั้งสองไปสนใจในการเลือกตั้งรอบสองมากกว่า

ในการเลือกตั้งรอบที่สองฝ่ายนายยูชเชนโก เลือกใช้ “สีส้ม” เป็นสัญลักษณ์ของตนเองในการรณรงค์หาเสียง (ซึ่งต่อมาสีส้มกลายเป็นสัญลักษณ์ของเหตุการณ์ในการต่อสู้ทางการเมือง) ขณะเดียวกัน ยานู โกวิช ก็เลือกใช้ “สีน้ำเงิน” เป็นสัญลักษณ์ในการรณรงค์

การเรียกร้องให้ประท้วงเกิดขึ้นในตอนค่ำของวันเลือกตั้งรอบที่สองใน 21 พฤศจิกายน 2547 เมื่อคะแนนทางการที่ออกมาต่างไปจากผลการสำรวจหน้าคูหาเลือกตั้ง (Exit Poll) ที่ให้นายยูชเชนโกได้คะแนนนำถึงร้อยละ 11 แต่ผลทางการปรากฏว่านายยานู โกวิช นำ ร้อยละ 3 ทำให้สื่อต่าง ๆ รวมทั้งองค์กรเอกชนทั้งในและต่างประเทศที่สังเกตการณ์การเลือกตั้งได้เปิดเผยความผิดปกติในการเลือกตั้ง

จากการเริ่มประท้วงดังกล่าว ได้นำไปสู่การประท้วงใหญ่ที่มีทั้งผู้แต่งกายด้วยสีส้มและถือธงสีส้มแผ่ขยายไปตามเมืองต่างๆ ซึ่งเป็นฐานเสียงของนายยูชเชนโกในภาคเหนือและตะวันตกของประเทศ เฉพาะในกรุงเคียฟ เมื่อ 23 พฤศจิกายน 2547 มีผู้ออกมาประท้วงที่หน้ารัฐสภาถึงประมาณ 50,000 คน ในขณะที่ผู้ที่สนับสนุนนายยานู โกวิชในภาคใต้และภาคตะวันออกก็ออกมาประท้วงด้วยสัญลักษณ์สีน้ำเงินเช่นกัน และขู่ว่าจะแยกประเทศหากนายยานู โกวิชไม่ได้รับเลือกตั้ง กลุ่มประท้วงสีน้ำเงินของนายยานู โกวิช ได้เดินทางไปกรุงเคียฟเช่นกันแต่ปรากฏว่ามีจำนวนน้อยกว่าฝ่ายสีส้มมาก เมื่อการประท้วงยืดเยื้อฝ่ายสีส้มกลับทวีจำนวนขึ้น บางครั้งคาดว่ามีผู้ร่วมประท้วงถึงหนึ่งล้านคนทั้งที่อากาศหนาวเย็นจัด

นายยูชเชนโก พยายามเจรจากับประธานาธิบดีลูมาที่กำลังจะหมดวาระแต่การเจรจาล้มเหลว และเหตุการณ์กลับร้ายลงไปอีกเมื่อคณะกรรมการการเลือกตั้งซึ่งฝ่ายรัฐบาลอยู่เบื้องหลังรับรองผลการเลือกตั้งอย่างเป็นทางการว่านายยานู โกวิช คือผู้ชนะการเลือกตั้ง ทำให้การประท้วงกระจายไปทั่ว

วิกฤติทางการเมืองได้ถูกปลดล็อกในวันที่ 3 ธันวาคม 2547 เมื่อศาลสูงสุดของยูเครนตัดสินว่าการเลือกตั้งเป็นโมฆะเพราะเหตุเนื่องจากขนาดของการทุจริตมีมากจนเป็นไปได้ที่จะยอมรับผลการเลือกตั้ง ดังนั้นการจะให้นายยานู โกวิช ได้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีจึงไม่สมเหตุสมผล และสั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่ใน 26 ธันวาคม 2547 โดยการเลือกตั้งใหม่ที่มีองค์กร

ต่าง ๆ เข้าไปตรวจสอบอย่างเข้มข้นผลปรากฏว่านายยูซเซนโกได้คะแนนร้อยละ 51.99 และ นายยานูโกวิชได้ร้อยละ 44.20 และนายยูซเซนโก ได้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีในที่สุด

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวดังกล่าว ได้ส่งผลให้มีการจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ และชัยชนะตกเป็นของ นายวิกเตอร์ ยูซเซนโก ที่พ่ายแพ้ในการเลือกตั้งครั้งแรก²⁰⁶ จึงทำให้ต้องมีการเลือกตั้งใหม่อีกครั้ง โดยกำหนดให้มีขึ้นในวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2549 แต่ได้เกิดการรัฐประหารเสียก่อนในวันที่ 19 กันยายน 2549) การเคลื่อนไหวในรูปแบบที่กล่าวได้ว่าไม่มีการรุนแรงและ ได้โค่นล้มการเลือกตั้งจึงต้องมีการเลือกตั้งใหม่ของยูเครนนี้ ได้รับสมญานามว่าเป็น “การปฏิวัติสีส้ม (The Orange Revolution)” ตามสีที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ของการรณรงค์

3) การปฏิวัติดอกทิวลิป (Tulip Revolution หรือ บางครั้งเรียกว่าการปฏิวัติสีชมพู) ใน คีร์กีสถาน Kyrgyzstan เมื่อ พ.ศ.2548 คีร์กีสถาน เป็นประเทศในกลุ่มเครือรัฐเอกราช (Commonwealth Of Independent States : CIS) เหตุการณ์นี้เป็นการโค่นอำนาจของ ประธานาธิบดี อัสการ์ อคาเยฟ (Askar Akayev) ในประเทศคีร์กีสถาน ภายหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาเมื่อ 27 กุมภาพันธ์ และ ประกาศผลเมื่อ 18 มีนาคม 2548 การปฏิวัติมีเป้าหมาย เพื่อหยุดการปกครองของประธานาธิบดี อัสการ์ อคาเยฟ รวมทั้งสมาชิกครอบครัวและพรรคพวก ซึ่งสาธารณชนในขณะนั้นเห็นว่าเป็นเผด็จการและเต็มไปด้วยการคอร์รัปชัน จึงเกิดกระแสต่อต้านรัฐบาล และมีการชุมนุมทางการเมืองครั้งใหญ่ นำโดย กลุ่ม เคลเคล (Kelkel) ซึ่งเป็นกลุ่มจัดตั้งของ นักศึกษา ซึ่งกลุ่มนี้มีเป้าหมายเพื่อโค่นล้มรัฐบาลของ ประธานาธิบดี อัสการ์ อคาเยฟ ซึ่งดำรงตำแหน่งมาตั้งแต่การแยกประเทศออกจากการปกครองของสหภาพโซเวียต

ในช่วงแรกของเหตุการณ์ สื่อต่าง ๆ เรียกเหตุการณ์นี้ว่าเป็นการปฏิวัติสีชมพู (Pink Revolution) แต่ประธานาธิบดี อัสการ์ อคาเยฟ เรียกในการกล่าวสุนทรพจน์ครั้งหนึ่งว่าการปฏิวัติ ทิวลิป โดยเขาได้กล่าวว่าจะไม่มีการปฏิวัติโดยใช้สีเป็นสัญลักษณ์ในประเทศนี้ (ดังเช่นก่อนหน้านี้ที่มีการปฏิวัติแบบไม่ใช้ความรุนแรง โดยใช้สีหรือดอกไม้เป็นสัญลักษณ์ในจอร์เจียและยูเครน) แต่อย่างไรก็ตามในขั้นต้นของการปฏิวัติในคีร์กีสถานก็มีความรุนแรงจนมีผู้เสียชีวิตถึง 3 คน และการปล้นสะดมก็ไปทั่วในเมืองหลวงระหว่าง 24 ชั่วโมงแรกของการล้มรัฐบาล

หลังการเลือกตั้งเมื่อ 27 กุมภาพันธ์ เกิดการประท้วงว่ารัฐบาลโกงการเลือกตั้งไปทั่วภาคตะวันตกและภาคใต้ของประเทศ ซึ่งผลการเลือกตั้งปรากฏว่ารัฐบาลชนะ ผู้ประท้วงได้เข้ายึด

²⁰⁶ กรณีนี้อาจพิจารณาเทียบเคียงได้กับการเลือกตั้งทั่วไปของไทย เมื่อ เมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2549 เนื่องจากนายกรัฐมนตรี พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตรได้ประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2549 แต่เมื่อการเลือกตั้งเสร็จสิ้นแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญได้ตัดสินให้การเลือกตั้งในครั้งนี้ไม่ชอบด้วย รัฐธรรมนูญตามที่ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภายื่นคำร้องให้วินิจฉัย (คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 9 /2549

ศาลาว่าการเมืองในเมืองทางใต้ของ Jalal-Abad และ Osh ในขณะที่เมือง Toktogul ก็ได้มีการจับผู้ว่าการเขต และอัยการเขต (district governor and chief district prosecutor) เป็นตัวประกัน ด้วยโดยกล่าวหาว่าช่วยรัฐบาลโครงการเลือกตั้ง

ในวันที่ 21 - 22 มีนาคม ศาลาว่าการเมืองถูกผู้ต่อต้านบุกเข้ายึดได้เพิ่มขึ้นหลายแห่ง ในจำนวนนี้รวมทั้งสถานีตำรวจ และสนามบินหนึ่งแห่งในเมืองทางภาคใต้(เมืองใหญ่ลำดับสองรองจากเมืองหลวง) เจ้าหน้าที่ต้องพากันหลบหนีเอาตัวรอด และในที่สุดผู้ต่อต้านรุดจากเมืองภายนอกเข้าสู่เมืองหลวงได้คือเมือง บิชเก็ก (Bishkek) และเริ่มรวมตัวกันที่จัตุรัสกลางเมืองหลวง ตำรวจได้เข้าสลายการประท้วงชุมนุมด้วยกระบอกน้ำที่กลุ่มผู้ต่อต้านจะเข้มแข็ง ตำรวจจับแกนนำไว้ได้จำนวนหนึ่งรวมทั้ง นักหนังสือพิมพ์ฝ่ายค้าน นักศึกษา ผู้นำองค์กรเอกชน นักเขียนและหัวหน้ากลุ่มขบวนการเยาวชน (กลุ่ม KelKel) แต่อย่างไรก็ตามผู้ต่อต้านยังสามารถยึดเมืองอื่นไว้ได้

ในวันที่ 23 มีนาคม ขบวนการประท้วงได้ขยายออกไปทั่วประเทศใหญ่ และเข้ามาในเมืองหลวงใหม่ในวันที่ 24 มีนาคม ได้เกิดการเผชิญหน้ากันที่ทำเนียบรัฐบาล เมื่อกำลังฝ่ายรักษาความปลอดภัยรวมทั้งกลุ่มสนับสนุนฝ่ายรัฐบาล (ซึ่งถูกยุบปลุกเร้า) เริ่มตีกลุ่มผู้ต่อต้านในแถวแรก กลุ่มผู้ต่อต้านก็ได้เคลื่อนประชิดเข้ามา ในขณะที่กลุ่มขบวนการเยาวชนได้โอบผ่านกำลังของรัฐบาลเข้ายึดทำเนียบรัฐบาลไว้ได้ ในวันเดียวกันนี้ประธานาธิบดี อัสการ์ อคาเยฟ และครอบครัวได้บินหนีออกนอกประเทศ

ในวันที่ 26 มีนาคม กลุ่มผู้ติดอาวุธที่สนับสนุนประธานาธิบดี อัสการ์ อคาเยฟ ได้พยายามเคลื่อนกำลังเข้าไปในเมืองหลวง แต่ได้ล่าถอยไปเมื่อทราบว่าไม่มีผู้ให้การสนับสนุนพอในเมืองหลวง กลุ่มติดอาวุธนี้ทำตามคำสั่งของผู้ปฏิบัติหน้าที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ผลของการเคลื่อนไหว ประธานาธิบดี อัสการ์ อคาเยฟ ต้องลาออกจากตำแหน่งแล้วลี้ภัยไปกรุงมอสโก และศาลสูงก็ได้ประกาศให้ผลการเลือกตั้งเป็นโมฆะ (Invalid)

การขับไล่ประธานาธิบดีคนเดิมจนประสบความสำเร็จครั้งนี้ มีการชุมนุมที่ใช้สัญลักษณ์ สีเหลือง และสีชมพู และได้รับสมญานามว่า “การปฏิวัติดอกทิวลิป (The Tulip Revolution)”²⁰⁷

4) การปฏิวัติสีเขียว Green Revolution ซึ่งล้มเหลวในที่อิหร่าน เมื่อ ค.ศ. 2009 – 2010 โดยเป็นคำที่ใช้เรียกการประท้วงการเลือกตั้งในอิหร่าน การประท้วงเริ่มต้นขึ้นในปี 2009 ซึ่งเป็นเวลาหลายปีหลังจากการเกิดของกระแสการปฏิวัติสีเขียว โดยเริ่มจากการโต้แย้ง การเลือกตั้งประธานาธิบดีอิหร่านในปี ค.ศ. 2009 ผู้ประท้วงนำสีเขียวเป็นสัญลักษณ์ของพวกเขาเพราะมันได้รับการใช้ใช้ในการณรงค์ของ Mir - Hossein Mousavi ผู้สมัครรับเลือกเป็นประธานาธิบดี

²⁰⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Tulip_Revolution ค้นคว้าเมื่อ 27 เม.ย. 2554

ซึ่งผู้ประท้วงจำนวนมากเชื่อว่าเป็นผู้ชนะที่แท้จริงในการเลือกตั้ง อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวดังกล่าวไม่สามารถจะนำความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ต่อรัฐบาลอิหร่านได้²⁰⁸

2.1.2 การเคลื่อนไหวของมวลชนในการขับไล่ผู้นำที่พวกเขาเห็นว่าปราศจากความชอบธรรมที่จะปกครองต่อไป มีที่น่าสนใจคือ

1) สงครามประกาศอิสรภาพ (War for Independence) ของสหรัฐอเมริกา เมื่อครั้งเป็นอาณานิคม กับ สหราชอาณาจักร โดยการก่อตั้งอาณานิคมเริ่มต้นด้วยการที่บริษัทเอกชนในสหราชอาณาจักรต้องการแสวงหากำไรด้วยการจัดตั้งอาณานิคมขึ้นที่โลกใหม่ ในปี ค.ศ. 1607 ด้วยการส่งคนที่ไม่มียานพาหนะไปตั้งถิ่นฐานบริเวณชายฝั่งแอตแลนติก อย่างไรก็ตามได้มีกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นทางการเมือง การศาสนา ที่แตกต่างและถูกบีบบังคับอพยพมาอยู่ด้วย เช่น พวกโปรเตสแตนต์ พวกพิวริแทน (Puritan) ที่มาอยู่บริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือ (อยู่ในตอนบนของดินแดนอาณานิคม) เป็นต้น ส่วนในตอนใต้พวกที่อพยพมาอยู่มักเป็นพวกมาแสวงหาความมั่งคั่งและการผจญภัยส่วนใหญ่คือพวกแองกลิกัน (Anglican) ในขณะที่ตอนกลางของประเทศ เช่น บริเวณมลรัฐเพนซิลวาเนีย และแมริแลนด์ มีการปกครองที่ค่อนข้างเสรีมีจิตใจที่กว้างขวางยอมรับให้ศาสนาอื่น ๆ ดำเนินกิจกรรมร่วมในสังคมของตนได้ แตกต่างกับมลรัฐนิวอิงแลนด์ และมลรัฐทางตอนใต้ที่ไม่ยอมรับศาสนาอื่นมาดำเนินกิจกรรมในสังคมของตน

อาณานิคมในยุคนั้นแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่ขึ้นกับพระมหากษัตริย์ 2) กลุ่มที่ขึ้นอยู่กับบรรดาขุนนาง และ 3) กลุ่มที่ปกครองตนเอง โดยก่อนปี ค.ศ.1763 การปกครองอาณานิคมถือได้ว่าเป็นไปอย่างราบรื่น แต่ต่อมาเนื่องจากภาระหนี้สินของสหราชอาณาจักรทำให้เกิดความต้องการรายได้มากขึ้น โดยจะเก็บภาษีจากชาวอาณานิคม แต่ถูกคัดค้าน โดยเห็นว่าการจัดเก็บภาษีนั้นเป็นการขัดกับกฎบัตร (Charter) ในการจัดตั้งอาณานิคมที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสหราชอาณาจักรกับอาณานิคม อีกทั้งเป็นการละเมิดสิทธิของชาวอาณานิคมในฐานะที่เป็นประชาชนของสหราชอาณาจักรที่ปกครองตนเองด้วย เพราะไม่มีผู้แทนของตนในรัฐสภาของสหราชอาณาจักร ซึ่งประเด็นนี้ (การจัดเก็บภาษีโดยไม่มีผู้แทนในรัฐสภา/ Taxation without Representation หลักคือ สิทธิที่จะไม่ถูกจัดเก็บภาษีเว้นแต่องค์กรที่บัญญัติการจัดเก็บภาษีนั้นจะมีผู้แทนของตนอยู่ในองค์กรนั้นด้วย) เป็นประเด็นขัดแย้งที่สำคัญที่นำไปสู่การประกาศอิสรภาพ จนเกิดเหตุการณ์ปะทะระหว่างทหารของสหราชอาณาจักรกับชาวอาณานิคมที่เมืองบอสตัน (Boston Massacre) ในปี ค.ศ.1770 เมื่อเหตุการณ์สงบลงชั่วคราว สหราชอาณาจักรได้ออกกฎหมายมาชุดหนึ่ง เพื่อโต้ตอบและลงโทษชาวบอสตัน ซึ่งชาวอาณานิคมเรียกกฎหมายนี้ว่า

²⁰⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Colour_revolution ค้นคว้าเมื่อ 27 เม.ย. 2554

“พระราชบัญญัติกบฏ” (The Intolerable Acts)²⁰⁹ โดยชาวอาณานิคมได้โต้ตอบด้วยการเรียกประชุม The first Continental Congress ในปี ค.ศ.1774 เพื่อรวมตัวกันต่อสู้กับสหราชอาณาจักร สงครามจึงได้เริ่มต้นขึ้นในปี ค.ศ.1775 และต่อมา ในวันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ.1776 ผู้แทนของรัฐอาณานิคมทุกแห่ง ได้ร่วมกันลงนามในคำประกาศอิสรภาพ (Declaration of Independence) จะการต่อสู้กับสหราชอาณาจักรถึง 6 ปี ฝ่ายอาณานิคมจึงได้รับชัยชนะ โดยสหราชอาณาจักรรับรองเอกราชและอธิปไตยของรัฐอาณานิคมในการทำสนธิสัญญาสันติภาพในปี ค.ศ. 1783²¹⁰

การต่อสู้ของชาวอเมริกันครั้งนี้ ได้มีการจัดทำเอกสารสำคัญขึ้นหนึ่งฉบับคือ คำประกาศอิสรภาพ (Declaration of Independence) ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยคำประกาศนี้ได้มีเนื้อหาที่น่าสนใจคือ

“...ทุกคนเกิดมามีความเท่าเทียมกัน และเมื่อเกิดมาแล้ว พระเจ้าได้มอบสิทธิบางประการที่จะโอนแก่บุคคลอื่นมิได้ สิทธิที่ว่านี้คือ ชีวิต เสรีภาพ และการแสวงหาความสุข และเพื่อที่จะได้มาซึ่งสิทธิเหล่านี้ มนุษย์จึงได้จัดตั้งรัฐบาลขึ้น โดยรัฐบาลนี้ได้รับมอบอำนาจ และความยินยอมของผู้ที่อยู่ในรัฐนั้น และเมื่อรูปแบบการปกครองใดมุ่งทำลายหลักการสำคัญเหล่านี้แล้ว ประชาชนย่อมมีสิทธิที่จะเปลี่ยนแปลงรัฐบาลหรือยุบเลิกรัฐบาลนั้นเสีย และตั้งรัฐบาลใหม่ขึ้นมาแทน...” (สมบัติ ชำรงชฎวงศ์ เรื่องเดียวกัน: 10)²¹¹

จะเห็นได้ว่าในคำประกาศเสรีภาพนี้ ได้แสดงถึงสิทธิในการต่อสู้กับผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว นอกจากนี้แนวคิดคิดเกี่ยวกับการต่อต้าน ทหารในสหรัฐอเมริกา ยังปรากฏเป็นรูปธรรมในเชิงเสนอให้ปรากฏต่อสาธารณะ ในรูปแบบอุดมการณ์ของชาติ เช่น ในข้อเสนอของเบนจามิน แฟรงคลิน (Benjamin Franklin) ที่เสนอให้มีการบรรจุถ้อยคำว่า

²⁰⁹ เช่น The Boston Port Act อันเป็นกฎหมายฉบับแรกที่ออกมาโต้ตอบเหตุการณ์ที่ชาวอาณานิคมเข้าเรือทำลายทรัพย์สินคือ ชา ของบริษัทอีสต์อินเดีย ที่เรียกว่า Boston Tea Party โดยให้ปิดท่าเรือบอสตัน จนกว่า บริษัทอีสต์อินเดียจะได้รับค่าชดเชย เป็นต้น จาก http://en.wikipedia.org/wiki/Intolerable_Acts ค้นคว้าเมื่อ 15 ก.ค. 54

²¹⁰ สมบัติ ชำรงชฎวงศ์ การเมืองอเมริกา

²¹¹ “...that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness. That to secure these rights, Governments are instituted among Men, deriving their just powers from the consent of the governed, That whenever any Form of Government becomes destructive of these ends, it is the Right of the People to alter or to abolish it, and to institute new Government...”

http://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Declaration_of_Independence ค้นคว้าเมื่อ 15 ก.ค.2554

“การต่อต้านทรราชก็คือการเคารพต่อพระเจ้า” “Rebellion to Tyrants is Obedience to God.” ไว้ในดวงตราของสหรัฐอเมริกา (Great Seal of the United States) ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในบทที่ 2 ข้อ 3

2) ในยุคปัจจุบัน มีกรณีที่น่าสนใจศึกษา ดังนี้

(1) การปฏิวัติ บูลโดเซอร์ (Bager revolucija' The Bulldozer Revolution) (ที่เรียกเช่นนี้เพราะระลึกถึงผู้ประท้วงคนหนึ่งที่ถูกยิงบนรถขุดคักล้อย่างขณะขับบุกเข้าไปในสถานีวิทยุโทรทัศน์ของเซอร์เบีย ไปไม่ช้ารถบูลโดเซอร์ตามที่เรียกกันภายหลัง) ที่สาธารณรัฐเซอร์เบียใน พ.ศ. 2543 (สาธารณรัฐเซอร์เบีย ประกอบด้วย 2 มณฑล ได้แก่ โคโซโว และวอยโวดีนา เดิมเซอร์เบียเป็นหนึ่งในสหพันธ์สาธารณรัฐยูโกสลาเวียซึ่งประกอบด้วย 2 รัฐ ได้แก่ เซอร์เบีย และมอนเตเนโกร ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นเซอร์เบียและมอนเตเนโกร) โดยเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2549 มอนเตเนโกรได้มีการลงประชามติเป็นอิสระจากเซอร์เบีย จึงเหลือเพียงเซอร์เบียในปัจจุบัน²¹² การปฏิวัติครั้งนี้ อาจกล่าวว่าเป็นต้นแบบของการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงโดยสันติที่ตามมา ซึ่งเป็นการปฏิบัติการชุมนุมประชาชน-มวลชนขนาดใหญ่ซึ่งประกอบด้วยผู้ใช้แรงงานและคนหนุ่มสาวในเมืองหลวง เพื่อต่อต้านผู้นำของรัฐ เรียกร้องให้ขับไล่ผู้นำประเทศคือ ประธานาธิบดี สโลโบดาน มิโลเชวิก (Slobodan Milosevic) ลงจากอำนาจ โดยที่นโยบายชาตินิยมของเขา จึงมีการสนับสนุนให้มีการต่อต้านการแยกตัวของชาติต่างๆที่จะแยกออกไปจากเซอร์เบีย ทั้งในโครเอเชีย บอสเนีย โคโซโว เป็นผลให้มีการสงครามในประเทศและการล้างเผ่าพันธุ์ สถานการณ์ทางการเมืองนี้ได้นำไปสู่การจัดตั้งองค์กรนักศึกษา-เยาวชนขึ้นมาในมหาวิทยาลัยเบลเกรด (The University of Belgrade) และเริ่มขบวนการต่อต้าน ประธานาธิบดี สโลโบดาน มิโลเชวิก โดยใช้ชื่อในการรณรงค์ว่า “He's finished” และสร้างกระแสความไม่พอใจกว้างออกไปทั่วประเทศ และบางส่วนของนักศึกษาได้ยึดแนวทางไม่ใช้ความรุนแรงของ Gene Sharp เป็นแนวทางต่อสู้เคลื่อนไหว²¹³ อย่างไรก็ตาม ก็ได้มีการใช้ความรุนแรง เช่น การบุกเข้าไปที่รัฐสภา เป็นต้น

เหตุการณ์ กล่าวโดยสรุป คือ กลุ่มออตปอร์ (Otpor) เป็นกลุ่มนักศึกษาในประเทศเซอร์เบียที่คัดค้านผลการเลือกตั้งประธานาธิบดี สโลโบดาน มิโลเชวิก (Slobodan Milosevic) ในปี พ.ศ. 2539- 2540 ค.ศ.1996 – 1997) แม้จะไม่ประสบความสำเร็จโดยทันที กลุ่มออตปอร์ก็ได้รณรงค์ในรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อลดความชอบธรรมของมิโลเชวิก โดยมีการชุมนุมแสดงพลัง

²¹² <http://test.mfa.go.th/business/479.php?id=281> ค้นคว้าเมื่อ 26 เม.ย. 2554

²¹³ http://en.wikipedia.org/wiki/Colour_revolution ค้นคว้าเมื่อ 16 เม.ย. 2554

ครั้งใหญ่ที่กรุงเบลเกรด ยึดเชื้อเป็นเวลา 12 วัน และสามารถโค่นล้มขัดขวางการเข้าสู่อำนาจของ มิโลเชวิก ลงได้ในที่สุด เมื่อปี พ.ศ. 2544 (ค.ศ.2001)²¹⁴

(2) ในขณะที่ทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ (พ.ศ.2554) ได้ปรากฏเหตุการณ์ทางการเมืองที่น่าสนใจเกี่ยวกับการรวมตัวของประชาชนเพื่อต่อต้านผู้ปกครองประเทศ ที่เห็นว่าจะไม่เหมาะสมที่จะอยู่ในตำแหน่งอีกต่อไป เช่น ในประเทศอียิปต์ โดยประชาชนได้ออกมาต่อต้านและจับไล่ประธานาธิบดีฮอสนี มุบารัค ซึ่งอยู่ในอำนาจมากกว่า 30 ปี จนสามารถล้มล้างได้สำเร็จ และต่อมาก็ได้มีการเคลื่อนไหวในลักษณะเช่นนี้ในประเทศอื่น ๆ เช่น สาธารณรัฐสังคมนิยมประชาชนอาหรับลิเบีย เป็นต้น ลิเบียนี้ขึ้นอยู่กับภายใต้การปกครองของมูอัมมาร์ อัด-กาดดาฟี ผู้ซึ่งก้าวขึ้นสู่อำนาจโดยการรัฐประหารจากกษัตริย์ไอคริซขณะเสด็จออกไปนอกประเทศ ซึ่งกาดดาฟีอยู่ในอำนาจมานานประมาณ 40 ปี โดยกลางเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554 มีการประท้วงและการเดินขบวนครั้งใหญ่ทั่วประเทศต่อต้านรัฐบาลของกาดดาฟี ประชาชนได้ออกมาต่อต้านการปกครองของกาดดาฟี โดยมีมูลเหตุจาก..... เป็นเหตุให้กาดดาฟีได้มีการใช้กำลังทหารกับกลุ่มผู้ประท้วง ทำให้ประเทศมหาอำนาจออกมาเรียกร้องให้หยุดยิง (ใช้อาวุธต่าง ๆ รวมถึงเครื่องบินทิ้งระเบิด) แต่ก็ไม่เป็นผล ซึ่งในเรื่องนี้ประธานาธิบดีโอบามาแห่งสหรัฐอเมริกา กล่าวว่า "...ผู้นำลิเบียได้สูญเสียความชอบธรรมไปแล้ว หลังจากเข่นฆ่าประชาชนของตนเองอย่างโหดร้าย..."²¹⁵

การยังคงใช้ความรุนแรงต่อกลุ่มผู้ต่อต้าน ของรัฐบาลกาดดาฟี เป็นเหตุให้คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ลงมติอย่างเป็นทางการให้คว่ำบาตรลิเบีย ด้วยการห้ามเดินทางออกนอกประเทศสำหรับ พ.อ. โมอัมมาร์ กัดดาฟี ผู้นำลิเบีย วัย 68 ปี กับลูกทั้ง 7 คน พร้อมทั้งให้อายัดทรัพย์สินทั้งหมด รวมทั้งดำเนินการสอบสวนกรณีอาชญากรรมต่อมนุษยชาติจนเกิดเหตุนองเลือด ในระหว่างการปราบปรามผู้ชุมนุมประท้วงต่อต้านรัฐบาล²¹⁶ และมีมติของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติอนุมติมาตรการใดๆ ที่หยุดยั้งการเข่นฆ่าประชาชนของกาดดาฟี และในเวลาต่อมาได้มีการใช้กำลังทางทหารต่อเป้าหมายต่าง ๆ ของลิเบีย เช่น สนามบิน และท่าเรือ เป็นต้น²¹⁷

นอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์ที่น่าสนใจโดยสังเขป ในประเด็นดังนี้

²¹⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Overthrow_of_Slobodan_Milo%C5%A1evi%C4%87 ค้นคว้าเมื่อ 21 เม.ย. 2554

²¹⁵ <http://www.komchadluek.net/detail/20110319/92048/ชาติมหาอำนาจเตรียมพร้อมถล่มลิเบีย.html> ค้นคว้าเมื่อ 22 มี.ค.2554

²¹⁶ <http://www.dailynews.co.th/newstartpage/index.cfm?page=content&categoryID=561&contentID=123868> ค้นคว้า 22 มี.ค. 2554

²¹⁷ <http://www.manager.co.th/Around/ViewNews.aspx?NewsID=954000036292> ค้นคว้าเมื่อ 22 มี.ค. 54

การเคลื่อนไหวทางทหาร เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2554 เครื่องบินรบของ NATO ที่ระเบิดทำลายรถบรรทุกเฮลิคอปเตอร์สงครามของรัฐบาลลิเบีย รวมถึงคลังอาวุธสงครามและอุปกรณ์สื่อสารในเมืองต่าง ๆ ของฝ่ายสนับสนุนฯ ได้แก่ เมืองซินตาน เมืองเซิร์ต เมืองเบรกา เมืองมิตดาห์ และเมืองราส ลานูฟ และในวันเดียวกันนั้นเอง สหรัฐอเมริกาได้อนุมัติเงินสนับสนุนถึง 25 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และยังสัญญาจะให้เงินช่วยเหลือเพิ่มอีก 53 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เพื่อช่วยเหลือฝ่ายต่อต้านฯ

ด้านการเคลื่อนไหวที่มีต่อประชาคมโลก เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2554 ผู้แทนของสภาท้องถิ่นจากเมืองต่าง ๆ ทางตอนใต้ ตะวันตก และตอนกลาง ของลิเบีย จำนวน 25 แห่ง อีกทั้งผู้แทนจากชนเผ่าต่าง ๆ ในประเทศ ได้รวมตัวกันที่กรุงอาบู คาบี ประเทศสหรัฐอเมริกา อิมเรต เพื่อแสดงการสนับสนุนฝ่ายต่อต้านฯ และนอกจากนี้ยังเรียกร้องให้นานาชาติยอมรับสถานะของ National Transitional Council (NTC) และให้มีการสนับสนุนด้านอาวุธที่ทันสมัยแก่ฝ่ายต่อต้าน²¹⁸

ด้านการเคลื่อนไหวด้านองค์การระหว่างประเทศ เมื่อวันที่ 16 พ.ค. 2554 อัยการของศาลอาญาระหว่างประเทศ ได้ยื่นคำร้องขอศาลออกหมายจับ มูฮัมมาร์ กัดดาฟี ผู้นำลิเบีย ในข้อหาก่ออาชญากรรมต่อมนุษยชาติ หนึ่งวันหลังจากรัฐบาลของผู้นำลิเบียรายนี้ ยื่นข้อเสนอหยุดยิงแลกกับยุติปฏิบัติการโจมตีทางอากาศของนาโต

ต่อมา ในวันที่ 27 มิ.ย. 2554 ศาลอาญาระหว่างประเทศได้ออกหมายจับพันเอกมูฮัมมาร์ กัดดาฟี ผู้นำลิเบีย พร้อมกับนายซาอิด อัล-อิสลาม บุตรชายและนายอับลลลาห์ อัล-เชนุสซี หัวหน้าหน่วยสืบราชการลับลิเบียในข้อหาก่ออาชญากรรมต่อด้านมนุษยชาติ ด้วยการมีส่วนร่วมในการวางแผนและสังหารกลุ่มผู้ประท้วงชาวลิเบีย โดยกัดดาฟีและอัล-อิสลามเป็นผู้วางแผนและสั่งการ ส่วนอัล-เชนุสซีเป็นผู้ควบคุมและดำเนินการ ซึ่งรัฐบาลลิเบียก็ได้ออกมาปฏิเสธไม่ยอมรับหมายศาลทันที โดยนายโมฮัมเหม็ด อัล-คามูดี รัฐมนตรียุติธรรมลิเบียได้เปิดเผยข่าวว่าศาลอาญาระหว่างประเทศไม่มีอำนาจในการสั่งจับกัดดาฟีและบุตรชาย เนื่องจากเป็นศาลดังกล่าวเป็นเพียงเครื่องมือของนาโตที่พยายามลอบสังหารกัดดาฟีและครอบครัว ซึ่งศาลฯควรจะไปตั้งข้อหาและออกหมายจับนาโตได้มากกว่า และกัดดาฟีและบุตรชายไม่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการในรัฐบาลลิเบีย ดังนั้นจึงไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสั่งฆ่าประชาชนแต่อย่างใด ขณะที่นายคาเล็ด คาอิม รัฐมนตรีช่วยต่างประเทศลิเบียก็ออกมากล่าวหาศาลฯ ว่าสองมาตรฐานและเลือกปฏิบัติ และกลายเป็นเครื่องมือของชาติยุโรปไปแล้วจึงไม่มีความเป็นสากลและอิสระ

²¹⁸ http://www.thaiafrica.net/th/news/activity/detail.php?ELEMENT_ID=833 ค้นคว้าเมื่อ 16

การออกหมายจับครั้งนี้ แม้จะตระหนักดีว่าหมายจับดังกล่าวจะไม่มีผลบังคับใช้ตราใบคดีที่กักดาฟียังอยู่ในอำนาจและในลิเบีย แต่กลุ่มต่อต้านกักดาฟิและกลุ่มประเทศที่สนับสนุนปฏิบัติการของนาโต้ก็ออกมาขานรับเนื่องจากการส่งสัญญาณว่ากักดาฟิไม่มีความชอบธรรมในการบริหารลิเบียอีกต่อไป

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนั้น สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ (ยูเออีประกาศรับรองฝ่ายต่อต้านว่าเป็นตัวแทนชอบธรรมเพียงหนึ่งเดียวของชาวลิเบีย ซึ่งนับเป็นชาติอาหรับประเทศที่สอง ที่ให้การรับรองฝ่ายต่อต้านในลิเบีย²¹⁹ ส่วนด้านสหภาพยุโรป นางแคทเธอริน แอชตัน ตัวแทนเจ้าหน้าที่ระดับสูงด้านนโยบายต่างประเทศและความมั่นคงจากสหภาพยุโรป กล่าวว่า พันเอกโมอัมมาร์ กัดดาฟี ผู้นำลิเบียจะต้องลงจากอำนาจ พร้อมกับให้คำมั่นว่าจะให้การสนับสนุนกลุ่มต่อต้านในระยะยาว²²⁰

จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ ดังที่กล่าวโดยสังเขปมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าสิทธิในการต่อต้านผู้ปกครองที่ปราศจากความชอบธรรม (เช่น เข้าสู่อำนาจโดยมิชอบ หรือใช้อำนาจโดยมิชอบ) เป็นที่ยอมรับในประชาคมโลก การเคลื่อนไหวของมวลชนในการต่อต้านได้รับการขานรับจากนานาประเทศ อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษามีข้อสังเกตว่า หากเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศที่ไม่เอื้อต่อผลประโยชน์แห่งชาติของประเทศ หรือกลุ่มประเทศระดับมหาอำนาจแล้ว จะมีการเคลื่อนไหวของประเทศ กลุ่มประเทศ หรือองค์กรระหว่างประเทศมากนักน้อยเพียงใด

2.2 ในประเทศไทย ในการศึกษาครั้งนี้จะขอแบ่งออกเป็น 2 ยุค คือ 1) ยุคที่มีการต่อต้านผู้ปกครอง เนื่องจากสาเหตุที่รู้สึกว่าคุณกดขี่ข่มเหงหรือเอารัดเอาเปรียบโดยไม่เป็นธรรม และ 2) ยุคที่มีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ หรือเพื่ออุดมการณ์ประชาธิปไตย โดยพิจารณาได้ดังนี้

2.2.1 ยุคที่มีการต่อต้านผู้ปกครอง เนื่องจากสาเหตุที่รู้สึกว่าคุณกดขี่ข่มเหงหรือเอารัดเอาเปรียบโดยไม่เป็นธรรม ประกอบกับ มีความหวังในสิ่งที่คิดว่าในอนาคต ในที่นี้จะศึกษากรณี ขบถผู้มีบุญอุทิศ ซึ่งแม้พิจารณาในเรื่องลักษณะแล้ว หลายกรณีเป็นการแยกตัวออกมาเป็นกลุ่มก้อนอิสระเท่านั้น ไม่ได้ต้องการล้มล้างผู้ปกครอง หรือในเรื่องขนาดหรือจำนวนของคนเข้าร่วมแล้ว คงไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการต่อต้านของมวลชน แต่เมื่อพิจารณาในเชิงลักษณะแล้ว แม้จะไม่ปรากฏลักษณะอุดมการณ์ที่ชัดเจนว่าเป็นการต่อต้านการปกครองที่ไม่ชอบธรรมหรือการต่อต้านทรราช ก็ยังเป็นกรณีที่น่าสนใจอย่างมาก (โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาแนวทางการต่อสู้

²¹⁹ <http://www.ryt9.com/s/nmd/1169405> ค้นคว้าเมื่อ 16 มิ.ย. 2554

²²⁰ <http://www.ryt9.com/s/iq02/1154756> ค้นคว้าเมื่อ 16 มิ.ย. 2554

ทางการเมืองในบางประเด็น ตั้งแต่หัวง พ.ศ.2548 ถึงปัจจุบัน พ.ศ.2554) โดยลักษณะขบถผู้มีบุญ อีสาน หรือ กบฏผีบุญ (เป็นคำที่ทางราชการใช้เรียกขบถดังกล่าว) ที่จะพิจารณา คือ แนวทางของการเกิด และการเคลื่อนไหวต่อสู้ โดยมีสาระที่น่าสนใจดังนี้²²¹

1) เหตุที่เกิด ศึกษาเฉพาะที่น่าสนใจ ประกอบด้วย

(1) ขบถบุญกว้าง (พ.ศ. 2242) ในสมัยกรุงศรีอยุธยา อันเป็นช่วงต่อระหว่าง สมัยพระนารายณ์ ต่อกับ พระเทพราชา ซึ่งมีความวุ่นวายในการสืบราชสมบัติ ทำให้มีการขบถใน หัวเมืองหลายครั้ง ขบถบุญข้างนี้เป็นครั้งหนึ่ง แต่มีลักษณะพิเศษ คือ เป็นขบถของชาวนา ผู้นำคือ นายบุญกว้าง ชาวลาว อ้างตัวเป็นผู้มีบุญ นำกำลังเข้ายึดนครราชสีมาและยกกำลังเข้ามาถึงลพบุรี กองทัพอยุธยาออกไปปราบ จับนายบุญกว้างและบรรดาแกนนำประหารชีวิต กองกำลังของ นายบุญกว้างแตกหนีไป

(2) ขบถเชียงแก้ว (พ.ศ. 2334) เป็นขบถของพวกข่า* (*“ข่า” เป็นชื่อที่ชาวไทย ลื้อในสิบสองปันนา (มณฑลยูนนานของจีน) ใช้เรียกชาวป่ารูปร่างเตี้ย ผิวคล้ำดำแดง ชอบอาศัยอยู่ ตามเชิงเขาไม่ห่างจากหมู่บ้านมากนัก แต่ในลาว คำว่า “ข่า” มาจากคำว่า “ข่า” เพราะตามตำนาน หลวงพระบางเล่าไว้ว่า ขุนลอยกพวกมาต่อสู้แย่งชิงเมืองชะวา หรือหลวงพระบางจากพวกข่า กันฮาง แล้วจับไล่พวกข่ากันฮางหนีไปอยู่ตามป่าเขาในเขตเมืองหลวงภูคา จากนั้นพวกข่าก็ ต้องตกเป็นข้าทาส ต้องส่งส่วยพืชไร่ ข้าวไร่ และแรงงานให้แก่ท้าวพญาเมืองหลวงพระบางเป็นประจำ นอกจากนั้นบรรดาผู้มีฐานะดีทั้งหลายยังนิยมนำพวกข่ามาเป็นทาสรับใช้ตามบ้านเรือน ท้าวพญาทั้งหลายเนื่องจากถือว่าพวกข่าเป็นทาสรับใช้มาแต่เดิม นักมานุษยวิทยาสันนิษฐานว่า คน กลุ่มนี้มาจากตระกูล มอญ-เขมร ตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนแถบนี้มากกว่า 5,000 ปี ก่อนที่พวกจาม (เวียดนาม) ไทย และลาวจะอพยพมาจากจีนตอนใต้และเข้ายึดครองดินแดนแถบนี้แทน ข่าในลาว มีจำนวนมากที่สุด แบ่งออกได้ประมาณ 27 เผ่า เช่น ข่ามู ข่าถิ่น ข่าฮอ ซึ่งต่อมาบางส่วนอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนในเขตชายแดนไทยด้านเหนือ (เชียงราย เชียงใหม่ แพร่ น่าน ลำปาง) รวมทั้งบาง พื้นที่ในชายแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น จ. นครพนม มุกดาหาร เป็นต้น แล้วกลายเป็นชาว ชนบทของไทยในที่สุด²²² ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่ล้าหลัง ไม่มีรัฐเป็นของตนเอง อยู่ใต้การปกครองของไทย และหรือ ลาว) โดยบุคคลชื่อ เชียงแก้ว ซึ่งเป็นลาวหรือข่า ไม่ปรากฏ เคยบวชเรียน และ แสดงตัวเป็นผู้วิเศษ มีผู้คนนับถือมาก เมื่อปรากฏข่าวว่าเจ้าครองนครจำปาศักดิ์ไชยกุมารป่วยหนัก จึงได้ยกกำลังเข้ายึดนครจำปาศักดิ์ได้ ต่อมากองทัพฝ่ายรัฐได้ยกกำลังไปปราบปรามจนชนะ จับ

²²¹ นิตยภัฑ์ นาดสุภา วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²²² บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ชาวเขาในไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มติชน

เลี้ยงแก้วประหารชีวิต และกองทัพของฝ่ายรัฐได้ยกเลิกไปตีพวกข่าอื่น ๆ และจับมาเป็นทาส โดยต้องเป็นทาสอยู่ตลอดชั่วลูกหลาน เกิดเป็นประเพณีตีข่า ตั้งแต่นั้นมา เห็นได้ว่าเป็นการกดขี่ที่คนไทยและคนลาวทำต่อชนกลุ่มน้อยชาวพื้นเมืองอย่างสาหัสมาเป็นเวลายาวนาน²²³

(3) ขบถสาเกียดโง้ง (พ.ศ. 2363) เป็นขบถของพวกข่า เช่นเดียวกับข้อ 2) เป็นขบถที่ถือได้ว่ามีความรุนแรง โดยสาเกียดโง้ง เป็นภิกษุชาวข่า ชูธงคัมภีร์ที่เขาสเกียดโง้ง แขวงเมืองจำปาศักดิ์ อ้างว่ามีฤทธิ์ แสดงตัวเป็นท้าวเจืองอดีตวีรบุรุษของพวกข่า กลับชาติมาเกิด หากได้เสวยราชย์ในจำปาศักดิ์แล้ว พวกข่าจะมีความสุข ความสบาย พวกข่ามีความเชื่อถือ ใฝ่ระดมกองกำลังชาวข่า ประมาณ 6,000 คน เข้าเผาเมืองจำปาศักดิ์ และต่อมาเจ้าอนุวงศ์ผู้ครองเวียงจันทน์ได้รับคำสั่งจากกรุงเทพฯ ให้ยกกำลังไปปราบ และสามารถเอาชนะได้ โดยพวกข่าได้รับความสูญเสียมาก สาเกียดโง้งถูกนำตัวเข้ากรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดให้จำสาเกียดโง้งไว้ตลอดชีวิต ส่วนครอบครัวข่าโปรดให้เป็นตะพุนเลี้ยงช้าง ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณบางบอน ธนบุรี สำหรับพวกข่าที่รอดจากการสู้รบ ก็ถูกกวาดต้อนไปเป็นทาสของคนไทยและคนลาว

(4) คีตสามโบก (ประมาณ พ.ศ. 2438) เป็นความพยายามของชาวบ้าน (บ้านสะอาด ปัจจุบันอยู่ที่ ตำบลสะอาด อำเภอป่าพอง จังหวัดขอนแก่น) ที่จะเป็นอิสระจากอำนาจรัฐ เนื่องจากได้รับความเดือดร้อนจากการเสียด่วย* (*เงินรัชชูปการ: เงินที่ไพร่ซึ่งไม่ต้องการเข้าเกณฑ์แรงงานก็หาสิ่งของหรือเงินมาทดแทนการเกณฑ์แรงงานได้ ซึ่งผู้ที่ใช้เงินหรือสิ่งของมาแทนแรงงานเรียกว่า ไพร่ส่วย และเงิน ที่ใช้แทนแรงงานเรียกว่า ส่วย แต่ต่อมา ใน สมัยรัชกาลที่ 6 เรียกว่า เงินรัชชูปการ โดยกำหนดให้ ชายฉกรรจ์ ที่มีอายุ 18 – 60 ปีและข้าราชการ ต้องเสียเงินรัชชูปการ ยกเว้น ทหาร ตำรวจ พระภิกษุสามเณร กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและผู้ที่มีร่างกายทุพพลภาพไม่ต้องเสียเงินรัชชูปการ) ปีละ 4 บาท อันเป็นภาระหนักมาก เพราะเป็นชุมชนที่มีการผลิตเพื่อยังชีพ อีกทั้งต้องเดินทางไปจ่ายส่วยถึงนครราชสีมา การนำมีเพียงแกนนำธรรมดา จำนวน 3 คน ไม่มีการอ้างตัวว่าเป็นผู้มีบุญแต่อย่างใด ประเด็นที่ยกขึ้นมาในการไม่ยอมจ่ายเงินค่าส่วย คือ ถ้าจะเสียเสียให้เวียงจันทน์ดีกว่า เพราะเคยเสียเป็นสิ่งของเช่น แห หรือผ้าขาวได้ ไม่ต้องเสียเป็นเงิน หมู่บ้านนี้ตั้งเป็นอิสระ ไม่ต้องจ่ายส่วยอยู่ 3 ปี จนทางราชการเข้ามาและสามารถยิงแกนนำทั้ง 3 เสียชีวิตชาวบ้านจึงถอยหนียอมแพ้ไป

(5) ขบถผู้มีบุญ (พ.ศ. 2444 – 2445) การขบถนี้ เริ่มจากมีคำทำนายว่าจะมีผู้มีบุญมาเกิด และอื่น ๆ อีกมาก เช่น เงินต่าง ๆ จะกลายเป็นเหล็ก กรวดที่ผ่านการภาวนาจะกลายเป็นทอง สุกรและกระบือเขาตู้จะกลายเป็นยักษ์มากินคน เป็นต้น ชาวบ้านเชื่อคำทำนายกันมาก โดยเกิดผู้มีบุญขึ้นตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในภาคอีสาน คือ ที่จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม

²²³ เรื่องเดิม หน้า 107

นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย อุดรธานี และอุบลราชธานี โดยผู้มีบุญเหล่านี้ จะมีพฤติกรรมคล้าย ๆ กัน เช่น การอ้างตนเป็นผู้วิเศษ หรือพระศรีอาริยมตไตรย มาบังคาลให้เกิดยุคใหม่ที่อุดมสมบูรณ์

ขบถเหล่านี้ ทางราชการ ได้ส่งกำลังเข้าไปปราบปราม แคนนำและชาวบ้านที่เข้าร่วมถูกยิงตายเป็นจำนวนมาก ที่เหลือก็ถูกจับหรือหลบหนีไป

(6) ขบถหนองหมากแก้ว (พ.ศ. 2467) เกิดที่บ้านหนองหมากแก้ว ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย ผู้นำคือ พระภิกษุบุญมา นำพวกธุดงค์มา และสั่งสอนชาวบ้าน (ต่อมาได้สึกและมีภรรยา) ให้สวดมนต์ภาวนา ไม่กินเนื้อสัตว์ ไม่ลักขโมย ฯลฯ ชาวบ้าน ใกล้เคียงนับถือมาก เรียกคณะของของนายบุญมาว่า “เจ้าผู้มีบุญ” คณะนายบุญมาจัดให้มีการเข้าทรงและประกาศว่า พระศรีอาริยมตไตรยจะมาเกิดที่บ้านหนองหมากแก้ว ซึ่งได้ตั้งชื่อใหม่เป็น “เวียงแก้ว” และจะเป็นยุคที่ “ไม่มีเจ้านาย ใบบ่ไม่กลายเป็นเงินเป็นทอง” ทั้งในการฟ้อนรำที่จัดขึ้น ก็มีกรร้องเพลงเตือนให้ระลึกถึงกรรมที่กองทัพไทยทำลายนครเวียงจันทน์ เมื่อ พ.ศ. 2371 และร้องเป็นคำทำนายว่า เมื่อ บ้านหนองหมากแก้วเจริญเป็นเมือง เวียงจันทน์ก็จะฟื้นขึ้นมาใหม่ และยิ่งใหญ่กว่าเดิม

ในวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2467 คณะเจ้าผู้มีบุญ ได้ยกกำลังชาวบ้าน เข้ากำลังชาวบ้านพร้อมอาวุธ ไปจับไล่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองออกจากอำเภอ (อำเภอวังสะพุง) ระหว่างทางมีการประกาศว่า ระหว่างทางประกาศว่า ชาวบ้านที่เข้าร่วม ก็จะไม่ต้องเสียส่วยปีละ 4 บาท ให้ส่งเป็นผ้าขาวแทน (คล้าย กรณี สามโบก ตาม ข้อ 4) ทั้งนี้ตำรวจได้จับกุมคณะเจ้าผู้มีบุญและชาวบ้านได้ประมาณ 100 คน ศาลตัดสินจำคุกเจ้าผู้มีบุญคนละ 3 ปี

(7) ขบถหมอลำน้อยชาดา (พ.ศ. 2479) เหตุเกิดที่ บ้านเชียงเหียน (ปัจจุบันอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลเขวา อำเภอมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม) โดยหมอลำคำสาธุท่งกะเศษ อ้างตนเป็นผู้วิเศษ เป็นพระชาดาผู้มีบุญกลับชาติมาเกิด เนื่องจากมีรูปร่างเล็ก ชาวบ้านจึงเรียกว่า “หมอลำน้อย” ประเด็นที่ใช้ในการจูงใจ คือ ต่อไปจะเกิดภัย ไฟจะไหม้ แผ่นดินจะไหว คนจะตาย นอกจากผู้ที่ถือธรรม ให้ถือศีล ไม่เบียดเบียนกัน จะมีศาสนาใหม่เป็นศาสนาศรีอาริยมตไตรย คนจะเสมอกันและสมบูรณ์พูนสุข และยังทำนายด้วยว่า เร็ว ๆ นี้ ภาษีส่วย จะลดลงเหลือ 2 บาท และเวียงจันทน์จะรุ่งเรืองอีกครั้งหนึ่ง ชาวบ้านได้มาร่วมกันชุมนุม อยู่ 2 – 3 เดือน โดยปราศจากอาวุธ รัฐบาลได้ส่งคนมาจับหมอลำน้อย และถูกตัดสินจำคุก 4 ปี²²⁴

(8) ขบถนายศิลา วงศ์สิน (พ.ศ. 2502) นายศิลา วงศ์สิน เป็นคนทางอุดรธานี หรือสกลนคร ศึกษาทางธรรมและไสยศาสตร์ มาอยู่ที่จังหวัดอุบลราชธานี รับเข้าทรงรักษาผู้

²²⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 113

เจ็บป่วย จนมีคณินิยมเลื่อมใสและลูกศิษย์ ได้อ้างตนเป็นพระศรีอารีย์ ต่อไปคนที่ในตัวเขาจะไม่ลำบาก นายศิลาฯ ได้ชักชวนชาวบ้านจากจังหวัดอุบลราชธานี ประมาณ 150 คน ไปตั้งบ้านใหม่ในเขต ตำบลสารภี อำเภอโขกษัย จังหวัดนครราชสีมาในปัจจุบัน โดยในขณะนั้นยังเป็นบ้านป่าอยู่ มีการสร้างกระท่อมอยู่ และไม่ยอมจดทะเบียนสำมะโนกับผู้ใหญ่บ้าน ตั้งคุ่มของคนอยู่โดยอิสระ มีการเพาะปลูกและหาของป่าแบบร่วมหมู่ และมีพิธีกรรมอื่น ๆ เช่น สวดมนต์ภาวนา บูชาเทวรูปที่ขุดได้จากปราสาทโบราณ และ ทุกวันขึ้นและแรม 8 ค่ำ 15 ค่ำจะมีพิธีเปลี่ยนคุ่ม โดยชายถูกใจหญิงคนใดก็จะนำผ้าไปคล้องคอ และได้ไปจนถึงรอบใหม่อีก 7 วันต่อมา แต่หญิงสาวทุกคนก่อนจะมีคู่ต้องไปร่วมหลับนอนกับนายศิลาฯ ก่อน ถือเป็นพิธีล้างบาป ซึ่งไม่มีหญิงใครรังเกียจ ต่างเรียกนายศิลาฯ เป็นพ่อ

ต่อมากลุ่มของนายศิลาฯ ได้ไปขุดค้นหาไหเงินไหทองที่เมืองเก่าใกล้หมู่บ้านความรู้ไปถึงบ้านเมือง นายอำเภอและพวกรวม 9 คน พร้อมอาวุธ ได้เดินทางมาเพื่อเชิญตัวนายศิลาฯ ไปสอบสวน แต่นายศิลาฯ ไม่ยอม เกิดขุลมุนต่อสู้กัน เป็นเหตุให้นายอำเภอและพวกรวม 5 คน เสียชีวิต กลุ่มนายศิลาฯ ไซโยโห่ร้องถือว่าปราบมารได้ ในวันรุ่งขึ้น เจ้าหน้าที่ตำรวจพร้อมด้วยชาวบ้านอีก 2 หมู่บ้าน ได้เข้าล้อมจับ แต่นายศิลาฯ พร้อมพรรคพวกคนสนิทประมาณ 10 คน ได้หลบหนีไป การเข้าล้อมจับดังกล่าวเป็นเหตุให้ชาวบ้านในคุ่มของนายศิลาฯ ถูกยิงเสียชีวิต 12 คน (มีผู้หญิงและเด็กรวมอยู่ด้วย) จับได้ 44 คน ต่อมา เจ้าหน้าที่ สามารถจับกุมนายศิลาฯ และพวกได้ที่ช่องเม็ก จังหวัดอุบลราชธานี ขณะจะหลบหนีไปประเทศลาว และนายศิลาฯ ได้ถูก จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี สั่งประหารชีวิต ส่วนพรรคพวกหลายคน ถูกตัดสินจำคุกตลอดชีวิต²²⁵

2) ลักษณะร่วมของอุดมการณ์ของเหตุการณ์ที่เกิด โดยฉัตรทิพย์ นาถสุภาเห็นว่าการมีขบวนการผู้มีบุญสถานทุกครั้งจะมีเป้าหมายที่จะหลุดพ้นจากอำนาจรัฐ²²⁶ โดยมีลักษณะร่วมกัน 3 ประการ คือ

1) ปฏิเสธรัฐ และมีเป้าหมายก่อตั้งระบบใหม่ เป็นระบบสังคมนิยมหมู่บ้าน เป็นอิสระจากอำนาจรัฐ

2) มีความเชื่อว่ายุคมิกคัลยูญีกำลังจะมาถึง และหลังจากนั้น ระบบใหม่ ที่มีแต่ความอุดมสมบูรณ์ จะตามมา

3) วิธีการที่จะได้มาซึ่งระบบใหม่ คือ

²²⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 115 – 116

²²⁶ เรื่องเดียวกัน หน้า 117

3.1) การรวมมือ รวมใจ ของชาวบ้าน ในการแข็งข้อต่ออำนาจรัฐ โดยใช้ประเด็นทางด้าน ประวัติศาสตร์ ศาสนา ฯลฯ มาเป็นเครื่องมือในการปลุกเร้าความรู้สึก

3.2) ให้สังคมชาวบ้านนั้น ประพฤติปฏิบัติธรรมโดยเคร่งครัด เพื่อให้ผู้มีบุญจุนมาช่วยเหลือ

นอกจากนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่า ประเด็นที่ผู้นำการเคลื่อนไหว ยกขึ้นมา มีประเด็นที่น่าสนใจคือ

1) ประเด็นการเสียส่วยซึ่งเป็นการสร้างภาระในแก่ประชาชน ทั้งด้านการเงินและการเดินทางไปเสีย ให้เสียเป็นสิ่งที่ของซึ่งน่าจะหาได้ง่ายกว่าเงิน เช่นผ้าขาวได้ น่าจะเป็นการสร้างความปลอดภัยและแรงจูงใจให้มวลชนได้ หากเทียบในสมัยปัจจุบันก็คงเป็นในทำนองเดียวกับนโยบายประชานิยม นั่นเอง

2) ประเด็นความเจริญรุ่งเรืองของเวียงจันทน์ น่าจะเป็นการสร้างการกระแสรู้สึกถึงความยิ่งใหญ่ในอดีต ก่อนอยู่ใต้การปกครองของไทย เพื่อใช้ปลุกเร้าให้เกิดความรู้สึกว่าต้องการเป็นอิสระ ซึ่งอาจพิจารณาขยายความไปได้ถึงว่า เป็นความชอบธรรมในการที่จะแยกตัวออกเป็นอิสระจากอำนาจรัฐที่ใช้ปกครองอยู่ ซึ่งแม้ปัจจุบัน ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ก็มีการหยิบยกความยิ่งใหญ่และเป็นอิสราภาพของเมืองปัตตานีในอดีตมาเป็นประเด็นในการปลุกเร้าในการชักจูงใจให้เข้าร่วมขบวนการก่อความไม่สงบ เช่นกัน

3) สาเหตุที่เกิดเหตุการณ์สาเหตุที่เกิดเหตุการณ์ อาจแยกพิจารณาองค์ประกอบได้ดังนี้

(1) องค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อม โดย

1.1) เกิดในชุมชนที่ห่างไกลอำนาจรัฐ เจ้าหน้าที่บ้านเมืองไม่สามารถทราบถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเบื้องต้น เช่น กรณีขบถนายสีลา วงศ์สิน ซึ่งรู้เมื่อมีการไปขูดหาเงินให้ทองทำให้ยากต่อการตรวจพบ เป็นเหตุให้มีการรวมตัวได้ระดับหนึ่ง บางครั้ง ถึงขั้นยกกำลังเข้าโจมตีสถานที่ราชการ

1.2) เกิดจากความยากลำบากของประชาชน ในการปฏิบัติตามอำนาจรัฐ เช่น การเสียเงินส่งส่วย ส่งผลให้เกิดความต้องการมุกกลับ คือ ไม่ต้องเสียเงิน หรือสามารถใช้สิ่งทีหาง่าย (เช่น ผ้าขาว) ในการส่งส่วยแทน ดังนั้น เมื่อมีการหยิบยกประเด็นเหล่านี้ขึ้นมา จึงสามารถจูงใจให้คนคล้อยตามและเข้าร่วมได้

1.3) อำนาจรัฐจากส่วนกลางไปไม่ถึง หรือเกิดความอ่อนแอในอำนาจรัฐ เช่น กรณีขบถบุญกว้าง (พ.ศ. 2242) ในสมัยกรุงศรีอยุธยา อันเป็นช่วงต่อระหว่างสมัยพระนารายณ์ต่อกับ พระเทพราชา ซึ่งมีความวุ่นวายในการสืบราชสมบัติ

1.4) ขาดความรู้ เป็นเหตุให้ถูกชักจูงได้ง่าย

(2) องค์ประกอบด้านผู้นำหรือแกนนำ มีผู้นำที่สามารถโน้มน้าว ชักจูงให้มวลชนเชื่อและคล้อยตามได้ โดยอาจใช้ประโยชน์จากความเชื่อพื้นฐานของชาวบ้าน เช่น เรื่องยุคพระศรีอริยเมตไตรย หรือ ความเชื่อ ความหวังถึงสังคมหรือสภาพความเป็นอยู่ที่ดีกว่าในอนาคต หรือการขู่ว่าจะเกิดเหตุร้ายขึ้นในอนาคตเช่นกัน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ภาพสังเขปของการขบถดังกล่าว คือการต่อต้านหรือไม่ยอมรับอำนาจรัฐจากส่วนกลาง โดยเห็นว่าเป็นการถูกกดขี่ข่มเหงให้ได้รับความเดือดร้อน อย่างไรก็ตาม ข้อมูลทางประวัติศาสตร์คงมีน้อยเกินไปที่จะสรุปว่าการเคลื่อนไหวดังกล่าวเป็นการต่อต้านอำนาจรัฐอย่างแท้จริงและเบ็ดเสร็จ (ทั้งนี้คำนึงถึงลักษณะการจัดรูปแบบการปกครองในช่วงเวลาที่เกิดเหตุด้วย) เพราะเหตุไม่เห็นด้วยกับการปกครองไม่เป็นธรรม เพราะบางเหตุการณ์ ข้อมูลที่ปรากฏส่อไปให้พิจารณาได้ว่า เป็นการกระทำเพื่อตั้งตนเป็นใหญ่ เป็นอิสระ เฉพาะพื้นที่ เฉพาะกาล ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายในเชิงอุดมการณ์ที่แท้จริงในการที่จะต่อต้านอำนาจรัฐ (แม้ว่าบางกรณีจะมีการยกประเด็นที่เห็นว่าไม่ได้รับความลำบากในการปฏิบัติตามอำนาจรัฐ เช่น การเสียชีวิต เป็นต้น) ถึงขั้นโค่นล้มการปกครอง ของผู้ปกครองที่ตนเห็นว่าเป็นทรราชย์ แต่อย่างไร

2.2.2 ยุคที่มีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ หรือเพื่ออุดมการณ์ประชาธิปไตย หรือเพื่อประท้วงผู้นำที่เห็นว่าไม่มีความชอบธรรม โดยมีกรณีที่น่าสนใจศึกษา และนำมาศึกษาจำนวน 4 เหตุการณ์คือ เหตุการณ์ 14 ตุลา เหตุการณ์ 6 ตุลา เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ และเหตุการณ์ชุมนุมของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1) เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการต่อสู้เคลื่อนไหวทางการเมืองของมวลชนไทยเป็นครั้งแรก และเป็นครั้งที่ยิ่งใหญ่ โดยภาพรวมอาจกล่าวได้ว่าเป็นการต่อสู้ต่อต้านกับผู้ปกครอง (รัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร ที่ได้อำนาจมาจากการปฏิวัติ) ซึ่งความเป็นมาและสภาพของเหตุการณ์นั้น ข้อมูลจาก www.wikipedia.org ได้เรียบเรียงไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

“ โดยเหตุการณ์เริ่มมาจากการที่จอมพลถนอม กิตติขจร ทำการรัฐประหารตัวเองในวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 โดยนักศึกษาและประชาชนมองว่าเป็นการสืบทอดอำนาจตนเองจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งในขณะนั้นจอมพลถนอมจะต้องเกษียณอายุราชการเนื่องจากอายุครบ 60 ปี อีกทั้งจอมพลประภาส จารุเสถียร บุคคลสำคัญในรัฐบาล ก็มิได้รับการยอมรับเหมือนจอมพลถนอม แต่กลับต่ออายุราชการให้ตนเอง ประกอบกับข่าวคราวเรื่องทุจริตคอร์รัปชันในวงราชการต่าง ๆ สร้างความไม่พอใจอย่างมากแก่ประชาชน

29 เมษายน พ.ศ. 2516 เฮลิคอปเตอร์ทหารหมายเลข ทบ.6102 เกิดอุบัติเหตุตกที่ อ. บางเลน จ.นครปฐม มีคาราหึงชื่อคังในขณะนั้นคือ เมตตา รุ่งรัตน์ โดยสารไปด้วย มีผู้เสียชีวิต ทั้งหมด 6 คน ในซากเฮลิคอปเตอร์นั้นพบซากสัตว์เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นซากกระทิง ที่ทางผู้ที่ใช้ล่ามาจากทุ่งใหญ่นเรศวรซึ่งเป็นพื้นที่ป่าสงวน สร้างกระแสไม่พอใจในหมู่นิสิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และประชาชนทั่วไปเป็นอย่างมาก หลังจากนั้นปลายเดือนพฤษภาคม และต้นเดือนมิถุนายน นิสิตนักศึกษากลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติฯ 4 มหาวิทยาลัยได้ออกหนังสือข้อ บันทึกลับจากทุ่งใหญ่ เปิดโปงเกี่ยวกับกรณีนี้ ผลการตอบรับออกมาดีมาก จนขยายผล โดย นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงกลุ่มหนึ่งออกหนังสือชื่อ มหาวิทยาลัยที่ไม่มีคำตอบ เป็นผลให้ ดร.ศักดิ์ ฝาสุขนิรันดร์ อธิการบดีสั่งลบชื่อนักศึกษาแกนนำ 9 คนออก ซึ่งทำให้เกิดการประท้วงจน นำไปสู่การประชุมในวันที่ 21 และ 22 มิถุนายน ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ทำยสุด ดร.ศักดิ์ ต้อง ยอมคืนสถานะนักศึกษาทั้ง 9 คน และดร.ศักดิ์ ก็ได้ลาออกไปเพื่อแสดงความรับผิดชอบเริ่มต้น เหตุการณ์ 6 ตุลาคม มีบุคคลร่วมลงชื่อ 100 คน เพื่อเรียกร้องขอรัฐธรรมนูญ ซึ่งประกอบด้วย บุคคลหลากหลายอาชีพ หลายวงการ เช่น นักวิชาการ นักการเมือง นักคิด นักเขียน นิสิต นักศึกษา เป็นต้น จากนั้น นักศึกษา 13 คน นำโดย นายธีรยุทธ บุญมี ได้เดินแจกใบปลิวเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ตามสถานที่ต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ โดยอ้างถึงใจความในพระราชหัตถ์เลขาของรัชกาลที่ 7 ที่ส่งถึง รัฐบาลถึงสาเหตุที่ทรงสละราชสมบัติ แต่ทางตำรวจนครบาลจับได้เพียง 11 คน และจับขัง นักศึกษาทั้ง 11 คนนี้ไว้ที่โรงเรียนตำรวจนครบาลบางเขนและนำไปขังต่อที่เรือนจำกลางบางเขน พร้อมตั้งข้อหาร้ายแรงว่า เป็นการกระทำความผิดเป็นคอมมิวนิสต์ โดยห้ามเยี่ยม ห้ามประกันเด็ดขาด จากนั้นจึงได้มีการประกาศจับ นายก่อเกียรติ คงคา นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง และตามจับ นายไขแสง สุกใส อดีต ส.ส.จ.นครพนม ขึ้นอีก รวมทั้งหมดเป็น 13 คน โดยกล่าวหาว่า นายไขแสงเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังการแจกใบปลิวครั้งนี้ ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้สร้างความไม่พอใจให้เกิดขึ้น ครั้งใหญ่แก่มวลนักศึกษาและประชาชนอย่างมาก จนนำไปสู่การประชุมใหญ่ที่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งในขณะนั้นเป็นช่วงของการสอบกลางภาคด้วย แต่ทางองค์กร นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อมธ.) ได้ประกาศและติดป้ายขนาดใหญ่ไว้ว่า งดสอบ พร้อม ทั้งยื่นคำขาดให้ทางรัฐบาลปล่อยตัวทั้งหมดนี้ก่อนเที่ยงวันที่ 13 ตุลาคม แต่เมื่อถึงเวลาแล้วรัฐบาล ก็หาได้ยอมกระทำไม่

การเดินทางครั้งใหญ่จึงเริ่มต้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม ออกไปตามถนนราชดำเนิน ตู่ลานพระบรมรูปทรงม้า โดยมีแกนนำเป็นนักศึกษาและมีประชาชน เข้าร่วมด้วยจำนวนมาก (คาดการกันว่ามียาว 500,000 คน) แกนนำนักศึกษาได้เข้าพบเจรจากับ รัฐบาลและบางส่วนได้เข้าเฝ้าฯ จนได้ข้อยุติเพียงพอที่จะสลายตัว แต่ทว่าด้วยอุปสรรคทางการ

สื่อสารและมวลชนที่มีอยู่เป็นจำนวนมากไม่อาจควบคุมดูแลได้หมด ก็นำไปสู่การนองเลือดในเช้าตรู่วันที่ 14 ตุลาคม เมื่อเกิดการปะทะระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนที่บริเวณหน้าพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อกลุ่มผู้ชุมนุมจะสลายตัวกลับทางนั้น แต่ทางเจ้าหน้าที่ไม่ยอมให้ผ่าน จึงเกิดการปะทะกันกลายเป็นการจลาจล ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และถนนราชดำเนิน พบเฮลิคอปเตอร์ลำหนึ่งบินวนอยู่เหนือเหตุการณ์และมีการยิงปืนลงมาจากเฮลิคอปเตอร์ลำนั้นเพื่อสลายการชุมนุม ...

หลังจากนั้น วิทยูกระจายเสียงแห่งประเทศไทยประกาศว่า จอมพลถนอม ได้ลาออกจากตำแหน่งแล้ว และมีพระบรมราชโองการโปรดแต่งตั้ง นายสัญญา ธรรมศักดิ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระศรีนครินทร์ราบรมราชชนนี ทรงมีพระราชดำรัสแถลงออกโทรทัศน์ด้วยพระองค์เอง แต่ทว่าเหตุการณ์ยังไม่สงบโดยกลุ่มทหารได้เปิดฉากยิงเข้าใส่นักศึกษาและประชาชนอีกครั้งหลังจากพระราชดำรัสทางโทรทัศน์เพียงหนึ่งชั่วโมงเมื่อนักศึกษาพยายามพุ่งรถบัสที่ไม่มีคนขับเข้าใส่สถานีตำรวจ ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเนื่องจากผู้ชุมนุมนับพันยังไม่วางใจในสถานการณ์ได้มีการประกาศทำทายกฏอัยการศึกในเวลา 22.00 น. และ ประกาศว่าจะอยู่ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยทั้งคืนเพื่อให้แน่ใจว่าไม่ได้ถูกหลอกอีกครั้ง ซึ่งในตอนหัวค่ำวันที่ 15 ได้มีประกาศว่า จอมพลถนอม จอมพลประภาส และ พ.อ.ณรงค์ ได้เดินทางออกนอกประเทศแล้ว เหตุการณ์จึงค่อยสงบลง และวันที่ 16 ตุลาคม ผู้ชุมนุมและประชาชนต่างพากันช่วยทำความสะอาดพื้นถนนและสถานที่ต่าง ๆ ที่ได้รับความเสียหาย

หลังจากเหตุการณ์ครั้งนี้ มีการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่ โดยสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญประกอบด้วยประชาชนต่าง ๆ จากหลายภาคส่วน โดยไม่มีนักการเมืองร่วมอยู่ด้วยเลย และใช้สนามม้าบางลิ้งเป็นสถานที่ร่าง โดยเรียกกันว่า สภาสถนามม้า จนนำไปสู่การเลือกตั้งในต้นปี พ.ศ. 2518...”

เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 นี้ ถือได้ว่าเป็นเหตุการณ์ครั้งแรกของประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่ผู้ปกครองถูกประชาชนขับไล่ออกจากตำแหน่ง เพราะเหตุที่ขาดความชอบธรรมในการปกครองประเทศ ซึ่งภายหลังจากได้มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองในลักษณะทำนองนี้อีกหลายครั้ง แต่บางครั้งก็นำไปสู่การรัฐประหาร

2) เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 อันเป็นการเคลื่อนไหวของมวลชนในยุครัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง (ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี) โดยเป็นการประท้วงที่จอมพลถนอม กิตติขจร เกินทางเข้าประเทศภายหลังที่บวชเป็นสามเณร การชุมนุมดังกล่าวมีนิสิตนักศึกษาเป็นหลัก ในขณะเดียวกัน ก็มีพลังมวลชนอีกกลุ่มหนึ่งที่ตั้งขึ้นมาเพื่อประท้วงการ

ประท้วงของนิสิตนักศึกษาอีกทีหนึ่ง จนในที่สุดได้เหตุการณ์ความรุนแรงที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 และคณะทหารที่ใช้ชื่อว่า คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน นำโดย พล.ร.อ. สงัด ชะลออยู่ เป็นหัวหน้า ได้เข้ายึดอำนาจ และประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2517²²⁷

3) เหตุการณ์ พฤษภาทมิฬ พ.ศ.2535 โดยเมื่อเกิดการรัฐประหารรัฐบาลของ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ โดยคณะบุคคลที่เรียกตนเองว่า “คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ” ซึ่งนำโดย พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด และ พล.อ. สุจินดา คราประยูร ผู้บัญชาการทหารบก เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 ต่อมาได้มีการร่างรัฐธรรมนูญใหม่โดย ประกาศใช้เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ.2534 และได้มีการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ.2535 โดยมีพรรคสามัคคีธรรมอันเป็นพรรคการเมืองใหม่ที่รวมนักการเมืองจากหลายพรรค ได้รับเลือกสูงสุด และเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล แต่ปรากฏว่า นายณรงค์ วงศ์วรรณ หัวหน้าพรรค ถูกสหรัฐอเมริกาปฏิเสธไม่ออกวีซ่าให้เข้าประเทศ แกนนำพรรคที่รวมกันจะจัดตั้งรัฐบาล จึงได้เสนอชื่อ พล.อ.สุจินดา คราประยูร ผู้ซึ่งปฏิเสธมาตลอดว่าจะไม่รับตำแหน่งทางการเมือง เป็นนายกรัฐมนตรี

จากเหตุการณ์ดังกล่าว เช่นการ จัดตั้งพรรคสามัคคีธรรม การตั้ง พล.อ.สุจินดาฯ เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นการชี้ให้เห็นถึงความต้องการสืบทอดอำนาจ ของคณะรัฐประหาร จึงได้เกิดกระแสต่อต้านขึ้น โดยมีประเด็นในการโจมตี 2 ประเด็นคือ พล.อ. สุจินดาฯ ไม่ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งแม้รัฐธรรมนูญจะไม่ได้ห้าม แต่ก็ไม่ชอบธรรม และ พล.อ.สุจินดาฯ เป็นหนึ่งในคณะที่ทำการรัฐประหาร จึงเท่ากับเป็นการสืบทอดอำนาจ โดยมีการชุมนุมเรียกร้องให้ พล.อ.สุจินดาฯ ลาออก แต่ยังไม่เกิดกระแสรุนแรงมากนัก จนกระทั่ง พล.อ.จำลอง ศรีเมือง หัวหน้าพรรคพลังธรรม เข้าร่วม โดยการอดอาหารและน้ำเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ.2535 และได้มีกลุ่มต่าง ๆ เข้าร่วมด้วย เช่น กลุ่มสมาพันธ์ประชาธิปไตย นำโดย น.พ.สันต์ ทัศนรัตน์ และ กลุ่มคณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตย ซึ่งมีแกนนำคนสำคัญคือ นายโคทมอริยา ต่อมาในวันที่ 10 พฤษภาคม พล.ต.จำลองฯ ได้เลิกอดอาหาร และผู้ชุมนุมก็ได้ประกาศลายการชุมนุมชั่วคราว โดยนัดชุมนุมใหม่ ในวันที่ 17 พฤษภาคม ที่ท้องสนามหลวง

ในการชุมนุมเมื่อวันที่ 17 นั้น เชื่อกันว่ามีผู้ชุมนุมมากกว่า 300,000 คน และเมื่อเวลาประมาณ 21.30 น.ของวันดังกล่าว พล.ต. จำลองฯ ได้เคลื่อนผู้ชุมนุมจากสนามหลวงไปทำเนียบรัฐบาลเพื่อกดดันใน พล.อ.สุจินดาฯ ลาออก ซึ่งทางเจ้าหน้าที่ก็ได้มีการสกัดกั้นบนถนนราชดำเนิน อันเป็นเส้นทางที่ผู้ชุมนุมต้องเดินทางผ่าน เมื่อกลุ่มผู้ชุมนุมเดินไปถึงจุดสกัดของเจ้าหน้าที่ก็ได้เกิด

²²⁷ ณรงค์ ลินสวัสดิ์ การเมืองไทย: การวิเคราะห์เชิงจิตวิทยา

การประจันหน้ากัน และกลายเป็นการปะทะกันอย่างรุนแรง จนเข้าเช้าวันที่ 18 พฤษภาคม เริ่มมีผู้บาดเจ็บและเสียชีวิต แม้รัฐบาลจะประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน ก็ยังคงมีความรุนแรงเกิดขึ้นในบริเวณสะพานผ่านฟ้า และถนนราชดำเนิน จนถึงวันที่ 21 พฤษภาคม จึงสงบลง โดยปัจจัยสำคัญคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าให้ พล.อ.สุจินดาฯ และ พล.ต.จำลองฯ เข้าเฝ้าพร้อมกัน เมื่อประมาณ 21.30 น. ของวันที่ 20 พฤษภาคม และมีพระราชกระแสรับสั่งให้ทั้งสองหันหน้าเข้าหากัน จากเหตุการณ์ความรุนแรงดังกล่าว พล.อ.สุจินดาฯ ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยให้เหตุผลว่าเพื่อเป็นการแสดงความรับผิดชอบทางการเมือง และเพื่อให้การแก้ไขรัฐธรรมนูญเป็นไปได้โดยอิสระ²²⁸

4) การชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พ.ป.ป.)²²⁹ เป็นเหตุการณ์ที่เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2547 ในช่วงปลายรัฐบาลทักษิณ 1 เมื่อมีการรวมตัวของกลุ่มคนในนามกลุ่มประชาชนเพื่อชาติและราชบัลลังก์ และมีการชุมนุมปราศรัยเพื่อขับไล่ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ.2547 เป็นครั้งแรก และเริ่มขยายเป็นวงกว้างขึ้นเมื่อถึงปลายปี พ.ศ. 2548 ส่วนหนึ่งจากการนำของนายสนธิ ลิ้มทองกุล ในรายการเมืองไทยรายสัปดาห์ ทาง โทรทัศน์ ช่อง 9 และขยายตัวในวงกว้างไปยังบุคคลในหลายสาขาอาชีพในเวลาต่อมา

ในการรณรงค์ขับไล่²³⁰ มีทั้งผู้ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยเป็นจำนวนมาก ในกลุ่มที่แสดงความคิดเห็นสนับสนุนให้นายกรัฐมนตรีลาออกก็มีความเห็นที่แตกต่างกันเป็นหลาย ๆ กลุ่ม ทั้งในเรื่องกระบวนการและประเด็นในการขับไล่ โดยประเด็นสำคัญที่หยิบยกมา เช่น เรื่องผลประโยชน์ทับซ้อน การทุจริต และการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น

การชุมนุมมีลักษณะยืดเยื้อ โดยใช้บริเวณท้องสนามหลวงใช้ชื่อว่า "เอาประเทศไทยของเราคืนมา" สลับกับการเคลื่อนขบวนใหญ่เพื่อกดดันสองครั้ง ในคืนวันอังคารที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2549 จากสนามหลวงมาที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และเช้าวันอังคารที่ 14 มีนาคม พ.ศ.2549 จากสนามหลวงมาที่ทำเนียบรัฐบาลระหว่างมีการประชุมคณะรัฐมนตรี และย้ายการชุมนุมมาปักหลักบริเวณสี่แยกสะพานมัฆวานรังสรรค์สลับกับสี่แยกสวนมิสกวันและถนนพิษณุโลกช่วงข้างทำเนียบรัฐบาล โดยมีเข้าร่วมชุมนุมเป็นจำนวนมาก

การเคลื่อนขบวนย่อยไปชุมนุมที่สถานที่ต่าง ๆ เช่น สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง สถานทูตสิงคโปร์ ถนนสีลม นอกจากนี้มีการเคลื่อนการชุมนุมครั้งสำคัญเช่น การเคลื่อนขบวนจากสนามกีฬาแห่งชาติ มาบริเวณสยามสแควร์และถนนสุขุมวิท เมื่อวันอาทิตย์ที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2549 และการชุมนุม ณ บริเวณหน้าศูนย์การค้าสยามพารากอน

²²⁸ เรื่องเดียวกัน

²²⁹ ข้อมูลจาก<http://th.wikipedia.org> ค้นคว้าเมื่อ 20 ก.ค.2554

เมื่อวันพุธที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2549 ซึ่งนับเป็นครั้งแรกของการชุมนุมทางการเมืองขนาดใหญ่กลาง ศูนย์ธุรกิจหลักประเทศ เพื่อต้องการล้มล้างรัฐบาลในขณะนั้น

ผลจากการเลือกตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2549 ที่อดีตรรคฝ่ายค้าน 3 พรรค ได้แก่ พรรค ประชาธิปัตย์ พรรคมหาชนและพรรคชาติไทยไม่ได้ร่วมลงสมัครรับเลือกตั้งด้วย ปรากฏว่าพรรค ไทยรักไทย ซึ่ง พ.ต.ท. ทักษิณฯ เป็นหัวหน้าพรรค ยังคงได้รับคะแนนเสียงข้างมาก แต่ในหลาย พื้นที่ได้เกิดปรากฏการณ์ที่ผู้สมัครจากพรรคไทยรักไทยได้คะแนนน้อยกว่าผู้ไม่ออกเสียงและบัตรเสีย แต่ในท้ายที่สุดการเลือกตั้งครั้งนี้ก็ถูกศาลรัฐธรรมนูญพิพากษาให้เป็นโมฆะ และได้มีพระราช กฤษฎีกาให้มีการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2549 สำหรับกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อ ประชาธิปไตย ได้นัดหมายชุมนุมใหญ่ในวันที่ 20 กันยายน เวลา 15.00 น. ที่ลานพระบรมรูปทรงม้า

ความเคลื่อนไหวต่อต้าน พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้สิ้นสุดลง ในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2549 โดยการรัฐประหารโดยคณะที่ใช้ชื่อว่า “คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” นำโดย พล.อ. สนธิ บุญยรัตกลิน ก่อนวันนัดหมายที่จะมี การชุมนุมอย่างยืดเยื้อของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และเครือข่าย

จากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของไทยที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า เป็นไปใน ลักษณะที่ไม่เห็นด้วยกับการกระทำของผู้ปกครอง หรือ เห็นว่าการกระทำของผู้ปกครองไม่มีความชอบธรรม หรือไม่มีความชอบธรรมที่จะอยู่ในอำนาจ สำหรับผลของการเคลื่อนไหวนั้น บางครั้งก็ทำให้ผู้ปกครองไม่สามารถอยู่ในอำนาจได้ต่อ บางครั้ง ก็นำไปสู่การรัฐประหารเพื่อให้ เหตุการณ์นั้นยุติลงแต่กล่าวโดยภาพรวมแล้ว ก็เป็นการที่มวลชนเห็นว่าผู้ปกครองไม่มีความชอบ ธรรมที่จะอยู่ในตำแหน่งอีกต่อไป นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม นอกจากปรากฏการณ์เคลื่อนไหวทางการเมืองใหญ่ ๆ เพื่อโค่นล้มหรือ ประท้วงผู้ปกครอง (รัฐบาล) ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อีกปรากฏการณ์หนึ่งที่พบเห็นทั่วไปใน สังคมไทยปัจจุบัน คือการใช้เสรีภาพในการชุมนุมตามรัฐธรรมนูญมาตรา 63 ที่ว่า

“บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ

การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติ แห่งกฎหมาย เฉพาะในกรณีการชุมนุมสาธารณะ และเพื่อคุ้มครองความสงบของประชาชนที่ จะใช้ที่สาธารณะ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะสงคราม หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินหรือประกาศใช้กฎอัยการศึก”

การชุมนุมดังกล่าวนี้ ไม่ว่าจะเพื่อวัตถุประสงค์ในทางการเมือง หรือเพื่อเรียกร้อง ให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น เช่น ราคาผลิตผลทางการเกษตรตกต่ำ ฯลฯ ซึ่ง หลายกรณีแม้เป็นการกระทำโดยสันติวิธี แต่ก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

ที่กฎหมายรับรองไว้เช่นกัน แต่เนื่องจากในหลายกรณีดังกล่าวเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อประโยชน์สาธารณะ ซึ่งย่อมสูงกว่าประโยชน์ของเอกชน (เช่น การคัดค้านโครงการของรัฐที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม) ก็ย่อมกระทำได้ แม้รัฐก็ไม่อาจคัดค้านได้ เพราะรัฐก็ต้องผูกพันตัวเองกับรัฐธรรมนูญซึ่งได้รับรองสิทธิเสรีภาพดังกล่าวไว้ตามหลักนิติรัฐ และเอกชนก็ต้องยอมรับต่อสภาพดังกล่าวเพื่อประโยชน์ที่สูงกว่า คือประโยชน์สาธารณะนั่นเอง โดยอาจเรียกกรณีดังกล่าวว่า การขัดกันแห่งสิทธิเสรีภาพ โดยต่างก็มีบทบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพไว้เหมือนกัน เพียงแต่หากเป็นการใช้สิทธิเสรีภาพเพื่อประโยชน์สาธารณะแล้ว ก็ย่อมอยู่เหนือกว่าการสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคล

นอกจากนี้ผู้ศึกษาใคร่ขอตั้งเป็นข้อสังเกตว่าในบางกรณี การตีความสิทธิเสรีภาพโดยองค์กรที่มีอำนาจวินิจฉัยนี้ (เช่น ศาล) อาจถูกตีความโดยจำกัดได้ ขึ้นกับประโยชน์สาธารณะในขณะนั้น เช่น กรณีศาลสูงสหรัฐตีความประเด็นเกี่ยวกับ สิทธิในการแสดงออก และเสรีภาพในการพูด (right to express, freedom of speech) ในคดี *Schenck v. United States* 1919 อันเกิดขึ้นในช่วงมีสงคราม ว่า ในบางช่วง โดยเฉพาะในช่วงสงคราม เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นควรถูกจำกัดบ้าง เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม (ของประเทศไทย ก็ปรากฏเรื่องจำกัดขอบเขตเช่นกัน เช่น ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 63 วรรคสอง ที่กล่าวมาข้างต้น)

อย่างไรก็ตาม Zechariah Chafee, Jr. ซึ่งเป็นศาสตราจารย์ทางกฎหมายแห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ก็ได้แสดงความเห็นแย้งกรณีนี้ ในหนังสือเรื่อง Freedom of speech in war times. (1919) ว่า ประชาชนต้องมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นแม้ในขณะเกิดสงคราม เพราะช่วงเวลานั้นเป็นช่วงเวลาประชาชนต้องการได้ยินความเห็นทั้งสองด้าน ไม่ใช่เฉพาะที่รัฐบาลต้องการบอกเท่านั้น ดังนั้นในภาวะสงครามจึงควรได้รับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เว้นแต่การแสดงความคิดเห็นดังกล่าวมีส่วนแทรกแซงการทำสงครามโดยตรงและส่งผลร้ายแรง²³⁰ ซึ่งประเด็นนี้ก็เป็นที่น่าสนใจทำการศึกษาต่อไปทั้งในเชิงรัฐศาสตร์และเชิงกฎหมายรัฐธรรมนูญ ถึงขอบเขตของสิทธิต่าง ๆ ในช่วงที่ประเทศชาติเกิดเหตุวิกฤติ

3. สรุปแนวทางการปรากฏการณ์ทางการเมืองในการต่อสู้กับผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม

จากเนื้อหาที่ทำการศึกษาและกล่าวมาข้างต้น อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

²³⁰ http://archive.org/stream/freedomspeechin00chafgoog/freedomspeechin00chafgoog_djvu.txt
ค้นคว้าเมื่อ 5 พฤษภาคม 2555

3.1 แนวทางการต่อสู้โดยปัจเจกบุคคล (ซึ่งในบางกรณี ก็เป็นการกระตุ้นชั้นนำสังคม หรือมวลชน หรือก่อให้เกิดพลังขับเคลื่อนอย่างรุนแรงในภายหลัง) จากการศึกษาพบว่ามักเป็นการต่อสู้ในระบอบการปกครองที่เป็นระบบเปิดพอสมควร โดยประชาชนยังสามารถมีโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็นและมีบทบาทความเคลื่อนไหวได้ในระดับหนึ่ง และระดับการต่อสู้มักเป็นในเชิงอุดมการณ์ ที่บุคคลผู้เคลื่อนไหวไม่เห็นด้วยกับการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของรัฐ แต่การกระทำนั้น ๆ ยังไม่กระทบกับความรู้สึกของประชาชนหมู่มาก หรือยังไม่สามารถปลูกสร้างกระแสของมวลชนให้เกิดขึ้นได้ จึงเป็นการเคลื่อนไหวในลักษณะปัจเจกบุคคลอยู่ (แต่ไม่ได้มีความหมายเฉพาะเจาะจงว่า เป็นการเคลื่อนไหวของคนเพียงคนเดียว)

3.2 แนวทางการต่อสู้โดยมวลชนในการต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม จากการศึกษาพบว่า มักเกิดในประเทศที่ไม่ได้ใช้ระบอบการปกครองเสรีประชาธิปไตย หรือไม่ใช้ระบอบเสรีประชาธิปไตยอย่างแท้จริง (เช่น เป็นเพียงรูปแบบเปลือกนอก เป็นต้น) อาจแยกพิจารณาได้เป็น

3.2.1 กลุ่มผู้ต่อต้านไม่ได้พิจารณาถึงการได้มาซึ่งอำนาจในตอนแรก ว่ามีความชอบธรรมหรือไม่ แต่ต่อมาได้เกิดเหตุการณ์ เช่น มีการใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรม หรือกระทำการที่กระทบความรู้สึกประชาชน จึงมีการออกมาเคลื่อนไหวต่อต้าน เมื่อประกอบกับผู้ปกครองมิได้อำนาจมาโดยชอบธรรม จึงทำให้เป็นจุดอ่อนที่ถูกหยิบยกมาเป็นประเด็นในการเคลื่อนไหวได้ง่าย

นอกจากนี้การเคลื่อนไหวดังกล่าว อาจเกิดจาก กระแสโลกที่เปลี่ยนไป ระบอบเสรีประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ประชาชนในหลายประเทศเรียกร้องต้องการ ดังนั้น ระบอบการปกครองที่ดูว่าถูกต้องชอบธรรม ในยุคสมัยหนึ่ง (เช่น ระบอบกษัตริย์ ระบอบอภิชนาธิปไตย ระบอบเผด็จการ) อาจถูกต่อต้านเพื่อ โคนล้ม หรือให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้

3.2.2 กลุ่มผู้ต่อต้านเห็นว่าการเข้าสู่อำนาจของผู้ปกครองเป็นไปโดยไม่ชอบ เช่น การปฏิวัติ หรือ การ โกงการเลือกตั้ง ซึ่งก็มักจะเกิดในประเทศที่ระบอบเสรีประชาธิปไตยยังไม่เข้มแข็ง กลุ่มอำนาจ สามารถแสวงหาอำนาจโดยไม่ชอบธรรมได้ โดยใช้กำลัง เช่นการปฏิวัติ หรือ การใช้กลไกอื่น ๆ เช่น การ โกงการเลือกตั้ง (ซึ่งสามารถทำได้ในหลายรูปแบบ) หรือการเลือกตั้งที่ไม่ชอบ เป็นต้น

3.3 การเคลื่อนไหวในประชาคมโลกและทัศนคติที่มีต่อเหตุการณ์ดังกล่าว จากปรากฏการณ์ทางเมืองที่เกิดขึ้นในต่างประเทศจะเห็นได้ว่า ในโลกยุคปัจจุบัน การที่ประชาชนออกมาต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม เป็นสิ่งที่นานอารยประเทศยอมรับได้ (โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากผู้ปกครองมิได้มาจากกระบวนการประชาธิปไตยตามเกณฑ์ของตะวันตก) แตกต่างไปจากความเชื่อตามทฤษฎีการเมืองในยุคก่อนบางแนวคิด เช่น ของ Thomas Hobbes เป็นต้น ที่ถือว่ารัฐ

มีอำนาจสูงสุด ประชาชนไม่มีสิทธิต่อต้าน นอกจากนี้หากผู้ปกครองใช้ความรุนแรงในการสลายกลุ่มผู้ต่อต้าน ก็อาจได้รับการตอบโต้จากนานาชาติได้ ทั้งนี้คาดว่าเนื่องจาก

1. แนวคิดและมุมมองของประชาคมโลกเปลี่ยนไป โดยจากเดิมที่เห็นว่า ประชาชนเป็นเพียงวัตถุหนึ่งในองค์ประกอบความเป็นรัฐ และอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ปกครองรัฐ มาเป็นแนวคิดนิติรัฐที่ว่ารัฐมีหน้าที่ในการดูแลและปกป้องประชาชน และประชาชนเป็นประธานแห่งสิทธิที่จะได้รับการดูแลปกป้องดังกล่าว

2. กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งหมายความรวมถึงแนวคิดที่ว่าระบอบการปกครองที่จะเป็นที่ยอมรับคือ การปกครองระบอบเสรีประชาธิปไตย (ซึ่งแม้ว่าอาจจะมีการแกว่งละเลย ทำเป็นมองไม่เห็นเนื่องจากผลประโยชน์ของชาติ โดยเฉพาะชาติมหาอำนาจที่มีบทบาทในเวทีโลก) หรือเรื่องกระแสสิทธิมนุษยชน เมื่อผนวกกับเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาคมโลกเป็นไปอย่างรวดเร็ว รวมถึงกระแสความคิดเห็นของประชาคมโลกที่เห็นว่ามีควมไม่เป็นธรรมหรือการกดขี่ประชาชนได้รับเกิดขึ้นในรัฐใด ก็ควรได้รับการปกป้องคุ้มครอง ที่แสดงผ่านสื่อออนไลน์ หรือสังคมโซเชียลต่าง ๆ ก็จะเป็นกระแสส่วนหนึ่งในการผลักดันในรัฐต่าง ๆ โดยเฉพาะรัฐมหาอำนาจเข้าแทรกแซงกรณีดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมีผลประโยชน์แห่งชาติ (National interest) ของประเทศมหาอำนาจเหล่านั้นเข้ามาเกี่ยวข้องสมประโยชน์ด้วย

อย่างไรก็ตามแนวทางที่กล่าวมาแล้วข้างต้นพึงพิจารณาด้วยความระมัดระวัง โดยอาจแยกได้เป็น 2 ประเด็นคือ

1) ประเด็นความชอบธรรมในการเข้าแทรกแซงของนานาชาติ เช่น กรณีที่นาโต้ส่งกำลังทางอากาศเข้าทิ้งระเบิดโจมตีชาวเซิร์บ ในเมือง โคโซโว ของประเทศยูโกสลาเวีย ในปี ค.ศ. 1999 ทั้งที่ยังไม่ผ่านฉันทานุมัติจากคณะมนตรีความมั่นคงของสหประชาชาติ โดยอ้างเหตุผลว่าผู้นำเผด็จการของยูโกสลาเวีย ทำการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวอัลบาเนียในเมืองโคโซโว โดยฝ่ายสนับสนุนนาโต้ ให้เหตุผลว่า แม้ในปัจจุบันยังไม่มีฐานทางกฎหมายที่ชัดเจนในการสนับสนุนการกระทำดังกล่าว แต่ถือเป็นข้อยกเว้นทางมนุษยธรรม (Humanitarian Exception) ทำให้สามารถใช้กำลังทหารเพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิมนุษยชนขนาดใหญ่ ซึ่งไม่ได้เกิดจากการไม่เคารพกฎหมายระหว่างประเทศ แต่ในทางตรงกันข้าม เกิดจากการเคารพต่อกฎหมายที่มีฐานะสูงกว่ากฎหมายที่ปกป้องอธิปไตยของรัฐซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการเคารพต่อสิทธิมนุษยชนอันเป็นมโนธรรมสำนึกของมนุษย์²³¹

²³¹ จริญ โฆษณานันท์ สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดนฯ หน้า 278

กรณีที่เกี่ยวข้องได้ในปัจจุบัน คือการที่ต่างชาติส่งกำลังทหารไปช่วยกลุ่มผู้ต่อต้านรัฐบาลของกัตดาฟี ที่ประเทศลิเบีย ซึ่งการดำเนินการดังกล่าว อ้างว่าเป็นการหยุดยั้งการเข่นฆ่าประชาชน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ในกรณีดังกล่าวข้างต้น อาจเรียกได้ว่า “หลักความจำเป็นทางมนุษยธรรม (Humanitarian Necessity) ซึ่งอาจเชื่อมโยงพัฒนาการของหลักกฎหมายนี้ เข้ากันได้กับหลักการกระทำโดย “ป้องกัน” หรือ “จำเป็น” เพื่อปกป้องชีวิตมนุษย์ ขณะเดียวกัน ก็มีการอ้างระดับของกฎหมายที่สูงกว่าในลักษณะเดียวกับเรื่องกฎหมายธรรมชาติ²³²

2) ประเด็นผลประโยชน์ของชาติ (National interest) ของประเทศหรือกลุ่มประเทศที่เข้าแทรกแซง โดยประเด็นนี้อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ความชอบธรรมหรือความสง่างามในการเข้าแทรกแซงลดน้อยหรือหมดไปได้ โดยหากการเข้าแทรกแซงดังกล่าวเป็นไปได้โดยมีวัตถุประสงค์แอบแฝง เช่น ต้องการมีอิทธิพลเหนือรัฐบาลใหม่ที่จะมีการจัดตั้งขึ้นหากสามารถโค่นล้มรัฐบาลเดิมได้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากประเทศนั้น ๆ มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ เช่น น้ำมัน หรือ อยู่ในทำเลที่ตั้งที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ หรือรัฐบาล (ที่เป็นทรราชหรือถูกกล่าวหาว่าเป็นทรราช) เดิม มีความสัมพันธ์ที่ดี กับประเทศที่เป็นคู่แข่งหรือเป็นภัยคุกคามของตน จึงจำเป็นต้องหาหนทางเข้าไปแทรกแซงหรือมีอิทธิพลเหนือรัฐบาล (ที่ปรารถนา) จะจัดตั้งใหม่ เพื่อการถ่วงดุลหรือการขยายอำนาจทางยุทธศาสตร์ของประเทศตน ซึ่งจากการสังเกตปรากฏการณ์การแทรกแซงของประเทศมหาอำนาจหรือองค์กรนานาชาติ ก็อาจกล่าวได้ว่า มีลักษณะเช่นนี้อยู่มาก

จากลักษณะของข้อสังเกตสองประการข้างต้น อาจชี้ให้เห็นได้ว่า แม้กระแสดการต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม (ทรราช) จะมีอยู่จริง แต่การจะเข้าแทรกแซงกิจการภายในของรัฐ (ประเทศ) นั้น ๆ จากประเทศอื่น ๆ ไม่ว่าจะด้วยมาตรการระดับเบา เช่น การบอยคอต (Boycott) การแซงก์ชัน (Sanction) หรือมาตรการระดับรุนแรงเช่น การใช้กำลังทางทหาร ล้วนมีลักษณะแฝงไว้ด้วยการแสวงหาหรือรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ของชาติ (National interest) ของประเทศหรือกลุ่มประเทศที่เข้าแทรกแซงอยู่ด้วย ไม่มากก็น้อย

²³² เรื่องเดียวกัน หน้า 279

บทที่ 6

สรุป วิเคราะห์ และเสนอแนะ

1. สรุป

จากผลการศึกษาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อาจสรุปแนวความคิดหลัก ๆ ได้ดังนี้

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิในการต่อสู้หรือต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม แยกพิจารณาได้ เป็น 1) แนวคิดทางการเมือง 2) แนวคิดทางกฎหมาย และ 3) ปราบปรามการกระทำทางเมืองที่เกิดขึ้นจริงในการต่อต้านหรือล้มล้างผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม โดยสรุปได้ดังนี้

1.1.1 แนวคิดทางการเมืองเกี่ยวกับสิทธิในการต่อสู้กับผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม แยกพิจารณาได้เป็น

1) ไม่มีสิทธิกระทำได้ เพราะเหตุว่ามนุษย์ได้ยินยอมมอบอำนาจให้แก่รัฐชาติแล้ว

2) มีสิทธิกระทำได้ เพราะมนุษย์ยังคงมีสิทธิตามธรรมชาติอยู่ มิได้มอบโดยเด็ดขาดให้แก่รัฐชาติ

1.1.2 แนวคิดในระบบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของประชาชนในการที่จะต่อสู้กับผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม แยกได้เป็น

1) แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิโดยธรรมชาติ แยกพิจารณาได้ดังนี้

(1) สิทธิในระดับปัจเจกบุคคล คือสิทธิในการป้องกันตัว นั่นเอง

(2) สิทธิในระดับประชาชน คือสิทธิในการต่อต้าน หรือล้มล้างผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม

2) แนวคิดเกี่ยวกับการนำสิทธิในการต่อต้านดังกล่าวมารับรองไว้ในบทบัญญัติของกฎหมาย ซึ่งอาจแยกพิจารณาได้ เป็น สิทธิในระดับปัจเจกบุคคล สิทธิในระดับกฎหมายมหาชน และ สิทธิในระดับกติการะหว่างประเทศ คือ

(1) สิทธิระดับปัจเจกบุคคล กฎหมายที่รับรอง เช่น ประมวลกฎหมายอาญาในเรื่องการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย เป็นต้น

(2) สิทธิในระดับกฎหมายมหาชน โดยในที่นี้ จะพิจารณาในระดับรัฐธรรมนูญ เนื่องจากเป็นกฎหมายที่มีความเกี่ยวข้องกับอำนาจทางการเมืองโดยตรง ดังนี้

ก. บัญญัติรับรองไว้แบบชัดเจน เช่นในรัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มาตรา 20 (4) ในการให้สิทธิชนชาวเยอรมันในการต่อต้านได้เมื่อไม่มีหนทางอื่น (อาจถือเป็นการรับรองแบบมีเงื่อนไขได้ โดยต้องใช้เมื่อไม่มีหนทางอื่น)

ข. ไม่มีบทบัญญัติรับรองไว้ชัดเจนแต่ ยอมรับในฐานะเป็นหลักกฎหมายมหาชน หรือหลักกฎหมายมหาชนทั่วไป โดยอาจเทียบเคียงกรณีที่ ฝรั่งเศส รับรองและนำคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 มาใช้ ในการควบคุมร่างกฎหมาย เป็นต้น

ค. บัญญัติรับรองแบบนามธรรม/แสดงนัยยะ เช่นการประกาศยืนยันถึงสิทธิที่มีอยู่ของประชาชนอันมีอาจก้าวล่วงได้หรือในประกาศทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ เช่น คำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 ของฝรั่งเศส Bill of Rights ของ สหรัฐอเมริกา เป็นต้น นอกจากนี้ ในระดับนานาชาติ ก็ปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) โดยมีถ้อยคำที่น่าสนใจ เกี่ยวกับนัยยะเรื่องสิทธิในการต่อสู้กับผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม ปรากฏอยู่ในคำปรารภว่า “...ด้วยเหตุที่เป็นสิ่งจำเป็น ถ้าไม่พึงประสงค์ให้มนุษย์ต้องถูกบีบบังคับให้หาทางออกอันเป็นทางออกสุดท้าย โดยการต่อต้าน(กบฏ)ต่อพระราชและการกดขี่ สิทธิมนุษยชนควรได้รับความคุ้มครองโดยหลักนิติธรรม...” (Whereas it is essential, if man is not to be compelled to have recourse, as a last resort, to rebellion against tyranny and oppression, that human rights should be protected by the rule of law...) ²²⁴ ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่า มีถ้อยคำเป็นนัยว่ามนุษย์นั้น มีสิทธิอันชอบที่จะต่อต้าน (Rebel) ต่อผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรมและการกดขี่ได้ เมื่อไม่มีหนทางอื่น* (* เหตุแห่งการบรรจุถ้อยคำในลักษณะดังกล่าวไว้ในคำปรารภ แทนที่จะอยู่ในบทบัญญัตินั้น ผู้ศึกษาได้กล่าวมาแล้วใน หัวข้อที่ 6 เรื่องแนวคิดด้านสิทธิมนุษยชน ในบทที่ 3)

ง. บัญญัติรับรองแบบมีเงื่อนไข กล่าวคือจำกัดรูปแบบการต่อต้าน ก็คือรัฐธรรมนูญฯ ไทย ฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2550 มาตรา 69) ให้กระทำได้โดยสันติวิธีเท่านั้น ต่างจากรัฐธรรมนูญของ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มาตรา 20 (4) ที่ให้ทำได้เมื่อไม่มีหนทางอื่น แต่ไม่ได้จำกัดกรอบของวิธีการต่อต้านไว้

จ. บัญญัติไว้ในกติการะหว่างประเทศ เช่น ถ้อยคำปรารภในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights หรือ UDHR) ที่กล่าวมาแล้วใน ข้อ 2.3) หรือในเรื่องสิทธิมนุษยชน หัวข้อที่ 6 ของบทที่ 3

1.1.3 ปรากฏการณ์ทางการเมืองในยุคปัจจุบัน ได้มีปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องและน่าสนใจคือได้ปรากฏการเคลื่อนไหวทางการเมืองในลักษณะที่ประชาชนออกมารวมตัวกันเพื่อ

²²⁴ <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml> ค้นคว้าเมื่อ 1 เม.ย. 2554

ต่อต้านและขับไล่ผู้ปกครองประเทศที่ตนเห็นว่าปราศจากความชอบธรรมที่จะปกครอง โดยปรากฏในห้วงเวลาไล่เรียงกันมาเป็นลำดับ และเกิดในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก ซึ่งเห็นได้ว่าเป็นกระแสความเคลื่อนไหวทางการเมืองที่อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคการสื่อสารไร้พรมแดน การแพร่ขยายของข้อมูลข่าวสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว และอาจก่อให้เกิดการขึ้นนำหรือเลียนแบบได้

1.2 ลักษณะการต่อสู้กับผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม อาจแยกพิจารณาได้เป็น

1.2.1 การต่อสู้ของปัจเจกชน (อาจมีมวลชนเข้าร่วมด้วย) แยกได้เป็น

- 1) เป็นเชิงอุดมการณ์ อยู่บนพื้นฐานของปรัชญาหรือแนวคิดที่ลุ่มลึกและใช้เป็นกรอบวิธีการในการเคลื่อนไหว เช่น แนวทางอหิงสาของ คานธี เป็นต้น
- 2) เป็นการต่อสู้ในเชิงเหตุผลพื้นฐานที่เรียบง่าย เช่น ต้องการให้พ้นจากการกดขี่ ต้องการกลับมาเป็นอิสระหรือเป็นใหญ่อีกครั้ง หรือ ไม่ต้องเสียผลประโยชน์จนเกินไป เช่น กรณีขบวนการผู้มีบุญ ในอดีตของไทย เป็นต้น

1.2.2 เป็นการต่อสู้ของมวลชนขนาดใหญ่ แยกได้เป็น

- 1) การรวมตัวกันต่อต้านผู้ปกครองที่เป็นว่าไม่ชอบธรรมหรือเรียกร้องให้ผู้ปกครองกระทำการหรือยุติการกระทำการ ที่มวลชนเห็นว่าไม่ชอบธรรม โดยมีได้มีวัตถุประสงค์ที่จะล้มล้างผู้ปกครอง หากมวลชนได้ในสิ่งที่ตนต้องการ ก็จะยุติการเคลื่อนไหว ณ จุดนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นขั้นใช้เสรีภาพในระดับการชุมนุมเรียกร้องทางการเมืองเท่านั้น (ไม่ว่าในรัฐนั้นจะมีบทบัญญัติรับรองเสรีภาพในเรื่องนี้หรือไม่) ยังไม่ถึงขั้นที่จะต่อต้านล้มล้างผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม แต่หากไม่ได้ตามที่มวลชนต้องการ ก็อาจขยายตัวถึงขั้นล้มล้างผู้ปกครองได้
- 2) การรวมตัวกันเพื่อโค่นล้มผู้ปกครอง อาจเกิดจากการขยายตัวของ การเรียกร้องตามข้อ 1) หรือเกิดจากเป้าประสงค์แต่ต้นให้ผู้ปกครองพ้นจากตำแหน่ง (เช่น สละอำนาจลาออก) มักมีความรุนแรงจากการปะทะกัน ระหว่างมวลชนกับกองกำลังของผู้ปกครอง

การต่อต้านโดยมวลชนขนาดใหญ่นั้น เห็นได้ว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องอ้างอิงหลักกฎหมายใด ๆ ในการเคลื่อนไหว แต่อาจมีการชูอุดมการณ์ทางการเมืองขึ้นเป็นประเด็นในการขึ้นนำ และปลุกเร้าจิตใจผู้ชุมนุม ทฤษฎีทางรัฐศาสตร์และหลักกฎหมาย ปรัชญาทางกฎหมายต่าง ๆ เป็นเพียงคำอธิบายภายหลังปรากฏการณ์นั้น ๆ เกิดขึ้น โดยเฉพาะการอธิบายถึงความชอบหรือไม่ชอบธรรมของเหตุการณ์นั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า เมื่อถึงจุดแตกหักที่ทำให้เหตุการณ์ปะทุขึ้น ก็จะไม่มีการสนใจคำนึงว่ามีกฎหมายใดหรือหลักการใด ให้อำนาจตนกระทำใด เพียงแต่ในยุคปัจจุบัน กระแสเสรีประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน กลุ่มต่อต้าน และผู้ปกครองย่อมต้องหาหลักขึ้นมากล่าวอ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ฝ่ายตน เพื่อหาพันธมิตร หรือการสนับสนุนในเวทีนานาชาติ

2. วิเคราะห์

จากการศึกษาเกี่ยวกับสิทธิในการต่อต้านของประชาชนต่อผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม ในมาตรา 69 ของรัฐธรรมนูญฯ มีข้อวิเคราะห์ในทางวิชาการ 2 ประเด็น คือ 1) ในเรื่องหลักการของสิทธิที่รับรอง และ 2) เรื่องตัวบทบัญญัติของ มาตรา 69 กล่าวคือ

1. เรื่องหลักการของสิทธิที่บัญญัติรับรองไว้ โดย แยกพิจารณาได้โดยอยู่บนหลักคิด 3 รูปแบบ คือ 1) ประชาชนไม่มีสิทธิต่อสู้กับผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรมเลย 2) ประชาชนมีสิทธิต่อสู้กับผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรมได้ภายใต้เงื่อนไขที่จำกัด เช่น ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญฯ ของไทย จำกัดทั้งเงื่อนไขด้านเวลา และ วิธีการ 3) ประชาชนมีสิทธิต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรมได้เมื่อมีความจำเป็น

โดยในประเทศไทยนั้น วางหลักการไว้ว่าประชาชนมีสิทธิต่อสู้กับผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรมได้ภายใต้เงื่อนไขที่จำกัด

การที่รัฐธรรมนูญฯ ของไทย กำหนดให้มีหลักการที่รับรองสิทธินั้น หากจะนำหลักในการพิจารณาการใช้อำนาจตามกฎหมายมหาชน (กล่าวโดยเฉพาะคือ การใช้อำนาจปกครองในการออกกฎหรือคำสั่งทางปกครอง) ซึ่งมีเกณฑ์เกี่ยวกับหลักความพอสมควรแก่เหตุหรือหลักความได้สัดส่วน อันเป็นหลักที่สำคัญยิ่งในการตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายในทางเนื้อหาของคำสั่งทางปกครองดังที่จะกล่าวต่อไป²²⁵ มาพิจารณาเทียบเคียงตรวจสอบกับบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ ก็จะพบประเด็นที่น่าสนใจหลายประการ ดังนี้

1) หลักความเหมาะสม โดย กฎ หรือคำสั่งทางปกครองที่ออกมาจะต้องสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการได้ หากปฏิบัติตามกฎ หรือคำสั่งทางปกครองนั้นแล้ว ปรากฏว่าไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้ กฎหรือคำสั่งนั้น ย่อมไม่ชอบด้วยกฎหมาย

จากหลักนี้เมื่อนำมาเทียบเคียงกับรัฐธรรมนูญแล้ว จะเห็นได้ว่าหากวัตถุประสงค์ที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 69 มีไว้เพื่อประกาศสิทธิของประชาชนในการพิทักษ์รัฐธรรมนูญแล้ว ก็เป็นการประกาศที่จำกัดสิทธิในการป้องกันสิทธิเสรีภาพ (กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การป้องกันระบอบประชาธิปไตย) ให้กระทำได้โดยสันติวิธีเท่านั้น หากกระทำเกินขอบเขตนี้ (ซึ่งเมื่อถึงจุดที่ความเคลื่อนไหวทางการเมืองรุนแรงจนถึงขนาดแล้ว กลุ่มคนย่อมไม่มีความสนใจ เคารพ หรือยำเกรงกฎหมายใด ๆ ในลักษณะของ MOB) รัฐธรรมนูญไม่บัญญัติรับรองให้มีสิทธิดังกล่าว แม้ในเชิงอุดมการณ์แต่อย่างใด นอกจากนี้ อีกทั้งหากประชาชนจะใช้สิทธินี้โดยสันติวิธี ผู้ศึกษาเห็นว่า

²²⁵ บรรณเจติ สิงคะเนติ.หลักกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมฝ่ายปกครอง หน้า47

แทบจะเป็นไปไม่ได้ในการใช้วิธีดังกล่าวในการต่อต้าน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การที่บัญญัติไว้เช่นนี้ย่อมไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์ได้ ทั้งในเชิงการประกาศสิทธิในเชิงอุดมการณ์ และการใช้สิทธินั้นในทางปฏิบัติ

2) หลักความจำเป็น หรือหลักการหนทางที่น้อยที่สุด กล่าวคือ ในการใช้อำนาจมหาชน ออกกฎหมาย กฎ หรือคำสั่งทางปกครอง ผู้มีอำนาจ จะต้องเลือกหนทางที่กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของเอกชน (หรือปัจเจกชน)ให้น้อยที่สุด แต่ก็ต้องสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้ ตัวอย่างการใช้หลักนี้ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง เช่น คำพิพากษา ศาลปกครองกลางที่ 2253/2545 อันเป็นกรณีที่มีการโต้แย้งว่าประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่องกำหนดห้ามใช้เครื่องมือทำการประมงบางชนิดทำการประมงในฤดูปลาที่มีไข่ วางไข่ และเลี้ยงตัวในวัยอ่อน ในท้องที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และสุราษฎร์ธานี ไม่ชอบ โดยศาลได้วินิจฉัยในประเด็นหลักความจำเป็น (หลักการหนทางที่น้อยที่สุด) ว่า

“...แม้มาตรการดังกล่าวจะมีผลกระทบต่อเสรีภาพในการประกอบอาชีพนี้ ในเขตพื้นที่ที่ประกาศดังกล่าวใช้บังคับก็ตาม แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีมาตรการอื่นใดที่สามารถดำเนินการให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการออกประกาศ ซึ่งได้แก่การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพได้เท่ากับมาตรการที่ประกาศกระทรวงฉบับดังกล่าวกำหนดไว้ แต่มีผลกระทบต่อเสรีภาพในการประกอบอาชีพประมงของผู้ฟ้องคดีทั้งสี่สิบสาม และผู้ประกอบการอาชีพนี้ในเขตพื้นที่ที่ประกาศดังกล่าวใช้บังคับน้อยกว่ามาตรการที่ประกาศกระทรวงดังกล่าวกำหนดไว้...”

เมื่อนำหลักนี้มาใช้พิจารณา จะเห็นได้ว่า มาตรา 69 นี้ อาจพออนุโลมได้ว่า สันติวิธีเป็นหนทางที่น้อยที่สุด ที่ควรใช้ในการต่อต้าน แต่เมื่อพิจารณาถึงเงื่อนไขของหลักนี้ที่ว่าต้องสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้ ผู้ศึกษาแม้จะชื่นชมในแนวทางการปฏิบัติของโสเกรตีสและคานธีในเรื่องการเคารพกฎหมายและการไม่ใช้ความรุนแรงก็ตาม ก็ยังไม่สามารถเชื่อได้สนิทใจว่าแนวทางนี้เป็นแนวทางที่ใช้ต่อสู้กับผู้แสวงหาอำนาจหรือทรราชได้

3) หลักความได้สัดส่วนในความหมายอย่างแคบ หรือความสมดุลระหว่างประโยชน์สาธารณะที่จะต้องปกป้องคุ้มครองหรือได้รับ กับประโยชน์ของเอกชนที่จะได้รับผลกระทบ เมื่อพิจารณาผลที่จะได้รับแล้วต้องอยู่ในสัดส่วนที่สมเหตุสมผล ตัวอย่างการใช้หลักนี้ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง เช่น คำพิพากษา ศาลปกครองกลางที่ 2253/2545 ดังกล่าวข้างต้น โดยศาลได้วินิจฉัยในประเด็นหลักความได้สัดส่วนว่า “...มาตรการที่ประกาศกระทรวงฉบับดังกล่าวกำหนดไว้ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ฟ้องคดีทั้งสี่สิบสาม และผู้ประกอบการอาชีพในเขตพื้นที่ดังกล่าวใช้บังคับมากกว่าที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม...”

ซึ่งเมื่อนำหลักนี้มาใช้พิจารณาบทบัญญัติมาตรา 69 ก็แทบจะไม่เห็นเหตุผลของเรื่อง (Nature of things) เลย ด้วยเหตุว่า หากพิจารณาว่าประเทศไทย (โดยรัฐธรรมนูญ) ประกาศอุดมการณ์ว่าเป็นรัฐเสรีประชาธิปไตย เป็นนิติรัฐ แต่หากมีบุคคลหรือคณะบุคคลใดมาล้มล้างรัฐธรรมนูญ อันเป็นที่มาในการประกาศอุดมการณ์ การใช้อำนาจต่าง ๆ ฯลฯ ตัวรัฐธรรมนูญเองกลับจำกัดอำนาจของตน ด้วยการให้สิทธิแก่คนในรัฐนั้น ที่จะพิทักษ์รัฐธรรมนูญด้วยวิธีการอันจำกัด หากจะมีข้อโต้แย้งว่าหากปล่อยไว้ ไม่จำกัดวิธีการ ก็อาจเป็นช่องทางให้ผู้ไม่สุจริตกล่าวอ้าง และสร้างความวุ่นวายในบ้านเมืองได้ ประเด็นนี้ผู้ศึกษามีความเป็นว่า หากยอมรับเหตุผลนี้ ก็จะไปขัดแย้งกับการที่ยอมให้บุคคลมีสิทธิในการป้องกันได้ ทั้งในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 และในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เรื่องการนิรโทษกรรม

นอกจากนี้การที่รัฐธรรมนูญฯ บัญญัติไว้เช่นนี้อาจก่อให้เกิดปัญหาได้ โดยหากประชาชนใช้กำลังหรือความรุนแรงในการต่อต้านผู้ที่แสวงหาหรือใช้อำนาจโดยมิชอบ (ซึ่งเมื่อเกิดภาวะเช่นนั้นในความเป็นจริงแล้ว ย่อมไม่มีใครคำนึงถึงกฎหมาย) แต่มีปัญหานั้นใคร่ครวญคือประชาชนเหล่านั้นจะสามารถอ้างความชอบธรรมอะไรได้บ้าง จะอ้างสิทธิตามรัฐธรรมนูญ ก็ไม่ได้ เพราะจำกัดเงื่อนไขอยู่ จะอ้างสิทธิตามธรรมชาติ หรือสิทธิในการป้องกันตามหลักกฎหมายทั่วไป ก็คงไม่ถนัด เพราะรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร ซึ่งเป็นกฎหมายบ้านเมือง (Positive Law) ได้บัญญัติไว้ชัดเจน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า อุดมการณ์และเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนั้น ไม่ต้องการ และไม่ยอมรับ สิทธิในการป้องกันสิทธิและเสรีภาพ ตามระบอบการปกครองเสรีประชาธิปไตยของประชาชนอย่างเต็มภาคภูมิ แต่ให้กระทำได้อย่างจำกัด ดังจะได้กล่าวในข้อต่อไป

2. ถ้อยคำที่บัญญัติไว้ พบว่ารัฐธรรมนูญฯ มาตรา 69 ที่ ทำการศึกษา มีข้อสังเกตในการปรับใช้เมื่อมีข้อเท็จจริงเกิดขึ้น กล่าวคือ มีลักษณะข้อจำกัด 2 ประการในการต่อต้าน คือ 1) มีเงื่อนไขในห้วงระยะเวลาที่รับรองให้มีสิทธิในการต่อต้าน และ 2) มีเงื่อนไขจำกัดในวิธีการ โดยอาจพิจารณาได้ดังนี้

2.1 เงื่อนไขหรือข้อจำกัดในห้วงระยะเวลาที่รับรองให้มีสิทธิ โดยอาศัยความได้ 2 นัย กล่าวคือ

นัยแรก หากจะตีความโดยเคร่งครัด หรือโดยแคบแล้ว จะเห็นได้ว่าถ้อยคำที่ใช้รับรองสิทธิเฉพาะกรณีที่เป็นการกระทำใด ๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศ (การรัฐประหาร) โดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ เท่านั้น ไม่ได้หมายความรวมถึงการกระทำอื่น ๆ หลังจากนั้น เช่น การกระทำเมื่อได้ยึดอำนาจแล้วหรือได้อำนาจโดยชอบ แต่เป็นทรราช ต่างกับในรัฐธรรมนูญเยอรมันที่ใช้ถ้อยคำว่า “...ปวงชน

ตลอดแม้จะได้อำนาจมาแล้วก็ตาม ดังนั้นประชาชนก็ยังคงมีสิทธิโดยชอบที่จะต่อต้าน (โดยสันติวิธี ตามที่รัฐธรรมนูญ กำหนด) แม้รัฐธรรมนูญที่ให้สิทธิแห่งอำนาจดังกล่าว จะถูกล้มล้างไป แต่ในเชิง ปรัชญาและอุดมการณ์แล้ว เปรียบเสมือนเป็นการยืนยันถึงสิทธิโดยธรรมชาติที่ยังคงมีอยู่ตลอดไป ไม่อาจล้มล้างได้

2.2 เจื่อนใจข้อจำกัดด้านวิธีการ คือแม้จะมีการบัญญัติรับรองสิทธิในการต่อต้านไว้ แต่ในขณะเดียวกัน ก็จำกัดขอบเขตของวิธีการว่า ใช้ได้แต่เพียงสันติวิธีเท่านั้น ผู้ศึกษาเห็นว่า เป็นการเขียนในลักษณะที่ขาดเหตุผลอันสมควร หรือจริงใจแบบมีเนื้อหาซ่อนเร้นแอบแฝง โดยอาจ เทียบเคียงกับสิทธิป้องกันตัว (ซึ่งถือเป็นสิทธิตามธรรมชาติอย่างหนึ่ง) ซึ่งยังให้โอกาสที่ผู้ถูกละเมิด สิทธิสามารถป้องกันตนได้โดยไม่มีความผิดหากกระทำไปโดยพอสมควรแก่เหตุ ดังเช่นที่บัญญัติ รับรองไว้ใน ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 แต่รัฐธรรมนูญกลับจำกัดวิธีการไว้เพียงแค่ “สันติวิธี” เท่านั้น ดังนั้น หากจะลองนำข้อคิดด้านสันติวิธี เช่นนี้ มาบัญญัติรับรองสิทธิในเรื่องการ ป้องกันไว้ ก็อาจได้บทบัญญัติที่มีถ้อยคำดังนี้

“... ผู้ใดจำเป็นต้องกระทำการใดเพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือของผู้อื่นให้พ้นอันตรายซึ่ง เกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย และเป็นอันตรายที่ใกล้จะถึง ถ้าได้กระทำโดยสันติ วิธี การกระทำนั้นเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ผู้นั้นไม่มีความผิด...”

ซึ่งจะเห็นได้ว่า ถ้ามีการบัญญัติไว้เช่นนี้ ย่อมเป็นการกำหนดที่ขัดกับธรรมชาติ ความ เป็นธรรม และเหตุผลของเรื่องอย่างยิ่ง และเมื่อมีบทบัญญัติที่แตกต่างกันในประมวลกฎหมายอาญา และรัฐธรรมนูญเช่นนี้ ก็อาจยกตัวอย่างได้ว่า หากมีคนจะมาทำร้ายต่อชีวิต ร่างกาย หรือ ทรัพย์สิน บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะป้องกันโดยสมควรแก่เหตุได้ และไม่เป็นความผิด แต่ในขณะเดียวกัน หากมี บุคคล หรือกลุ่มบุคคล จะมาทำร้ายต่อสิทธิเสรีภาพต่าง ๆ ที่รัฐธรรมนูญแบบเสรีประชาธิปไตย รับรองไว้ โดยการแสวงหาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่ บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ รัฐธรรมนูญฉบับที่จะถูกล่วงละเมิดหรือยกเลิกล้มล้างนี้ ก็กำหนด รับรองให้บุคคลสามารถต่อต้าน (ป้องกัน) ได้ โดยสันติวิธีเท่านั้น จึงอาจกล่าวได้ว่ารัฐธรรมนูญนี้ ดีค่าสิทธิเสรีภาพทางการเมือง น้อยกว่า สิทธิในร่างกาย หรือทรัพย์สินเสียอีก ซึ่งอาจมีข้อโต้แย้งว่า หากปล่อยให้มีการต่อต้านได้โดยอาจไม่กำหนดกรอบว่า ให้ใช้เพียงสันติวิธี ก็อาจเกิดความรุนแรง หรือความวุ่นวายที่ไม่พึงประสงค์ขึ้นได้ ในประเด็นนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่า หากนำหลักในการป้องกัน คือหลักสัดส่วน และหลักวิถีทางที่น้อยที่สุด มาเป็นเกณฑ์การวินิจฉัยขององค์กรที่ทำหน้าที่วินิจฉัย (เช่นศาล) ก็อาจกำหนดกรอบวิธีทางในการต่อต้านได้ ให้เหมาะสมกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น และ สภาพแวดล้อมของบ้านเมือง ทั้งนี้อาจคำนึงถึงเจตนาในตอนเริ่มต้นของผู้กระทำว่าเป็นเช่นใด

แม้ว่าผลในบั้นปลายจะเป็นเช่นใดก็ตาม ดังแนวเหตุผลที่ใช้ในเรื่องเจตนาและผลของการกระทำในทางอาญา มาเทียบเคียงได้ ดังแนวคำพิพากษาศาลฎีกา ดังนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1646/2514 ผู้ตายเมาสุราเข้าไปต่อว่าพวกของจำเลยแล้วเป็นปากเสียงกันขึ้น จำเลยจึงเข้าไปดึงพวกของจำเลยขึ้นรถ ผู้ตายได้ยกมือขึ้นทำท่าจะชกจำเลย จำเลยจึงชกผู้ตายไป 1 ที ถูกผู้ตายล้มลงสลบและถึงแก่ความตายในเวลาต่อมา ดังนี้ถือว่าการกระทำของจำเลยเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย คำพิพากษาศาลฎีกานี้ เป็นไปตามหลักที่ว่า แม้ผลบั้นปลายของการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมายนั้น จะเกิดขึ้นนอกเหนือเจตนา แต่หากเจตนาของการป้องกันนั้นชอบด้วยกฎหมายก็ไม่ต้องนำผลที่นอกเหนือเจตนาของผู้ป้องกันมาคำนึง หากการกระทำป้องกันนั้น ได้สัดส่วนกับภัยอันตรายที่เกิดขึ้นก็เป็นการป้องกันโดยชอบ และหากว่าการกระทำดังกล่าวก่อให้เกิดความเสียหายกับเอกชน (เช่น ทรัพย์สินถูกทำลายเสียหาย) ผู้ศึกษาเห็นว่า เป็นภาระหน้าที่ของรัฐที่จะต้องเข้ามาเยียวยา โดยมีลักษณะเป็น “ความรับผิดชอบอย่างอื่น” ของรัฐ

การที่รัฐธรรมนูญไทยกำหนดวิธีการต่อต้านไว้เช่นนี้ (โดยสันติวิธี) อาจกล่าวได้ว่า ประเทศไทย (* ในที่นี้ขอเรียกแบบเน้นว่า “รัฐไทย” เพื่อให้เห็นถึงสภาพความเป็น “รัฐ” ในทางรัฐศาสตร์) กำหนดขอบเขตการต่อต้านทรราช ไว้แก่วิธีการโดยสันติ ดังนั้นกล่าวโดยนัยกลับกัน การต่อต้านด้วยวิธีอื่นที่ไม่ใช่สันติวิธี (เช่น การใช้กำลัง ใช้ความรุนแรง) ย่อมไม่อยู่ในขอบเขตที่รัฐธรรมนูญของรัฐไทยยอมรับรอง ซึ่งอาจอธิบายความได้ว่า กติกาสูงสุดของรัฐนี้ (ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นรัฐเสรีประชาธิปไตย) ไม่ต้องการ หรือไม่ยอมรับสิทธิ ของคนในรัฐตนที่จะให้กำลังเข้าต่อต้านผู้ที่แสวงหาอำนาจรัฐโดยมิชอบ (“... การกระทำใด ๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้”) อันเป็นการล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตย ด้วยวิธีการใด ๆ ที่เป็นที่จำเป็น และพอสมควรแก่เหตุในการปกป้องสิทธิเสรีภาพของตน และเมื่อการเข้ายึดครองอำนาจการปกครองสำเร็จแล้ว หรืออยู่ในอำนาจแล้ว รัฐธรรมนูญในระบบเสรีประชาธิปไตยของไทยนั้น ก็อาจตีความได้ว่า ไม่ได้มีการประกาศรับรองสิทธิไว้ให้ประชาชน

จากที่กล่าวอาจทำให้พิจารณาได้ว่า รัฐธรรมนูญไทยไม่ได้รับรู้ถึงสิทธิในการต่อต้านว่าเป็นสิทธิที่มีโดยธรรมชาติ ของมนุษย์ที่จะป้องกันตนเองไม่ว่าจากภัยของมนุษย์ด้วยกันเองในระดับปัจเจกชน หรือภัยคุกคามที่มาจากรัฐ (อันเกิดจากผู้ปกครองที่เป็นทรราช) และก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นการสะท้อนถึงแนวคิดแบบรัฐาธิปไตย (เช่น แนวคิดแบบ Hoppes) ที่ว่าเมื่อประชาชนได้มอบอำนาจของตน (โดยสัญญาประชาคม) แล้ว ก็มีอาจโต้แย้ง ขัดขืน หรือต่อต้านได้ ซึ่งแนวคิดแบบนี้ขัดแย้งกับแนวคิด แบบสำนักกฎหมายธรรมชาติ ที่ว่ากฎหมายที่ออกมานั้นต้องสอดคล้องกับความเป็นธรรม หากว่าผู้ปกครองที่เป็นทรราชใช้อำนาจใด ๆ เพื่อกดขี่ข่มเหง อำนาจนั้นแม้จะมาจาก

กฎหมาย ก็เป็นกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม ไม่นับว่าเป็นกฎหมาย ไม่ถูกต้อง ขัดแย้งกับแนวคิดนิติรัฐ ที่ว่ารัฐต้องรับรองและคุ้มครองสิทธิพื้นฐานของประชาชนในรัฐ ไม่ใช่อำนาจไปในทางกดขี่ข่มเหงประชาชน แนวคิดแบบสิทธิมนุษยชน ที่ว่าสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ต้องได้รับการคุ้มครอง ไม่ถูกก้าวล่วงโดยไม่มีเหตุผลอันควร แต่ก็อาจอธิบายได้ในกรอบสำนักคิดประวัติศาสตร์ว่า เป็นการบัญญัติรัฐธรรมนูญไว้เช่นนี้ เป็นเพราะวิถีไทย ที่เคยชินกับการมีอำนาจเหนือกว่าของผู้ปกครอง การยอมรับชะตากรรมของตน การเข้าใจเรื่องกฎแห่งกรรมทางพุทธศาสนาภายใต้การตีความในทางที่เป็นคุณแก่ผู้ใช้อำนาจปกครอง จึงไม่ปรารถนาที่จะให้มีถ้อยคำที่จะให้สิทธิแก่ประชาชนในการต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม และแม้จะมีการบัญญัติรับรองสิทธิไว้ ก็เป็นการบัญญัติแบบมีเงื่อนไข ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาในการตีความเมื่อมีข้อเท็จจริงเกิดขึ้น และที่สำคัญคือเป็นการสะท้อนให้เห็นอุดมการณ์และจิตวิญญาณของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ว่ามีความเป็นเสรีประชาธิปไตย มากน้อยเพียงใด

อย่างไรก็ตามก็เป็นที่เห็นได้ชัดเจนว่า เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง เมื่อประชาชนลุกฮือขึ้นต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม ก็ไม่มีความจำเป็นจะต้องอ้างสิทธิจากรัฐธรรมนูญใด ๆ เพียงแต่ว่า การที่บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ ก็เป็นการประกาศถึงอุดมการณ์และเจตนารมณ์ของเสรีชนและสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ที่จะป้องกันตนเองจากอำนาจอันไม่เป็นธรรม และอาจกล่าวในนัยกลับกันได้ว่า การยอมรับว่าประชาชนมีอำนาจนั้น แต่ภายใต้เงื่อนไขที่จำกัดทั้งเงื่อนไขและวิธีการ ก็เป็นการแสดงออกถึงอุดมการณ์และเจตนารมณ์แบบคลุมเครือและขัดแย้งกันในที่ ซึ่งจะมีความแตกต่างจากการไม่บัญญัติไว้เลยซึ่งยังอาจมีผู้ตีความนัยหรือขยายความได้ว่ายังคงมีสิทธิต่อต้านเช่นว่านั้นอยู่ แม้มิได้บัญญัติรับรองก็ตาม

3. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเกี่ยวกับสิทธิในการต่อต้านของประชาชนต่อผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม ผู้ศึกษาเห็นว่าประชาชนสามารถมีสิทธิที่จะป้องกันปกป้องตนเองจากผู้ปกครองที่ได้อำนาจมาโดยไม่ถูกต้องชอบธรรม หรือใช้อำนาจนั้น ไม่ถูกต้องชอบธรรมตามหลักนิติรัฐและนิติธรรม

ดังนั้น เมื่อพิจารณาในแง่ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า การที่ประเทศไทย วางหลักประกันสิทธิในการต่อต้านการปกครองที่ไม่ชอบธรรม หรือทรราชไว้ ก็เป็น เสมือนการประกาศและรับรองถึงสิทธิโดยธรรมชาติของคนในสังคมนั้น ที่จะต่อต้านการปกครองหรือการกระทำใด ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจปกครองโดยไม่ชอบธรรม ดังกล่าว และในขณะที่เดียวกันหากประเทศใดรับรองการมีสิทธิเช่นนั้น แต่ตีกรอบจำกัดขอบเขตของการป้องกันสิทธินั้นไว้ (เช่น ให้กระทำได้โดยสันติวิธี) ก็จะ

เห็นได้ว่า ชัดกับตรรกะ และธรรมชาติของเรื่องราว (The nature of things) ในการที่จะใช้สิทธิในการปกป้อง ป้องกัน อย่างเกิดผลแท้จริง ในทางปฏิบัติ

สำหรับกรณีประเทศไทย ผู้ศึกษาเห็นว่า บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ มาตรา 69 ที่รับรองว่าบุคคลย่อมมีสิทธิต่อต้าน โดยสันติวิธีซึ่งการกระทำใด ๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ นั้น เมื่อพิจารณาจากบริบทของสังคมไทย ร่วมกับปรากฏการณ์ทางการเมืองในห้วงที่ผ่านมา อาจมีข้อวิจารณ์ได้ ดังนี้

1. หากมีการรัฐประหาร หรือพยายามมีการรัฐประหาร ประชาชนจะถูกจำกัดขอบเขตให้ใช้ได้เพียงสันติวิธีเท่านั้น ซึ่งขอบเขตของสันติวิธีนั้น ในบางบริบท ก็ยากที่จะกำหนดได้ชัดเจนว่าอย่างไร เพียงไร เป็นสันติวิธี

2. หากมีการทำอื่นใด ที่เป็นการใช้อำนาจขัดหลักเสรีประชาธิปไตย หลักนิติรัฐ เช่น กรณีประเทศเยอรมันในอดีต (ค.ศ. 1933) ที่รัฐสภาผ่านกฎหมายมอบอำนาจ ให้รัฐบาลมีอำนาจออกกฎหมายได้เอง ซึ่งเท่ากับเป็นการล้มล้างรัฐธรรมนูญโดยปริยาย และนำไปสู่การใช้อำนาจเผด็จการของฮิตเลอร์ ในที่สุด ก็จะมีปัญหาในการตีความขอบเขตสิทธิของประชาชนในการต่อต้าน ว่าการกระทำดังกล่าวนั้น เป็นการ "...กระทำใด ๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้" หรือไม่

ซึ่งในประเด็นเรื่องสิทธินี้ ดังได้กล่าวมาแล้วว่า มี 2 ลักษณะสำคัญ คือ

- 1) สิทธิที่มีติดตัวมาแต่กำเนิด เป็นสิทธิตามธรรมชาติ มีรากฐานมาจากธรรมชาติ เช่น สิทธิในการมีชีวิตอยู่ ซึ่งนำไปสู่สิทธิในการป้องกันชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน เป็นต้น
- 2) สิทธิที่รัฐเป็นผู้ก่อตั้ง รับรองให้ (บางครั้งอาจแทนด้วยคำว่า เสรีภาพ) เช่น สิทธิในการชุมนุมเรียกร้องอย่างสงบ สิทธิในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง เป็นต้น

ประเด็นสำคัญที่จำต้องพิจารณาคือ สิทธิในการต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม เป็นสิทธิที่มีติดตัวมาแต่กำเนิดหรือไม่ โดยผู้ศึกษาเห็นว่า เป็นสิทธิที่มีติดตัวมาแต่กำเนิด โดยมีเหตุผลคือ เป็นไปตามธรรมชาติในเรื่องการป้องกันตัวเอง และแม้จะมีการมอบอำนาจเหนือตนบางประการให้แก่รัฐ หรือสังคม รัฐหรือสังคมนั้น ก็ต้องใช้โดยชอบธรรมและได้รับการยอมรับอย่างจริงจัง (ซึ่งก็อาจเกิดจากกระบวนการกล่อมเกลாத่างสังคม Socialization หรือกระบวนการกล่อมเกลาท่างสังคมให้เกิดการยอมรับ) มิใช่เกิดจากการที่มีอำนาจ (ที่ใช้ความรุนแรง) ที่เหนือกว่าในการบีบบังคับให้จำยอม และการที่สิทธิโดยธรรมชาติที่มอบไปให้รัฐนี้ ก็มีได้ทำให้มนุษย์หมดไปซึ่งสิทธิที่มีโดยธรรมชาติดังกล่าว เมื่อใดก็ตามที่ผู้ปกครองรัฐ (ตัวแทนรัฐ) ใช้อำนาจโดยไม่ชอบธรรม มนุษย์ย่อมมีสิทธิที่จะต่อต้าน ส่วนจะใช้สิทธินั้นหรือสามารถใช้สิทธินั้นได้หรือไม่ เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาประกอบกับแนวคิดด้านสิทธิมนุษยชนในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องต้องกันในแนวคิดเรื่องสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีความเห็นว่า ประชาชนย่อมมีสิทธิที่จะต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรมรวมถึงบุคคลใด ๆ ที่แสวงหาอำนาจรัฐในการปกครองโดยวิธีการที่ไม่ชอบธรรมด้วย

อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาไม่ได้มีความเห็นด้วยไปไกลถึงขนาดที่ว่า ประชาชนไม่ต้องอยู่ภายใต้อำนาจรัฐได้ อันเป็นลักษณะของ อนาธิปไตย (Anarchy) เพียงแต่เห็นด้วยกับการต่อสู้กับทรราช ซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจรัฐที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งมีความแตกต่างกัน โดยเป็นกรณีที่ยังคงยอมรับในอำนาจรัฐนั้นอยู่ เพียงแต่ไม่ยอมรับการใช้อำนาจรัฐนั้นโดยผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม

ดังนั้น จากบทสรุป และความคิดเห็นในข้อวิจารณ์ ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะในทางวิชาการ ดังนี้

1. เสนอให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ มาตรา 69 โดยตัดเรื่อง “สันติวิธี” ออก เพื่อไม่เป็นการจำกัดกรอบการปฏิบัติของประชาชนในการปกป้องสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของตนเอง อีกทั้งเป็นการประกาศถึงอุดมการณ์และเจตนารมณ์ให้สอดคล้องกับหลักธรรมชาติที่แท้จริง เป็นการยืนยันถึงสิทธิในการป้องกันตนจากทรราชของประชาชนที่มีอาจถูกจำกัดหรือลบล้างได้ และอาจมีผลไปถึงผู้ที่กระทำการหรือจะกระทำการอันเป็นปฏิปักษ์ดังกล่าว ให้ตระหนักว่าประชาชนมีสิทธิที่จะป้องกันสิทธิของพวกเขาไม่ว่าจะด้วยวิธีการใด ก็ตาม อีกทั้งการบัญญัติดังกล่าวย่อมทำให้ประชาชนได้รับรู้ว่ามีสิทธิที่จะพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพของตน (อันมาจากที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองไว้ในลักษณะ Positive law) ซึ่งอาจก่อให้เกิดจิตสำนึกทางการเมือง ที่จะปกป้องพิทักษ์รัฐธรรมนูญ อันเป็นเสมือนคำประกาศถึงสิทธิเสรีภาพของพวกเขาที่รัฐได้ผูกพันตนรับรองไว้ บุคคลใดหรือกลุ่มใดจะมาล้มล้างหรือลิดรอนไม่ได้ รวมถึงเป็นการวางหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญทั่วไปไว้ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติว่า หากประชาชนออกมาต่อต้านการกระทำใด ๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ เช่นการรัฐประหาร หากมีความจำเป็น และ เกิดความรุนแรงขึ้น ก่อให้เกิดความเสียหาย แก่ชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน ของผู้ทำการรัฐประหาร หรือบุคคลภายนอก ประชาชนผู้ใช้สิทธิในการพิทักษ์รัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครอง ในทำนองเดียวกับหลักการกระทำเพื่อป้องกัน หรือหลักการกระทำด้วยความจำเป็น อันจะเป็นหลักที่ให้การนิรโทษกรรมไปในตัว (อย่างไรก็ตาม ควรมืองค์กรที่ทำหน้าที่ตรวจสอบการใช้สิทธิดังกล่าว เพื่อป้องกันการกระทำที่เกินกว่าเหตุ หรือเกินกว่ากรณี ซึ่งองค์กรที่ทำหน้าที่ตรวจสอบสมควรอย่างยิ่งที่จะเป็นองค์กรตุลาการ)

2. เสนอให้ขยายขอบเขตของการกระทำ มิให้จำกัดอยู่เฉพาะ “การกระทำใด ๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่

บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้” ให้ขยายความไปถึง “การกระทำใด ๆ อันเป็นการล้มล้าง บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญนี้โดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เมื่อไม่มีหนทางอื่นแล้ว” ทั้งนี้เพื่อเป็นการรับรองสิทธิของประชาชนที่อยู่ในรัฐ ในฐานะที่เป็นประธาน แห่งสิทธิที่รวมกันก่อกำเนิดเป็นรัฐขึ้น รัฐจะต้องให้ความเคารพ มิได้เป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิที่อยู่ ภายใต้อำนาจรัฐ ที่รัฐจะก้าวล่วงสิทธิเสรีภาพใด ๆ ได้โดยอำเภอใจ (ปราศจากเหตุผลอันควร) ได้ ซึ่งการก้าวล่วงสิทธิเสรีภาพต่าง ๆ ของประชาชนนั้น มิได้มีเพียงการเข้ายึดอำนาจรัฐโดยวิธีการซึ่ง มิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ (เช่น การรัฐประหาร) เท่านั้น แต่ยังหมายความ อย่างกว้างรวมถึงการกระทำใด ๆ ที่ล้มล้างบทบัญญัติอื่น ๆ ของรัฐธรรมนูญด้วย เช่น การกระทำที่เป็น การล้มล้างบทบัญญัติที่ประกันเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (มาตรา 26 แห่งรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย ที่ว่าการใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็น มนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้) เป็นต้น

นอกจากนั้น การบัญญัติในลักษณะเช่นนี้ ยังสอดคล้องและเป็นไปในทำนองเดียวกัน กับรัฐธรรมนูญในประเทศที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นนิติรัฐ เช่น รัฐธรรมนูญของเยอรมัน มาตรา 20 (ซึ่งประเทศไทยนำมาเป็นต้นร่างบทบัญญัติในลักษณะเช่นนี้ ในรัฐธรรมนูญ ๑ พ.ศ. 2540 และ 2550 ตามลำดับ) ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว รวมถึงบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ (Bill of rights) ที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญของรัฐเสรีประชาธิปไตยต่าง ๆ อีกทั้งสอดคล้องกับหลักการที่ปรากฏในคำ ปรารภของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ซึ่งสหประชาชาติได้มีมติรับรองเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2491 ซึ่งหลักการของปฏิญญาสากลว่า ด้วยสิทธิมนุษยชนดังกล่าว ได้มีการแปลเจตนาและขยายข้อความให้ละเอียดยิ่งขึ้น เป็น กติกา ระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights – ICCPR) และกติกา ระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (International Covenant on Economic Social and Cultural Rights – ICESCR) การที่สหประชาชาติ มีมติรับรองกติกา ระหว่างประเทศดังกล่าวนี้ ทำให้บรรดาประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ไม่เพียงแต่เห็นชอบด้วยกับสิทธิต่าง ๆ ที่ระบุไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน แต่ยังถือว่าเป็น มาตรการในการปฏิบัติตามด้วย โดยประเทศที่ให้สัตยาบัน (Ratify) หรือรับรองกติกา ระหว่าง ประเทศดังกล่าวจะต้องปฏิบัติตาม ซึ่งกติกา ระหว่างประเทศทั้งสองฉบับมีผลในการบังคับใช้ใน ค.ศ. 1976 และกติกา ระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองนี้ ประเทศไทยได้เข้า เป็นภาคีเมื่อ 29 ตุลาคม 2539 มีผลใช้บังคับ 30 มกราคม 2540 ดังที่ได้กล่าวโดยละเอียดแล้ว ในบทที่ 3

อย่างไรก็ตาม ขอบเขตของการกระทำใด ๆ อันเป็นการล้มล้างบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ โดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ดังกล่าว ต้องระมัดระวังอย่าสับสนปะปนกับการกระทำของผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมือง และข้าราชการผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญที่กระทำการ โดย “...ส่อว่าจงใจใช้อำนาจหน้าที่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย...” อันอยู่ในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญฯ ฉบับปัจจุบัน หมวด 12 การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ส่วนที่ 3 การถอดถอนออกจากตำแหน่ง (มาตรา 270 – 274) ซึ่งกำหนดขั้นตอนและวิธีการไว้แล้ว

ทั้งนี้หากมีการแก้ไขให้เป็นไปตามข้อเสนอดังกล่าว ผู้ศึกษาเห็นว่าจะประโยชน์ทั้งในการแสดงถึงอุดมการณ์ในแนวทางเสรีประชาธิปไตย และสามารถมีผลในทางปฏิบัติได้ด้วย

สุดท้ายนี้ผู้ศึกษามีข้อห่วงใยบางประการว่า ข้อเสนอนี้อาจนำมาซึ่งความเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าให้ประชาชนมีสิทธิต่อต้านโดยไร้ขอบเขต หรืออาจนำไปสู่การกล่าวอ้างที่ไร้พรมแดนเพื่อปกป้องการกระทำอันมิชอบที่จะทำหรือได้ทำแล้วของตนหรือพวกพ้อง หรืออาจถูกนำไปใช้ในการแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบได้ อันแตกต่างจากวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของข้อเสนอ ที่ต้องการให้ชนชาวไทยมีสิทธิอย่างเต็มภูมิที่จะปกป้องสิทธิเสรีภาพของตนที่จะพึงมีเยี่ยงมนุษย์ที่เกิดมาเป็นเสรีชน

อย่างไรก็ตามการจะให้บทบัญญัตินี้บรรลุผลอย่างแท้จริงก็มียุทธศาสตร์ประกอบที่สำคัญอีกหลายประการ เช่น

1. ประชาชนต้องมีจิตสำนึกทางการเมืองอย่างถูกต้อง และพร้อมที่จะรับผิดชอบการกระทำทางการเมืองของตน (รวมถึงรับผิดชอบตามกฎหมายด้วย หากมี) อีกทั้งต้องมีความรู้เท่า และรู้ทันกลุ่มบุคคลที่อาจใช้บทบัญญัตินี้แสวงหาประโยชน์ที่ไม่ถูกต้องตามครรลองประชาธิปไตย ไม่ตกเป็นเครื่องมือของกลุ่มบุคคลเหล่านั้น นอกจากนี้ประชาชนยังต้องมีทัศนคติที่ถูกต้องในฐานะเป็น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย ไม่ใช่สิทธิเสรีภาพเกินขอบเขต จนเกิดความวุ่นวายเดือดร้อนจนกระทบต่อประโยชน์สาธารณะ และผลประโยชน์ของชาติ (National interest)

2. องค์การที่ทำหน้าที่วินิจฉัยหรือตรวจสอบการกระทำตามบทบัญญัตินี้ จะต้องมีความเที่ยงธรรม และมีความรู้รอบด้านในบริบทต่าง ๆ มีวิสัยทัศน์ที่สามารถตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม และกล้าที่จะวินิจฉัยโดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

ทั้งนี้ในประเทศที่ประชาธิปไตยได้มีการพัฒนามาจนมั่นคงแล้วนั้น ล้วนผ่านความสูญเสียและเจ็บปวดทั้งของรัฐและประชาชนมาแล้วทั้งสิ้น แต่สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นประสบการณ์ที่ต้องเรียนรู้และยอมรับ ประเทศไทยที่มุ่งไปสู่ระบอบประชาธิปไตยก็คงไม่พ้นสิ่งเหล่านี้ไปได้ เพราะนี่คือราคาที่รัฐและประชาชนต้องจ่าย เพื่อให้ได้มาซึ่งการเรียนรู้และการเข้าสู่สังคมประชาธิปไตยที่ถูกต้องและเหมาะสมในที่สุด

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัย

สกลนครราชภัฏ

บรรณานุกรม

- กมลชัย รัตนสกาวงศ์ (2537) *หลักกฎหมายปกครองเยอรมัน* กรุงเทพมหานคร
สำนักพิมพ์นิติธรรม
- เกียรติจักร วัจนะสวัสดิ์ (2544) *คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1* พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพมหานคร
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- จรัญ โฆษณานันท์ (2552) *นิติปรัชญา* พิมพ์ครั้งที่ 16 กรุงเทพมหานคร
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- _____. (2550) *นิติปรัชญาแนววิพากษ์* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์นิติธรรม
- _____. (2550) *ปรัชญากฎหมายไทย* พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพมหานคร
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- _____. (2545) *สิทธิมนุษยชน ไร้พรมแดน: ปรัชญา กฎหมาย และความเป็นจริงทางสังคม*
กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์นิติธรรม
- จิรโชค (บรรพต) วีระสัย, สุรพล (2542) *ราชภัฏจารึก, สุรพันธ์ ทับสุวรรณ, รัฐศาสตร์ทั่วไป*
พิมพ์ครั้งที่ 12 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2547) *วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม* พิมพ์ครั้งที่ 5
กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2551) *อารยะขัดขืน* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง
ชูชาติ สว่างสาละ สุโขทัย *ต้นแบบแห่งการบูรณาการ กรุงเทพมหานคร ยูโรปาเพรส มปป.*
(isb974-13-2240-2)
- ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ (2539) *การเมืองไทย: การวิเคราะห์เชิงจิตวิทยา* กรุงเทพมหานคร
สำนักพิมพ์ออเรียนแทลสกอล่า
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2542) *รัฐศาสตร์-การเมือง รวมบทความวิชาการทางรัฐศาสตร์*
พ.ศ. 2516 – 2525 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์วิภาษา
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2552) *กฎหมายมหาชน เล่ม 1 วิวัฒนาการทางปรัชญาและลักษณะ*
ของกฎหมายมหาชนยุคต่าง ๆ พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,
- _____. (2550) *กฎหมายมหาชน เล่ม 2 การแบ่งแยกกฎหมายมหาชน-เอกชน*
และพัฒนาการกฎหมายมหาชนในประเทศไทย พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพมหานคร
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ นันทชัย เพียรสนอง. คำอธิบายวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ,
กรุงเทพมหานคร สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา (ม.ป.ป.)
- บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ (2535) คำอธิบาย วิชากฎหมายรัฐธรรมนูญเปรียบเทียบ
รัฐธรรมนูญเยอรมัน กรุงเทพมหานคร โครงการตำราและเอกสาร
ประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- บรรเจิด สิงคะเนติ (2548) หลักกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมฝ่ายปกครอง กรุงเทพมหานคร วิญญูชน
ประจักษ์ พุทธิสมบัติ (ม.ป.ป.) ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด และจัดการ
งานนอกสั่ง กรุงเทพมหานคร ศรีสมบัติการพิมพ์ (ม.ป.ป.)
- ประเสริฐ ญ นคร (2521) มั่งรายศาสตร์ หรือกฎหมายพระเจ้ามั่งราย กรุงเทพมหานคร
ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- ปรีดี เกษมทรัพย์ (2552) นิติปรัชญา พิมพ์ครั้งที่ 10 กรุงเทพมหานคร คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ประยุตโต) (2250) วินัย:เรื่องใหญ่กว่าที่คิด พิมพ์ครั้งที่ 4
กรุงเทพมหานคร พิมพ์สวย
- _____. (ป.อ. ประยุตโต) (2550) นิติศาสตร์แนวพุทธ พิมพ์ครั้งที่ 6
กรุงเทพมหานคร พิมพ์สวย
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) (2552) ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก
พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพมหานคร ศยาม
- พิพัฒน์ พสุธารชาติ (2553) รัฐกับศาสนา พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร ศยาม
- มนตรี รูปสุวรรณ และคณะ (2542) เจตนารมณ์รัฐธรรมนูญ กรุงเทพมหานคร วิญญูชน
มหาตมา คานธี กรุณา เรื่องอุไร กุศลาสัย ผู้แปล (2525) อัดชีวประวัติ หรือ ข้าพเจ้าทดลอง
ความจริง กรุงเทพมหานคร เจริญวิทย์การพิมพ์
- _____. (2523) โลกทั้งผอง พี่น้องกัน กรุงเทพมหานคร เจริญวิทย์การพิมพ์
- มานิตย์ จุมปา (2548) คำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2540)
พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์นิติธรรม
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชานิติศาสตร์ (2545) ใน เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้
เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป เล่ม 1 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
_____. (2542) สาขาวิชารัฐศาสตร์ ใน เอกสารการสอนชุดวิชาปรัชญา
การเมือง หน่วยที่ 1 – 7 พิมพ์ครั้งที่ 16 นนทบุรี สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

- ขงยุทธ ชูแว่น (2551) *ครึ่งศตวรรษแห่งการค้นหาและเส้นทางสู่นาคตประวัติศาสตร์*
 ท้องถิ่นไทย กรุงเทพมหานคร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- รายงานการประชุมขององค์กรที่ทำหน้าที่ร่าง และพิจารณารัฐธรรมนูญ ฉบับที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
 วรพจน์ วิสฤตพิชญ์ (2543) *สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย*
 พุทธศักราช 2540 พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร วิญญูชน
- วริยา ศิวะศรียานนท์ และ ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ (2523) *บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของคนไทย*
 ในพระคณาของชาวตะวันตก สมัยอยุธยา- พ.ศ.2475 กรุงเทพมหานคร ไทยวัฒนาพานิช
- สมบัติ จันทรวงศ์ (2551) *ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น บทวิเคราะห์ไฮเกอติส* พิมพ์ครั้งที่ 3
 กรุงเทพมหานคร โครงการจัดพิมพ์คบไฟ
- สมบัติ จันทรวงศ์, ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2530) *อยู่เมืองไทย : รวมบทความทางสังคมการเมือง*
 เพื่อเป็นเกียรติแก่ศาสตราจารย์เฮนรี่ จามริก ในโอกาสอายุครบ 60 ปี
 กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- สมบัติ ชำรงธัญวงศ์ (2549) *การเมืองการปกครองไทย:พ.ศ.1762 – 2500* พิมพ์ครั้งที่ 4
 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์เสมาธรรม
- _____. (2542) *การเมืองอเมริกา* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์เสมาธรรม
- สมยศ เชื้อไทย (2545) *ความรู้นิติปรัชญาเบื้องต้น* พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพมหานคร วิญญูชน
- _____. (2553) *คำอธิบายกฎหมายแพ่ง:หลักทั่วไป* พิมพ์ครั้งที่ 16 กรุงเทพมหานคร วิญญูชน
- _____. (2553) *หลักกฎหมายมหาชนเบื้องต้น* พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพมหานคร วิญญูชน
- แสวง บุญเฉลิมวิภาส (2543) *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย* พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร วิญญูชน
- สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ (2544) *สันติวิธี : ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความ*
มั่นคง พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สถาบันปริทัศน์ พนมยงค์ (2548) *กฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 1* กรุงเทพมหานคร
 สุขภาพใจอำนวยการจัดพิมพ์
- _____. (2548) *กฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 2* กรุงเทพมหานคร สุขภาพใจอำนวยการจัดพิมพ์
- _____. (2548) *กฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 3* กรุงเทพมหานคร
 สุขภาพใจอำนวยการจัดพิมพ์
- สุภางค์ จันทวานิช (2553) *ทฤษฎีสังคมวิทยา* พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร
 สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ (2551) *กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านคดีและวิชาการ หลักการตีความกฎหมาย*
 มหาชน กรุงเทพมหานคร พี.เพรส

ศักดิ์นา นัตรกุล ณ อุทธยา (2536) ชีวิต,แนวคิด และการต่อสู้ของ “นรินทร์กลิ้ง” หรือ-นรินทร์

ภายิต คนขวางโลก กรุงเทพมหานครสำนักพิมพ์มติชน

อศิน รพีพัฒน์.บรรณาธิการ (2552) ชาวบ้าน ชาวเมือง เรื่องความยุติธรรมในสังคมไทย เชียงใหม่

วนิดาการพิมพ์

อมรา พงศาพิชญ์ ปรีชา คูวินทร์พันธ์ บรรณาธิการ (2545) *ระบบอุปถัมภ์* กรุงเทพมหานคร

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

STRAUSS,Leo and Joseph Cropsey,Editer (2551) HISTORY OF POLITICAL

PHILOSOPHY,Third Edition สมบัติ จันทรวงศ์ ผู้แปล (เล่มที่ 1)

กรุงเทพมหานคร คบไฟ

_____. (2551) HISTORY OF POLITICAL PHILOSOPHY, Third Edition.

สมบัติ จันทรวงศ์ ผู้แปล (เล่มที่ 2) กรุงเทพมหานคร คบไฟ

_____.(2551) HISTORY OF POLITICAL PHILOSOPHY,Third Edition.

สมบัติ จันทรวงศ์ ผู้แปล (เล่มที่ 3) กรุงเทพมหานคร คบไฟ

Strauss,Leo and Joseph Cropsey,Editer.(1987). *HISTORY OF POLITICAL PHILOSOPHY.*

3rd ed ,USA .The University of Chicago Press.Chicago.

James Tracy,Editor.(2002) *The Civil Disobedience Handbook* . San Francisco: Manic D Press.

Jennet Kirkpatrick. (2008) *Uncivil Disobedience :studies in violence and democratic politics*.USA,Princeton University Press.

John Rawls (1999) *A theory of Justice*. Revised Edition ,Great Britain. Oxford university press.

John Rawls; edited by Erin Kelly.(2003) *Justice as Fairness : A restatement*. 3rd ed

U S A, Harvard University Press.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	ร้อยเอกจักรเรศ พิทยาคม
วัน เดือน ปีเกิด	31 ตุลาคม 2503
สถานที่เกิด	เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	รัฐศาสตรบัณฑิต (การเมืองการปกครอง) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2524 รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2530 นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช พ.ศ. 2545 เนติบัณฑิตไทย สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2547 เกษตรศาสตรบัณฑิต (การจัดการการผลิตสัตว์) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช พ.ศ. 2552
สถานที่ทำงาน	ส่วนการข่าว สำนักกิจการความมั่นคงภายใน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
ตำแหน่ง	นักการข่าวชำนาญการพิเศษ

